

KÜRT SOLU

- › Zeynel Abidin
- › A. Balî
- › S. Bulut
- › S. Çiftyürek
- › Cengiz Gündoğdu
- › M. Şehmus Güzel
- › Kenan Kalyon
- › Ali Kaşıkırmaz
- › Jemal Nebez
- › Mustafa Peköz
- › Server Tanilli
- › Berrin Taş
- › Doğan T. Kaya &
B. Uludağ
- › Temel Demirer &
Sibel Özbudun

21. Yüzyılda
Aydınlanma
Değişim
Devrim
Dinamikleri

2

**NEWROZ KİTAP
DİZİSİ**

6

GÜN YAYINCILIK

KÜRT SOLU

**21.Yüzyılda
Aydınlanma
Değişim
Devrim
Dinamikleri**

2

GÜN YAYINCILIK

Gün yayınları

11

Newroz Kitap Dizisi

6

Derleyen

İbrahim Aceleci

Dizgi Mizanpaj

Gün Yayıncılık

Baskı

Özdemir Matbaacılık

Ağustos 2001

Gün Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.

İnönü Mah. Babil Sok. No: 27/3

Harbiye/İSTANBUL

İş Bankası: 1042 0584722

Tel/Fax: 0 212 219 69 06

www.gunyayincilik.8m.com

www.kurtsolu.8m.com

gunyayincilik@mynet.com

kurtsolu@mynet.com

AYDINLIK

Aydın, aydınlık, ay-dın-lık!..
Aydın aydınlığım benim
Gökte ay gibi değil!..
Gökte yay gibi gerilen
ay gibi aydınlatıyorum tepeden
Toprakta sınıfların kavgasına
bağlıyım ben,
Çamurlu, kanlı, kara
Toprakta!..
Ben o topraktaki kayadan doğdum,
İçindeyim o kayanın,
İçinden aydınlatıyorum ben o kayayı
Biz görelim,
Onlar kör olsunlar diye!..
Evet onlar,
On-lar
Koş çınarlar karantıklarda sallanıp
yıkılırken
onları ben
Ateş aydınlığımın altına koyarak
oyarak,
Göz bebeklerinin deliğini,
aydınlatıyorum
köklerine saplanan çeliğini!..
Aydın, aydınlık, ay-dın-lık

İÇİNDEKİLER

<u>Gelecek Kitapta</u>	7
<u>Kürt Solu'ndan</u>	10
DOSYA	
Kürt Aydın Tipolojisi Üzerine	
<u>Zeynel ABİDİN</u>	18
Dünyada ve Kürdistan'da Aydınlanma Çağı	
<u>A. BALİ</u>	29
Doğu'da Uyanış, Bilim ve Aydınlanma	
<u>S.BULUT</u>	40
Aydın ve Aydınlanma	
<u>S. ÇİFTYÜREK</u>	69

Aydınlanma İçin Tartışma Taslağı

Cengiz GÜNDOĞDU113

Aydınlanma(k) Ödevi

M. Şehmus GÜZEL121

Çağ Dönümleri ve Aydınlanma

Kenan KALYON144

Kürt Aydını Kürtçe ile Aydınlatılabilir

Ali KAŞIKKIRMAZ166

Kürtler ve Aydınlanma

Jemal NEBEZ176

21. Yüzyılda Sosyalist Aydınlanmanın İşlevi

Mustafa PEKÖZ190

Aydınlanmanın Neresindeyiz?

Server TANİLLİ218

Erkek Filozofların Kadına Bakışından Aydınlanmaya

Berrin TAŞ227

Aydınlanma-Felsefe-Entellektüel-Kadın

Doğan T. KAYA & B. ULUDAĞ236

Aydınlanma Düşüncesi ve Fransız Burjuva Devrimi Davranışı-II

Temal DEMİNER & Sibel ÖZBUDUN254

www.arsivakurdi.org

Gelecek Kitapta

Kürt Solu Newroz Kitap Dizisi peş peşe iki dosyayı "21.yy'da Aydınlanma, Değişim ve Devrim" sorununa ayırdı. Tüm zorluklara rağmen yayınevimiz iki kitabı peş peşe, yazarlarımızın da katkılarıyla çıkarıp okuyucuya ulaştırmayı başardı.

Aydınlanma dosyasına Türk, Kürt, Arap ve uluslararası komünist hareketten aydın, akademisyen, yazar ve siyasetçiler zengin bir katılım sağladı.

İçerisinden geçtiğimiz bu zorlu süreçte aynı sorun üzerine üretilen bu iki dosyanın halkımızın/halklarımızın aydınlanma ve değişimine katkı sunacağını umuyoruz.

Önümüzdeki kitap (7.dosya) konusu: **ÖRGÜTLENME!**

Dünya komünist hareketinin özel olarak da bizim kapsamlı teorik-ideolojik sorunlarımız var. Üstelik bu sorunlar kimi dönemler küçülüp-büyüyebilir, fakat tıpkı yaşam gibi süreklidir.

Örgütlenme salt pratik-politik bir sorun değildir. Hatta bugün örgütlenme esas olarak teorik-ideolojik bir sorun olarak önümüzde duruyor. Örgütlenme teorisinin köklü bir şekilde yeniden irdelenmesi gerektiğine inanıyoruz.

Örgütlenme sorunu bütün yakıcılığıyla komünistlerin önünde dururken; sorun, ihtiyaç duyulan bir ilgi ve sorumlulukla ele alınmıyor ya da ele alınamıyor. Özgülümüzde ele alındığında, sonu gelmeyen iç hesaplaşmalar ve eski örgütlenme tarzlarının sorgulanmasından hareketle yeniye ilişkin örgütlenmeden çok önerileri geliştiriliyor.

a) Örgütlenme:

- Bir ilişki mi?
- Bir yere aidiyet bağı mı, hareket birliği mi?
- Kurumlaşma mı?
- İdeolojik tutum mu?
- Pratik-politik duruş mu?
- Kültür mü, kültür-sanatın içerik kazandırdığı yapılanma mı?
- Ya da bunların tümü mü?

b) Örgütlülük bürokrasiyle, örgütsüzlük ise anarşizmle mi sınırdaş?

c) Ezilenin ezen karşısındaki, emeğin sermaye karşısındaki yasadışı örgütlenmesi 21.yy'a girerken tarihsel olarak sona mı erdi?

- Cep telefonu icat oldu, yasadışı örgütlenme bitti mi?
- Sermayenin sivil toplumu yasadışı örgütlenmenin zeminlerini eritiyor mu?
- Yoksa yeni zemin ve koşullarda yasadışı örgütlenme yeni bir içerik ve biçim mi kazanacak?
- Yasadışılık, rejimin militarist güçleri karşısında yeraltına inmekle mi sınırlıdır?

d) Leninist örgütlenme modeli ve demokratik merkezîyetçiliğin bir bütün olarak aşılması mı gerekiyor? Yoksa, aşılması gereken yönleriyle birlikte, yeni koşullarda yeniden üretilmesi mi gerekiyor?

- Genel olarak örgütlenmede, özel olarak da siyasal parti örgütlenmesinde piramital olmayan örgütlenme modeli var mı ya da olur mu?

- Otoriter olmayan bir örgütlenme ve özel olarak da otoriter olmayan siyasal parti örgütlenmesi var mı ya da olur mu?

- Sosyalizmin yaşanmış deneyimlerinden de hareketle, sosyalizmde tek partili sistem mi yoksa çok partili sistem mi? Veya bu her ülkenin somutunda (giderek her kıta özgülünde) yaşamın zenginliğinin belirleyeceği bir sorun mu?

e) Ulus devlet, çekirdek aile, parlamenter demokrasi, siyasal par-

tiler ve özellikle de sendikalar örgütlenme perspektifiyle ya da örgütlenmenin prizmalarından geçirilerek ele alındığında bugün ve gelecekte neyi görüyoruz? Aynı bakışla, doğrudan demokrasinin 21.yy'da olanakları nelerdir?

f) Dolu dizgin küreselleşen sermaye ve onun siyasetine karşı emeğin (komünist hareketin) yeni bir enternasyonal birliği kaçınılmaz mı?

- Mevcut komünist partiler ya da bir bütün olarak komünist hareket I. Dünya Savaşı sürecinde uğradığı köklü iç ayrışmaya yeniden gebe midir?

Böylesine ucu her kapağa açılan örgütlenme dosyası bir mi yoksa yine peş peşe iki dosyada mı ele alınacak? Bunu soruna duyulan ilgi ve üretimin kapasite belirleyecek.

Dosyada hem akademik (teorik) bakış ve üretime hem de pratik yaşamın içinden gelen bakış ve üretime yer vermeyi, daha doğrusu ikisini buluşturmaya hedefliyoruz.

Katkı sunacak olan yazarlarımızın, sorunlamanın bütününe veya bir kısmına ilişkin ya da burada yaptığımız sorunlamanın dışında kendilerinin önceliği olan sorunlarımdan hareketle üretim yapımları kendi tercihleridir.

Yazarlarımızın çalışmalarını en geç Kasım 2001'in ilk haftasına kadar yayınevimize ulaştırmalarını bekliyoruz. Yazıların kitap sayfası ile 25 sayfayı geçmemesini umuyoruz.

KÜRT SOLU'ndan

Enerji kaynakları üzerinde emperyalist güç odaklarının kavgaları giderek kızışıyor. Dünyadaki fosil enerji kaynaklarını büyük oranda barındıran Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya üzerindeki egemenlik hesapları her gün yeni boyutlar kazanıyor.

Rusya, ABD'nin karşısına AB, Çin ve hatta Türkiye ile geliştirdiği yeni ilişki ve ittifaklarla çıkıyor.

Rusya'nın yönelişi başta Almanya ve Fransa olmak üzere AB içindeki bazı etkili güçlerin de en azından bugün hemfikir oldukları bir yöneliş. Şöyle de denilebilir: ABD, Avrasya enerji kaynaklarına esas Türkiye üzerinden yönelirken; Almanya/Fransa merkezli AB ise Rusya üzerinden yöneldi. Rusya bununla da yetinmiyor, ABD'nin Orta Asya'daki etkisini daha ciddi boyutlar kazanmadan kırabilmek ve tabii başka hesaplarla da Çin'in de içerisinde yer aldığı Şanghay Beşlisi ittifakını geliştirip güçlendiriyor. ABD'nin tek başına dünyanın hakimi olduğu iddiasıyla geliştirdiği Türkiye-İsrail ittifakı ile Ortadoğu'yu denetleme stratejisi, diğer yandan Türkiye üzerinde Avrasya yönelişi gittikçe aşılması zor sorunlarla karşılaşılıyor. ABD bu süreçte

bölgedeki en temel müttefikli olan Türkiye ile de Mavi Akım Projesi ve "Kuzey Irak" sorunları başta olmak üzere sorunlar yaşıyor.

Mavi Akım Projesi, Kıbrıs, AGSK ve özellikle de "Kuzey Irak" sorunu etrafındaki gelişmeler Türkiye'nin dış siyasetini olduğu kadar iç siyasetini de ilgilendiriyor. Türkiye'nin bölgesel, hatta dünya çapındaki ilişki ve ittifaklarını etkileyen her gelişme iç siyaseti doğrudan etkilemektedir. Almanya eksenli siyaset yapan M. Yılmaz'lı ANAP'ın, Mavi Akım Projesi'nde AB ve Rusya'ya dayanarak orduya kafa tutması bunun çarpıcı örneklerinden sadece birisidir.

Bunlar yaşanırken, süper NATO zirvesi öncesinde gerek burjuva basın gerekse de ulusçu-şoven Türk Solu hatta sosyalist iddialar taşıyan kimi yayınlar da, ABD Güney'de "Kukla Kürt Devleti"ni NATO kararıyla kuracak" diye yaygara koparmaya başladılar.

İşçi Partisi'nin başını çektiği, Kemalist Sol hatta kimi "sosyalist" sol yayınların da propaganda ettikleri görüşler özünde Kürtlerin UKİHT'sine karşı tutumlarıdır. Bunlar, Güney'de ABD'nin denetiminde "kukla bir Kürt devletinden" çok, Kürtlerin devlet kurmasının kendisine karşıdır.

Barzani ve Talabani liderliğindeki ulusal hareketin emperyalizmle, hatta bölge gerici devletiyle işbirliği içerisinde oldukları biliniyor ve bu yeni de değildir. Günümüzde ulusal sorunun çözümlenmemiş olduğu ülkelerdeki milliyetçi hareketlerin tümünün emperyalizmle ilişki içerisinde çözüm aradıkları da biliniyor. K. İrlanda, Güney Afrika (ulusal boyutuyla belirleyici olarak çözümlendi), Filistin, D. Timur ilk akla gelenler. Biz başından beri Güney'deki ulusal hareketin emperyalizmle ve bölge gericiliğiyle ilişkilerini eleştirdik, eleştiriyoruz. Ancak, salt ulusçu hareketlerin özellikle de günümüzde emperyalizmle ilişki arayışlarının kaçınılmaz olduğunu da reel bir durum olarak belirtiyoruz.

Burada sorunun özü, Güney'deki milliyetçi hareketin emperyalizmle ilişkisini eleştirirken TC rejimi ile aynı perspektiflerden, aynı kalkış noktalarından hareket edip etmemektir. D. Perinçek'li İP ve onun değirmenine su taşıyan sol demokratik siyasetler Güney'deki ulusal hareketin emperyalizmle ilişkilerini tekrar tekrar gündeme getirirken, egemen ulus şoven milliyetçiliği ile donanmış olarak hareket ediyorlar.

Rusya, bugün gittikçe güçlenen yeni bir emperyalist güç odağı.

ABD emperyalizminin stratejisine karşı, Rusya'nın öncülüğünde kurulan Şanghai Beşlisi'ni öne çıkarmak ve Rusya'nın Irak'ın toprak bütünlüğüne dönük beyanlarını allayıp pullayıp sunmak-savunmak bir başka emperyalist ilişki değil mi? D. Perinçek'in liderliğindeki siyaset yıllarca "Ne Rusya ne Amerika, bağımsız Türkiye" dedi. Bugün ise ABD'ye özellikle de iddia ettiği "Kukla Kürt Devleti" yönelişine karşı Rusya'yı savunur duruma düşmesi nasıl izah edilir? Emperyalist Rusya ile ittifak hangi politika ve hedefe bağlı olarak savunuluyor?

D. Perinçek'in kendisi 80 yıllık Kemalist üniter ulus devletini, üstelik her bakımdan emperyalist ABD ve AB'ye derinlemesine bağımlı hale gelmiş bu şoven ve işbirlikçi ulus devleti koruyabilmek için emperyalist Rusya dahil şeytanla bile ilişkiyi göze alırken, dört gerici şoven devletin kuskacındaki Güneyli milliyetçi hareketin emperyalizmle ilişkiye girmesini eleştirmek tutarsızlık değil mi?

D. Perinçek boşuna Kemalizm'i Doğu ile (Asya ile) barıştırmaya, ilişkilendirmeye çabılıyor. Kemalizm, kurtuluş savaşı yıllarında taktik gereği geçici olarak Doğu (Lenin'in SSCB'si) ile ilişki kurmuştur, ama stratejik olarak Batı emperyalizmi ile savaşmasına rağmen Batı'ya yönelişi esas almıştır. "Batı muassır medeniyetine ulaşma'yı Türk ulusunun önüne varılması gereken temel hedef olarak koyan Atatürk'ün kendisidir. Dolayısıyla Perinçek'li İP'in, Kemalizm'in ulusçu yönünü temel alıp Batıcı yönünü reddetmesi bir başka iç tutarsızlıktır.

Türkiye'nin yumuşak karnının genel olarak Kürt sorunu, özel olarak da bugün Güney'deki Kürt oluşumu olduğu doğrudur. Ama bu doğru, TC'nin kaygılarında haklı olduğu anlamına gelmiyor. Türkiye Kürtlerin varlığını bile kabule yanaşmadığı sürece, Kürt sorunu Kuzey ile Güney'in yumuşak karnı olmaya devam edecektir.

Ortadoğu ve Avrasya, özel olarak da Musul-Kerkük enerji kaynakları üzerinde egemenlik hesabı yapan her emperyalist güç odağı Kürtleri mutlaka hesaba alınması gereken bir güç olarak görür ve milliyetçi Kürt siyaseti ile ilişkiler geliştirmeye yönelir. Bu ilişkinin aracı dün gizli servislerdi, bugün hükümetler düzeyinde gün ışığına çıktı. Burada D. Perinçek ve yandaşlarını, Kürt sorununda sonuç değil nedenlerle uğraşmaya davet ediyoruz. Nedenleri irdelerlerse belki Jön-Türklerden Kemalist harekete kadar uzanan Türk milliyetçi

hareketinin Batı emperyalizmi ile geliştirdiği ilişkileri de görebilirler.

Biz komünistler olarak, başından beri ABD-İngiliz merkezli emperyalist ittifakın Irak'a müdahalesinin karşısında yer aldık. Biz, Barzani-Talabani liderliğindeki ulusal hareketin emperyalizmin kanatları altında devletleşmesini reddettik ve soruna uzun vadede bakıldığında emperyalizmin bölgede kök salmasının hem Kürt hem de bölge halklarının aleyhine olacağını belirttik. Biz, emperyalizme karşı mücadele ederken, başka emperyalist odaklarla ilişki anlayışı içerisinde olmadık. Ve nihayet biz, 21.yy'da Türkiye sosyalist hareketinin emperyalizme karşı mücadelede "Kuva-i Milliye" ruhunu diriltmeye çalışan millici şoven bir çizgi yerine enternasyonalci, toplumsal kurtuluşu bir çizgi izlemesi gerektiğini ve Kürt sorununa bu perspektifle yönelmesini hep dile getirdik.

21.yy'da emperyalizme karşı mücadeleyi geliştirirken salt "Doğulu" ya da Asyalı halkların değil, dünya halkları ve işçi sınıfının enternasyonal mücadelesini geliştirmenin tek çalış yolu olacağına inanıyoruz. Batı emperyalizmine karşı salt "Doğucu" ya da "Asyalı" bir millici kalkışın artık geride bırakılması gerektiğine inanıyoruz.

POSTMODERN ULUŐÇULUK YOLUNDA BİRLİK ARAYIŞLARI ve KOMÜNİSTLER

Kuzey'in milliyetçi Kürt ulusal hareketinde son yıllarda iki gelişme dikkat çekiyor. Birincisi; YDD perspektifinde yol aldıkça milliyetçi özelliğini de yitirerek ne olduğu belirsiz bir olguya dönüşüyor. İkinçisi; her defasında yeni ayrılıklar ve değerler erozyonuna yol açsa da birlik çalışmaları var. Bu süreçte yurtdışında yasadışı, içerde ise yasal zeminlerde birlik arayışları gelişiyor.

Yasal zeminde günlük arayışlar içerisinde olan iki ayrı "oluşum"un birleşmesiyle "Demokrasi ve Kürt Sorununu Çözüm Girişimi" (DKSÇG) bir süre önce oluşmuş ve bu oluşum yeni bir siyasal partiye dönüşmeyi hedef olarak belirlemişti. DKSÇG Yürütme Kurulu adına İbrahim Güçlü, Reşit Deli ve Fehmi Demir'in imzasını taşıyan yazılı belgede, DKSÇG'nin "fikri çerçevesi" ile ilgili olarak şunlar kamuoyuna iletiliyor:

"Dünyadaki soğuk savaş sonrası değerimlerin, bilimsel ve teknolojik devrimin Kürt alanında da yankı bulması koşullarında...

"Türkiye'de çoğulcu, üniter olmayan demokrasinin hayat bulması ve buna bağılı olarak Kürt sorununun çözümü..."

"Girişimimiz, demokrasiyi evrensel kural ve kurumlarıyla algılamaktadır. Demokrasinin tüm evrensel kurallarının Türkiye koşullarına eksiksiz uygulanması, girişimimizin temel amaçlarından biridir.

"Bireylerin ve grupların temel hak ve özgürlüklerini her türlü baskıya karşı koruyan, bireylerin, grupların haklarını devlete karşı teminat altına alan... katılımcı ve şeffaf yönetim..."

"Kürtlerin, Türkiye'nin toprak bütünlüğü içinde kolektif haklarını kullanabilmelerinin toplumsal barış için gerekli ön koşul olduğuna inanıyoruz."

1970'li yıllarda şekillenen Kuzeyli milliyetçi hareketin bileşenlerinden birinin "mirasçılar" iddiasıyla davrandıklarını bildiren bir başka oluşum da özünde aynı görüşleri kamuoyuna deklare etti. "Kürtlerin mevcut durumundan duyduğumuz rahatsızlıktan dolayı bir inisiyatif oluşturmayı tasarlıyoruz" diyen ve bunun için de 21/4/2001'de Ankara GAP Otelinde bir toplantı düzenlediklerini açıklayan 39 imzalı çağrı metninde şunlar belirtiliyor:

"Dünya, yüzyılın son çeyreğinde önemli çarpıcı gelişim ve değişimlere sahne olmuştur. İki kutuplu dünyada yumuşama politikaları hüküm sürmüş, soğuk savaş gerilimleri geride kalmıştır.

"Küreselleşme süreci ülkeleri siyasi, coğrafi birliklere götürmüş, sorumluluk ve bağımlılıklar yüklemiştir. AB, Kopenhag vb. uluslararası antlaşmalarda ülkelerin keyfi davranışları ortadan kalkmış... Yaşanan yumuşama sürecinde görüşme ve uzlaşma yöntemleri toplumların yaşamında evrensellik, katılımcı, çoğulcu değerler şeklinde kabul görmüş, her türlü şiddet antipati ile karşılanmıştır.

"Her şeye rağmen, Kürtler inatçı mücadeleleri, yaşadıkları jenosit ve göçler nedeniyle dünya gündemine oturmuş, Avrupa masasına yatırılmıştır."

Abdullah Öcalan'ın İmralı'da geliştirdiği ve savunmasında özlü olarak ifadesini bulan görüş ve önerileriyle DKŞÇG'nin "fikri çerçevesi" ve 39 imzalı yeni "inisiyatif" in görüşlerinin özünde (hatta derinlere varana kadar) aynı olduğunu çarpıcı bir şekilde sergileyebilmek için kısaca Öcalan'a da başvuralım. Öcalan savunmasında şöyle diyordu:

"Günümüz demokrasileri... 20.yy'da faşizmin total, amansız dik-

tatörlükleriyle, zıt yöndeki reel sosyalizmin totaliter rejimlerine karşı direnerek, yüzyılın sonunda kesin zaferini ilan etmiştir.

"Evrensel demokrasi... ilkesi: Özgünlük, eşitlik, zora başvurmama, evrimsel gelişme çıkarlarına ve çözümüne saygıdır... Bu özellikleriyle, gelişkin birey ve toplumsal kesimleri ortaya çıkarmanın harika rejimidir.

"Kürtlerin çıkarı kesinlikle tüm Türkiye ile demokratik birliğinden geçmektedir." (Savunma sy:21,23,24,26)

Dikkatli okunduğunda üçünün de temel çizgileriyle aynı şeyleri savunduğu görülür. Burada kim kimin görüşüne geldi ya da kim kimin görüşünü savunur noktasına geldi iddiaları önemli değildir. Önemli olan, üç ayrı gelenekten gelen yapı ve "inisiyatif"lerin bugün dünyaya ve ülkeye aynı noktalardan bakıyor olmalarıdır.

İkincisi; emperyalist YDD'nin ideolojik ve politik bakış açılarından dünya ve ülkeye bakış her üç yapı ve geleneğin ortak paydasıdır. Emperyalist Batı'dan Kürt sorununa çözüm arayışı bir başka ortak payda. Sınıf, sınıfsal sömürü, toplumsal kurtuluş gibi sosyalist değerlerden tamamıyla kopuş yine her üç hareket ve yapılanmanın paralel yönelişleridir.

Üçüncüsü; ülkemizde komünistlerin dışındaki siyasal yapı ve "inisiyatif"lerin, sermayenin "sol"dan (ya da sermayenin sivil toplum açılımının) fikri çerçevesinin sınırları içerisinde politika geliştiren konuma düştükleri net çizgilerle görülüyor. Gerek Öcalan'ın gerek DKSCG'nin gerekse de yeni "inisiyatif"in savunduğu görüş ve yönelişlerin ana temaları olan "evrensel demokrasi; çoğulcu, katılımcı şeffaf yönetim; '20.yy sonunda kesin zaferini ilan eden demokrasi', toplumsal barış; AB, Kopenhag Kriterleri vb. uluslararası anlaşmalarda ülkelerin keyfi davranışlarının ortadan kalkmış olması; devlete karşı bireyin hak ve özgürlükleri ya da gelişkin birey; her türlü şiddetin antipati ile karşılanması ve sivil anayasa..." türünden iddia ve savunmalar, kapitalizm sınırları çerçevesinde geliştirilen sivil toplumcu görüşlerdir.

Ki bu görüş ve iddialar sivil toplumcu demokratik cumhuriyet veya 'ikinci cumhuriyet' tezinin fikir babaları olan Sami Selçuk, Murat Belge, Mehmet Altan, Cengiz Çandarların ve büyük sermayenin siyasal partilerinin "soğuk savaş sonrası" reel sosyalizmin yıkılışının ardından oluşan "yeni dünya"da savundukları fikri çerçeveyi oluşturu-

rur.

İşte bu fikri çerçeve üzerinde yürüyen ulusçu demokratik yapılar, mevcut konjonktürde Kürt sorununda kimi ulusal taleplerin kazanılmasında işlevli olabilirler, ama bunun ötesinde sermayenin ve burjuva siyasetin sivil toplum yönelişinin arkasından ancak nal toplayabilirler.

Dördüncüsü; ülkemizde 1970'li yıllarda şekillenen milliyetçi siyasal yapılanmalar giderek tasfiyeye uğruyor ya da kendi kendini adım adım tasfiye ediyor. Burada sorun, yeni koşullarda yeni örgütsel biçimlere bürünmenin çok ötesinde ideolojik, politik tasfiyedir. Felsefi ve ideolojik olarak emperyalist YDD ile banşıp, onun bakış açısından sorunlara bakan yeni bir ulusçu siyaset şekillendiriliyor. Moda deyimle, milliyetçi siyasetimiz postmodern ulusçuluğa dönüştüyor.

Beşincisi; girilen süreç ve sürecin verileri çıplak olarak şunu gösteriyor: Ülkemiz siyasal yapılanmasında temelde iki siyaset vardır. Mevcut siyasi dinamiklerin bu iki ana siyasal zeminde birlikleri mümkündür ve kendini dayatan siyasal görevdir. İki ayrı kanalda (yapılanmada) siyasal birliğin belli başlı çizgileri olarak;

a) Marksizmi ve diyalektik materyalist felsefeyi kurtuluşun beyni olarak görenler ile YDD'nin bakış açısından "bağnaz ideolojik yapıları aşma" adı altında ideolojisizleşmeyi, yani burjuva ideolojisinin savunusunu esas alanların...

b) Rejime ve sermayeye karşı ulusal özgürlükle bütünlüklü olarak sınıfsal kurtuluşu savunan ve kapitalizme karşı sosyalizm alternatifini geliştiren komünistler ile kendini salt ulusal haklarla, hatta kapitalist rejimin sınırları çerçevesinde "çağdaş demokrasi"nin "çoğulcu kültürel" haklarının kazanılması ile sınırlandıran milliyetçi demokratların...

c) Örgütlemeye kurtuluşun yüreği olarak işçi sınıfını gören ve emeğin örgütlenmesini örgütlenmenin merkezine alan komünistler ile işçisiyle, ulusal burjuvazisiyle, esnaf ve üretici köylülüğüyle genel bir ulusal örgütlenmeyi esas alan milliyetçi demokratların...

d) Kendilerini dünya ve Türkiye işçi-komünist hareketinin bir parçası olarak gören komünistler ile kendilerini YDD'nin dinamiklerinin bir parçası olarak gören ve onlarla ilişki arayışında olan milliyetçi demokratik yapı ve akımların hızla iki ayrı yapı ya da kanalda

birleşmelerinin zorunlu, gerekli ve işçi-emekçi halkımız açısından ilerletici olacağına inanıyoruz.

Bir oluşum sona erdi/erdiniliyor. İçeriden ve dışarıdan soğutma çabaları adım adım bir dönemi bitiriyor. Bu beraberinde yeni anlayışlar için zemin de hazırlıyor. Yeni arayışlar ilk etapta bilinçli kadro ve aydınlar arasında boy verdi. Bu doğaldı, arayışın halka yansması zaman alacak. Komünistler açısından sorun, yeni arayışların tek başına kendiliğinden olgunlaşmasını beklemek değil, aynı zamanda arayışları hızlandırmak için ideolojik-politik mücadeleyi geliştirebilmektir. Arayışların zeminlerinin olgunlaşması kadar arayışları kamçulamak da önemlidir.

Zeynel ABİDİN

KÜRT AYDIN TİPOLOJİSİ ÜZERİNE

insanlığın gelişme sürecinin en temel kavramlarından biri 'aydınlanma'dır. İçinde yaşanılan çağa yön vermek ve gelecek çağı da bu yönlendiriciliğin tılsımlı etkisine almak söz konusu olduğunda genellikle bu kavrama başvurulur.

Aydınlanma kavramı, bizde *Ronakbîrî* olarak karşılık buldu. Bu kavram dilimizin diğer dialektlerinde de aynı biçimde kullanılmaktadır. Ayrıca *Rûşen bîrî* sözcüğü de (nüans farklılıklarıyla birlikte) aynı anlamda kullanılır.

Bir çok spekülâtif anlamlandırmalara karşın herkesin ya da her *aydınlanmış* insanın üzerinde mutabık olduğu ortak bir kavram olarak aydın olmak, kendisinden başlayarak çevresine, sınıfına, ulusuna, insanlığa ışık sağlamak, sürekli bir aydınlanma devinimine katılmaktır. Bu devinim, başta aydın olmak üzere her insan için bir varoluş sebebidir. Bilmenin 'adem' olmaya delalet ettiği bu adaleti oldukça yıkılmış dünyada, bu varoluş sebebinin önüne geçebilecek başka bir 'insani' sebep bulmak mümkün mü? Ne var ki bu durum aydın olabilmenin sadece önkoşulunu oluşturur. Yani aydının epistemolojik tanımlamasıdır. Oysa insanın insana egemenlik kurma sa-

vaşının trajik bir tarihi olan *insanlaşma sürecinde* işlevsel bir uzuv olarak aydını aydın yapan (ya da yapamayan) temel özellik, işin tavrı yanını yani etik yanını oluşturur. Aydın kavramına eğer başka bir 'kötülük' yapmak istemiyorsak, onu, 'namuslu bilen' ve 'namussuz bilen' olmak üzere ikiye ayırmak durumundayız.

İşte aydın, bilgi adlı savaşın *namus arenasında* aldığı konumla belirlenir.

Her ne kadar çağımızda bu arenanın kirlenmemiş ya da bu arenadan hem canını ve hem de namusunu birlikte kurtarmış aydın sayısı oldukça az olsa da kellesini içdiş edilmiş dalkavuk bir 'meslektaşının' eline kaptırsa da o peygamberce gövdesini ve onurunu kendinden sonrakilere yadigar bırakmış bilge sayısı oldukça kabarıktır. Belki de 'fani' dünyamızın bu dipsiz adaletsizlikte Nuh'un gemisi gibi hâlâ yüzebilmeğe olmasını da kellesiz bırakılmış ama onuruna dokunulamamış bu bedenlere borçludur.

Kürt aydınının 1940-1970 arasındaki konumunu bu tespite iyi bir örnek olarak açıklayabiliriz. Yani ülkemizde artık bir tek yaprağın bile kımlıdayamayacak duruma getirildiği, Kemalist ideolojinin Kürt'e, bir ölüm ilahisi gibi dayatıldığı o zifiri süreçte, tek tek ya da örgütlü olarak Kürt aydınlarının sorgularda ve mahkemelerde koyduğu onurlu tavır ve yüreklilik şimdilerde az rastlanılan bir durumdur. Üstelik Kürt aydınının o süreçte üzerine kara bir kâbus gibi çöken *resmi ideolojiye* karşın, elinde muhafaza etmeye çalıştığı birkaç bilgi kırıntısı ile ruhunda yaşatmaya çalıştığı ulusal gururundan başka hiçbir 'caydınca' gücü ya da örgütü yoktu. Kürt bilgisi Musa Anter'in 'Biz, Kürtlüğü eksilerden sıfıra getirebildik' sözü aslında o günlerin acımasızlığı kadar kimsesizliğine de gönderme yapan mütevazı bir belirlemedir.

Geçmiş abarttığım ve günümüze gereken değeri vermediğim biçimindeki bir eleştiriyi göze almak pahasına, bu konudaki düşüncemi pekiştirip aydın denen 'muammanın' gerçekte ne kadar aleni ve saf bir duruş olduğunu ifade edebilmek için değişik zaman dilimlerinde Kürt aydınlarının tavrılarını karşılaştırmak gerekiyor.

Memduh Selim Beg ile onun hayatını romanlaştıran (ve aynı zamanda büyük bir hizmete imzasını koyan) Mehmet Uzun, ilk karşılaştırmamızı oluştursun:

Memduh Selim Beg aydın bir Kürt beyefendisi... Avrupa kültürüyle yoğrulmuş, bu kültürü Kürtlük şuuru ve gururu ile sente-

zlemiş, yurtsever, nazık ve yüreğinin her zerresi duygularla bezenmiş bir insan. O zamanlar Fransızlara ve Suriye'ye ait olan Antakya'da sürgündedir. Direnen halkından ve ülkesinden uzakta tutulmaktadır. Üstelik bu sürgün trajedisine bir de 'kırk' bir aşkın gölgesi düşmektedir. Mehmet Uzun'un tamamen gerçek olaylardan ve Memduh Selim Beg'in yaşamından hareketle yazdığı 'Siya Evîné' adlı romanına göre Memduh Selim, o amansız sevdalısını bırakıp HOYBÜN'un yetkili bir üyesi olarak Ağrı Direnişi'ne katılır. Mücadelenin sonlarına doğru, bizzat hareketin önderi İhsan Nuri Paşa, hareket yenilse bile gelecekte yeniden Kürt direnişlerinin başlayacağı ve sırf bunun için de Memduh Selim gibi aydınların yaşaması ve Kürtlük davasını dünyaya duyurması gerektiğini söyleyerek onu savaş alanından gönderir. Memduh Selim savaşarak ölmek için çok diretir ama İhsan Nuri Paşa 'Ben bir komutan olarak emrediyorum!' der ve son noktayı koyar. Sonrası... Bir yaman öykü... Sevdalı gitmiştir ve ellere yâr olmuştur. Böylece Memduh Selim Beg'in 1970 yıllarına dek süren hayatı en derin yerinden bir acılar senfonisine dönüşür.

Mehmet Uzun, bu değerli Kürt aydınının hayatını romanlaştırır ve İhsan Nuri Paşa'nın bir isteğini, belki de en iyi bir şekilde yerine getirir. İşin edebi ve epistemolojik yanıyla Mehmet Uzun 'aydınlık' yanını bize ve tüm Kürt dünyasına yansıtır. Ellerine sağlık... Ama Kürt dünyasına mal olmuş (belki de bu hususta oldukça da abartılmış) bir yazarın tavrını, yani onun etik 'aydınlık' yanını da sorgulamak gibi bir sorumluluğumuz da var. Aydın, halkının ve çağının vicdanı değil midir? İşin bu yanına baktığımızda tam bir 'karanlık' ile karşılaşırız. Yani *yazan el, yazılan yüreğin* orta yerine kapkara bir hançer gibi saplanmıştır.

Mehmet Uzun'un Kürt gerilla savaşına neden katılmadığı, kendisini neden Memduh Selim gibi aşkından ve hayatından etmediği gibi iddialı bir sorgulama yapacak değilim. Çünkü savaş gibi yakıcı bir eyleme canını katmak ya da katmamak tamamen bireysel bir tercihtir ve bunun her iki şekline de sadece saygıyla yaklaşmak gerekir. Ama bir savaş karşısında herhangi bir tavır almak aynı keyfiyeti içermez. Burada sıradan bir taraf tutuculuktan söz etmiyorum. Çünkü ne savaş sıradan bir olaydır ne de bu savaş karşısında aydının koyacağı tavır... PKK'nin ideolojik, politik, askeri anlayışı ve bunun üzerine kurduğu sistem bir yana, bizim sözünü ettiğimiz şey on beş yıl boyunca

ca Kürt halkının en cesur ve en güzide insanların içinde yer aldığı ve çoğunun da bu savaş içinde ve yer yer de çok barbarca bir şekilde sömürgeciler tarafından katledildiği, adaletsiz, dengesiz ve bir o kadar da yaman bir savaştır. Bir tarafta Kürdün en ufak iniltisi bile boğazlanırken, diğer taraftan da, 1919'da 'yedi düvele' karşı savaşan bir ordunun, bir 'avuç' Kürt gerillasına karşı yedi düveli arkasına aldığı bir sömürge savaşında, bir Kürt yazarın aldığı tavrı sorgulamak, sadece bir hak değil ama aynı zamanda da bir ödevdir ve bu ödevi bize veren de İhsan Nuri gibi, Memduh Selim gibi halkımızın onurlu önderleri ve aydınlarının vasiyetleridir.

Bu amansız savaşta Kürt halkının haklı olduğunu ve onun haklı davasından yana tavrı almanın bir namus borcu olduğunu söyleyip bunun gereklerini yerine getiren, sırf bu yüzden vurulan, katledilen, işkencelere uğrayan, hapsedilen ve sürgüne yollanan Kürt ve Türk aydınlarının sayısı hiç de az değildir. Musa Anter, Vedat Aydın, Mehmet Sincar, İsmail Beşikçi, Leyla Zana, Hatip Dicle, Akın Birdal, Şanar Yurdatapan, Faik Candan bu onurlu insanlardan sadece ilk akla gelenlerin birkaçıdır. Birakalım aydınların tavrını, bu sömürge savaşının Türk toplumuna yaydığı kirli kokunun ilk alıcıları olarak yüz binlerce Türk ve Kürt genci, *Savaş Karşıtları Demeği*'nin o insan kokan çağlarına kulak vererek bu savaşa katılmamak için firari duruma düşmüşlerdir. Bu demeğin başkanı olan bir Türk genci (Murat Ülke) bu 'suçtan' ceza evinde yatıyor. Cizre'de sağ yakalanan Kürt gerillaları Türk askerleri tarafından vahşice doğranıyor. (Ki bu Kürt gençlerinden biri de, acılı bir tesadüftür ki Mehmet Uzun'un yeğenlerinden, Diyarbakir Ceza evi direnişçilerinden Yılmaz Uzun'dur, *Yıl 1994-Cizre*). Halkının 'vicdani' olduğunu savunan bir Kürt yazarı ve aynı zamanda İsveç Vatandaşı olan Mehmet Uzun'un İsveç'ten gelip bu orduya askerlik yapmasının, en azından *vicdani red* taraftan bir gence göre tavrı oldukça *gayri vicdani* değil miydi? Pek tabii ki Mehmet Uzun'un gerçek yargılaması halk ve tarih tarafından yapılır. Sanırım halkın ve tarihin vicdanında mahkum olmak kadar ağır bir ceza daha bulunmamıştır.

Roman kahramanımız Memduh Selim Beg, Ağrı doruklarındaki Kürt Pêşmergelerine değil de Ankara'ya, yani Türk ordusuna katılı saydı ne olurdu?

Mehmet Uzun olurdu.

Yüzü kendi halkına, ruhu ise sömürgecilere daha doğrusu her türden güçlülere biat eden bir ucube 'aydın' tipolojisine girerdi. Bunlardan ünlü ünsüz bolca Kürt 'aydını' mevcut. Kürt ulusal hareketine düşmanlıklar en belirgin özellikleriydi. Sömürgeci ideolojinin Kürt ağızyla meşrulaştırıldığı ve mazlum Kürt halkının haklı mücadelesinin 'terör'le eşanlamlı hale getirilerek mahkum edildiği güne kadar bu 'aydınlar' düşmanlıklarından vazgeçemediler. Şimdilerde ise aynı şefkatli kolların arasında *kurtla kuzu* dostluğunun sefasını sürmekte-ler.

Bu tipolojiye ikinci bir İsveç patentli 'biréz' örneği vermek gerekirse... Murad Ciwan diye anılır. Uzun süre Kürt siyasasında öncü ve aynı zamanda Kürt yazın dünyasında bilinen bir isim olarak öne çıkmıştır. Ahmedê Xanî üzerine, benim de çok beğendiğim bir çalışması da var. PKK'ye ve Öcalan'a antipatisiyle tanınırdı. Bütün bunları, Kürt halk hareketine düşman olmamak kaydıyla doğal da karşılamak mümkün. Ancak 1998 sonbaharında Öcalan Roma'ya gittiğinde, onun aleyhinde üç, Türk devletinin aleyhinde de bir dosya hazırlanıyordu. Biri TC'nin hazırladığı dosya, diğeri Mesud Berzanî'nin dosyası, üçüncüsü de imza sahiplerine affen Özgür Politika gazetesinde *33 Keklik* adıyla yazdığım bir yazının konusu olan ve altında 33 'Kürt aydınının' imzası bulunan deklarasyondur. Öncülüğünü Murad Ciwan'ın yaptığı bu deklarasyona göre Öcalan ve PKK Kürt halkını temsil etmiyordu. Yine deklarasyona göre Öcalan, sözleriyle Kürt halkını ve aydınını aşağılıyordu, ayrıca Med TV'de, ona bu konuşma fırsatını verdiği için basın ahlâkı ilkelerini çöğniyordu. TC'ye göre terörist olan Öcalan ve PKK, Mesud Berzanî'ye göre de kendi köylerini yakıp yıkan acımasız bir örgüttü. Aslında senaryosu ABD ve TC tarafından bazı uluslararası istihbarat örgütlerine hazırlanan bu yargılamada (!) 'sanık' Öcalan ve PKK'ye karşı TC davacı, Berzanî ve bu 33'lükler de Öcalan ve PKK mağdurları rolünü kapmışlardı.

Kürdistan Hukukçular Birliği çatısı altında, içlerinde Selahattin Çelik, A. Kadir Konuk ve benim de bulunduğum bir komisyona göre ise; Kürt halkı, Öcalan ve PKK davacı, TC devleti sanık ve bu mahkemede Kürt tarafının aleyhinde beyan ve çabada bulunan her Kürt de *keklik* olarak addedildiler. Yaklaşık iki bin sayfadan oluşan bu bilgi ve belge dosyası ne oldu, bilinmiyor ama bilinen bir şey var: Murad Ciwan'ın öncülüğünde oluşturulan 'keklik takımının' top

yekûn PKK mağduriğundan çıkıp *davanın sahipliğine* terfi etmeleridir. Umarım Murad Ciwan şimdilerde Medya TV'de basın ahlâkı dersi veriyordur. Hem de ders verdiği o halkın gözlerinin içine bakarak ve asla utanmayarak..

Kısacası Öcalan'ın Kürt aydınlarına 'alçak' demesine haklı olarak iğzerlenen sayın (!) Murad Ciwan, onu dünya kamuoyuna teşhir etmekten asla çekinmiyor ama Kemalizm'in yeniden meşrulaştırılarak Kürtlere bir çare olarak sunulmasına (ki yetmiş yıllık sömürgeci asimilasyon politikasının bile bize yaptırmadığı bir şeydir bu) en ufak itirazı olmuyor. Bu tavrıyla Murad Ciwan, Kürt önderlerine şu mesajı veriyor:

Siz yabancı boyunduruğu reddettikçe ben sizin otoritenizi tanımayacağım. Ama siz boyun eğerseniz ve bu boyun eğişinizden bana da bir çıkar sağlayabilerseniz, neden olmasın?

Bir başka aydın tipolojisi de her koşulda, her biçimde itaati önüne bir ibadet gibi koyan ve bunun semeresi için her yolu mubâh sayan dalkavuk tipolojidir. Dünyada bunlardan bolca var. Genellikle devrim koşullarında ortaya çıkan bu asalakların ait oldukları halka ve devrime istilacılardan daha fazla zarar verdikleri görülmüştür. Çünkü istilacılar, egemenler bir ülkenin topraklarını ve temel zenginlik kaynaklarını talan ederler. Eğer yerli ulusların, ezilenlerin sağlam bir kültürel birikimleri ve onu yeniden hayata geçirecek, üretme dönüştürecek, kendilerini yeniden üretme yeteneğine kavuşturacak bir irade/edim güçleri varsa, bu talanın izlerini yok etmek mümkündür. Zira 20.yy'ın ortalarında sömürgecilikten kurtulan ulusların ardından, emperyalizm bunun önlemi olarak yeni sömürgeciliği uygulama alanına soktu. Zira meta ihracı sadece ülkenin talanına neden oluyordu. Bu aynı zamanda aksi bir reaksiyon oluşturuyor ve sömürge halklarının bağımsızlık isteğini kuşkırtıyordu. Çünkü, meta ihracı sömürgeci zora dayanıyordu ve bir avuç hain dışında bütün bir halk sömürgeciliğe karşı tek yürek olup direniyordu.

Oysa sermaye ihracıyla birlikte ülkelerin talan edilmesine o ülkelerde yaşayan halkların beyni de dahil edilmeye başlandı. Geliştirilen kapitalizm her ne kadar ulusal renk ve 'namus' tan yoksun olsa da tahrik edici ve kendi değerlerine yabancılaştırıcı bir karakter kazandırıyor. Böylece bir avuç hain kavramı kalkıyor, ülkeler ikiye

bölünüyordu. Yani bir avuç hain neredeyse ülkenin yarısına dönüştürüyordu. Bu 'dönüştürme' işinde en fazla, sömürgeci ruhun sömürge ulustaki prototipini temsil eden bu dalkavuk aydın rol üstleniyordu.

Ülkemizdeki bu aydın tipolojisini en iyi tespit edenlerden biri de Öcalan'dır. *Şekilsiz, her kalıba giren ve herkesin adamı* diye tanımladığı bu tipleri, aslında egemen ulus karakterinin taşımacısı olarak görür. Bu tespitiyle birlikte Öcalan bu tipleri yanı başından eksik etmemeye özen gösterir. Bu onun çalışma tarzıdır diyebilirsiniz ve haklı da olabilirsiniz. Çünkü bu bütün önderlerin ortak yanındır. Ama bir aydını böyle *şekilsiz, her kalıba giren ve herkesin adamı* olmaya sürükleyen hangi psikolojik yıkılmışlıktır, doğrusu çözümlenmesi gereken bir olgu...

Örnekleme gerekirse; Kürt aydını içinde gereğinden fazla ve hemen hemen her fırsatta Kemalist ideolojiyle cebelleştğini gördüğünüz adamlardan korkunuz, zira onlar Kemalizm'in Kürt versiyonunun dalkavuklarıdır. Bir Kemalist ne kadar Türk yurtsever ise, onlar da o kadar Kürt yurtseveridir. Pragmatizm, halkına yabancılık, halkını küçük görme, iktidardakine kulluk, muhaliflere düşmanlık, saldırganlık, jurnalcılık ve daha birçok konularda bu tiplerin meslektaşları Türk Kemalistlerinden aşağı kalır hiçbir yanı yoktur. Örneğin; İhan Selçuk, Doğu Perinçek vb. geleneksel Kürt önderliklerine ne kadar düşmansa, bizim bu versiyonlarımız da bir o kadar düşmandırlar. En çok yaptıkları şey, önder dedikleri her kimse onun dışında kalan bütün Kürt önderlerine hakaretler yağdırmak, olmadık suçlamalarla onları aşağılamak. Yani bir anlamda sömürgecilerin yapması gereken şeyi onların yerine yapmak. Bir 'lider'e dalkavukluk adına bir halkın bütün liderlerine saldırmak, onları aşağılamak, aslında aşağıladığı Kürt liderlerin şahsında, biat ettiği lideri (o sıralar hangi lidere tapınıyorsa) de aşağılamış olmaktadır. Örneğin, Selim Fırat ilginç bir tipolojidir bu konuda. Onun aşağılamadığı Kürt lider ya da şahsiyet kalmamıştır. Bir zamanlar içinde yer aldığı siyasal zeminde kim öndeyse onu yüceltmek, diğerlerini de aşağılamak, yani ya küfür ya da övgü yapmak, bu tipolojinin biricik karakteridir. Bir lidere inanmak, ona saygıyla yaklaşım gerektiğinde onu eleştirmek gibi bir erdemden öcü gibi korkarlar. Çünkü inanmak, saygı ve eleştiri onların literatüründe yoktur. Tam bir sömürgeci 'aydın' tipinin Kürt versiyonlarıdır dersek yanlış olmaz.

Kürt aydın tipinde en yaygın ve bir o kadar da en zararlı şekilsizliği temsil eden kesim budur. Hiçbir tespitlerinde erdem ve ahlakın etkisi olamaz. Onları yönlendiren biricik silah, kulak çekilmesidir. Kulakları çekilmesin diye yapmayacakları şey yoktur. Onlar hiçbir Kürt örgütüne ve liderine inanmazlar... İnanışları tek Kürtlük güttür... Güce dayanarak başka meslektaşlarının kellesine sebep olmak tatmin oldukları tek mutluluktur. Korkaklıklar ve ruhlarının kirlerini kahraman kanıyla yıkarlar. Böylece de temizlendiklerine inanırlar. Bu kahramanlardan biri, bir düşmeye görsün, en azılı saldırganlık yine onlardan gelir bu konudaki maharetleriyle benzersizdirler. Düşen ya da düşürülmüş bir kahramanın elinden tutmak, onu yeniden halkına ve mücadelesine kazanmak ve gerekirse bunun için otorite ile çatışmak onlara nasip olmayacak bir insan meziyetidir. Bu konuda oldukça trajik bir anımı okurlarla paylaşmak gereğini duymaktayım, zira bu aydın tipini anlatmak için gereklidir.

1993 yılında Kürdistan Ulusal Meclisi çalışmaları için Zelê'ye gitmiştik. Her kesimden oldukça zengin bir katılım gerçekleşmiş, Kürt aydınları bir araya toplanmıştı. Kendimi, Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu için yapılan ilk resmi ve illegal toplantı olan Civîna Xwedaperest' te gibi hissediyordum (Türkçe Xwedaperest, Toplantısı demek... Xwedaperest, Mahabad yakınlarındaki bir dağın adıdır ve ben bu dağı gören şanslı Kürtlerden biriyim) Çalışmalar başladı ve biz de kendimizi özgür bir mecliste ifade etmeye çalıştık. Belirtmeliyim ki bir parti ve önderlik kaimiyeti olsa da, birçok acemilikleri ve geri yanları olsa da Türkiye, Suriye, Irak ve İran olmak üzere Ortadoğu devletlerinin belki de çoğundan daha ciddi ve daha özgür bir ortamda gerçekleştirilen bir meclis çalışması olduğunu belirtmeden geçmeyeceğim.

Ne var ki dalkavuklar hemen devreye girdiler. Osman Öcalan'a akıl almaz bir ilgi ve itaat gösteriyorlardı. Kürdistan Ulusal Meclisi'nin üyesi oldukları, dalkavukluk karakterinin baskın gelmesinden olacak akıllarına bile gelmiyordu. Birçok konuda da bana ve benim gibi bazı arkadaşlara Osman Öcalan'ın tavrı hiç de müsamahalı değildi ve bir gün beni eleştirirken; *'Bu arkadaş dağınık ve sorumsuz bir aydın tipini oluşturuyor. Liberaldir, küçük burjuva özellikleri vardır. Kontrol edilmelidir'*. Eleştirilerinden hiçbir şey anlamadım, çünkü somut bir eleştiri bulamamıştım. *Sanırım yer yer onun görüşlerine ters gelebile-*

cek düzeyde şeyler söylemişim, diye düşündüm. Ardından, dalkavuklardan biri ayağa kalkarak 'Bu küçük burjuvaların ensesinden bizim devrimci soluğumuz eksik olmayacak!' diye bağırdı ve Osman Öcalan divanda, meclis üyeleri yerlerinde olmak üzere herkes ayağa kalkarak bir alkış tufanına başladılar. *Kendimi devrimci bir mahkemede yargılanıyormuşum gibi kötü ve umutsuz algıladım.* Aradan aylar geçti. Osman Öcalan 'sağa yatmak, liberalizmi geliştirmek ve başkana alternatif olmak' suçlarından tutuklandı ve yargılandı. Kampıta hava tam ters yönden esmeye başladı. O güne kadar 'Heval, militan, büyük komutan olan Osman Öcalan, bir anda en ağır ithamların hedefi haline geldi. Bu işte, bana saldıran dalkavukların en önde olduğunu gördüm ve ilk kez çok büyük bir utanç duydum. Kampın yeni komutanına çıkıp *Osman Heval ile görüşmek istediğimi* söyledim. Heval kelimesi ona yasaklanmıştı ve benim biraz belirgin bir şekilde *heval* kelimesini kullanmış olmam onun dikkatinden kaçmamış olacak ki, bakışları değişti. O daha bir şey söylemeden, 'bir insan mahkemeye mahkum edilmediği sürece suçsuzdur' sözü çıktı ağızından. Bir şey demedi ve gittim Osman Öcalan'ı gördüm. Amacımı ona sadece psikolojik bir destek vermek, kendisini bir yapayalnızlık psikolojisi içinde hissetmemesini sağlamaktı. İşin siyasi yönüyle o an ilgili değildim. Sanıldık birbirimize. Yüreğimin derinlerinden bir acı duydum, bir komutan böyle bir yalnızlığa itilmemeliydi, dedim kendi kendime. Komutan O. Öcalan yerine, gülebilen yüzüyle bir insan O. Öcalan buldum karşımda. Sohbet ettik, benim iyi bir şair olduğumu söyledi. *İyi bir insan, iyi bir aydın olmadıktan sonra neye yarar heval*, dedim ona. Bana, askerleşip askerleşemediğimi sordu. Hayır heval dedim, askerliği gerillalara bırakıyorum, ben iyi bir insan ve iyi bir Kürt aydını olmaya çalışıyorum. İlginçtir, bu soruyu daha önce de sormuştu ve daha komutan olduğu zaman, bizim şairlere değil, halk önderlerine ihtiyacımız var demişti. Ne yapayım heval, ben de halk önderi olmak istemiyorum, diye yanıtlamıştım. Oysa aynı O. Öcalan şimdi tamamen farklı bir tavır sergiliyordu. Şiiri önemsiyor, aydını önemsiyor ve kesinlikle askerleşmemem gerektiğini söylüyordu. Bir ara, *heval Zeynel*, dedi. *Ben 19 yıldır askerleşemedim, sen hiç askerleşemezsin ve buna da gerek yok. Hatta sen gereğinden daha çok kurallı, dar bir aydınısın. Şiirlerin güzel ama biraz fazla siyasi... Bu yüzden biraz lümpen ol, biraz bohem, beni anlıyor musun?* Sonra, lüm-

pen derken neyi anlatmak istediğini de açıkladı. Ama ben kendisine, *heval devrimci nefesi ensemizde eksik olmayacaklara ne demeli*, diyecektim ki vazgeçtim. Gerek yoktu, ona kıyamadım. Kendisinin morale ihtiyacı vardı. Güzel bir sohbetten sonra aydınlık ve kapıdan çıkarken içimden, *'İnşallah kurtulur!*' diye iç geçirdim ve onu suçlama yarışında can atan o dalkavukların, insan bile olamayacaklarını anladım. O gece sabaha kadar uyuyamadım ve bir dalkavukla aynı havayı teneffüs etmenin bile insan onuruna nemenem bir ziyan olduğunu düşündüm durdum.

Son olarak, devrimci-yurtsever aydın tipolojisi üzerine bir belirleme yapmak gerekirse; söylenecek çok şeyin olduğu kuşku götürmez. Kendi onurunu ve halkının gerçek kurtuluş umudunu her şeyin üzerinde tutan ve bu uğurda her türlü fedakarlığı yapmaya hazır olan aydından söz ediyorum. Denizler gibi bir yürek derinliği, dağlar kadar bir ahlâk yüceltiği gerektirir. Kıvırmaya gelmez. Konumuna göre teori, çıkarına uygun tavrı sergilemeyenlerden, dünyanın gelip geçici bir nimeti için, üç günlük ömrün rehaveti için beynini ve yüreğini pazarlamayanlardan söz ediyorum. Halkının ve ülkesinin kurtuluşunu her türlü bireysel, gerektiğinde de örgütsel çıkarların üzerinde görmeyi temel bir ahlâk edinir. Siyasal özne olarak her türlü mücadele örgütlerine ve önderlere karşı ne düşmanca bir tavır sergilemeyi ne de onların içi boşaltılmış kuklaları olmayı kabullenemez... Onlara yüreğini açar, dostça ve yoldaşça yaklaşır. Bunu yaparken de eleştirmekten çekinmez, gerektiğinde yol gösterir, somut ve gelişmeye açık önerilerle halkının mücadelesine katkıda bulunmayı yaşamının birikim anlamı sayar. Önderlere ve nüfûz sahibi siyasal şahsiyetlere dalkavukluk yapmaz, onları yüceltip muhaliflerini jumallemenin bir aydın tavrı olmadığını bilir. Bunun için o, önderlerini sever, sayar ama kulluk yapmaz. Kulluğun hiçbir öndere iyilik olmadığını/olamayacağını dünyadaki sayısız örneklerden hareketle, her fırsatta muhatabına anlatır. Aydının bu tavrı, onun yalnızlaşmasına, değer görmemesine hatta hedef haline getirilmesine sebebiyet verse bile aklın ve ahlâkın bu yüce yoluna kendisini adar. Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi muhalif görülsede eleştirse de namuslu bir aydının kendi halkının ve onun önderlerinin gerçek dostu olduğunu ama buna karşılık, dalkavukların da her fırsatta halkını ve onun önderlerini satabileceğini bıkmıyıp usanmadan hatırlatır. İnanıldığı doğrular

günün perspektiflerine uymuyor diye gözden düşerim, kurumlardan dışlanırım, yani bir anlamda gerçek rant olanaklarım yok olur kaygısıyla hareket edip beyninin içindekileri yüreğinin çöplüğüne atıp rahatlama yolunu seçmez. Zira bu rahatlamanın yüz kızartıcı olduğunu aklından çıkarmaz. O bir erdem neferidir. Doğrularını sonuna kadar savunur. Bunu da çağına ve halkına bir hizmet sayar. Sırf halkına aydınlık bir gelecek yaratmak için yaşar. Çocuklarına da belki mahzun ama 'gururla bakıyorum dünyaya' dercesine içi gülen bir çift gözün sevdasını miras bırakmak için ölür, başka bir şey için değil... Özgür Politika'daki son yazımda belirttiğim gibi gerçek Kürt aydını, Kürt halkının *tek ses* olmaya değil *tek yürek* olmaya ihtiyacı olduğunu, bunun için de siyasal partilerin farklı ve aykırı fikirlere de açık olması gerekir. Ancak bu farklılıklarla birlikte Kürt halkının *tek yürek* olarak hedefine doğru yürüyebileceğine inanır ve bunun gereklerine uygun davranır. Osman Sabrilerden, Cigerxwunlardan, Yılmaz Güneylerden ve onların onurlu sürdürücülerinden söz ediyorum...

Belki bugün uzak görünebilir ama eninde sonunda, Kürdistan'ın kurtuluşunu temel alan her Kürt partisinin gelip dayanışacağı, fikirlerine/tutumuna danışacağı ve elini onun tertemiz yüreğinin yanına koyacağı kişiler bu gerçek Kürt aydınlarıdır.

Diğerleri mi ne olacaktır? Şimdiki Kürt siyasal nesli için olmasa da, onların çocukları için yarı alay, yarı da içi utanç dolu latifelerin basit nesnelere olmaktan başka ne olabilirler ki!

*Gecenin sonuna bırakılmış bir şifre gibi
bekleyeceksin.*

*Doğmamış bir güneşin,
sökmemiş bir şafağın değil,
eğilmemiş bir başın hükmü geçer tarihe,
zuimün önünde...*

Berlin/6 Ağustos 2001

A. BALI

DÜNYADA VE KÜRDİSTAN'DA AYDINLANMA ÇAĞI

Aydınlanma çağı 17.yy'ın sonları ile 18.yy'ın başlarında Avrupa'da düşünce alanında köklü değişikliklerin yapıldığı dönemin adı. Aydınlanma çağının başlangıcını elbette sadece yukarıdaki süre ile sınırlandırmak doğru değil. Bunun kökü eski Yunan felsefesine kadar uzanır.

Gerçi günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, cumhuriyet yönetimini laik, çağdaş bir hukuk devleti olarak tanımlar. Fakat bu tanımın yanı sıra devlet, aydınlanmaya engel teşkil eden kurum ve kuruluşları el altından, kendisine zarar vermeyecek şekilde finanse ederek ve organizelerini bazen açık, bazen de el altından, gizlice yürütmeyi hep alışkanlık haline getirdi. Bu dini kurumları bugün de finanse ederek Diyanet İşleri Başkanlığı kanalıyla kontrol altında tutarken, aydınlanmaya öncülük eden aydın ve sanatçıları imha etme planları hiçbir zaman devletin gündeminden düşmedi. Çünkü halkı çağdışı görüşlerle İmam Hatip Liselerinde, Kur'an kurslarında

vb. eğiten ve aydınlanma çağını yaratacak olanların üzerine salan da devletin kendisidir. Bilim, sanat ve özgür düşünceye karşı kurulan kuruluşlar tarih boyunca gelişmenin önünde hep engel teşkil ettiler. Bir ülkede yönetimler aydınlanma çağına öncülük edip katkı sunmazlarsa, aydınları koruyup çalışma şartlarını geliştirmezlerse gerçek manada bir aydınlanmadan bahsetmek mümkün değildir. Kısacası Türkiye toplumu Ortaçağ düşüncelerinden kurtulmadığı sürece gerçek anlamda batılılaşması da mümkün olmayacaktır...

DÜNYADA AYDINLANMA ÇAĞI NASIL BAŞLADI?

Aydınlanma çağı başlangıçta kendini İngiltere ve Fransa'da hissettirdi. Felsefe alanında İngiliz düşünürü John Locke (1632-1704) ile başlayan aydınlanma, İskoçyalı David Hume, İngiliz F. Bacon, Descartes (Dekart), Kant, François Voltaire, Diderot ve J. J. Rousseau gibi düşünürlerle varlığını devam ettirdi. Yine bu adları yazılanların dışında aydınlanma felsefesine düşünceleriyle hizmet eden bir çok düşünürün adını saymak gerekir.

Avrupa'da aydınlanma çağının başlamasında, dinde yapılan reformların etkisi büyüktür. Tüm dinlerde olduğu gibi Hıristiyanlık dininin de buyurucu ve değişmez kurallara sahip oluşu yeniliklere engeldi. Ortaçağ boyunca din Avrupa'da toplumun her alanına hakimdi. Hatta din adamları ellerini öbür dünyaya da atarak aforoz etmelerden tutun da cennetin anahtarını satmaya kadar her şeyde söz sahibiydiler. Kilise günlük yaşamda dahi yetkili bir kurum olarak insanların özel yaşantısına karşılık ona yön vermeye çalışarak varlığını sürdürmekteydi. Kısa bir deyişle, din neyi buyuruyorsa insanlar da hiç düşünmeden, onu buyrulan şekliyle yapmak zorundaydı. Zamanla çağdışılaşma karşısında yapılan mücadeleler sonunda gerici düşünceler yerini yenilikçi ve bilime dayalı görüşlere bıraktı. Akla, deneye dayalı düşünce geleneği çağdışı ve boş inançların yerini aldı. Dinin buyruklarına karşı çıkanlar, bugün İran ve Suudi Arabistan gibi aydınlanma çağından nasibini almayan ülkelerde uygulanan insanlık dışı uygulamalardan kurtulup, insan haklarına dayalı demokratik toplum düzeyine geçtiler. İnsanlar devlet adına asılma ve kesilmekten kurtuldular. Batıda felsefe, siyaset ve edebiyat alanlarında etkili olan bu toplu

değişim akımına "Aydınlanma" ve aydınlanmaya öncülük eden düşünürlere de "Aydınlanmacı Düşünürler" denildi.

18.yy boyunca Avrupa'nın hemen hemen her ülkesinde etkisini hissettiren aydınlanma hareketi özünde feodal toplum düzeninin eleştirisiydi. Bu düzenin temel dayanağı olan dinsel dünya görüşünün ve doğa anlayışının köklü bir eleştirisiydi. Aydınlanma hareketinin dayanağı akıldır. Akıl, her şeyde temel alınarak, her şey onun süzgecinden geçirilmeye çalışıldı. Özgür düşünceye ancak serbest düşünen akılla varılacağı, "akıl yolu birdir" görüşü süreç içinde topluma kendini benimseterek dayatmıştı. Aydınlanma çağından önce Alman mucidi Johannes Gutenberg (1397-1468) tarafından 1438 yılında icat edilen matbaanın aydınlanmada rolü büyüktür. Matbaa sayesinde bilim, teknik ve edebiyat sahalarında önemli yapıtların basını kolaylaştırarak çoğaltıldı. Aydınlanma çağı boyunca bilginin yaygınlaşmasına, düşüncenin varolan toplumsal ilişkilerin değişimine ayak uydurmasına, akla dayanan (rasyonel) bir devlet ve toplum düzeninin oluşturulmasına çalışıldı.

Avrupa'da bunlar olurken, çeşitli halkları bünyesinde toplayıp yöneten Osmanlı Devleti, dini temele dayanan ve özgür düşünceye düşman olan yönetimiyle iş başındaydı. Devleti padişah yönetirken, şeyhülislamın fetvaları olmadan da hiçbir şeye kendi başlarına karar veremiyorlardı. Her yenilik, dine karşı bir gelişme gibi gösterilirdi. Örneğin matbaa, müslüman olmayan İbrahim Müteferrika tarafından 1726'da, neredeyse matbaanın icadından üçyüzyıl sonra İstanbul'da ancak açılabilirdi. Bu tarih aynı zamanda Kürtlerin de matbaayla buluşması anlamına gelmekteydi. Zira o dönemde okuyabilen bir avuç Kürt, ancak İstanbul'da öğrenim görebiliyorlardı. Batı'nın etkisiyle Tanzimat devrinden günümüze kadar süregelen yenilik hareketleri ne yazık ki Anadolu ve Kürdistan coğrafyasında yayılma ve gelişme ortamını gerçek anlamda bulamadı ya da Türkiye gibi ülkelerde devletin gizli kuruluşları tarafından -Sivas'ta olduğu gibi- gündüzün, herkesin gözlerinin önünde devlet müdahalesi olmaksızın aydınlar yakılabildi. Türkiye'de devlet güvencesi altında tutukevlerindeki tutuklulara saldırılmakta, insani haklar için açık grevine girenlere karşı devletin kolluk kuvvetleri gaz ve bombalarla saldırarak, Ortaçağ'da benzerine az rastlanan uygulamalar günlük sıradan olaylar gibi geçirtilen bir dönem yaşanmaktadır.

Biz yine Avrupa'da köklü değişimlere yol açan nedenlere özlüce değinelim. Rönesans çağında Avrupalı insan dinin bağına bağlılığından kendini yavaş yavaş kurtarmaya çalışır. Bilim ve fen alanındaki yeni buluşlar ve araştırmalar o güne kadar dinin söylediği temel bilgileri çürütür. Din etkisini yitirmeye başlar. Dinin daha önceleri buyurduğu gibi dünyanın düz olmadığını, yuvarlak olduğunu 16.yy'da Polonya asıllı bilgin Mikolaj Kopernik (1473-1543) yeni bir kainat teorisiyle ortaya atarak, bu teoriyle astronomide büyük bir çığır açar. Kopernik, dünyanın hem kendi eksenini etrafında hem de bir gezegen olarak güneşin etrafında döndüğünü ilan eder. İtalyan bilgini Galileo Galilei (1564-1642) gözlemleriyle Kopernik'i doğrular. Bu görüşler kilisenin büyük tepkisini çeker. Bu değişimler Avrupa'da sürerken, Anadolu ve Kürdistan insanı ne yazık ki bu değişimlerden yüzlerce yıl habersiz yaşadı. Son yıllardaki hareketliliğe bakıldığında Kürtlerde bir değişimin yaşandığı ve bu değişimin bir aydınlanma çağının da müjdeleyicisi olduğu görüşü hakim. Kürdistan'ın diğer parçalarındaki özgürlük ortamı ise bu kanıyı destekler nitelikte. Kanlı Saddam rejiminin Halepçe'ye attığı zehirli gazlar dünya kamuoyunun dikkatinin Kürdistan'a çevrilmesine neden oldu. Daha sonra bu durum Körfez Savaşı'yla yeni bir boyuta erişti. Batılı devletlerin bölgeye müdahaleleri sonucu, bugün denetimi Talabani güçlerinde ve başkenti Süleymaniye olan ile Mesut Barzani'nin kontrolünde başkenti Hewlêr (Erbil) olan iki ayrı devletin oluşmasına yol açtı. Yeni otonom devletçiklerle uluslaşma sürecine giren Kürtler politik zaaflarına yenik düşmedikleri taktirde bu oluşumla bir ulus devletine dönüşebilirler. Bu oluşumun Kuzey Kürdistan'da yapacağı değişimi şimdiden adlandırmak biraz erken olur. Fakat Türkiye'nin genelinde büyük değişikliklere yol açacağı şimdiden görünür gibi... Bu oluşum karşısında ya Türkiye çağa ayak uydurup demokratikleşerek değişecek ya da daha gericileşip küçülecektir!... Bu her iki durumdan da kârlı çıkacak olan Kürt halkı ile Türkiye demokrasi güçleri olacaktır.

Batılı ülkelerdeki mücadeleler sonucunda önyargılar ve çağdışı boş inançlar yerini çağdaşığa bırakır. Akla ve deneye dayalı düşünce geleneği kurulur. Bu değişim şu ya da bu şekilde doğu ülkelerine de sıçrar. Doğulu ülkelerin çoğunun inanç temelinde müslüman oluşları, batıda dinde yapılan reformların İslâm'da yapılamayışı gibi nedenlerden dolayı doğulu ülkelerde gerçek anlamda bir aydınlanma hareketi

başlatılamaz. Aydınlanma hareketine öncülük yapanlar ya öldürülür ya da zindana atılır. Geriye kalanlar ise yurt dışına çıkartılarak halkla olan ilişkileri zayıflatılır. Tıpkı Türkiye'nin bugün uyguladığı politika gibi.. Ne yazık ki uygulanan politika geriye tepmiştir. Türkiye'nin yurt dışına attığı Kürdistanlı insanlar arasında hızlı bir uluslaşma bilinci gelişerek, ulusal soruna el atmaları günden güne büyüyor. Bu gelişme gerçek anlamda bir aydınlanma hareketi de sayılabilir. Zira yüzbinlerle ifade edilen kitlesel eylemler dünyanın hiçbir yerinde bu düzeyde olamamıştır. Bu hareketin aynı zamanda anayurtta da yankı bulması Kürtler için bu sürecin bir aydınlanma çağına da dönüş-tüğünü gösterir. Aydınlanma çağının önü kan akıtılarak kesilmeye çalışılmaktadır. Onlarca Kürt gazeteci, yazar ve aydının yanı sıra onbinlerce Kürt yurtseverinin katledilmesi süreci durduramadığı gibi daha da hızlandırmıştır.

Kırk milyonluk bir halk düşünün! Dört parçaya bölünmüş, yüzyıllarca sömürülmüş, hor görülmüş. Ayrıca birkaç yıla yayılan katliamlarla da bitirilmeye çalışılmış. Türkiye'nin sınırları içerisindeki Kürtlerin sayısı ise on beş milyonu aşmış. Bu insanlar feodal ilişki ve dinle uyutularak bugüne kadar getirildi. Şimdi bunların hiçbirini kendilerini etkilemediğine göre, özgürlük ve barıştan yana davranamayacak olan tüm güçlere verecek hiçbir hesapları yoktur. Türkiye'nin demok-rasi ve barıştan başka bir çıkar yolu yoktur. Bu genel doğrultudan hareketle, özgür olmayan halkların aydınlanması çok zordur. Hele Türkiye gibi Kürt halkıyla gönüllü birlikte yaşamının dışında başka hiçbir şansı olmayan bir devletin çağdaşlaşması asla sağlanamaz. Demokrasi, barış ve özgürlükler ise sadece hayalde kalır. Böylesi gerici, ırkçı, çağdışı düşünce temeline dayalı bir devletin kendisinden başka kendisine düşmanı kim olabilir?..

Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi Kürt vatandaşlarının kimliğini kabul etmeden birlikte yaşamaları hem kardeşliğe aykındır hem de Türkiye'yi çağdışı bırakmaya yeterli bir nedendir. Bu önümüzdeki süreçte kendini yenilemeyen bir Türkiye'nin eline bir daha böylesi fırsatların geçemeyeceği açıktır. Kürtleri Türkleştirmek ise hiç mümkün değildir. Ama her iki halk gönüllü olarak Avrupa toplumlarıyla birlikte yaşayabilir ve sorunlarını da rahatça çözebilirler. Savaşmak ve savaş dayatmak niye?.. Dışa bağımlı tekelci burjuvazi ile yerli gerici Türk burjuvazisi, Kürtlerin uzattıkları barış elini sıkmazlarsa sonra başka çare aramaları zorlaşır.

KÜRTLERDE VE KÜRDİSTAN'DA AYDINLANMA

Dünyadaki değişimlerden Kürtler nasiplerini hakkıyla hiçbir zaman alamadılar. Her defasında önlerine bir engel çıktı. Tarih boyunca din ve dindeki tarikatlar hep üst kimlikteki kurumlara hizmet ederek Kürt halkına ayak bağı oldular. Bugün dahi tarikat şeyhleri ve ağalar yine egemen güçlerin partilerinde yer alarak halkına karşı sorumluluklarını yerine getirmemekteler. Bunu her Kürt için söylemek yanlış olur. Bu genellemenin dışındaki yurtsever kesimleri ayrı tutmak gerek. Tüm Kürtlerin bir seferberlik ruhu içinde hem kendilerinin özgürlük mücadelesine hem de Türkiye'deki demokrasi mücadelesine katkı sunmaları bir zorunluluktur. Bu zorunluluğu zorla yerine getirmek amaca hizmetten ziyade zarar verir. Zira zorla kimseye bir şey yaptırılamaz. Hele zorla çalışmalara katılanlardan destan yaratmayı beklemek ise hayaldir. Destan yaratmayı önce özüyle kişi yapmalı. Kişi kendini birlik ve beraberliğe açık tutmalı. Kişinin kendinde yaratacağı ulusal ruh ve bilinç aynı zamanda kişinin zaferi de olur. Kürt aydınlanma ortamı bugün her zamankinden daha uygundur. Kitlelerin sahip olduğu örgütlü mücadele yeterli olmasa da her zamankinden daha coşkulu olması zaferin yaklaştığını müjdelemektedir.

OSMANLILARDA DİN VE AYDINLANMA

Gerçi Osmanlılar kendilerini her ne kadar Türk saymasalar da onları da Türk yönetimi olarak düşünürsek, cumhuriyet dönemi de dahil olmak üzere ellerine geçen tarihi yenileşme hareketlerinden yararlanamadılar. Bunun nedenleri çok. Sadece birkaçına değinecek olursak, bu nedenlerin başında din gelir. Osmanlı devlet yapısı İslâmı dayanırdı. İslâm dini gerek toplumsal gerekse bireysel yaşamı etki altına alan bir din. Kur'an'a dayalı "şeriat" sistemi ise hayatın tüm alanlarına hakimdi. Devletin başı olan padişahın kendisi de şeriata bağlıydı. 1517'lere kadar sadece ünvanları padişah olan Osmanlılar bu tarihten sonra halife ünvanlarını da alarak, aynen İslâm dininin kurucusu olan Hz. Muhammed gibi din ve devlet işlerini birlikte yürütmeye başladılar. Bu oluşum batılı her yenilikçi harekete karşı çıktı. Bu durum yıllarca devam edip gitti. Yenilikten yana olan

padıŝah veya sadrazamların ortaya çıkması ve çoğunun da öldürölerek ortadan kaldırılması hep bu dini temele dayanan devlet yapısından kaynaklandı.

Batının gelişmesi, Osmanlıların giderek gerilemesi, ekonomik düzenin bozulması Osmanlı Devleti'ni yönetenleri harekete geçirdi. Bu durum onları batının yeni icatlarını ve bilgisini elde etmeye itti. Bu da batılılaşma akımı dediğimiz dönemin başlamasına neden oldu. Belki de tıpkı bugünlerde olduğu gibi, Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma çabaları, Osmanlıların o dönemde yıkılmayı önlemek, çöküş sorununa çözüm bulmak için batıya yaklaşımlarıyla aynı paralelliği göstermesi bir tesadüf olmasa gerek!.. Gerçi Osmanlıların batıya yönelme çabaları çoğu kez gayri ciddi idi ve bu nedenle de gayretleri hep boşa çıktı. Aydınlanmaya öncülük yapabilecek olan aydınlar bugünkü Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinin yaptıklarından farksız şeyler yaptılar. Aydınların yeri her zaman zindan, sürgün ve ölüm oldu. Batılılaşmaya yatkın Alevi inançlı halk, koyu İslâm inançlı halka göre "kâfir" sayıldı, hatta Ebu Suud (1490-1574) gibi şeyhülislamı göre "Her kim ki yedi Kızılbaşı öldürürse yeri cennettir!" gibi fetvalarla aydın düşünenlerin katli vacip görüldü. Bugünkü Türk kaynakları Ebu Suud'u " Tefsir ve fıkıhta Osmanlı bilgilerinin en büyüklerinden sayılan ve yaşadığı çağa damgasını basan bir şeyhülislam" olarak naklederler.¹ Devrine bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme devrine rastlayan ve Kanunî Sultan devrinde padişaha akıl hocalığı yapmakla da tanınan bir kişiliğe sahip bu zihniyetin savunucuları yeniliğe hep yabancı kaldı. O zihniyeti takip eden bugünkü yöneticilerle de hiçbir zaman aydınlanma hareketi Türkiye'de sağlanamaz! Bu bilime ve yenilikçi düşünceye sırtını çeviren zihniyet sayesinde imparatorluğun bünyesinde olup müslüman olmayan halklar teker teker bağımsız olurken, ancak Araplar ile Kürtler Osmanlılara bağımlı kaldılar. Osmanlı zulmünden bıkan Araplar 1. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını ilan ederken, tarihte en geç müslüman olan Kürtler ise emperyalistlerin saldırılarına karşı Türklerle birleşerek, dini bütünlük içinde birbiriyle kenetlenerek kader birliği yaptılar. Bu sadakatın karşılığını Kürtler tarih boyunca özgürlükleriyle ödeyeceklerini hiç düşünemediler!.. Bugün Kürt kimliğini dahi kabul etmeyişleri, Türklerin tarih boyunca Kürtleri inkârından başka bir şey değildir. Kürtleri sindirmek isteyen

Türkiye, askeri harcamaları, askeri ittifaklara girişi ve onlara verdiği imtiyazlarla nerede ise bağımlı hale geldi.

TÜRKİYE'DE AYDINLANMA ÇABALARI

Türkiye'de, cumhuriyetin ilanından sonra, bir dönem toplumsal aydınlanmaya ağırlık verildi. Osmanlılardan miras kalan cahalet aşıl-mak istenildi. Köy Enstitüleri, bu amaçla kurulan, eğitim seferberliği için açılan aydınlanma okulları oldu. Kısa sürede bu okullarda yetişen eğitimciler özellikle kırsal kesimlerde halka rehber oldular. Toplumla kaynaşan Köy Enstitüleri mezunları hakim gerici sınıfları tedirgin etti. 1946'da çok partili sisteme geçiş ile birlikte 1950'li yıl-larda iktidar değişikliği oldu. Marshall planı doğrultusunda verilen yardımların ilk şartı, Köy Enstitüleri gibi ilerici yapıda olan kurumların kapatılması oldu.

Kısa sürede Köy Enstitüleri birer birer kapatılarak, aydınlanmanın karşısı olan Kur'an kursları ve İmam Hatip Liseleri gibi gerici kadrolar yetiştirilecek okulların açılmasına hız verildi. Sağcı partiler, oy avcılığı temelinde dinci kesimlere hoş görünmek için imtiyaz üstüne imtiyaz vererek, onların iktidarlaşmasına kadar bu tavizlerini sürdürdüler.

GÜNÜMÜZDEKİ KÜRT AYDINLANMASI

Bu arada Kürt halkında bir aydınlanma süreci başlar. Dindar kesimlerdeki ulusal uyanış günden güne büyür. Her kesimde örgütlü mücadele esas alınarak, Kürt ulusal mücadelesi tarihte benzeri görül-memiş bir düzeye erişir. Kölelikten kurtulmanın ilk adımı örgütlü mücadeledir. Bu olmadan kurtuluş olmaz. Bunun bilincinde olan geniş halk kesimleri demokratik ulusal haklarını almaya kararlı. Bu mücadele bir Kürt aydınlanma hareketi mücadelesidir. Bu aydınlan-ma hareketindeki aydınların tarihi rolü ise çok büyük. Aydınlanma çağı Avrupa'dan yüzyıllar sonra ancak bu şekliyle şavkını vurdu Kürdistan'a ve Kürt insanına!.. Avrupa'nın göbeğinde yüzbinleri aşan kitle eylemlerinde sadece her Kürt yurtseverini değil, her Kürt örgütünü de görmek gerekir. Her Kürt örgütü barış ve demokrasi eylem-lerinde yerini almalı ve sahip çıkmalıdır. Kitle eylemlerinde yer almayan örgütler ya da kendileri eylem yapmadan hep seyirci kalanlar bu konularını ne zamana kadar sürdürecekle? Eleştiri için söylemiyo-

rum, gerçekten biz Kürtler topyekünce sorunlarımıza birlikte ne zaman çare arayıp, sahip çıkacağız? Uluslararası alanlarda ne zaman bir demokratik bütünlük içinde görünüm kazanacağız? Ne zaman Kürd Kürdü kardeş gibi sevecek ve bağrına basıp kucaklayacak? Ulusal birlik, aydınlanma çağının gereği olarak mutlaka gerçekleşmeli, ulusal güçler bir cephe etrafında mutlaka birleşmelidirler. Bu oluşmadığı taktirde aydınlanma hareketi düşülen süre içerisinde hedefini kucaklayamaz. Bu nedenle mücadeleye en küçük katkı sunan herkese saygılı olmak, mücadele kahramanlarını ise bağrına basmak her Kürt yurtseverinin görevi olmalıdır.

Bir ulusun ulus olmasında aydınının yeri büyüktür. Aydın güneş gibidir. Parlaklıkça etrafını aydınlatır. Etrafına ışık saçmayan, halkının ulusal mücadelesine katkı sunmayan ya da yer almayan aydın gerçek aydın değildir. Bu nedenle aydın halksız, halk da aydinsiz düşünülemez. Bu ilişki et ile tırmak, balık ile su ilişkisi gibi. Birbirinden ayrı onları düşünmek mümkün değil.

Mevcut tüm Kürt örgütlerinin tüzüklerine bakıldığında her birinin hem ilerici hem yurtsever oldukları ilk göze çarpan husus. Her nedense ulusal birlik söz konusu olduğunda her biri ayrı telden çalar. Böyle olmasaydı bugüne değin tümünü kapsayan bir ulusal kurum oluşmaz mıydı? Burada eleştirim hem kendime hem de her Kürdedir. Bazı Kürtler kendi dışında kalan Kürdü suçlarken uluslaşma bilinciyle tüm bu noksanlıkların aşılacağını galiba unuttur gibiler... Kürt yurtseverleri demek uluslaşma bilincini kavramış, birbirini sevip sayan ve mücadele içinde daha fazla çalışmak için birbiriyle yarış içinde olan insanlar demektir.

İNSANSIZLAŞTIRILMAK İSTENEN KÜRDİSTAN'DA DURUM

Sömürgeciler yeni metotlarla Kürdistan'ı insansızlaştırmak için büyük gayretler sarf ediyorlar. Bu nedenledir ki dünyanın her yerinde Kürt insanına rastlamak mümkündür. Bunlar arasında aydın, akademisyen konumunda olanların sayısı Kürdistan'a kıyasla daha fazla. Kürt aydınının kendine göre sorunları yok değildir. Aynı ayrı örgütlerde yer alan aydınlar, örgütlerin birbirlerine karşı hasımane tavırlarını kendi bünyelerine de taşırlar. Bu durum onları birbirlerine

cephe almaya yönlendirir. Bu nedenle bağımsız, tüm örgütlere eşit mesafede ve onları birbirine yaklaştıran bir aydın inisiyatifi kurulamaz. Kürt aydınlarının görevi Kürt siyasetçilerini kontrol altına almak hiç olmamalı. Tam aksine tüm partilerdeki siyasetçilerle iyi ilişkiler kurmayı denemeli, siyasetçilerin çelişkilerini asgari bir düzeye indirmek için yazılı ya da sözlü olarak gayret sarfetmelidirler. Aydın aynı zamanda siyasetler arasında olumlu havayı daha da yumuşatmalı, ulusal ruh ve ulusal bilinç yaratmada öncü rolünü oynayabilmelidir.

Her Kürt siyasetinde aydın yapılı siyasetçi var. Bu insanlar örgütler arası ilişkilerde aydın olmanın ötesinde parti militanı rolünü oynarlar. Hep kendini doğru gören, hep kendi siyasetini tek yol olarak gösteren biri elbette ki diğer görüştekilere tahammülsüz olur. Hatta herkesi kendisi gibi düşünmediği için suçlar. Bazen de bu suçlama iftira ve saldırıya kadar götürülür. Bu tip insanların aydın olma vasfı çok zayıftır. Böylesi kompleks dolu insanların zamanla kendi kendilerini toplumdan izole ettikleri de çok rastlanan bir durum. Aydın olmak kararlılık gerektirir. Bir gün aydın, bir başka gün başka bir olumsuz düşünce yapısını sergilemek aydınlara yakışmayan bir özellik.

Her memlekette olduğu gibi Kürdistan'da da birden fazla partinin olması normaldir. Plüralizmin (çoğulculuk) gereği herkesin aynı şeyi düşünmesi ya da yapması gerekmez. Fakat özgürlüğüne susanmış ve kendini tutsak hisseden bir halkın aydınları ulusal demokratik mücadeleye düşüncesi temelinde birleştirici rolünü oynamalıdır. Yurt dışındaki Kürdistanlı aydınların görev ve sorumlulukları ise daha büyük. Yurtta verilen özgürlük ve demokrasi mücadelesini yurt dışında tanıtmak, ona güç vermek, onu temsil etmek gibi sorumlulukları ancak Kürt aydınları yerine getirebilir.

Kürdistan'da demokrasi ve özgürlük şehitlerinin sayısı günbegün artmaktadır. Kürt aydınlarına düşen görev, şehitlerine yaraşır bir şekilde örgütlenerek kendi halkının mücadelesinde yerini almaktır. Bu konuda gerçeğini söylemek gerekirse, Kürt aydınları siyasi örgütleri eleştiriyor, siyasi örgütler de aydınları. Ayrıca kendi dışında kalan Kürt aydınlarına, siyasi Kürt örgütleri bir değer de vermemektedir. Kişilikleri bir yana, çoğu kez yapılarına da itibar edilmediği görülür. Bir örgüt yıllarca saflarında yer alan bir sempatiyanına bir anda dünyanın en kötü ve hain insanı damgasını vururken, hain ve işbirlikçi

ilan ettiği bir kişiye de bir süre sonra başan ve yurtseverlik ödülünü verebilir. Bu durumu çelişkileri derinleştirmemek için ad vererek belirtmek istemiyorum. Burada vurgulamak istediğim; kişliğin yıpratılmasının bu kadar ucuz olmaması gerekir. Sağlam gerekçeler olmadığı taktirde sırf kendisi gibi düşünmüyor diye karşı tarafa, yani düşman saflarına itmek kolay olmasa gerek. Bir halk deyiimiyle "sapla samanı birbirinden iyice ayıklamak" gerek. Bu tür dayanağı olmayan yıpratma metotlarıyla sanıyorum ki Kürtler birbirlerini bir süre daha yıpratmaya devam edecekler. Yerinde olmasa da Türklerin Kürtlere yakıştırdıkları bir söz var, "Kürd'ün aklı sonradan başına gelir" diye. Bu yakıştırmayı boşa çıkaracak Kürtler er veya geç bir gün biraraya geleceklerdir. Bugünü özlemle beklerken, o günü yaklaştırmak tüm Kürt yurtseverlerine düşen bir görev. Önemli olan birliği yakalamak! Birliği nasıl yakalayacağız? İşte araştırılması ve çözülmesi gereken de bu acil konu. Bunu kim ve nasıl yapacak? Bu konu bir süre daha gündemde kalarak tartışmalara neden olacağa benzer. Tüm zorluklara rağmen aydınlanma hareketi Kürdistan'da hızını artırarak devam edecek. Çağdaş bir toplum yaratılana değin bu hareket sürüp gidecek...

Kaynakça

1 Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, cilt 2.

S.BULUT

DOĞU'DA UYANIŞ, BİLİM ve AYDINLANMA

Aydınlanma, esas olarak Avrupa'da 15.yy'da Rönesans ile başlatılıyor. Ortaçağda, batıda olsun doğuda olsun "felsefe", dinin dogmalarını Antik Yunan'ın düşün ve bilgi birikimi ile yoğurarak din adamı yetiştirmeyi amaçlayan skolastik "okul" felsefesidir. Oysa Rönesans'la, yeniden doğuşla birlikte gelen şey ise tanrısal vahiy karşısında insan akli ve özgür iradesini temel alan araştırmacı, eleştirci, sorgulayıcı yöntemle doğruya ulaşma ereğidir. Antik Yunan'daki tanrı karşısında ondan bağımsız insanın yeniden doğuşudur söz konusu olan. Her ne kadar Rönesans'ın kimi hümanistleri her şeyi, dogma, gelenek ve görenekleri aklın inceleme ve eleştirisinden geçirerek laik ve özgür insanlık kültürünü gerçekleştirmek isteseler bile dini inançları olduğu biliniyor. Ancak bu "din" tanrısal istencin/vahyin ürünü olmayıp, temel inançlarını aklımızın gösterdiği yani akıl ürünü bir dindir. Akıl dışılık değil, akla ve sağduyuya uygun inançlarla yetinmektir söz konusu olan.¹

Bu burjuva aydınlanmasıdır. Burjuva aydınlanmasının idealist felsefe ile sınırlandığı konuyla ilintili çeşitli çalışmalarda gösterilmektedir. Goldmann, aydınlanmayı ansiklopedistlerin ve Rousseau başta olmak üzere "Toplum Sözleşmesi"lerinin temsil ettiği radikal Fransız Aydınlanması ile Kant ve Goethe'yi ima eden romantik -uzlaşmacı-Alman Aydınlanması olarak ayırıyor.

Benzer bir başka görüşe göre tanrı-özne yerini insan-özneye bırakmış ve "uhrevi" köşesine çekilmiştir. Tanrı gökyüzüne hapsedilmiş, yeryüzünde insana özgü bir sistem kurulmak istenmiştir. Böylece akıl zincirlerden kurtarılmış olup korku da kör kuyuya atılmıştır.²

Marx'ın şu ünlü tezini biliyoruz: "Filozoflar şimdiye kadar dünyayı açıklamakla yetindiler. Amaç dünyayı değiştirmektir oysa." Burada da burjuva aydınlarına diyalektik materyalistçe bakış ve köktenci eleştiri var. Şüphesiz ki eskiyi değiştirmek demek yeniyi de kurmak demektir. Marx'ın bu ünlü 11. Tez'inde misyonu işçi sınıfına değil de sınıfın aydınlarına ("filozoflar") bıraktığı açıkça görülmüyor mu? Sınıfın aydınlanma unsurları, önderleri komünistlerdir. Birinci nokta budur.

İkinci nokta ise aydınlanmanın yarattığı değerlerdir. Bu değerler feodalizme karşı savaşta burjuvazinin bayrağında yazılı değerlerdir, ama bugün de evrensel insanlık değerleridir. Bilim, akılcılık, hümanizma, yurtseverlik, laiklik ve cumhuriyet, özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet kategorileri evrensel aydınlanma ilkeleri olup bugün emperyalizm ve yerli tekellerin, burjuvazinin ayakları altındadır ya da dejenerasyondadır. Dolayısıyla bu aydınlanma değerleri proletaryanın bayrağında yazılı olarak sosyalizm kavgamızda içkin olmak durumundadır. Ek olarak burjuva aydınlanmayı da aşacak sosyalist aydınlanmayı yaratmak durumundayız.

AYDINLANMA TEZLERİNDE EURO-CENTRİSME

Aydınlanma tartışmalarında gerek öznel perspektif sorunundan gerek içinde yaşadığı toplumun "bölge coğrafyasal"-tarihsel inceleyememek durumunun verdiği yöntem yanlışlığı ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan Euro-Centrisme (Avrupa Merkezci) sapmanın sınıf aydınlarımızın da içine işlemiş olduğu Kürt Solu-5'teki dosya yazılarında ortaya çıkmıştır. Bu konumlanışın irdelenmesi ve eleştirisi gerekiyor.

Belirteyim ki bilgi yanlışlığı düzeltilebilir, eksikliği giderilebilir. Ancak özellikle Euro perspektif saplantısında olanlar için tarihin redaksiyonunda, yeniden yazımında ısrarlı olunmalıdır.

Söz konusu dosya içindeki "Aydınlanma Düşüncesi ve Fransız Burjuva Devrimi Davranışı" başlıklı ortak çalışmalarında Temel Demirer-Sibel Özbudun Aydınlanma'daki öro-santrik sapmaya özel bölüm ayırmışlardır. Bu çalışmada Marksizm'in kurucularının, Karl Marx ve Friedrich Engels'in, ilerici/gerici burjuva düzen ve devlet aynını yaptıklarını, örnek olsun "Enerjik Yankiler"ın Kaliforniya'ya geliştirmek açısından tembел Meksikalılara yeğ tuttuklarını ve bu perspektifle ABD'nin Meksika'yı işgalini onaylayabildiklerini, Çarlık Rusya'sına ise doğudaki halklarla olan ilişkisinde ilerici, batısındaki Avrupa karşısında ise gerici rol biçtiklerini, Prusya'nın bir işgal eylemini barbarlığa karşı medeniyetin, durağanlığa karşın ilerlemenin bir ifadesi sayarak desteklediklerini sergiliyorlar. Marksizm hazır bir reçete, yazılı metinlerin ezberi değil de dünyanın ve toplumların her somutluğu ve gelişmesi karşısında yaratıcılıkla uygulanması gereken bir bilimsel öğreti ise eleştiriler olumludur. Ancak sayın yazarların gör(e)medikleri, veya paradoksları diyelim, hep Voltaire'den, Rousseau'dan, Baböften, Konvansiyon'dan, Fransız Devrimi'nden, Paris Komünü'nden referansla gelen yazılarında tarih ırmağının öro-santrik yorumunun, şimdiye kadarki yazılarında olduğu gibi, kaynağından başlayarak sinmiş olduğudur.

"Kendi" toplumlarını savunurken bile iç dinamiğe göre değil de öro-santrizme yani dış dinamiğe tepkiyle hareket ediyorlar. "Bu, tarihi su üzerine yazmak olmuyor mu?"

Aynı dosyada "refik" S.Çiftiyürek ise "Aydınlanma, Değişim ve Kürt Siyaseti" başlıklı çalışmasında euro (makro) centrique bakışla inceliyor ve Kürdi (mikro) centrique "katkı" ile sürdürüyor. Şöyle ki, Batı Avrupa'da 14.yy'da başlayan ve 16.yy'a doğru olgunlaşan hümanistik akımı feodalizm ve ortaçağ teknolojisine karşı burjuva ideolojisinin ilk habercisi sayan yazar, bunu 18.yy aydınlanmasının doğru ile taçlandırıyor olabilir. Ancak Euro-Doruk'un yaslandığı tarihsel birikimi birinci olarak Antik Mısır-Mezopotamya-Anadolu-Hint-Çin uygarlıklarının doğayla ilişkileri ve giderek gelişen üretim zinciriyle oluşan yoğun bilgi birikiminden ve ikinci olarak da Antik Yunan'da bunun sistemli ilkeler bütünü düzeyine yani bilim düzeyine

yükselmiş olmasından kaynaklandığını aktarıyor.³

Şimdi bakalım. Antik Yunan atılımı, yani Antik Babil-Mısır-Mezopotamya-Hint-Çin birikimini yoğurarak sistematik genel bilgiye çeviren Antik Yunan atılımı MÖ 6.yy ile MS 4.yy arasındadır. S. Çiftyürek bundan sonra gelen atılımın/halkanın 14.yy ile 16.yy arasında Avrupa'da yaşandığını ve ortaçağ karanlığına karşı mücadele içinde gelişen Rönesans Aydınlanması ile de doruğa varan felsefi, bilimsel, teknolojik sıçrama olduğunu yazmaktadır. Ancak arada tam 1000 senelik bir boşluk var.

Pekala, bu 1000 sene içinde bilim ve aydınlanma uçmuş mudur? Şayet var ise hangi toplum ve coğrafyada hükmünü sürdürmektedir? Sistematik bir açıklama görülüyor. Yalnız S. Çiftyürek bu 1000 senelik boşluğu MS.11-14 yy arasında Baba Tahir, Rezzaz el -Cizirî ve Feqiyê Teyran gibi mikro (yerel) Kürdi öğelerle cılız biçimde doldurma denemesi yapıyor. Hiç ilgisi yok demiyorum. Ancak bu öğeler, "Gürbüz Çınar"ın kimi dalları ölçüsünde değer taşıyorlar. Gürbüz çınar ise, bu 1000 sene içinde Avrupa'nın deyim yerindeyse cadılar, büyücüler, haydutlar ve engizisyonlar diyarı bir "karanlık" iken, doğu toplum-coğrafyasında ihtişamlı bir uygarlığın yükselmiş olmasıdır. Yani Rum (Anadolu)-Mezopotamya-İran-Hint-Suriye-Mısır-Mağrib (Tunus-İspanya) topraklarında doğunun kültür, bilim, sanat ve mimaride Antik Yunan-İran-Hint birikimine dayanması, bu birikimi içselleştirdiği gibi geliştirmesi ve giderek bu birikimi batıya tanıtması, daha büyük atılıma (Avrupa Aydınlanması) yol açmış olmasıdır. Bu gerçek atlanıyor.

Aynı dosyada yazan Sadık Kolusan'dan ise Avrupa'daki burjuva aydınlanmasının tasviri şöyle: "Süsleme, inşaat, resim, müzik, literatür, kullanım eşyaları, elbise modelleri 17.yy'da büyük ilerleme ve dönüşüm yaşamış(tr)"⁴

Esef vericidir. Rum'dan Hint'e bu alanlarda büyük dönüşüm ve ilerlemelerin bin küsur sene önceden başlayarak yaşandığını görmemek nasıl olabilmektedir? Prof.Dr. Erdem Aksoy'un parmak bastığı gibi Korduba Camii'nin ihtişamlı mimarisi önünde gotik katedralleri kaba estetiği ile utanmaktadır. Şam Emevi Camii Roma toprakları üzerinde sanat, mimarlık ve süsleme birikimini içererek dünya sanat tarihinin en seçkin bir örneği olarak inşa edilmiştir. Resimde ise Hüseyin Baykara'nın kurduğu Herat ekolünü ve gelmiş

geçmiş en büyük minyatürcü Behzad'ı görmek yeter. (Şu son yıllarda yazılan nakkaşların ve minyatür ressamlarının sınıflar ve sınıf mücadelelerinden kopuk romanı, Orhan Pamuk'un "Benim Adım Kırmızı"ya bakılabilir.) Edebiyat alanında bir Ali Şir Nevaî'yi, bir Firdevsî'yi, bir Nizamî'yi ve doğu klasiği öteki şaheserleri tanımamak kimin haddinedir. Uzatmak gereksiz.

DOĞU UYGARLIĞINA ARAP-İSLAM KATKISI

Şüphe yok ki Doğu Aydınlanması'nda başat unsur Arap-İslam'dır. Ancak burada İslam, kendi dogmalarını yerel/antik kültürler ve uygarlıklar karşısında deyim yerindeyse asimile etmek zorunda kalmıştır. Tersinden de Zerdüşti, Manî, Budistî, Batınî vb. "aykırı" kültürler kendi özerlerini "İslamî" kabuk altında yaşatmışlardır.

İslam uygarlığı Bağdat'ta Antik Yunan'dan ve Hint'ten bilim ve felsefeyi, Antik İran'dan ise şiiri ve mimariyi almıştır. Rakamlar ve cebir Hindistan'dan alındı.⁵

Antik Yunan'ın, Eflatun'dan Aristo'ya ve Hint'in düşünsel ve bilimsel eserleri önce İslam olmayan diğer halklarca Süryanice'ye ve Pehlevice'ye, sonra da İslamlarca Arapça'ya çevrilmiştir. Salt çeviri etkinliği bile düşün sistemleri ve bilimi kaybolmaktan kurtarır. Ancak Zerdüşti, Nasturî ve Arapların fonksiyonu salt emanetçilik olmamıştır. Açıklayıcı-eleştirci şerhler, yeni katkı ve buluşlarla İbnî Sina, Farabi, Muhuyiddin Arabî, İbnî Rüşd, İbnî Haldun gibi düşün adamları ve Ömer Hayyam, El-Battani, El-Harezmi, El-Burunî, Sabit İbn Kurra, Ebül Vefa Bozacanî, Nasreddin Tusî gibi kimileri 18.yy'a kadar Avrupa'da dahi etkisini sürdürmüş ve kendi dallarındaki katkılan aşılammış aritmetik, cebir, geometri, trigonometri, astronomi, tıp, kimya bilimlerinde birer disiplin olan doruklar yetişmiştir.

Şüphesiz bu düşünür ve bilginler bir yönüyle dine/İslam'a referans veriyorlardı. Ancak insanın özgür irade ve aklının bağımsızlığına vurgu yapıyorlar. İnsanlığa hizmet yönünden Aristo ile Muhammed arasında bir fark görmüyorlar. Hatta bilimsel kitapların Kuran'dan değerli olduğunu savunuyorlar. Tanrıyı tabiattaki güçler alemi ile özdeşleştirerek Allah soyutlamasını sorguluyorlar ki maddeciliğe doğru adımdır. Tanrı ile özgürce tartışıyor ve onu espiye alıyorlar. İçlerinden Dehriyyun fırkası diye adlandırılan bir kanat ise dini özgürce ve materyalistçe yorumluyor ve akıl dışı/vahiy ürünü her tür dogmayı reddediyordu.

EURO-CENTRİSME'E REDDİYE

"Bilim ve Ütopya" dergisinin Nisan 2000 tarihli 70. sayısında yazar Ender Helvacıoğlu "Bilim Tarihinin Unutturulan Doruğu-Ortaçağ Doğu Matematiği" başlıklı çalışmasında cebiri, trigonometriyi, küresel geometriyi borçlu olduğumuz yukarıdaki doğunun bilim adamlarıyla ilgili olarak ayrıntılı bilgi ve döküm vermektedir. Burada yazarın amacı euro-centrique bakış açısının çürük temellerini göstermektir. Bu durumda önemli hizmet yapmış oluyor.

Ancak sayın yazar bu çalışmasında iki boşluk bırakıyor ki değinmeden geçmek olmaz. Birincisi; doğudaki bu ideolojik devrim dediği şeyi feodal devrimin yükselişi ile açıklamasıdır. Burada feodalite kavramı maddesine oturmuyor. Çünkü İşlam İmparatorluğu Bağdat, İşkenderiye, Kahire, şam, Kurtuba, Belh, Buhara vb. gibi büyük kentlerin belirleyici olduğu çok merkezli sistemle yönetiliyor. Bu merkezlerdeki ürünlerin farklılığı, pazar için üretimi, ticareti ve teknik gelişmeyi güçlendirmektedir. Yani doğudaki ideolojik devrim dediği ve asıl olarak bilim alanındaki devasa sıçrama büyük kentlerin sınaı ve ticari kesimlerinin, burjuvazi diye de isimlendireceğimiz sınıfın çıkarlarına bağlı gelişiyor. Buna feodal devrim demek kavram karģaşasına yol açmaktır. Çünkü feodalite, asıl olarak toprak ürünlerinin rantı temelinde parça parça derebeylerinin hükmünü icra etmesidir. En fazla kasaba büyüklüğünde şatolar, dükalar vardır. Yani doğu üretim tarzına uygun bilimsel bir kavram bulunmalıdır.

İkinci boşluk ise doğu atılımını tasvir ederken hep Arap, Fars, Türk bilginleri, Arap, Fars, Türk coğrafyası gibi terimleri kullanmasından kaynaklanıyor. İşte bu atılım içinde Kürt damarı da varolmuştur ki inkâr edilmemesi gerekir. Çünkü doğu evreni Arap, Fars, Türk, Kürt, Yunan, Süryani, Ermeni, Hint vb. toplumlarının her alanında harmanlandığı bir evrendir. Her halk kesimi hem kendi özünü korumuş hem de doğu mozaiğini yaratmış, kendinden bir şey katmıştır.

DOĞUDA TANRI TANIMAZ HAREKET

VI. asırda İşran yabancı edebiyat ve bilimle tanışmaktadır. Dünya edebiyatının klasiklerinden olan Pañçatantra adlı Hint kitabı "Kelile ve Dimne" adıyla Farsça'ya tercüme ediliyor. İşran'da Yunan felsefesi

de incelenmektedir. Paul adlı Pers aydını, Aristo'ya dair Süryanice yazdığı bir incelemesinde bilimin din karşısında üstünlüğünü savunmuştur. Ona göre şüphelerden arınmış olan bilim insanlar arası birliği doğururken, bilinmeyen şeyleri konu edinen din ise insanlar arasına ayrılık salmaktadır.⁶ Burada bilim/hümanizma bağlantısı da görülmektedir.

Abbasiler döneminde Halife el-Mansur zamanından el-Memun ve el-Mutasım zamanına kadar (yaklaşık MS. 760'lardan 900'lere kadar) daha çok Bağdat'ta ve öteki büyük kentlerde oturan tahsilli ve yüksek tabakaya mensup, çoğu da Arap-dışı (Mevalî) olan, yani Fars, Türk, Afgan, Beluci, Kürt, Süryani vb. olan kimi entellektüel zümreler "İnançsızlar Cemiyeti" adı altında örgütlenmişlerdir. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak, Vajda'ya referansla bu cemiyetin Basra kenti üyelerini ve kimliklerini gösteren bir listeyi yayınlamıştır. Bu kişilerin belli zamanlarda fikir tartışması yaparak toplandıklarını ve şair meslektaşlarının İslam'ı eleştiren şiirlerini dinlediklerini yazmaktadır.⁷

Erken Abbasi döneminde Zendeka ve İlhad (dinsiz ve inançsız) hareketin öncüsü sayılabilecek kelamcı ve din kuralları ile karışık hür aklı filozof Harun el Varak (Ö.861) ve öğrencisi feylosof İbnü'l Ravendi (Ö.903) bu ekole mensupturlar.

İbnü'l-Cevzi'nin (Ö.1200) "İslam tarihinin en korkunç zındıkları" olarak nitelediği bu dehrî, yani Allah'a inanmayan, hiçbir dine mensup olmayan ve tabiatın yaratılmamış, ezeli ve edebi olduğunu savunan materyalist düşünürler, özellikle de İbnü'l Ravendi, Brahma rahiplerinin ağızından İslam'ın Allah fikrini, peygamberlik kavramını, bütün peygamberleri şiddetle eleştirmişler, aklın vahiyden her zaman üstün olduğunu, Kur'an-ı Kerim'in vahiy ürünü değil de baştan sona gelişmelerle dolu yazım ürünü olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁸

Yine "zamanın bir tanesi ve asrın yeganesi" olup başta tıp olmak üzere "eskilerin tüm ilimlerine vakıf" Zekeriyya el-Razi de, kainatı yaratana inanmakla birlikte insan aklını peygamber ve kutsal kitaplar dahil her şeyden üstün tutmakta, tıp, geometri, astronomi ve felsefenin Kur'andan daha faydalı olduğunu savunmaktadır. Böylece 18.yy'da batılı aydınlanma filozoflarının ileri sürdüğü dinlerin insanlığın gelişmesini geciktirdiği, felsefe ve bilimi durdurduğu, insanlar arasına düşmanlık ve nifak soktuğu düşüncesini doğuda İranlı hekim ve feylosof Razi 9.yy'da söyleyebiliyordu.⁹ Yine Razi'nin de bilimi

hümanizm bağlamında değerlendirdiği görülüyor.

Biraz sonra göreceğimiz İslam Aristocularını da eleştiren Razi şöyle demektedir: "Dinler düşünce alanına ve araştırmalara düşmandır. Kutsal sayılan kitaplar değersiz kitaplardır. Eflatun, Aristo, Hipokrat, Öklid gibi kişiler yazdıkları kitaplarla insanlara daha çok yarar sağlamışlardır."

Burada aynı asırdaki "komünist" Karmati hareketi münevverinin de mistik (dini tasavvuf) yorumla, hareketle de olsa, İslam peygamberi Muhammed ile Yunan filozofu Aristo'yu eşit gördüklerini, Sokrates, Platon, Aristo ve Pisagor gibi düşün ve bilimadamlarını peygamber mertebesinde değerlendirmiş olduklarını belirteyim. Yine Zerdüştî kökenli "İslam" İbn-i Mukaffa'nın da vahiy olayını reddettiğini, Kuran'ın yazılmaz ve aşılmaz olduğunu akla aykırı gördüğünü ve bu düşünceleri yüzünden Halife tarafından katledildiğini de ekliyorum.¹⁰

İSLAM ARİSTOCULUĞU-MUTEZİLE

Mutezile ekolü, İslam düşüncesini insan aklı ve özgür iradesi ile harmanlayan, Antik Yunan'ın bilim ve düşünce sistemlerini de çeviriler yoluyla içeren "Rönesansçı" diyebileceğimiz bir akımdır. Server Tanilli'nin tanımladığı gibi İslam'da akıl ve antik bilgelikten hareket eden "filozoflar"dır. Başlıca temsilcileri, Mutezile etimolojisinin de "günah" ve "günahkâr" telakkileri dolayısıyla İslam'dan "ayrılmışlar" (i'tizal) kavramından türetildiği söylenmiştir.¹¹

Özgür düşünceyi ve akli tanrısal güç ile bir tutan Mutezile'nin Meşşai gibi kimi uç dalları materyalist sınırlarda geziniyordu. Örnek olsun, bu akıma bağlı olarak gelişen Basralı Ebu Haşim ve yandaşlarının Aristo ve Eflatun'dan esinlenerek benimsedikleri "atom düşüncesi"ne göre tanrı cevheri yaratmamış olup, belki cevher halinden çıkarıp vücut haline getirmiştir.¹²

Yine bu ekolün önemli bir temsilcisi Farabi'ye göre "Gerçek bir düşünür peygamberden üstündür." Farabi, "Doğanın işleyiş düzenini sağlayan yasaları vardır. Bu doğa yasaları tanrının gücünü sınırlamaktadır" der. Bilim ve felsefeyi eş düzeyde özümsemiş Farabi peygamberliğin hayal gücüne, felsefenin ise akla dayandığını belirtiyor ve tanrıya, ahirete, haşre (ölümünden sonra dirilme-sb), melekeler, cennet ve cehenneme dair olan şeylerin gerçeklere uymadığını

görüyordu.¹³

Hem bilgin hem bilim ve -örneğin müzik gibi- sanat kuramcısı da olan bu "filozoflar"ın hepsi de Aristoteles ve Yeni Platonculuğu birleştirmek istiyorlardı ki öncü "Arapların filozofu" olarak adlandırılan El-Kindî idi. Kendilerinden yüzyıllarca sonra Batı Aydınlanması kaynaklarından Voltaire'nin kalbe değil akla seslense de tanrıya inandığını, O'nun dine değil bağınaz/dogma yorumuna karşı olduğunu, din ile papaz ve kilise ayrımı yaptığını görüyoruz¹⁴ ki Doğu Aydınlanması bundan aşağı değildir.

Mantık, fizik, matematik ve metafizik kitaplarından oluşan büyük eseri "Kitab aş Şifa"nın yazarı ve Şeyh el Reis "Filozofların Sultan"ı sayılan, batıda Aristo ve Farabi'den sonra üçüncü öğretmen olarak tanınan, ölümünden sonra en az 500 yıl eserleri batı dillerine çevrilmiş ve Avrupa üniversitelerinde okutulmuş olan, Rousseau gibi aydınlanmacıları da etkilemiş olan İbn'i Sina da aynı ekoldendi. Server Tanilli "filozofların en büyüğü" dediği İbn'i Sina'nın tam bir aydınlanma felsefesine yöneldiğini, Aristo mantığına göre ve iman söz konusu değilmiş gibi düşündüğünü de ekliyor.¹⁵

"Batıya düşünmeyi öğreten" İbni Rüşd 1198'e kadar yaşadığı İspanya/Endülüs Emevi devletinde Aristo'nun eserleri ile ilgili şerhler yazarak Avrupalıların antik felsefe ile ilgilenmelerinin yollarını açmıştır. İbni Rüşd'ün "Ey insanlar sizin ilahi ilim dediğinizin yanlış olduğunu söylemiyorum. Fakat ben beşeri ilmin alimiyim. Söylediğim budur" sözünün altını çizen Erdem Aksoy, "İnsanlığın Rönesans ile beliren gelişmesi buradan kaynaklanmıştır, metafizik alanın laikleştirilmesi bu noktadan başlamaktadır" demektedir.¹⁶

Antik Yunan (Hellen) kaynaklarının Grekçe'den çevrilmesi daha İslam öncesinde başlamıştı. Doğunun Yunan olmayan halkları Antikite'nin önemli eserlerini kendi dilleri olan Süryanice'ye ve Pehlevi'ye (İran) çevirmeye başlamıştı. İslam döneminde de bu faaliyet Arapça çevirilerle yoğun olarak sürdü.¹⁷

"Mukaddime" adlı eserinde toplumların gelişim kanunları araştırmacıyla bilimsel tarih sosyolojisi kurucusu ve Karl Marx'ın habercisi Mağribli İslam bilgini İbni Haldun, ilim ehlerinden halifeler olan Ebu Cafer Mansur Mem'un'un Bizans hükümdarından Yunan eserlerini getirtirerek Arapça'ya çeviriyi başlattıklarını yazmaktadır. Araplar önce ellerinin altında hazır bulunan Süryanice kaynaklardan

çeviriler yapmışlar, giderek yöntemlerin incelenmesi ve dil yetisinin artmasıyla Yunanca kaynaklara el atmışlardı.

Sabii inancının (güneş ve yıldızlar kültü merkezli bir inanç sistemi-sb.) merkezi Harran'da geometri, astronomi, astroloji bilimi dorukta idi. "Yunan, Süryani, Hint, Zerdüştî, Manî ve Hıristiyan kültürlerin bir kavşak ve yayılma noktası Yukarı Mezopotamya ve İran idi. Yunanca yapıtların Süryanice ile Farsça'ya ilk çevirileri buralarda Edessa (Urfa), Nizip (Antep), Keneşre ve Cundişapur'da yapılmıştı. İlk Sanskritçe (Hint) metinler buralarda keşfedilmişti." Ancak MS. 5.yy'dan itibaren Bizans'ta takibata uğramış olan özgür düşünceli Nas-turiler ve Edes (Urfa)daki Hıristiyanlar İran'a kaçarlar. Edes'teki İran mektebi İmparator Zeno tarafından kapatıldığı sırada Sasanî İran'ı Bizans'ın kovduğu bütün Mecusi (Zerdüştî), Yahudi ve Hıristiyan "rafizelere" (aydınlara) sığınak olmaktaydı. Bu sırada sarayları, hamamları, sirkleri, stadyumu, hipodromu, amfi-tiyatrosu ile 4.yy'da nüfusu yarım milyonu aşmış olan, bilim, felsefe ve sanat alanındaki gelişmeyle de "Yakın Doğu'nun Atina'sı" sayılan Antakya ve çevre şehir halkları, sanatkârları Sasanilerce İran'a getirilerek yeni kurulan Cudi Şapur şehrine yerleştirilmişlerdi. Burada Hüsrev I (531-579) zamanında bir tıp akademisi oluşmuştu ki sonraları Araplara da tesir etmiştir.¹⁸

Belki en eski çevirmen olan İbn-i Mukaffa (Ö.759) Hint hükümdarları için yazılmış olan Sanskritçe orijinli masallar kitabı Pançantantra'yı "Kelile ve Dimne" adıyla İran Pehlevice'den Arapça'ya çevrilmişti. Öyle ki Hayvan Fabl'ları yazan olan La Fontaine başta olmak üzere, bu kitabın tüm Avrupa'yı etkilediği ifade ediliyor. Claude Cahen, İbn-i Mukaffa için Avrupa Rönesansı'nın bir çok seçkin kafasında görüldüğü gibi her alana el atan ve her konuda konuşan coşkulu bir gözlemci, filozof ve edebiyatçıdır demektedir.¹⁹

Bir başka çevirmen aynı zamanda bir hekim olan Huneyn bin İshak, dili ustalıkla kullanmada ve yöntemde doruk olup Halife Mem'unun kurduğu Beyt ül Hikme'de (Bilimler Akademisi) dersler vermiştir. Euklides, Archimedes, Eflatun ve Aristoteles'in eserlerini Arapça'ya çevirmiştir. Kendisi iki yıl kadar Bizans başkenti Konstantinopolis'te (İstanbul) kalmış, orada Yunan dili ve edebiyatını öğrenmiş ve el yazmalarını getirmiştir. Daha önce de Halife Mansur Bizans'a başvurarak riyaziye ait, yani hesap (aritmetik), hendese

(geometri), hey'et (astronomi) ve musikiye ait el yazmalarını istemiş-
ti.²⁰

Burada şunu önemle belirtmek gerekir ki her ne kadar Yunanca'dan Arapça'ya çeviriler Hıristiyanların etkisiyle başlamışsa da, onlar Yunan eserleriyle daha önceden ve daha iyi tanışmış olsalar da bilimde ilerleme ve gelecekte bilimsel çalışmaların disiplinlerinin ortaya konması Müslümanlara kalmıştır. Doğuda Hıristiyanların en ileri düzeyde bulunanları olan Süryaniler bile bir Farabi, İbni Sina, Birunî ve İbni Rüşd ile mukayese edilebilecek tek bir "âlim" yetiştirememişlerdir.²¹

Başta İslam unsurları olmak üzere, Ortaçağ doğu dünyası ortak bir çaba içinde felsefe, edebiyat, bilim ve teknik alanında ulaşıldıkları bütün Yunanca yapıtları çevirmişlerdir. Euklides, Archimedes, Ptolemaios, Aristoteles, Platon, Galenos, Heron, Bizanslı Philon, Hipokrates, Diophanes, Arapça'ya çevrilen yapıtların çokluğu ve çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Neticede İslam dünyasının her yanında üniversiteler ve zengin kitaplıklar kurulmuştur. Şam, Kahire, Fez, Keyvaran, Grenada, Cordoba, Buhara, Gazne, Merv, İsfahan kısa sürede büyük düşünce, bilim ve sanat merkezleri haline gelmişlerdir.²²

Ortaçağ doğu uygarlığı Grekçe'den (Yunanca) ve Hintçe'den çevirileri sadece geçmiş birikime sahip olmak için değil, aynı zamanda arayı hızla kapatarak atılım yapmak için de gerçekleştirmiştir. Geçmiş birikimin başta Arapça'ya ve ek olarak da Farsça'ya kazandırılması yepyeni bir uygarlığın yeşerdiğinin göstergesi olmaktadır. Böylece kendi bilimlerini sağlam temellerde kurmuşlardır. Latinler ve Avrupalılar, çoğu Antik Yunan eserlerin varlığından ancak ünlü doğu bilginlerinin dönemin bilim dili olan Arapça yazılmış eserlerini okudukları zaman haberdar olmuşlardır.²³

İslam bilginlerinin önemli bir başarısı da bilimi evrenselleştirmeleri olmuştur. Deyim yerindeyse daha önceki Yunan, Pers, Hint ve Çin biliminde her uygarlık hem kendi kültürünün özelliğini başa almış hem de o bilgileri yalnız kendi dar mensuplarına (Yeni-Pythogarasçı Yunan tarikatı gibi) açmışlardı. Arap-İslam bilginleri ise bilimin bütün halkların malı olduğunu, sıkıntısına katlanan herkesin ona ulaşabileceğini göstermişlerdir.²⁴

Ortaçağ doğu uygarlığında "evrensel bilim dili" Arapça konusuna

gelince. Georges İfrah'a göre bu dil, bilimlerini ve bilgilerini dile getirmek için onu bütün öteki dillere yeğleyen çok sayıda filozof, matematikçi, kimyacı, fizikçi, hekim ve gökbilimci için gerçek bir tutku olmuştur.

Örnek olsun; biri Türk diğeri Fars kökenli iki doruk bilgin İbni Sina ve Al-Birunî, eserlerini Türkçe ya da Farsça yerine hep Arapça yazmışlardır. Server Tanilli'nin "Asya ve Hint Uygarlıkları hakkında verdiği bilgilere paha biçilmeyen, İslam kültüründe tek başına bir dünya" dediği ve daha ileri giderek de "Dünya içinde dünya" diye hayranlığını belirttiği Al-Birunî, Kitab As Sayda'sında ("Ecza Kitabı") Arapça'yı yeğlemesini şöyle açıklıyor:

"Bilimler bize çeviri yoluyla Arapça'dan aktarılmış, Arapça'yla süslenmiş, Arapça'yla işlenmiştir. Bilimlerle birlikte Arap dilinin güzellikleri damarlarımızda dolaşmıştır. Elbette her ulus kendi sevgili dilinin renklerinden hoşlanır. Ama ana dilimle yazarsam, sanırım bir bilimin ölümsüzleşmesi bir devenin hendek atlaması kadar şaşırtıcı olur."²⁵

G. İfrah, Birunî'nin Farsça'ya haksızlık ettiği görüşünde. Tanilli de Arapça'nın zaferinin her yerde tam olmadığını, özellikle İran'ın edebiyat dili olarak yükselttiği Farsça'yı koruduğunu belirtiyor.

"Ronjberen ve aydınlanma" çalışmamızda irdelediğim sufi derviş Baba Tahir Üryan'ın "Kürtçe geceledim, Arapça sabahladım" ünlü özdeyişini salt kendi dilinin asimilasyonu perspektifinden eleştirmiştim. Ancak şerhinde "Arapça bilim nuru ile aydınlandım" demek istediğini de eklemiştim ki Birunî'nin yukarıdaki ifadeleriyle de değerlendirmeliyiz bu görüşü. S.Çiftyürek bilim-aydınlanma bağlamında bir kaç kere Baba Tahir Üryan/Hamadani'nin adını zikretmektedir. Hamadan kenti, İbni Sina'nın hayatının son yıllarında bilimsel kimi etkinliklerini de gerçekleştirdiği bir İrani kenttir. Baba Tahir'in İbni Sina ile bağıntısı araştırılabilir.

DOĞU BİLİMCİLERİ

Burada, Euro-Centrism'in etkisi altında şekillenmiş ve Marksizm öğrenmiş "biz" doğu aydınına kendi atmosferinin zengin havasını solutmak için biraz uzunca bir listeyi vermek durumunda kalacağım. Bu listede adı geçenler evrensel bilim ve kültürü de etkilemiş, hatta kimi durumlarda katkı da yapmış İslam-Doğu ekolünün öncülü

unsurlardır. Özellikle 8.yy'dan itibaren matematiksel bilimlerin Türk, Arap ve Fars matematikçilerinin üstünlüğü altında geliştiği tezi değerli bilim adamı Prof. Dr. Hamit Dilgan'a aittir. Bu gelişme Harun el-Reşid ve oğlu Mem'un zamanında en yüksek düzeye ulaşmaktadır. Hamit Dilgan'ın "Büyük Matematikçi Ömer Hayyam" adlı önemli eserinde irdelediği doğu bilginlerini Ender Helvacıoğlu Bilim ve Ütopya'da özetlemiştir. Ben de aşağıda daha da kısaltarak anlatıyorum. "Burada matematikçi, cebirci, geometrici, trigonometrici vb. adları ile verilen Doğu-İslam bilginlerinin varlığına da abartılı diyerek dudak bükecekler olabilir. Hemen belirteyim ki "Denemeler" yapıtının sahibi ve Rönesans dönemi aydınlanmacılarından "çok iyi eğitim görmüş" Montaigne, yıl 1575, daha hesap (aritmetik) bilmemektedir. Avrupa'da bu dönemde toplama ve çıkarma işlemini öğreten Fransız ve Alman akademileri çarpma ve bölmeyi öğretmiyor (bilmiyor!) ve bu işlemler Latin okullarında öğretiliyordu. (G.İfralı)²⁶

Adı bilim tarihine geçmiş ilk Müslüman matematikçi El-Fezâri'dir. Bağdat'ta astroloji ve takvim sorunlarıyla uğraşmış, bir takım ölçü aletleri de yapmıştır.

Yakub İbn-i Tanık (Ö.796). Öklid geometrisi ve özellikle küre geometrisi üzerinde çalışmıştır.

Ebu Yahya El-Batrik (Ö.796/806). Hem matematikçi hem de astronomdur. Grek klasiklerini çeviren heyetin de başında yer almıştır.

Halife el-Mansur zamanında Bağdat'ın büyük bir matematikçisi de İbn-i Türk El-Cevzi'dir.

Hint bilgini Kankan'ın Siddhanta adlı astrolojik-astronomik eserini Sanskritçe'den Arapça'ya çeviren Essind-i Hind adı altında (oğul) Fezari'nin astronomide babasını geçtiği söyleniyor.

İbn-i Atari, astronomiye ait eser yazmış, Latince'ye popüler olarak çevrilmiştir.

El-Merverruhdi, Şam ve Bağdat'ta astronomik gözlemler yapmıştır.

Ali İbn-i İsa El Usturlabi, Mem'un devrinde jeodezik ve astronomik gözlemler yapmıştır.

Haccac İbn-i Yusuf, eski Grek matematiğinin iki ana kitabını (Euclid'in Kitabül-Usül ile Batlamyus'un Kitabül Micisti'sini) Arapça'ya çevirmiştir. Grek geometrisi ile Batlamyus astronomisi onun sayesinde İslam matematik dünyasına girmiştir.

Cebiri keşfeden Türk kökenli bilgin El-Harezmi'nin (Ö.835/845) yeni algoritması (hesap yöntemi) sayesinde matematiğe sağlam ve hızlı yöntem sokulmuş oldu.

Büyük astronom ve matematikçi, M.830'da Bağdat ve Şam'da astronomik gözlemler yapan El-Gevheri, Öklid'in Kitabül Usül'üne şerh de yazmıştır. Keza El-Arcanî.

Eserleri 15.yy, hatta 16.yy'da birkaç defa Latince'ye çevrilmiş büyük astronom El-Ferganî.

Bağdat Gözlemevi'nin (rasathane) planlarını yapan ve Mem'un tarafından Reisül-Müneccim (şef astronom) seçilmiş olan Ebül Tayyip Sanan, astronomik cetveller ve trigonometrik eserler yazmıştır.

El-Mervezi, altı trigonometrik hatı oluşturmuş astronom ve matematikçi. Özellikle Zic'leri (astronomik listeler) ile ünlüdür.

Halife El Mehdi ve Harun El Reşid zamanlarında Kufe Emirliği'ni de yapmış olan El-Kındî, Latince'ye çevrilmiş eserleriyle Batı Bilim Tarihi Literatürü'nde yer almış büyük matematikçi, astronom, fizikçi ve mühendistir. Ünlü eseri Kitabül Menazır'dır (optik). El-Kındî, Dicle ve Fırat'ın kanal planlarını da yapmıştır.

Bağdat Kütüphanesi'ndeki Grek matematik eserlerini çevirenlerden Huneyn İbn'i İshak (Ö.873), aynı zamanda astronom, matematikçi, fizikçi ve filozoftur. Keza (oğul) İbn'i-Huneyn, 9.yy Harranlı aritmetik ve cebir bilginlerinden El Hasib Ül-Harranî.

Archimedes'in Ünlü küre kesimi proplemi ve dolayısıyla üçüncü derece denklemleri ile uğraşan matematikçi ve astronom El-Mahanî (Ö.874/884).

El-Hımsî (Ö.882), Apollonius'un ilk dört kitabını Arapça'ya çeviren matematikçi.

Musa İbn-i Şakir ve üç oğlu, Öklid ve Batlamyus'un eserlerini çevirmişler, konikler, açıyı üçe bölme ve ölçü proplemleriyle uğraşmışlardır. Astronomik cetveller ve gökcisimlerinin hareketlerine ilişkin eserler yazmışlar, geometri kitapları Latince'ye çevrilmiştir.

Fars İbn-i Tayyip, El-Kındî'nin öğrencisi olup cebir, aritmetik, astroloji ve müzik ile ilgili broşürler yazmıştır.

El-Harezmi'den sonra cebir ile sistematik biçimde uğraşmış olan ünlü Habib El-Mısırî.

Hint hesap yöntemini kullanan Fars matematikçi ve astronom El-

Dinavarî.

Trigonometrinin Avrupa'da yayılmasında en etkili astronom Harranlı Sabit bin Kurre, matematikçi, astronom, fizikçi ve filozoftur. Apollonius, Archimedes, Euclides, Ptolemée ve Theodosius'un eserlerini Arapça'ya çevirmiştir.

İbn-i Yusuf, Şam, Bağdat ve Kahire'de sayılar teorisine ilişkin çalışmalarını ünlenmiştir.

Astronom ve matematikçi El-Neyrizî (Ö.922) İranlıdır. Bir meteoroloji kitabı yazmış, Latinlerin Anaritius dedikleri bu bilginin en ünlü eseri Mıcıstî şerhidir.

İslam bilim dünyasında ve hatta matematik tarihçisi Montuela'ya göre dünyada en ünlü gözlemci olarak nitelendirilen el-Battanî (el-Harranî Es-Sabi) H.3.yy'da parlamış büyük matematikçi ve astronom olup Harran melikzadelerindendir (emir). Batılılarca "Doğunun Batlamyus'u" adı verilmiştir.

El-Dımşki, fizik bilginidir. Öklides ve Pappus'dan çeviriler yapmıştır.

El-Razi (Ö.932) geometri ve astronomiye ilişkin eserler yazmış olmakla birlikte, daha çok fizikçi olarak ünlenmiştir.

İbn-i Kurre, astronomi ve geometriye ilişkin çalışmalar yapmış ve Archimedes'i Süryani dilinden Arapça'ya çevirmiştir.

M.10.yy'da Türk kökenli el-Farabî, Bağdat'ta öğrenimini tamamladıktan sonra Halep'te en parlak devrini yaşamış filozof, matematikçi, neo-platonist ve ansiklopedist bilginidir. Batlamyus'un Mıcıstî'sine, Aristo'nun fizik, meteoroloji ve mantık eserlerine, Öklides'e şerhler yazmıştır.

El-Musli, Bağdat'ta öğretmenlik yapmış astronom ve matematikçidir.

El-Hazin, İran kökenli olup geometri ve astronomi konularında eserler yazmıştır.

El-Kalvazî, İran kökenli olup matematikçi, astronom ve mühendistir.

Türk kökenli olduğu söylenen büyük matematikçi Bozicanlı (Horasan) Ebül Vefa. Ömrü boyunca Bağdat'ta öğretmenlik yapmış, ilk astronomik gözlemler yapan heyette yer almış, bugünkü trigonometrik teoremlerin sistemli ispatlarını vermiş, trigonometriye kimi katkılar ve tablolar yapmıştır. (Herhalde insanlığın önündeki

bağnazlık duvarlarını yıkan, batını eren Tacül Arifin Ebül Vefa-yi Kürdî ile Ebül Vefa-yi Bozicanî iki ayrı şahsiyettir.)

El-Gürcanî (Ö.1010) önemli matematikçi ve fizikçidir.

Büyük astronom el-Sufî, Reylidir (İran). Batlamyus'u da esas alarak yıldız kataloğu düzenlemiştir.

El-Hocendi Usturlab, cebir ve sayılar teorisine ilişkin eserler vermiştir.

Arap Diophontus'u: El-Kerhi ve el-Nesevi, kendilerinden önce doğu matematikçilerinin geliştirmiş oldukları Hint yöntemlerini daha ileri götürmüşlerdir.

İbn-i Sina: Batıda Avicenna adı ile tanınan, El Şeyh ül Reis, büyük düşünür ve aynı zamanda fizikçi, matematikçi ve hekimdir. Öklides'in geometrisini ustalıkla çevirmiş, Hamedan'da astronomik gözlemler de yapmıştır. Müzik ve tıbbı ilişkin eserler de vermiştir. Avrupalılar "Tıbbi Hipokrat yarattı, ölmüştü Galen diriltti, dağınık halde idi Razi topladı, fakat noksanlıklarını İbn-i Sina tamamladı" demektedirler.²⁷

Ansiklopedik bilgisi yalnız felsefeyi değil, matematiği, gökbilimi ve tıbbı da kapsayan Yahudi kökenli büyük filozof İbni Meymun (Ö.1204).

Özellikle matematik ve astronomi üzerine çok değerli eserler veren; Merage gözlemevini kuran, burayı yüzbinlerce ciltlik kütüphanesiyle önemli bilim, gözlem ve araştırma merkezi haline getiren Horasanlı büyük bilgin Nasüriddin Tusî (Ö.1273).

El-Heysem, Fatimiler zamanında Mısır'da parlayan ve bilimsel, felsefi kitaplarla tanınmış bu ünlü bilginin en önemli eseri Kitabül Manazır adlı optik kitabıdır. Matematik ve astronomide 60'tan fazla eseri bulunmaktadır.

Ebül Reyhan Birunî, Harzem/Birunludur. 11.yy'da ünlü matematikçi ve astronomu, fizikçi, jeolog, farmakolog, edebiyatçı, filozof ve coğrafyacı olarak tanınmıştır. Hint matematiğine de nüfuz etmiş, Hintçe'den çevirdiği bazı makaleler hariç 113 broşür ve kitap yazmıştır. Bunların 80 kadarı matematik ve astronomiye ilişkindir. Eserlerini sırf bilimle ilgilenenler için yazmış olan Birunî'nin yoğun bir yazma stili, ikna edici bir akıl yürütme tarzı vardı.

11.yy büyük matematikçilerinden biri Kusyarbin Lebban El Ceyli (Geyli)dir.

Tannıya meydan okuyan nefis rubailer yazarı Pers Ömer Hayyam, matematik, astronomi, fizik, tıp, meteorolojiyle de ilgilenmiş, güçlü eserler vermiştir. Deneyci, gözlemci, analizci olduğu gibi güçlü sentezlere ve genellemelere de varmıştır. 18 ciltlik Osmanlı Tarihi yazarı meşhur Hammer, Ömer Hayyam için "İran'ın Voltaire"ı demiştir.

Evet, böylece anlamış olmalıyız ki bir Thales, Öklid, Arşimed, Batlamyus ve Yunan ile Ege'nin büyük antik bilimadamları ile filozofları olmasa idi Beyruni, İbn-i Sina, Harezmi, Ömer Hayyam, İbn-i Rüşd, Farabi, İbn-i Haldun olmayacağı gibi; bu Ortaçağ doğusunun bilgin ve bilgileri olmasaydı da Kopernik, Kepler, Descartes, Galile, Newton da olamazdı. Demek ki tarih, Avrupa merkezilerin düz çizgi halinde tezlerine göre değil de nerede verimli bir toprak bulursa oraya yönelerek akmaktadır.²⁸

DOĞU'DA KÜRT RENGİNİ ATLAMAK

Burada antik İran-Mezopotamya-Mısır-Hint birikimini genelleştiren antik Yunan Uygarlığı ile 16.yy Batı Burjuva Uygarlığı arasındaki 1000 senelik boşluğa Ortaçağ'ın Doğu Uygarlığı'nı yerleştirerek tarihin akışını anlamlaştıran ve Euro-Centrik görüşleri çürüten Ender Helvacıoğlu'nun doğuyu salt Farsi-Arabi-Türki olarak sığlaştıran tezini de eleştirmek gerekiyor. Değerli bilimadamı Hamit Dilgan'ın kitabı da aynı darlıkla başlıyor. Şöyle:

"8.yy'ın ortalarından 15.yy sonlarına kadar matematiksel bilimleri cebir, geometri, trigonometriler, sayılar teorisi, küresel geometri ve astronomi, matematik ve astronomik aletler yapım ve teorisi, gök cisimlerinin gözlem tekniği Türk, Arap ve Fars matematikçilerinin üstünlüğü altında sürekli bir gelişim gösterdi."

Ender Helvacıoğlu'nun diğer ifadeleri:

"Antik Yunan ve Batı Uygarlığı arası dönemdeki Ortaçağ Doğu (Türk-Arap-Fars) Uygarlığına vurgu yapmak zorun(ludur)."

"Ortaçağ doğu matematiğini derinlemesine incelemiş olan bilim tarihçileri Türk, Arap ve Fars kökenli bilginlerin Antik Yunan ve Hint'ten aldıkları her matematiği her alanda geliştirdiklerini belirtiyorlar.)"

"Bilim, ... o dönemde, ... Arap, Fars ve Türk kökenli toplumların yaşadığı coğrafyaya aktı ve daha da gürleşerek fişkırdı."²⁹

Euro-centrik bakış ne kadar ego-centrik ise Yunan'dan Hint'e

kadar uzanan coğrafyada Mezopotamya ve İran'ın da olduğunu bildiği halde burada salt Türk, Arap ve Fars'ı görmek, başta Kürt olmak üzere diğer renkleri görmemek de sığ bir bakış oluyor. Yukarıda verilen doğu bilgin ve düşünürler listesinde Fars olabildiği gibi Kürt de olabilecek nice İranlı var, ya da Süryani olabildiği gibi Kürt de olabilecek nice "Harranî" var. Ender Helvacıoğlu muhtemelen "eski refik"i olan Faik Bulut'un kitaplarına bakmalıdır. Bu kitaplarda söz konusu doğu coğrafyasında harmanlanmış olan Türk, Arap, Fars, Kürt, Afgan, Beluci, Kıpti vb. zengin kültürlerin varlığı tasvir ediliyor hep. Burada sadece bir Kürt bilim dehasının, Georges İfrah'ın bilimsel olarak tanımladığı ancak Murat Bardakçı'nın magazinsel olarak daha detaylı tasvir ettiği, 12.yy'da Artuklu sarayı hizmetinde bulunmuş olan dünyanın ilk otomatlarının (sürekli devinen makinaların, su saatlerinin, şamandıralarla ve dişli ağaçlarla işletilen çeşitli makinaların) planlarını veren Cizreli İbn Ruzaz El-Cezzari (Cizri)nin adını vermemiz yeterlidir. Murat Bardakçı'nın Cizreli Ruzaz ile ilgili magazinini de tıpkı basım gösteriyorum.³⁰

Ender Helvacıoğlu'nun şu sözlerini de konuyla ilintili olduğundan yorumsum aktarıyorum:

"Bilim tarihinin (genel olarak uygarlık tarihi de diyebiliriz) doruk dönemlerine baktığımızda melez niteliklerini hemen fark edebiliriz. Tıpkı çeşitli kaynaklardan beslenen ırmağın daha gür akması gibi, farklı köklerden beslenme, bu kolların bir sentezini oluşturma yani melezcilik özelliği, üstünlüğün bir ölçütüdür. Üstünlüğü "arılık"te, dışarıdan etkilenmemişlikte, saf kalmışlıkta arayanlara duyurulur. Arılık ilkelliğin, geri kalmışlığın göstergesidir; melezlik ise üstünlüğün. Özgünlüğün temelinde melezlik vardır."

BATINİLİK (İSLAM MİSTİSİZMİ) ve BİLİM

Ortaçağ doğu toplumlarında gerçekleştirilen bu düşün, bilim, kültür ve sanat atılımlarının, "Doğu Aydınlanması"nın muhakkak bir toplumsal-ekonomik zemini, maddi nesnesi vardır. Buna geçmeden önce doğu uyanışı ve özgürlük arayışında çok derin etkiler bırakmış Batını hareketleri de şimdiye kadar olduğunun aksine "Doğu Toplumculuğu" bağlamında değil de "Aydınlanma/Bilim" bağlamında kısaca irdelemeliyiz.

Bafin, sözcük anlamıyla bir şeyin dışı (kabuğu) değil de özü

(gerçek'i) demektir. Mistisizm, Sufizm, Tasavvufçuluk gibi değişik adlandırmalar ve eğilimler de gösteren Batınlık, İslam kitabı olan Kuran'ın görüntüdeki ne yazdığına değil de yazılanların görünmeyen iç anlamına/özüne nüfuz etmek düşüncesinden hareket eder. Antik Yunan veya Hint düşün ve felsefesinden İslam'a girmiştir. Örneğin; bir yorumunda insanın kendini arındırarak kutsal öz (ilahi gerçek) ile ilgili tüm bilgilere sahip olabileceği düşüncesi vardır ki bu düşüncenin kökeninde Hint düşünce sistemindeki insanın hürs ve tutkularını yenerek temizliğe ve mutluluk zirvesine (Nirvana'ya) ulaşabileceği felsefesi yatmaktadır.

Dolayısıyla herkes bilim ile gerek nakli bilgi denilen dinsel "bilgi" gerekse de "aklı" denilen doğa, matematik, fizik, astronomi ve felsefi bilgiye vakıf olabilir. Mutlak bilgi özlemi, "kutsal" metinlerin aldatici berraklığının gerisindeki gizi/batını anlamayı teşvik ediyordu. Tasavvufta akla olan güvensizliği açıkça dile getirmekle birlikte, mutlak bilgi ile uğraşmaktan hatta onu geliştirmekten de geri kalmamıştır.³¹

Batınlığın, özellikle onun Mistisizm varyantının, mutlak gerçeğe ulaşırken ilahi aşk ile ve sezgi yöntemiyle hareket etmiş olması kimi aydınlar tarafından "akıl yoluna ters" diye eleştirilmektedir. Gerçekten de Batınlık, aydınlanma-akılcılık-bilim ile olan bağlantısında gel-gitteli çelişkiler taşımaktadır. Yalnız hemen belirtiyim; Farabi, İbn-i Sina, Ömer Hayyam gibi büyük ilim ve düşün adamlarının Batınlığın çeşitli kollarına mensup olduklarını anlamaktayız. Öyleyse, Samir Amir'in parmak bastığı gibi tasavvuf akla beslediği güvensizliği açıkça dile getirmekle birlikte, mutlak bilgiyle ilgilenmekten ve onu geliştirmekten geri durmamıştır.

Batınlığın akla aykırı yol seçmiş olması iki türlü açıklanıyor. Birincisi; İslam dogmatizmi ve iktidarının (Hilafetin kılıcı) baskı, zor ve kıyımı karşısında "ezop lisanı" yeğlenmiştir. İkincisi; açıklanması güç "felsefi" kavramları kitlelere anlatmak için "aşk, kadeh, şarap, sakı, dost, cemal vb." simgesel-mecazi "cazip" deyimler kullanılmıştır.

Tasavvufun "ilahi aşk" varyantında din kalbe (gönüle) hapsediliyor. Tıpkı Batı Aydınlanması'nın bir varyantında tanrının yeryüzünden dışlanıp göksel mekâna gönderilmesi gibi. Bunun toplumsal-siyasal sonucu dinin dünya işlerinden el çektilmesi, yani laikliktir. Ancak aşkla tanrıya, yani mutlak gerçeğe ulaşmak amaçlandığı ölçüde akla/bilime boş verilmektedir.

Yine insanın kaş, kirpik, burun, göz, ağız ve yüzünde Kur'an ayetlerini gören ya da ozan sazına (bağlama) "telli Kur'an" diyen varyantlarda insanı, insan eylemini yüceltici hümanistik öz görüüyor. Bir yönüyle kutsallık kavramı sorgulanıyor. Ama bu da aynı kutsal atmosfer içinde yapılıyor. Örnekler uzatılabilir.

Geçen çalışmamda, doğu feodal toplumlarında Ronjberen'in (aydın/münevver) kütlelerle ilişkisinde Batınî her görünümünde aydınlanma ile ters orantısına işaret etmişim. Kütleleri toplumcu-kurtuluşçu davasına kazanmak için aydın, önder, kendisindeki tansal özü, "mucizesi"ni göstermek durumundaki her koşulda aydınlanmayı hurafaya kurban etmek durumunda kalıyordu. Gerçekten Samir Amin gibi doğu toplumları üzerine özgün araştırmalar yapmış bir Marksist de sömürü ve baskıya uğrayan halk kesimlerinin muhalefetinin akılcı bir metafiziğe değil de akılcı metafiziğin reddine dayandığını yazmaktadır.

Yine geçen çalışmamda hata yaparak birbirine kaşırdığım çarpıcı bir örneği kurtuluş/aydınlanma bağlamında vereyim. Ebül Vefa Bozacanî, Horasanlı Türk olup büyük bir astronom ve trigonometri bilginidir. Bağdat'ta da halifenin/sarayın hizmetinde bilimi icra etmiştir. Yine Bağdat'ta da yaşamış olan ve Nejat Birdoğan'ın kitaplarında insanlığın önündeki bağnazlık duvarını yıkan, özgürlüğün yolunu açan, Kürt kökenli olup isim benzerliğinden yukarıdaki bilginle kaşırtılmış olan³² Tac'ül Arif'in Ebu'l-Vefa'ya da değinmişim. İşte bu ikinci Ebu'l Vefa, Menakıbnâme'sinde bir yandan "Güneş balçıkla sıvanmaz" aydınlanma özdeyişi sahibidir; ama öte yandan da halifeyi, rakibi "aydınları" ve halk kütlelerini inandırmak için kızgın kor haline getirilmiş bir kürsüye çıkmaya, bu kızgın metal kürsünün kendisine hiçbir şey yapmadığı hurafasını göstermeye mahkûmdur. Tıpkı daha sonra Osmanlı'da "Tasavvufi tanrı aşkıyla yoğrulmuş insanıyetçi komünizm" kuramcı ve uygulayıcısı büyük alim Şeyh Bedreddin'in müridleri hristiyanların Sakız Adası'ndan Ege'ye deniz üzerinde yürüdükleri (!) gibi Ebu'l Vefa takipçileri de Bağdat'ta Dicle Nehri üzerinde "yürüyerek" karşıdan karşıya geçmektedirler.³³

Batınlık'ın tanrıyı ve insanı, giderek tanrıyı ve doğayı gerçek'in birbirini yansıtan iki yüzü olarak gören kolu Varlık Birliği (Vahdet-i Vücut) ise kısmen Kürt ereni Şehabettin Suhreverdi ile ilk parlıtısını vermiş olsa da, asıl olarak İslam tarihinin en büyük mutasavvufu

"teosofik sufisi olan Muhiyiddin Arabi ile (Ö.1241) sistematik ilkeler bütünlüğüne kavuşmuştur. Mutasavvıflar tarafından şeyh ül ekber "en büyük şeyh", katı ulema ve fukara tarafından şeyh ül ekfer "en kafir şeyh" olarak tanınan Muhiyiddin Arabi'nin kaba bir panteizmle (kamutanncılık) yoğrulan felsefenin toplumda doğan "kargaşalıklar" yüzünden ağır ithamlara maruz kaldığı ifade edilmiştir. Çünkü O'nun sistematize ettiği teosofik felsefesinde tanrı ile insan ve doğa arasındaki ayrım silikleşirken, materyalist felsefenin sınırlarına yaklaşılmakta, ek olarak da tanrı sevgisi insan ile toplumu-doğayı sevmek arasında reel hümanist bir denklem kurulmakta ve herkesin eşit her şeyin ortak (tanrı malı) görüldüğü komünist ütopyaya da kapı açılmaktadır.

KARMAÎ VE HAŞŞAŞİN KOMÜNARDLARINDA BİLİM

Batınî hareketinin bilim ve aydınlanma bağlamında en belirgin tezahürlerini Karmatî hareketi ve Hasan Sabbah'ta gördüğümüzden kısaca bunlara da bakalım.

İslam komüncüleri Karmatîler, Arapça tam adı İhvan-ül Safa ve Hillan ül Vefa (Arınmışlık Kardeşleri ve Vefa Dostları) adlı örgütsel ve fikri bir hareketle de bağlantılıydılar. Adı geçen bu demerin 51 risaleden oluşan ve matematik, felsefe, doğa bilimleri, astronomi ve fizik, müzik, mantık ve psikoloji gibi bilimsel bir ansiklopedisi de bulunmaktaydı. Bu dernek Sokrat, Pisagor, Eflatun ve Aristo'ya da referans vermekteydi. Öyle ki kimi araştırmacılar bu ansiklopedik broşürlerin Doğu Aydınlanması'nda tuttuğu yerin batıdaki ansiklopedistlerinkinden hiç de aşağı düzeyde olmadığını belirtmişlerdir. Yine de Karmatî münevveri bu risaleler için "Kur'andan sonra gelen 2.Kuran" yorumunu da yeğlemektedir. Batınî öğretiyeye uygun olarak mistik ve kozmik bir insan anlayışı ve bunun sonucu önderler de kutsanıp ilahlaştırılabiliniyordu. Ancak peygamberlik de böylece toplumsal-siyasal çerçevede ele alınıyor, peygamber bir bilgin, filozof, kral vb. sıfatlarla da özdeş tanımlanabiliyor ve Sokrat, Platon, Aristo, Pisagor gibi antik Yunan bilginleri de Muhammed ile eşit düzeyde kabul ediliyordu. "Muhammed'in ben ümmetimin Aristo'suyum" dediğine (hadisine) de dayanıyorlardı". Ek olarak Batını önder, Kamil İnsan da dinsel olarak Arap, köken olarak İranlı, kültür olarak Iraklı ve bilimsel

olarak da Yunan idi!

Gelelim Hasan Sabbah'taki bilim ve aydınlanmacılık tezlerine. Demokratik hak ve özgürlük kırıntılarının olmadığı Hilafetin kılıç feodalizminde, doğuda kartal yuvalarını andıran dağ kalelerinde üslenen ve egemen sınıf seçkini hasımlarına devrimci-bireysel suikastler düzenleyen Hasan Sabbah'çı Batıniler de İhvan-ı Safa'nın risalelerini okuyarak eğitiliyorlardı. Hasan Sabbah da Fatımî Mısır'da eğitim görmüştü ve hasmını ortadan kaldırmadan önce onu halkın önünde açık fikri tartışmaya davet ettiği söyleniyor ki bilimsel bilgi birikimine sahip olduğu anlaşılıyor.

Bununla birlikte Nejat Birdoğan, Hasan Sabbah'ın hasımlarına karşı son derece kesin biçim verilmiş, ezberlenir duruma sokulmuş mantıklı kanıtlar kullanarak onları mat ettiğini yazmaktadır. Üstelik O'nun "Fusus Al Arbaa" kitapçığına göre öğrenim, "talim"e eşitlenmektedir. Yani benimseyen kişi, Batini fedai, yalnızca iyi bir öğrencidir. Öğretmen de mucizevi önderdir. İnsanlar (öğretiyi benimseyenler) kendi araştırmacı, sorgulayıcı, eleştirci, genelleştirici özgür akıl ve iradeleri ile değil de öğretmenden "imam" öğrendikleriyle yetineceklerdir. Şüphesiz burada ideolojiye bağlı, dar bilgi ve aydınlanma var. Ancak, Alamut ilmi akademisinin kütüphanenin envanteri o döneme kadar insanlığın Yunan'dan Hint'e kadar tüm bilgi birikimini içerecek zenginliğin 1256 Moğol yıkımında 7 gün 7 gece cayıp cayıp yandığı halde ancak tükenmesinden anlaşılıyor. Sonuç, Hasan Sabbah'ın parmak bastığı gibi Batini ronjber/münevver bilim ve aydınlanmayı kendi dar çevresinde hayata geçiriyor. Yüzbinlik kitlelere ise kurtarıcı Mehdi efsanesine ek olarak Şeyh ül Cebel'in talebeye ezberletilir bilgiler sunuluyor.³⁴

Yine de Batini hareketlerin Bağdat, Kahire ve Suriye'nin çeşitli kentlerinde Beyt ül Hikmet'lere sahip olduklarını görüyoruz. Burada "aykırı İslam" "yorumlu dini bilgiler" yanında hem doğa bilimleri hem de felsefe öğretilmektedir. Buna egemen sınıf, "katı dogmalar" İslamının savunulacağı Nizamiye Medreseleri ile yanıt verecektir. İlk medrese 1080'de Bağdat'ta açılacak, daha sonra da Selçuklu denetiminde olan İsfahan, Nişabur, Merv, Belh, Buhara ve Musul gibi önemli kentlerde başka medreseler kurulacaktır. Müfredatı İslam dogmalarına ek olarak kimi doğa bilimleridir aynı zamanda.³⁵

DOĞU ATILIMININ MADDİ VE SINIFİ TEMELLERİ

Şimdi geliyoruz yukarıda sorup da cevabını açık bıraktığımız soruya. Ortaçağ Doğu Uygarlığı'nın bu bilimsel-düşünsel zenginlik ve atılımını, Doğu Aydınlanması'nı hangi maddi ve sınıfsal temelde açıklamalıyız sorusuna.

Prof.Dr. Erdem Aksoy, İslam devletlerinin oluşturduğu uygarlığı Romalıların tek merkezli devlet sisteminden ziyade yani bütün kaynakların aktığı Roma'yı besleyen ekonomik düzen yerine, Helenistik dönemin çok merkezli uygarlığına benzemesi yani İskenderiye, Şam, Bağdat, Kahire, Kurtuba gibi çok merkezli sistemde ürünlerin farklılığının ticaret ilişkilerini ağırlığınca kıskırtması, bunun sonucu bilim ve teknik ile hümanizmanın güçlendiği bir ekonomik sistem ile açıklıyor.³⁶

Sn.Aksoy bu ekonomik sistemin adını koymuyor. Ender Helvacıoğlu ise klasik kavramı, feodalizmi kullanıyor. Samir Amin "Haraçlı Üretim Tarzı" demektedir. Bir de "Asya Tipi Üretim Tarzı" deyimini kullananları biliyoruz. Kullanılan kavramlar süreci açıklayıcı olmalıdır. Süreç, kapitalist kozadan burjuvazi tırtılının çıkma süreci yaşandığı bir ekonomik düzendir.

Samir Amin katılmıyor ama, aktardığına göre çağdaş Arap araştırmacılarından Hüseyin Merve ve Tayip El Tizini'ye göre doğu düşüncesinde maddeci akımı kapitalizme yönelik "ilerici kesimler", idealist akımı ise feodalizme de direnen "tutucu güçler" savunmaktadır.³⁷ Biraz şematik ama doğu nesnellliğini sınıfsal zeminde açıklama denemesidir.

Benzer bir şekilde S.M. Batseva da "İbni Haldun'un Tarihsel-Felsefi Öğretisinin Toplumsal Temelleri" başlıklı makalesinde, İbni Haldun gibi toplumun yaşamına hükmeden, yasaların bilimini kuran bir dehanın çıkış yapmasını mağrip\Endülüs'te geniş zanaatçı ve ticaretle uğraşan "patrisyenler" in çıkarlarını yurtsever zeminde savunmasına bağlamıştır. Bu patrisyen "burjuvazi" ülkenin çeşitli bölgelerinde geniş toprak mülkiyetini elinde bulunduran askeri-kabile soyluluğuna, feodellere karşıt bir konumlanışta bulunmaktaydı.³⁸ S.M. Batseva da kısmi doğrudur. Ancak doğuya özgü yeni bir üretim tarzı kavramına ihtiyaç vardır. Klasik feodalizm kavramı yeterli olmamaktadır. Örnek olsun; Ender Helvacıoğlu, Doğu düşün ve bil-

imdeki üstyapısal atılımları altyapıdaki feodalizmin yükselişiyle açıklıyor ki doğru değildir. Aksine doğru olan feodalizmin gerilemesi, yerinin "Doğu Burjuvazisi" tarafından zorlanmasıdır.

Ancak altyapıda tek başına burjuvazinin yükselişinden bahsetmek de yetersiz kalmaktadır. Çünkü E. Aksoy'un da tek cümlede verdiği gibi, "çeviri çalışmaları" tüccarlar kadar halifeler ve asiller tarafından da destek gördü. Yani hem burjuvalar hem de feodaller kültür-bilim devrimini desteklemişlerse, yukarıdaki toplumda 'feodalitenin gerileyişi-burjuvazinin yükselişi' soyutlamasını açıklayacak alt düzeyde yeni bir soyutlamaya ihtiyaç vardır.

Bilindiği gibi Bağdat'ta bir akademi, bir rasathane ve bir kütüphane tesis edip, bu kütüphaneyi de bütün Grek ve Hint yazmalarıyla zenginleştiren Abbasi halifesi Mem'un idi. Dünyanın en şöhretli astronomi uzmanı Harranlı El-Battani de bir Harran melikzadesidir (emir). Dicle ve Fırat'ın sulama kanallarının planlarını yapmış büyük matematikçi, astronom, fizikçi ve mühendis olan El-Kindi de Küfe Emirligi, "Filozofların Reis'i" İbni Sina da vezirlik yapmıştır.

Yani adına ne dersek diyelim, "Doğu Üretim Tarzı" içinde yavaş yavaş yükselen burjuvazinin devrimi, tabandan mülk sahibi zanaatkar ve tacirlerin ihtilalciliği ile değil de modern melikzadelerin tepeden yenileşme hareketi ile geliyordu. Doğuda tarihsel yasa düzeyinde bir eğilim olduğu anlaşılıyor. Bu durumu kısaca açıklayalım.

Şüphesiz Semerkant'ta kâğıt fabrikası, Kordoba'da kökeni Hindistan olan "Şam işi" taban demir imalatı, seramik ve üfürme camı imalatında gerçekleştirilen büyük ilerlemeler, tekstil endüstrisinde zenginleşme, Kordoba'nın ayakkabı fabrikaları, parfüm, boya vb. imalatında her ne kadar bilim ve tekniğin ayrı ayrı yürüdüğü söyleniyorsa da bu reel maddi gelişme içinde devlet mülkiyeti de ağırlık taşıyordu. Hele yapım ve kanal işleri, ordu ve donanma için silah imalathaneleri, para basımı (darphane), lüks ve gösterişli kumaş imalatı hep devlet işletmelerinde (tiraz) yapılıyordu. Merkezi devletin ve çok merkez emirliklerin burjuva üretimin kimi dallarında tekele sunduğu doğuda altyapıdaki gelişmenin zorladığı üstyapı inkılabı da Halife/Sultan/Emirlerin tepeden reformcu/modernist atılımlarında yansyacaktı. Bu realiteyi görmek gerekiyor.

Bir de "kent ekonomî-politiği" diye bir kavram kullanan İbni Hal-dun'a kulak verelim:

"Bize bilim ve kültürü ulaşan (toplum) sadece Yunan'dır. Bu da halife Mem'unun konuyu üzerine alıp onların dilinden çeviri yapırma girişiminde bulunması, çevirmenlerin çokluğu ve bu yolda çok para harcamasının (abç) da yardımıyla bu işi başarması sonucunda gerçekleşmiştir."

Kısaca zanaatkâr-tüccar sermayenin boy attığı ancak büyük kültürel-bilimsel atılımların finansını kaldıramadığı süreçte asıl olarak gelişim dinamiğini gören "sermayeleşen prenslikler modernizmi" yükü omuzlamıştır. Bu yükselişin nereden ve ne zaman durdu(rul)duğu, inişe geçtiği ayrı bir çalışma konusu.

Doğunun burjuva açılımı asıl olarak entellektüel ve siyasal seçkinlere (melikzade, tüccar ve münevver tabakalara) hitap ettiği için bilim, kültür ve sanatta özgürce "aydınlanma" açılımını yapabilecekti. Ancak benzer tür seçkin kadrolar eliyle yürütülse de Batınî ütöpik komünist hareketler, tarihsel olarak erken geldiklerinden, "kendi seçkin kadroları içinde" aydınlanmacı olsalar da rençber, el işçisi, köle, toprak kölesi gibi "bilgisizlik denizinde yüzen" yüzbinlerce emekçi içinde toplumsal taban oluşturmak için menkıbe/efsane karanlığına başvuruyorlardı. Feodalite içinden kapitalistimsi zorlamaların geliştiği, ancak kapitalist üretim biçiminin egemen olmadığı ve dolayısıyla burjuva aydınlanma devriminin kütleler için olamadığı bir dönemde erken gelen Batınî komünist münevverin trajik paradoksu...

Bugün böyle bir açmazımız yok. Başta Anadolu-Mezopotamya olmak üzere doğu coğrafyamızda kapitalizm de oluşmuş. Hem tepeden, 1838 Tanzimat hareketi; ve hem tabandan, 1871 Osmanlı'da ilk grevler, başlayan demokratik hak ve özgürlük mücadeleleri sonucunda bugün elle tutulur somut kazanımlar olarak pekişmiş. Belli bir aydınlanma ve kültürel burjuva atılımlar da Cumhuriyet'in kazanımları olarak yer tutmuştur. Emperyalizme ve kapitalizme karşı yurtsever temelde sosyalist kavgayı kazanmak önümüzde misyon olarak duruyor.

Burjuva aydınlanmanın kazanımlarının gerisine düşmeden sosyalist aydınlanmayı da program etmemiz gerekiyor. Sosyalist aydınlanmada en büyük bilim, bilimden başka tanrı ise yok! Bilime dayalı kuramımız (öğretimiz) ve eylem kılavuzumuz Marksizm ve sosyalist aydınlanmayı götürüleceğimiz ise işçi sınıfımız.

Kaynakça

- 1- Bkz. Prof. Dr. Macit Gökberg, "Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk" -Cumhuriyet (Kitap), Ağustos 1997, ? İst.
- 2- Mustafa Bayram Mısır, "Aydınlanma, Türk Aydınlanması ve Marksizm Üzerine" -Kürt Solu/5, s.218-219.
- 3- Temel Demirel&Sibel Özbudun, "Aydınlanma Düşüncesi ve Fransız Burjuva Devrimi Davranışı"; S.Çiftiyürek, "Aydınlanma, Değişim ve Kürt Siyaseti -Kürt Solu/5, içinde.
- 4- Sadık Koluşan, "Komünizme Hazırlık Sürecinin İkinci Aşaması: XXI. Yüzyıl Aydınlanması" -Kürt Solu/5.
- 5- Erdem Aksoy, "Doğu'da Uyanış" -Ekin Belleten/1998 Yaz/Ank. s.20
- 6- Prof. Dr. W. Barthold, "İslam Medeniyeti Tarihi" -T.T.K Bas, Ank.1963, s.12.
- 7- Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak, "Zındıklar ve Mülhidler" -Tarih Vakfı Yurt y. İst. 1998, s.25-26.
- 8- Ahmet Yaşar Ocak, age, s.10 ve s.41-44; R. Yörükoğlu, "Okunacak En Büyük İnsan Kitabı" -Alev y. İst. 1990, S.94; Nejat Birdoğan, "İslam'da Aydınlanma yok Etme Tarihi"-Sivas Kitabı-Bir Toplu Öldürmenin Öyküsü- Ank. 1994, içinde, s.54 ve 58; Ahmet Yaşar Ocak, age, s.41-44.
- 9- Ahmet Yaşar Ocak, age, s.44-46; Yörükoğlu, age, s.59; Erdem Aksoy, agm, s.21.
- 10- "Bilimde ve felsefede durağanlık değil, canlılık ve gelişme olmalıdır" diyen Razi, kendisinin Aristo ve Eflatun'dan üstün olduğunu, tıpta da hipokrat aşamasına ulaştığını belirtmiştir." Karimatilerin Felsefi Görüşü hk. Faik Bulut, "İslam Komünistleri", Doruk y. Ank. 1997, s.103-105; Zerdüşti kökenli deist olan İbni Mukaffa da vahiy olayını reddediyor, Kuran'ın yazılamaz ve aşlamaz olduğunu alda aykırı buluyordu.
- 11- Henry Corbin, "İslam Felsefesi Tarihi-Başlangıçtan İbni Rüşd'ün Ölümüne" -İletişim y. İst. 1994, s.207.
- 12- Ali Nejat Ölçen "İslam'da Karanlığın Başlangıcı ve Türk İslam Sentezi" -Ekin y. Ank. 1991, Meşşâ'nın da Aristoteles felsefesini adlandırmak için kullanılan "Periptater" yani "Gezinenler" in Arapça çevirisinden hareketle verilmiş isimdir. Periptates okulu: Aristoteles Felsefi okulunda (Lykeon) öğrenimin genellikle gezinerek yapılmasından kaynaklanmaktadır.
- 13- Ali Nejat Ölçen, age, s.7475; Nejat Birdoğan, age, s.61.
- 14- Voltaire'in aydınlanma yorumu için bkz. T.Demirel-S.Özbudun, agm, Kürt Solu/5.
- 15- Server Tanilli, "Yüzyılların Gerçeği ve Mirası-II/Ortaçağ" -Cem Y. İst. 1995; s.234, İbni Sina hk. bkz. Emel Esin, "İbni Sina Çevresinde Türk Kültürü" -Uluslar arası İbni Sina Sempozyumu Bildirileri- Milli Kütüphane, Ank, 1984 -içinde makaleler- Prof. Dr. Taha Akyüz, "İbni Sina'nın Eğitim Bilimine Katkıları", "İslam Felsefe Tarihi" yazar-Henry Corbin'de Farabi ve İbni Sina'nın düşünce sistemiyle ilgili soyut metafizik açıklamalar vardır. Yalnız Corbin, Farabi'nin musikîsinin da olduğunu, Eflatun ve Aristo'yu uzlaştırmaya çalışarak "Hikmet'i (bilim-düşün sistemi-sb.) Yunan'dan öz yurduna, Mezopotamya'ya getirmek amacıyla olduğunu belirtmiştir; İsmet Zeki Eyüboğlu ise "İslam bilgeleri Farabi, İbni Sina, İbni Rüşd ve Gazali gibilerin ileri sürdükleri görüşler insanı açıklamaktan, özgürlüğe kavuştur-

maktan pek uzaktır. Gerçekte açma, yazma, açıklama, genişletme gibi kavramlar içeren "şerhler", "tefsir" sözcükleri soyuttur, öğretici değildir." ("Türk Şiirinde Kafa Tutanlar" -Kaynak y. İst. 1991, s.43) derken bu bilgilerden bilim ve düşün evrenindeki katkılarını inkâr ediyor hem de ilk üç bilgin-bilgeyi Gazali gibi kendilerini "kâfir ve sapık" ilan eden dini dogmatiklerde aynı kefedede tartıyor.

16- Erdem Aksoy, Ekin Belleten (1988 yaz) agm, s.24-25; İbni Rüşd hk. Bkz. Server Tanilli, age, s.339 İbni Rüşd'ün görüşünü açıklayan bir yazısı için bkz. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi-C.8, ek: Medeniyet ve Devletin Doğuşu- içinde "Felsefe İlişkileri" -makale, s.595-598 M. Rosenthal ve P.Yudin'in yazmış oldukları "Materyalist Felsefe Sözlüğü"nde (Sosyal y. İst. 1972) ise İbni Rüşd'ün Aristoteles felsefesindeki materyalist unsurları İslam dinine bağlı kalarak geliştirdiği, Aristoteles'in eserleri için yazdığı şerhlerin Avrupalıların antik felsefe ile ilgilenmelerinde büyük rol oynadığı belirtiliyor ve İbni Rüşd'ün KİLİSE dogmatizmine karşı çıkan ilerici bir akım olduğu savunuluyor. "Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi"nde (C.8) "İslam ve Felsefe" makalesini yazan Zeki Tombak, başta G. İfrah olmak üzere tüm incelemelerde Aziz Aguinolu Thomas'ın Yunan filozofu Aristoteles'in yapıtını incelemesi ve özgür düşüncüyü öğrenmesini İbni Rüşd'e bağlandığı halde ve hatta söz konusu makalede bir minyatürde İbni Rüşd'ün çeşitli kültürden Avrupalı alimlere ders verirken gösterildiği halde, İslam filozoflarının aklın alanıyla imanın alanını Aziz Aguinolu Thomas'ın batıda yaptığı gibi yapamadığından batı düşünce hayatının benzeri (gelişiminin) İslam dünyası için söz konusu olmadığını iddia etmiştir.

17- Claude Cahen, "İslamiyet" -Bilgi y. İst., s.104-114.

18- W.Barthold, age, s.10-11.

19- Mukaffa hk. N. Birdoğan, agm, s.53; Claude Cahen, age; İbni Mukaffa olgusunun bilimsel irdelenmesini ve eleştirisini çağının koşulları içinde İbni Haldun "Mukaddime"de Yapmıştır. Onur y. C.I, Ank.1977, s.133.

20- W.Barthold,age, s.15.

21- W.Barthold,age, s.16; "Arap-İslam uygarlığının katkıları"nın derli toplu geniş bir incelemesi hk.bkz.Georges İfrah, "İslam Dünyasında Hint Rakamları" -Rakamların evrensel Tarihi/VII/Tubitak, İst.1998 s.3-22

22- G.İfrah, age, s.5

23- Ender Helvacıoğlu, Bilim ve Ütopya dergisi Nisan 2000/Sayı:70-"Bilim Tarihinin Unutturulan Doruğu-Ortaçağ Doğu Matematiği" dosyası, içinde,makale

24- G.İfrah,age, s.10

25- G.İfrah,age, s.16

26- Prof.Dr.Hamit Dilgan , "Büyük Matematikçi Ömer Hayyam"-Şirketi Mürebbiye Bas. İst. 1959; Ender Helvacıoğlu Bilim ve Ütopya Nisan 2000/Sayı: 70'de bu kitabın ilgili bölümünün özetini "8.yy'dan Ömer Hayyam'a Kadar Doğu Matematiği, başlığını koyarak vermiştir. Yine sayın yazar-araştırmacı Bilim-Ütopya Aralık 1999/Sayı: 66'da "Tanıyla Tartışın Büyük Bilgin-Ömer Hayyam" Dosyası içinde İTÜ Kitaplığındaki Prof. Dr. Hamit Dilgan'ın eserini buluncaya kadar koşuşturmanın tasvirini de vermiş. Sayın Prof. Dr. H. Dilgan'ın söz konusu eseri Elazığ Fırat Üniversitesi Kütüphanesi'nde Demirbaş No: 25077 kayıt numarada bulunmaktadır.

27- "Ebubekir Razi" (865-925) -Erciyes Ün. Gevhen Nesibe Tıp Tarihi-Ens.yay. No: 4/Kayseri, 1989, s.4.

28- bkz. Ender Helvacıoğlu, Bilim ve Ütopya Nisan/2000, sayı: 70-içinde-agm

- 29- E.Helvacoğlu, ag dergi-içinde-agm
- 30- S.Çiftyürek tarihin, Kürt tarih İsmail bin Rezzan el Ciziri'nin (1153-1233) fizik,sibernetik alanlarındaki üretimini kaydettiğini yazıyor. Bkz. Kürt Solu/5, agm.,Georges İfrah da "Hesabın Destanı-Rakamların Evrensel Tarihi VIII'de (Tubitak, İst.2000)" İranlı mekanikçi Al Cazzari'nin otomatta gerçekleştirdiği önemli katkılarını ve bunların bir ölçüde XVIII.yüzyılda Batı Avrupa'da ortaya çıkacak olan çok gelişmiş otomatların ilk biçimlerini oluşturduğunu kaydediyor. S.147; "Yine G.İfrah" İslam Dünyasında Hint Rakamları" eserinde "Ustalık Makinalar Bilgisi" Adlı kitabın yazar büyük İranlı mekanikçi Al Cazzari" diye O'ndan bahsediyor, s.37." Murat Bardakçı da "Saray'ın Robot Hizmetçileri" başlıklı yazısında (Hürriyet Gazetesi, 10.01,1998) Cizreli İsmail İbn Ruzaz'ın Arapça olarak yazdığı ve varolan iki nüshanın bugün Topkapı Sarayı Kütaphıında saklandığını söylediği "Kitap-ı Hiyele"inde bu otomat makinaları anlattığını yazıyor,tasvir ve minyatürler de veriyor. Prof. Dr. Güner İnal, "Türk Minyatür Sanatı" (Atatürk Kültür Merkezi, Ank, 1995) yapıtında bu Kürt alim hakkında "El-Cezeri'nin Otomata'sı (Kitap fi Marifat El-Hiyel El-Hendesiyeh)" başlığı altında bilgiler vermektedir: "Eser Amida (Diyarbakır) hükümdarı Artuklu Nasr El-Din Mahmud (1200-1222) için El-Cezeri tarafından 1206'da Diyarbakır'da yazılmıştır. Konu bakımından Arşimed'in ve diğer Yunan alimlerinin mekanik ve matematik keşiflerine dayanır. (s.26) Sonra eserin İskenderiyeli Heron ve Bizanslı Philon'dan da faydalanmış olabileceğini ekliyor. Eserin nüshalarının bugün Topkapı Sarayı Müzesinden başka Newyork Metropolitan Museum, Washington Fveer Gallery of Art, Boston Museum of Fine Arts gibi koleksiyonlarda dağınık olarak bulunduğunu, keza Kahire Milli Kütaphık'ta da. Aya Sofya'dakinin ise 1354 Memlük devrinden gelen ikinci Otomata yazması olduğunu belirtiyor. (s.27) Res.12'de Otomoto minyatürlerinden bir tanesi gösterilmiştir. Yine Prof. G. İnal, "Suruçlu" bir Kürt olup İpekçilikle uğraştığı için kendisine El- Hariri denilen yazarn Makâmât eseri ve 13.yy'da minyatürleri nüshaları hakkında geniş bilgileri resimleriyle birlikte vermektedir. Özellikle bkz. Res. 14-21 ve 41-42.
- 31- Samir Amin "Doğu Feodal Devrimi, Özellikleri ve Sınırlıkları"-Bilim ve Ütopya -Aralık 1999/Sayı: 66, içinde makale, s.36
- 32- Sayın araştırmacı Gülay Öz, "Aleviliğin Tarihi Kökleri ve Anadolu Erenleri" (Uyum Y.Ank.1996) eserinde iki "Ebül Vefa" yı karıştırdığı Tacül-Arifin'e trigonometrideki Sinus hesaplamasının şerefini vermesinden anlaşılmaktadır.(s.32) Tacül-Arifin Ebül Vefa ile ilgili hiçbir çalışmada onun trigonometri bilgisini olduğunu geçmiyor. Bende Kürt Solu/5'deki sözkonusu çalışmamda Gülay Öz'den referansla yararlandım. Bu arada The Encyclopaedia of Islam (Leiden, 1979) V.İde madde "Abul'l-Wafâ Al-Bûzadyarı diye yazıyor, Pers kökenli en büyük Arap matematikçilerinden biri olduğu ve trigonometriyi daha da ileri götürdüğü belirtiliyor. Aynı İslam Ansiklopedisi'nin Türkçe'sinde de (İst.1964) C.4'de Ebül Vefa-Abu'l Vafâ, maddesinde Al-Buzcani lakabı verilerek "en büyük arap riyazicilerinden ve astronomlardan biri olduğu, muhtemelen İrani asıllı olduğu" bilgisi veriliyor. En Büyük meziyetinin trigonometrinin inkişafına hizmet etmiş olması da eldeniyor. Ansiklopedinin İngilizce'sinde H. Sutter'in, Türkçe'sinde ise Carre de Vaux'un imzası bulunmaktadır. Kısacası ansiklopedilerde hiç Tacül Arifin Ebu'l-Vefa'yı Kürdi ve Menâkıpnâmesi" ve Alya Krup, "Abu'l Wefa Tac'ül-Arifin Menâkıpnâmesi" (Çev. Bêrivan Şahin), Deng-Aylık Siyasal ve Kültürel Dergi- Sayı:42/temmuz-Ağustos1997.

33- Alya Krup, Deng/42-içinde-agm; Nejat Birdoğan, "Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi" -Mozaiik Y, İst. 1995, s. 113-114'de Seyyid Ebu'l Vefa ile ilgili "erenlerin gücü ile ateşin pamağı yakmadığı" efsanesini anlatmaktadır. Yine Birdoğan'da görüyoruz ki "Acemi (Arap dışı) olarak yattım, Arap olarak sabahladım" ünlü ödeyişi Tac'ül Arifin Ebu'l Vefa'ya aitmiş! Ebu'l Vefa olayını bir başka çalışmada sürdürmeyi düşünüyorum.

34- Karmafilerin felsefe ve bilim bağlamında değerlendirilmesi hk. Bkz. Faik Bulut, age, üçüncü bölüm özellikle; Hasan Sabbah'ın aynı bağlamda konumu için bkz. Nejat Birdoğan, "Alevi Kaynakları 2" Kaynak y. İst. 1999, s.244-245

35- Prof. Dr. Ahmet Cabbar, "Hayyam'ın Hayatı ve Bilimsel Etkinlikleri" -Bilim ve Ütopya Dergisi, Aralık 1999/Sayı: 66, içinde makale.

36- Erdem Aksoy, Ekin Belleten/1998 Yaz/agm.

37- Samir Amin, "Doğu Feodal Devrimi, Özellikleri ve Sınırları" -Bilim ve Ütopya, Aralık 1999 -Sayı: 66, içinde makale.

38- S.M.Batseva, agm, "İbni Haldun-Mukaddime-I, Onur y. Ank. 1997"-içinde; Georges İfrah, İranlı şair Sadî'nin XIII.yy'ın ilk yarısında yazdığı Gulistan'dan ("Güller Bahçesi") alınmış dizelerini veriyor, önce:

"Bir tüccar gördüm,

Yüzeli deve (yükü) malı, kırk kölesi ve hizmetçisi vardı.

Bana dedi ki: Pars kükürdünü Çin'e götüreceğim,

İşittiğime göre,

Orada kıymeti çokmuş,

Oradan Anadolu'ya Çin kâsesi getiririm.

Anadolu ipekdisini Hindistan'a,

Hint çeliğini Halep'e,

Halep Şişesini Yemen'e,

Yemen alacasını Pars'a götürürüm" diye aktardıktan sonra ticaret/bilim denklemini eşittiğine hükmediyor: "Bu tüccar gibi büyük gezginler gezilerinde ve ticari alışverişlerinde sayılarla çok sık haşır neşir oluyorlardı. Ayrıca tıptaki ilişkileri sırasında çok sayıda dil öğrenmeleri gibi, dünyanın her yerindeki çeşitli yolculuktan sırasında sürekli olarak karşılaştıkları halkların aritmetiklerini öğrenmemezlik edemezlerdi." ("İslam Dünyasında Hint Rakamları" s.59)

S.ÇİFTYÜREK

AYDIN ve AYDINLANMA

Giriş

Tarihi eleştirel irdelemek elbette aydının sorumluluğudur ama aydınların bu sorumluluk sınırını aşarak yer yer tarihi salt eleştirmek gibi bir zaafa düştükleri de bilinir. Bugün ise tarihten davacı olmak aydınlar, özellikle de sözde "tarafsız" aydınlar arasında moda oldu. YDD'nin ideolojik-kültürel kodlaması ile davranan "aydınlar"da son yıllarda geçmiş sosyalist rejimlerin "total"lığı ve Stalin'in "diktatörlüğü" üzerine yazınsal faaliyet artık ayağa düştü.

Bu modaya bizim yeni kuşak aydınlar da hızla ayak uydurmaya başladılar. Roman, öykü, deneme yazanlar, yazınsal üretimin bir yerinde illaki sosyalist rejimlerle, İtalyan, Alman faşizmini aynı kefeye koyan beyanlarda bulunuyorlar. Yani cephaneliği "Stalinizm"le ilgili suçlamalardan ibaret olan aydınların sayıları bizde de gittikçe artıyor. Ve YDD'nin ideolojik-kültürel hegemonya koşullarında bu, bir süre daha artarak devam edecek gibi görünüyor.

Politik edebiyattan fersah fersah uzaklaşanlar nedense eski sosyalist rejimlere saldırıyı öncelikli sorumlulukları arasında sayıyorlar. Adeta bir yerlere "bakın biz totaliter sosyalist rejimlere karşı eleştiri geliştiriyoruz" dercesine mesaj veriyorlar.

Eleştiriler irdelendiğinde, yapılanın geçmiş tarihin eleştirel irdelenmesi değil, dünyaya damgasını vurmuş, proleter devrimler çağına yol açmış bir tarihi evrenin ve dinamiklerinin kestirmeden "mahkûm" edilmesi olduğu görülür.

"Ben sosyalist, hatta devrimci değilim" diyen birisini neden böyle düşünüyorsun diye eleştiremeyiz. Ama ağı kalabalık bu liberallerin, sabah-akşam reel sosyalizmin şahsında bilimsel sosyalizme küfretmelerine ve emperyalist YDD'nin başını çeken rejimleri "demokrasi kaleleri, çağdaş demokrasiler" diye göklere çıkarmalarına da karşı duracağız. Onlar nasıl ki sosyalizmi eleştirmekten öte küfretme hakkını kendilerinde görüyorlarsa bizim de bu saldırılar karşısında sosyalizmi savunma hakkımız ve görevimiz var.

Dün de bugün de devrimin saflarında olanların (yani sosyalizm cephesinin içerisinde yer alanların) reel sosyalizme eleştirel yaklaşımları baş tacımızdır. Fakat dün hasbelkader devrimci saflara bulaşmış ve kısa sürede pişmanlık duyarak safları terkedip "aydın, sanatçı" olmaya karar verenlerin sosyalizme küfürlerini yanıtız bırakmayacağız. Bu sonradan aydın olmaya karar verenler, "bir görmemişin oğlu olmuş, çekmiş çükünü koparmış" misali davrananlar, bir aydın, bir yazar için çok kötü bir danışman olan öfkeyle sosyalizme saldırıyorlar, adeta lanetliyorlar. Onlara bu öfkeyi aşıl原因larının emperyalist merkezler olduğunu biliyoruz.

Sorgulamak, geçmiş ve bugüne değin soru sormak elbette öğrenmenin anlamıdır. Geçmiş kadar bugünü de sorgulayacak zengin bir yazınsal üretim aydınlarımızın önünde bir görev olarak dururken, dayanaksız ve haksız olarak sosyalizme küfretmeleri anlaşılır değil.

Tarih romancılığı ya da "tarafsız, politik olmayan edebiyat" adı altında bugün toplumu kuşatan çelişki ve çatışma dinamiklerini atlayan her yazar, her aydın büyük yazar ya da aydın olamaz. Unutmayalım ki büyük aydınlar, yazarlar (ve bizde de Cigerxwun, Y. Güney, N. Hikmet) sınıflararası çelişki ve çatışmaların derinleştiği her yerde, kavganın şiddetlendiği tarihsel toplumsal koşullarda kavganın bir tarafında yer alarak büyük sanatçı, aydın olabilmışlerdir.

Kürt edebiyatı bir canlanma süreci yaşıyor. Ancak Kürdistanlı işçi ve emekçilerin, işsizlerin yaşamsal sorunlarını, ulusal baskı altındaki halkımızın ulusal özgürlükçü talep ve kavgasını tema olarak içermeyen bir edebiyatın ilerletici olacağına inanmıyorum.

Günümüz aydın ve yazarı tam anlamıyla "pazarın acımasızlığı ile pazarın parlak istemlerinin kısılcığında"dır. Piyasa kaygısı taşıyan yazarın, pazarda yer edinebilmek için nelere boyun eğdiği, ne tür cambazlıklara başvurduğu az çok bilinir. Kısacası, para egemen kapitalist düzende aydının çıkış yolu, düşünsel ve pratik aktivitesi ile devrimci sürece dahil olmasıdır.

Genel olarak Mezopotamya'nın özelde de Kürdistan'ın uygarlık tarihindeki kültürel değerlerini ya da uygarlığa katkılarını açığa çıkarmak önemlidir. Çünkü kültür bir halkın "köküdür, tarihidir". Bu yönde çubuğu tersine bükmenin de ötesinde, tarihi ve uygarlığı sadece Kürtlerle başlatıp bitiren saçma tezler bir yana, Kürdistan'ın uygarlık tarihindeki yerini açığa çıkarmaya dönük her çalışma anlamlıdır ve desteklenmelidir.

Hızla gelişen kapitalist üretim ve büyüyen kentleşme, kültürün maddi ve manevi öğelerini nasıl etkiliyor? Olumlu katkılarına karşılık, olumsuz/yıkıcı sonuçları nelerdir? Yıkıcı sonuçlarının sadece barajlar altında kalan kültürel değerlerden ibaret olmadığını bilmemiz gerekiyor. Halen gün ışığına çıkarılmamış yazılı ve sözlü edebiyatımızın derlenmesi bu çerçevede önem kazanıyor.

Kürdistan'da kültürün maddi ve manevi öğelerinin yeniden şekillendiği bir süreçteyiz. Kapitalizmin yol açtığı yabancılaşma; doğal evrimiyle büyümek yerine, savaşın ürünü olarak hızla büyüyen kentlerimizin daha doğrusu taşralaşan kentlerimizin ağır sorunları; gerek köyden kente taşıdığı, gerekse kentte yeni boy veren kültürel öğeler; gerek savaşın, gerekse kapitalizmin yol açtığı açlık, yoksulluk, işsizlik ve umutsuzluğa düşen halk yığınlarının dev sorunları ve nihayet yüzü geçmişe dönük olan "dondurulmuş güven"lerin çözülmeye başlamasının yol açtığı manevi yıkım karşısında aydınlarımızın, sanatçılarımızın tutum ve yönelişleri nedir?

Aydınlarımız ve sanatçılarımız bu ülkede artık kapitalizme özgü karşıt sınıfların varlığını kabul ediyorlar mı? Yoksa halen feodal kalıntılar takıntısına takılıp, Kürt ulusunda modern toplumlara özgü iki sınıf ve bu sınıfların karşıt kültürel değerlere sahip olduklarını red mi

ediyorlar? Halen feodal takıntıya takılıp kalanlara şunları hatırlatıyoruz:

Kapitalizmin artık Kürdistan'da da en "kutsal", en "mahrem" değerleri bile piyasaya sürmeye başladığını ve "geçmişin mesajları" olan kimi kültürel değerlerin hızla yıkımında "peygamberler diyarı" Urfa'da bile yol aldığını, hatta artık insan neslinin sürekliliği işlevinden kopartılan cinsel yaşam tarzının artık Avrupa sınırlarını aşıp Urfa'ya, Mardin'e, Van'a ulaştırıldığını ve rejimin bunu bilinçli bir politika olarak geliştirdiğini görmek gerekiyor. Özetle 21.yy'da sermayenin egemenliğinde küreselleşen dünyadan Kürdistan'a "davetsiz misafirler" akışının yoğunlaştığı bir süreçteyiz. Aydının, bu "davetsiz misafirler"e karşı bir duruşu olmalıdır.

Kültürümüzün maddi ve manevi değerlerini kuşatan, eriten bu "davetsiz" ya da kendi davetiyesini kendisi çıkaran bu misafirlerin, öyle gelip geçici misafirler olarak gelmediklerini bilmeliyiz.

Aydın, yazar ve siyasetçilerimiz bu trende ne dün olduğu gibi kör milliyetçilikle ne de günümüzde boy veren bir eğilim olarak post-modern ulusçulukla karşı koyamazlar. Kör milliyetçiliğin yanı sıra genel olarak ulusalcı mücadele ve değerleri kendileri için artık "ölü sofraya" olarak görüp kopan yeni anlayışlar da çıkmazdadır. Çıkış yolunun ulusal ve sınıfsal kurtuluşun diyalektik birliğinden geçtiğini farklı yönleri ile bu yazıda yine belirteceğiz.

Bütün çıplaklığıyla açığa vuran ve bangır bangır "beni görün işleyin" dercesine aydınlara, yazarlara seslenen emeğin sorunları... Bunları konu alacak edebiyatın değişim ve aydınlanma yolundaki belirleyici önemini sorgulayacağız. Aydınlanma, değişim, devrim yolunda işçi sınıfının ve yoksulların kendi organik aydınlarını yaratmasının hayati önemi üzerinde duracağız.

Sanat ve edebiyatın, aydınlanma-değişim ve devrimdeki rolü; sanat ve edebiyatın ideolojik içeriği; edebiyat-siyaset ilişkisinin özgülümüzde yeniden kurulmasının ilerletici niteliği üzerinde duracağız.

Emperyalist YDD'nin bakış ve yönlendirmesiyle aydınların, sanatçıların devrimci-sosyalist siyaset ve ideolojiden öcünden kaçır gibi uzaklaştıkları bir süreçte, ideolojik ve politik teması (mesajı) olmayan bir sanat ve edebiyatın olamayacağını sorgulanması bu yazının bir diğer konusu.

Yazı boyunca Gramsci'nin "tüm insanlar aydındır, ancak hepsinin

toplumda aydın olarak görevi yoktur" şeklindeki ütopyasının aydınlanma, değişim ve devrimin işçi-emekçiler cephesinden öngördüğü kapsayıcılığı ve bunda aydınlarımızın rolünü irdeleyeceğiz.

AYDIN

Aydın kavramı dün de tartışmalı bir kavramdı, bugün daha da grift hale geldi. Aydın kime denir, misyonu nedir?

Marx, "Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda, egemen düşüncedir de; başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, egemen manevi gücüdür de. Maddi üretim gücünü ellerinde bulduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretimin araçlarını da ellerinde buldururlar" der. (Alman İdeolojisi sy.79, Sol Yayınları)

Burjuvazinin sınıf olarak dünya çapında egemen sınıf haline gelmesi, onun gericileşmesini de izah eder. Burjuvazinin iktidar olması, burjuva düşün ve felsefesinin de iktidarın koruyuculuğuna soyunması, burjuva aydınının gericileşmesine ve bir kategori olarak tarih sahnesinden çekilmesine yol açar. 20.yy'da faşist rejim ve iktidarlara karşı aldığı muhalif tutumun ve Fransa, Amerika vb. emperyalist merkezlerin sömürgelerde gerçekleştirdikleri vahşet karşısında az sayıda aydının aldığı onurlu tutum dışında, burjuva aydınınının genel olarak egemen sistemle bütünleştiği ve gericileştiğini görüyoruz.

20.yy sonu 21.yy başlarında artık kategori olarak burjuva aydınından söz edilemez. Sermayenin bilimi, bilim kurumlarını, bilim adamlarını maddi ve manevi olarak kuşatma altına alması, genel olarak aydın, özel olarak da burjuva aydın dinamiğine darbe vurmasının yanı sıra bilinen aydın kavramının kirlenmesine de neden olmuştur.

F. Başkaya bu durumu şu çarpıcı terimlerle ifade ediyor: "Bilim adamları giderek birer 'bilgi satış memuru' durumuna geliyorlar. Tabii, üniversiteler de bilginin alınıp satıldığı birer 'bilgi süper marketine' dönüşüyorlar." (Fırat'ta Yaşam 12-19 Mart 2001)

Gerek 20.yy'ın son çeyreğinde sosyalist dalganın geri çekilmesi ve üstüne üstlük Sosyalist Blok'un yıkılması, gerekse bundan cesaret alan emperyalist rejimlerin eskiye oranla daha fazla "özgürlük ve insan hakları" üzerine geliştirdikleri propaganda, sosyalist aydınların saflarında ciddi dalgalanma ve ayrışmalara yol açtı. Şekillenmiş olan

devrimci sosyalist aydın damarı, bu gelişmenin etkisiyle bir hayli eridi ya da daraldı.

YDD koşullarında yolunu şaşırانlar sadece aydınlarla sınırlı değil, devrimci siyaset de derinden etkilendi. Devrimci, komünist siyaset de ayrışmalarla ve yeni siyasal yönelişlerle belirli bir değişim yaşadı.

Ama asıl değişimin ya da ayrışmanın (belli başlı büyük komünist partiler başta olmak üzere, dünya komünist hareketinde) yaşanacağına inanıyoruz. Çünkü, (dünya komünist hareketinin) tıpkı I. Dünya Savaşı sırasında uğradığı köklü iç ayrışmanın, bugün de benzeri bir ayrışmaya gebe olduğuna inanıyoruz.

Bizde, aydın kavramı ile okumuşlar (diplomalılar) çoğunlukla özdeş kullanılır. Dahası aydın ile yazarın, aydın ile siyasetçinin ayrım çizgileri çoğunlukla gözardı edilir. Özellikle yurtdışı koşullarında bu ayrım çizgileri iyice silinir.

Okumuş olmak, diplomalı olmak, hatta profesör olmak ayrı, aydın olmak ayrı şeylerdir. Başkaya'nın belirttiği gibi, "diploma bir insanın bir konuda 'uzman olduğunun' belgesidir... Dolayısıyla hukuk fakültesini bitirenle, marangozluk öğrenen arasında aydın olmak bakımından bir fark yoktur. Aydın olmak başkaca gereklerin yerine getirilmesiyle mümkündür." (F. Başkaya age.)

Yıllarca YÖK'ün başkanlığını yapan Ordinaryus Profesör İhsan Doğramacı salt diploma kariyeri gereği aydın olarak algılanabilir mi? Doğramacı gibi diplomalı kariyere sahip olan gerici, şoven, hafta faşist düşünce ve politikanın savunucusu olanlara aydın dersek, M. Anterlere, F. Başkayalara, H. Gergerlere, İ. Beşikçilere ve nice adsız kahramana hakaret etmiş olmaz mıyız?

Sermaye ve rejim karşısında işçilerin, emekçilerin ve ezilen ulusun eleştirel bilincini temsil etmeyen biri aydın olamaz. Sermayenin sivil toplumcu bakış açısından, rejimin restore edilmesinden (sivri uçlarının törpülenmesinden) öteye bir şey önermeyen; emperyalist YDD ve Kopenhag Kriterleri'nin "özgürlükçü" propagandasının taşıyıcıları olan ve üstelik bunu "güvenli bir uzaklıktan" (Stockholm, Brüksel, Paris'ten) seslendirenler, halkın eleştirel bilincini nasıl temsil edebilirler ki?

TC metropollerinde ya da Antep, Diyarbakır, Van'da yaşayan işçilerin, işsizlerin, kent yoksullarının, intihara sürüklenen kadınların çiplak sorunlarını gözleri görmese bile ayaklarına takılmasına rağmen

bunlardan habersiz yaşayanlar, okumuş veya diplomalı olabilirler ama aydın olamazlar.

Yine, halkın eleştirel bilincini temsil etmek yerine emperyalist ve gerici rejimlerin (genel olarak Marksizm'i, komünizmi, hatta anti-emperyalist dinamikleri karalamaktan ve gözden düşürmekten ibaret olan) eleştirel bilinçlerini temsil etmeye soyunanlar; yazar, profesör hatta uluslararası ödüller almış olabilirler, ama aydın olamazlar.

Rejim ve sermayeyle, daha kapsayıcı olarak sistemle uzlaşana aydın denilemez. Aydın, egemen sistemle çatışan, ona karşı muhalif kimliğini koruyan ve bunun bedelini ödeyendir. Bu genel yaklaşımın sosyalist rejimler için de geçerli olması gerektiğine inanıyorum. Nitelik olarak aydın ile sistem ilişkisi kapitalist rejimlerden farklı olmakla birlikte, sosyalizmi de sorgulayan, devindiren, kamçılayan bir dinamik olarak muhalif aydının (entellektüelinin) varlığı kaçınılmazdır. Reel sosyalizmin zengin deneyimi bize şunu kanıtladı: Sosyalizmin de muhalif aydını olacak! Buna bugünden hazır olmak gerekiyor. Yaşar Kemal'in belirttiği gibi, "Getirdiğin iyilikler de belki bir gün insanlar için kötülük olur, kendi iyiliğine de başkaldır." (İnce Memed c.4, sy. 304)

En başta sosyalist rejimde bürokrasi ve yerleşik (standartlaşmış) olan değerlere karşı saldırıyı geliştirecek aydın dinamiğini reddetmek bir yana, tersine bu gereklidir. Eğer aydının görevi bir yanıyla yerleşik, standartlaşmış değerlere saldırıysa, sosyalizmin böylesine entellektüel muhalif dinamiğe ihtiyacı vardır. Bu eleştirileri geliştiren dinamiği baskı altına almak yerine Lenin'in yaptığı gibi eleştirileri göğüslemek, yanlışlarına karşı ideolojik mücadeleyi geliştirmek olmalıdır.

Aydın olmak, bir ve esas yanıyla kavga adamı olmaktır. Burada başka bir sorunla karşılaşırız: Neyin, kimin, hangi sınıf ya da sınıfların kavgası? Dün Hitler'in, Musollini'nin bugün Ecevit'in, Bahçeli'nin ve bunların temsil ettikleri rejimin hizmetinde kavga veren sayısız akademisyen, bilim adamı bulunuyor. Bunlara aydın diyebilir miyiz? Hayır.

Burada aydının bir başka niteliği (ya da tanımı) karşımıza çıkar; aydın, egemen sınıfların maddi/manevi baskılarına, hapishanelerine ve özellikle de ekonomik kuşatıcılığına rağmen gerçeği arayan ve bunun halka taşınmasının kavgasını verendir. Sermayenin ve rejimlerinin süsleyerek sundukları "görünürdeki gerçeği" reddeden, görün-

tünün perdelediği asıl gerçeği arayan ve bunun mücadelesini geliştirenlerdir. Haluk Gerger, "Aydın tanımlamak zor" diyor ve "öncelikle gerçekle ilişkisine bakmak lazım. Aydın tasvirini ancak gerçeğin aranması süreçlerine bağlı olarak anlamlı bir biçimde ifade edebiliriz... Çünkü küçük azınlığın, büyük yığınları yönettikleri koşullarda, egemenler gerçeğin görüntüsünü tercih ederler" diye ekliyor. (Yaşam ve Politika Mayıs 2000)

Aydın niteliklerini taşıyan birisinin illa da komünist ya da komünist partisinin üyesi olması beklenemez. Böyle bir tanım dar ve dışlayıcı olur. Musa Anter komünist değildi ama o inançlı ve inançları uğruna sonuna kadar kavga veren, kavga sürecinde halk gerçeğinden hiç kopmayan gerçek bir yurtseverdi. Ayrıca, bugün gerek Türkiye'de gerekse de K. Kürdistan'da komünist olan, ama halihazırda kimi nedenlerle komünist partiye katılmayan aydınlar var.

Aydın ve sanatçıların işçi sınıfının ve ezilenlerin davasından (devrimci siyasetinden) uzaklaştıkları bir süreçteyiz. Özgürlük ve sosyalizm saflarında, dahası Gorki, Picasso, Neruda, Cigerxwun... gibi komünist parti saflarında birer nefer olarak mücadele veren aydın ve sanatçıları mumla aradığımız bir evreden geçiyoruz. Bunda sadece aydınlar değil, siyaset de sorumludur/sorunludur. Elbette bu durum geçicidir, elbette Cüneyt Arkınların bile 1980 öncesinde piyasa kaygısıyla sol film çekmeye zorlandığı günler geri gelecek. Bu durum geçici, ama bu kan kusturan bir geçiciliktir. Sorun, bizleri o günlere taşıyacak, o günleri bugünden hazırlayacak, yakınlaştıracak mücadelenin kesintisiz geliştirilmesidir. Sorun, aydınının ya da yeni filizlenen aydın damarının yani organik aydınının bu kavgadaki yeridir.

Medeni Ayhan, bu sorunda bir saptamada bulunuyor: "Yeni aydın; yaşayışıyla, politik duruşuyla, entellektüel birikimi ve yaratımıyla henüz embriyon halinde olan yeni toplumun aydınıdır. Bilime, sanata, edebiyata ve politik gelişmeye katkıda bulunabilecek olan, yeni aydın tipolojisidir." (Bilim Tarih Yazımı, Kürt Tarih Yazımı Polemikler ve Çatışan Sapma Eğilimler sy. 122 Sorun Yayınları)

K. Kürdistan'da eski kuşak aydınların önemli bir kesimi YDD'nin ideolojik, kültürel argümanlarına teslim oldular ve kavganın dışına düştüler. Ülke'deki siyasi faaliyetleri nedeniyle genç yaşta Avrupa'ya iltica eden ve orada "aydın" olmaya karar verenlerin mücadeleye katkıları tartışmalıdır. Geriye, Ülke'de gerçek yaşamın ve kavganın

canlılığı içerisinde aydın olmaya zorlanan yeni filizlerin oluşturduğu damar kalıyor.

İşçi-emekçi halkın arasında yaşayan, halkın dışında halkı düşünen değil, halkın bir parçası/bir bileşeni olan, kendini öyle hisseden, yeni bir aydın kuşağı, damarı filizlenmiş durumda. Sorun bu filizlerin büyümesidir/büyütülebilmesidir.

Entellektüel Emekçi Kuşağı

Bugün, işçi sınıfının ve emekçi halkın kendi saflarından entellektüel aydınını yaratması hem kendini dayatan bir olgudur hem de geçmişe oranla bunun nesnel zeminleri de güçlenmiş bulunuyor.

Birincisi; entellektüel emekçi, sınıflar mücadelesinin dayattığı bir ihtiyaç haline geldi. Bir nevi "buluşların anası gereksinimlerdir" misali ya da halk deyimiyle "eşek zorlanınca attan berk koşar" türünden bir şey. Ulusal özgürlük ve sosyalizm davasının bir dinamiği olarak entellektüel emekçinin sınıflar mücadelesinde yerini alması, yaşamdan gelen bir davettir. Bu davete yanıt veren organik aydın filizinin giderek büyüdüğünü ya da büyüyeceğini belirtmişim.

İkincisi; teknolojik gelişme, mavi yakalılarla beyaz yakalılar (kafa ile kol) arasındaki emek gücü ayrımlarını giderek zayıflatmıştır. Ve genel trend olarak, hizmet sektörünün büyümesi, beyaz yakalı ücretli emek gücünün hem nicel olarak büyümesi hem de bileşeninin genişlemesine yol açmıştır. Bu gelişmeler entellektüel emekçinin gelişebileceği zeminleri güçlendiriyor. Daha somutta bakıldığında, gerek eğitim, sağlık kurumlarında gerekse idari, mali kurumlarda çalışan ücretli emek gücü, entellektüel emekçi için zengin bir potansiyel sunuyor. Bugün sağlık, eğitim ve mali kurumlarda bilimsel kariyeri olup da sermayeye ve rejime hizmet eden gericiler olduğu gibi, özgürlükten, sosyalizmden yana olan ve bunun kavgasını veren bir aydın damarı da bulunuyor. Burada aydının sınıfsal kökeninden çok ideolojik duruşu önemlidir.

Üçüncüsü; mavi yakalı (kol gücüne dayalı) emek gücü saflarında da dünya oranla entellektüel emekçinin potansiyel zeminleri daha güçlüdür. Çünkü okumak, eğitim almak dün sadece ayrıcalıklı ya da egemen sınıfın çocuklarına özgüydü. Bugün onların özel kolej ve üniversiteleri var. Fakat emekçi çocuklarının da en azından orta okul/liseyi hatta küçük bir oranı üniversiteyi bitirebiliyorlar.

Eğitimin tabanının halk çocuklarını kapsayacak düzeyde geliştirilmesi kapitalist sanayinin bir ihtiyacıydı da. Endüstri ya da kız meslek liseleri, doğrudan sermayenin eğitim almış kalifiye iş gücüne olan ihtiyacını karşılamak amacını taşıyor. Bugün fabrika ve işletmelerde çalışan ücretliler ordusu içerisinde orta okul/lise hatta üniversite mezunlarının oranının giderek büyümesi, mavi yakalı emek gücünün saflarında da entellektüel (aydın) emekçinin potansiyel dayanaklarını genişletiyor.

Dördüncüsü; Kürdistan özgülünde, ek olarak bütün bunlardan beslenen halk aydını diyebileceğimiz bir kategori var. Bir yüzü ulusa, bir yüzü sınıfa dönük bu kategoride, yüzü esas olarak ulusala dönük olan ve gittikçe sayıları azalan, toprak-tarım ve sanayi burjuvazisinin çocukları olsa da işçi-emekçi ulusunu oluşturan halk bileşeninin çocukları belirleyicidir. Halk bileşenli aydın, nesnel olarak sınıfın organik aydını ile ağırlıklı olarak çıkarılır.

Haluk Gerger, organik aydın kavramını irdelerken, "ikincisi, Kürtlerden çıkmıştır. Kürtlerin 'halk aydınları' diye bir kategorileri var. Formel eğitim görmediler, ama bunu bir avantaja dönüştürdüler. Beyinleri tertemiz onların. Yeni bilgileri kolaylıkla alabilen, eski bilgilerle ve resmi ideoloji ile çürütülmemiş bir algılama imkânına sahip olan sosyal bir kategori oluştu" diyor. (Yaşam ve Politika Mayıs 2000)

Gerger'in tespiti doğru ama bu, bugün sorunlarla kuşatılmış bir doğru. Kürt halk aydını, sınıfsal konum olarak işçi-emekçi ağırlıklıdır. Ama ideolojik-politik duruşu, ağırlıklı olarak ulusçu-demokrat bir duruştur. Kürt toplumunda karşıt sınıfların varlığı bu kesimde kaba bir kabul görmüş, fakat hali hazırda ulusal soruna sınıfsal bakıştan ağırlıklı olarak uzak davranıyorlar. Ulusal ve sınıfsal kurtuluşu ya da ulusal özgürlük ve sosyalizm sorununu birbiriyle kopmaz bir bütünlük içerisinde ele almak yerine, eklektik ya da ayrı ayrı olguların aritmetik toplamı şeklinde algılıyorlar. Öcalan'ın "Demokratik Cumhuriyet" yönelişi ve bir döneme özgü şekillenmiş diğer Kürdistanlı ulusal-demokratik siyasetlerin son yıllardaki bilinen politik yönelişleri bu algılayışa bir darbe daha vurdu. Kürt ulusçu siyasetinin emperyalist YDD'nin ideolojik-politik etkisiyle girdiği yöneliş, H. Gerger'in tarif ettiği Kürt halk aydını kategorisini de derin bir şekilde etkisi altına alıp, saflarında yeni arayış ve ayrışmayı gündeme getirmiştir.

Kürt siyaseti gibi Kürt halk aydını da ya burjuva milliyetçiliği ya da komünist yurtseverlik seçeneği ile yüzyüze gelmiştir. Kürdistan'da yeni filizlenen ve başat politik sorun olarak gördüğü ulusal özgürlüğe bütün cephelerden sınıfsal bakan entellektüel emekçi damarının, Kürt halk aydınının yüzyüze geldiği yeni arayış ve ayrışmadan da beslendiği/besleneceği görüşündeyiz. Kürt ulusunda karşıt sınıfların varlığını ve çelişkilerini yok sayan ya da bunları "önce ulusal özgürlük" adına geri plana atmayı hedefleyen, öneren tutum ve yaklaşımları köklü reddeden organik aydın damarına ulaşmak, onlarla buluşmak, sürecin önümüze koyduğu temel görevlerden biridir.

Kürt toplumunda "sınıflar yok, işgalci güçlerin baskı altına aldığı ulus var" yaklaşımının geçmiş köklerini irdeleyen Celilê Celil 22 Nisan 1898'de Kahire'de yayınlanan "Kürdistan" gazetesini değerlendirirken, "Sınıfsal sorunları yok farzeden görüş, gazetenin editörü ve mensuplarının da içinde olduğu feodallerin çıkarlarını ifade ediyordu. Bu görüş, Kürtlerin sınıflara bölünmüş bir topluluk olarak değil, sultan tarafından ezilen ve sömürülen, eşit konumdaki bireylerden oluşan bir ulusal yapı olarak ele alıyordu" diyor.

Yazar 1913'te yayına başlayan "Rojî Kurd" dergisinde çıkan çirok ve yazılı belgeleri değerlendirirken de, "hikaye, Kürt köylüleriyle kendi sömürücüleri arasında uzlaşmayı hedef alıyordu. Hikayenin yazarı Kürtleri sınıfsal konumlarından ayrı ele alıyor ve Türkler tarafından ezilen eşit 'birleşik bir halk' gibi değerlendiriliyordu. Bu bağlamda, Kürt toplumundaki sınıfsal çelişkileri törpüleme politikasının Rojî Kurd dergisinin genel çizgisi olduğunu söylemek mümkündür" diyor. (Celilê Celil, Kürt Aydınlanması, sy. 36, 90 Avesta Yayınları)

Kürt toplumunda sınıfların varlığını yok sayan veya kabul edip "ulus" adına törpülemeyi öneren aydın ve siyasetçi bugün de varlığını sürdürüyor. Üstelik kapitalizme özgü karşıt sınıfların bütün çıplaklığı ile ortaya çıktığı günümüz Kürt toplumunda sınıfsal farklılaşmayı yok sayan Ömer Tukular az değil.

Komünistler olarak, tersine, tutumuyla sınıf mücadelesini derinleştiren, ulusal özgürlüğe ermeğin sınıfsal çıkarlarından bakan ve gerçeği arayan aydın damarının güçlendirilmesiyle ancak yol alınabileceğine inanıyoruz. Sendikal merkezlere çöreklenmiş bürokrat, sendikalist "aydın" değil, entellektüel üretimiyle, pratik politikalarıyla, amatör ruhun yaratıcılığıyla sınıflar mücadelesinde yer alan işçi-

emekçi aydına; aydının değişimdeki rolünü bir "ayrıcalık" değil bir hak, bir "armağan" olarak değil bir yükümlülük olarak kavrayan ve buna uygun davranan organik aydına ya da emekçi aydına ulaşmak ya da oluşumuna katkı sunacak politikalar izlemek gerekiyor.

Latin Amerikalı yazarın aşağıdaki yaklaşımı, bizim bugünüme de ışık tutuyor:

"Ve aydın... değişim sürecine bizzat katılabilir ve katılmalıdır; bu aynı zamanda kendisini de değiştirmek için gerçekçi ve onurlu bir yoldur. Ancak daha önce aydın fildişi kulesinden inmeli ve sokağa çıkmalı, soydaşına omuz omuza eşlik etmeli ve kimsenin görmediği bir anda kendi beğenmişliğini çöpe atmalıdır. Ve sonra bireysel bilinci kolektif bilince dönüştürebilecek kadar yaşamla dolduğunda, halk sözcüğünden kendi ismi çağrılıyormuşcasına daha fazla hoşlandığını hissetmeye başladığında, işte o zaman aydın gırtlığına kadar değişim sürecine battığını bilecektir" (Mario Benedetti, Edebiyat ve Devrim sy. 62 Belge Yayınları)

AYDIN, SİYASET ve SÜRGÜN YAŞAMI(!)

Osmali rejimi, aydın ve siyasi muhalifleri sürgüne gönderiyor ve orada denetim altında tutuyordu. O dönemin muhalifleri için zorunlu sürgün vardı. Günümüz muhalif aydını ise gönüllü sürgüne gidiyor. Özellikle son 30 yılda Batı Avrupa'ya iltica eden aydın ve siyasetler, kendi kararları ile sürgün yaşamını tercih ettiler. Hatta son 30 yılda Avrupa'ya iltica edenlerin ezici çoğunluğu için Avrupa bir sürgün mekanı olmaktan çok maddi ve manevi olarak rahat yaşanılacak çekici bir mekan oldu. Kısacası sürgün kavramı da kirletildi ya da sürgüne de hile karıştırıldı.

Elbette, sonu gelmeyen bu "gönüllü sürgün" tamamıyla keyfi ve nedensiz değildir. İyi güzel de kimin nedeni ya da gerekçesi yok ki? Hele karın tokluğuna çalışan işçinin, iş bulamayan işsiz Batı Avrupa'nın zengin bir ülkesine göç etmek için o kadar çok nedeni var ki. Çalışmak istiyor iş bulamıyor, sağlık sorunu var doktora gidemiyor, çocuğunu okutmak istiyor fakat okutamıyor! Dahası bu neden ve gerekçeler sadece bizim halk için değil, Asya, Afrika, L. Amerika halkları için de geçerlidir. Bundandır ki her gün bir gemi dolusu kaçak insan Avrupa'nın herhangi bir ülkesinin kıyısında yakalanır ya da yolculuk büyük facialarla sonuçlanır.

Bizde son 30 yıldan bu yana Batı Avrupa'ya göç eden (salt ekonomik nedenlerle gidenleri saymazsak) muhalif aydın ve siyasetçileri ikiye ayırmak gerekir.

Birincisi; uzun yıllar ülkesinde kavganın içerisinde yer almış ve bu yolda ağır bedeller ödemiş aydınlar, sanatçılar ve siyasetçiler. Gün gelmiş rejim bunlara yaşam hakkını, özellikle de mücadeleye dönük yaşam hakkını fiilen tanımaz olmuştur. Üstelik uzun mücadele sürecinde bunlar yaşlanmış, fiziki olarak yıpranmış ya da saldırılar sonucu yara almışlardır.

İlla da örnek vermek gerekirse Cigerxwun, Y. Güney, Server Tannillı, N. Hikmet, İbrahim Ahmed...vb. Genç yaşta yurtdışına çıkması hoşgörüyü karşılanacaksa, müziğini Ülke'de hele de dil yasağının olduğu koşullarda icra edemeyeceğinden dolayı bu, Şiwan Perwer'dir. Burada adını belirttiğim ve belirtmediğim epeyce aydın ve sanatçı yurtdışına çıkmadan önce, ülkesindeki kavga içerisinde aydın ya da direnişin aydını/sanatçısı sıfatını ve onurunu hak etmişlerdi. Onlar için yurtdışına gitmek bir nevi zorunlu olmuştu ve istemeyerek yurtdışına çıktılar ya da yurtdışına zorlanan ve Bulgaristan sınırına yakın yerde yakalanıp kafası taşla ezilen Sabahattin Ali gibileri de var.

İkincisi; sürgünü bilinçli seçenler. Ülkeden ayrılırken aydın veya sanatçı olmayan ya da Recep Maraşlı gibi ağır siyasal bedeller ödemiş siyasetçilerin dışındakiler... Yurtdışında aydın, sanatçı ünvanını alanlar... Daha yirmili yaşlarda ve ciddi denilebilecek nedenleri olmadan Avrupa'ya iltica edenler... Başka ifadeyle Avrupa'da aydın, sanatçı olmaya karar verenler...

İlla da isim belirtmek gerekirse, Mehmet Uzun ve daha niceleri. Bu konumdaki yazar veya sanatçılarımız ülkedeyken yazar, sanatçı, hele de aydın hiç değillerdi. Çoğunluğu 1980 öncesi, şu veya bu siyasi harekete katılmış, kısa süreli tutukluluk evresi geçirmiş, kimileri hakkında rejim siyasal nedenlerle soruşturma başlatmış, kimileri ise ne içerde yatmış ne de kovuşturmaya uğramış. Ama hepsi "siyasi nedenler"le Avrupa'ya iltica etmiş.

Önemlisi, Avrupa'ya iltica eden bu genç yaştaki insanlarımızın büyük çoğunluğunun ilk işi, tıpkı 'kötülük yapmayı öğrenir öğrenmez ilk işi su içtiği kaba işeyen' misali, ülkedeyken yer aldığı siyaseti (parti veya örgütü) lanetleyerek terketmek olmuştur. Bunu takip eden ikin-

ci adım ise bağımsız aydın, yazar veya sanatçı olma kararıdır.

"Aydın gerçekten seçkin bir tutuma mı mahkûm edilmiştir ve politik bir harekete ya da taban çalışmasına katılmakta güçlük çekmesi nedeniyle masa başı işine çekilmek, kuramsal çalışmalarının ardına saklanmak ya da bir düş dünyasına sığınmak zorunda mıdır?" (Mario Benedetti age sy.14)

Sözünü ettiğim kategoride yer alanlar, politik hareketten koparken, Ülke'de militan taban çalışmasında zorluk çekerken ve bu nedenlerle Avrupa'ya, masa başına çekilirken aydın değillerdi. Hani "dinime küfreden bari müslüman olsa" türünden devrimci siyaseti, partileri beğenmeyenler, gerçekten bedel ödemiş çaplı aydın ve sanatçı olsalar gam yemeyeceğiz.

Elbette insanlar analarından aydın/sanatçı olarak doğmazlar, bu sonradan edindikleri niteliklerdir. Fakat bir insan "aydın olacağım" diye de aydın olamaz. Aydın olmanın bir süreç sorunu olduğunun ve neleri içerdiğinin üzerinde az çok durmuştum.

İskandinavyalı yazar Kerstin Ekman, M. Uzun'un "Dengbêjlerim" adlı eserine "Tutkuların ve Direnişin Yazarı" başlığıyla yazdığı ön-sözde, "Bizim kendi kültürümüz uyumu öngörüyor, Uzun'un ki ise direnişi. Devamlı ölümcül, yokedici bir şiddet ve baskının altında olmasına rağmen Kürt kültür mirası güçlü, bizim ise şaşılacak oranda zayıf" diyor.

Uzun, kendisine "tutkunun" hele de "direnişin" yazarı denilmesinden doğaldır ki hoşlanıyordur. O da biliyor ki ancak ve ancak rejimlerin görülmedik baskıları karşısında direnen halkların kavgası içerisinde düşüncesiyle, pratiğiyle yer almış olanlar büyük aydın ya da yazar onurunu hak ederler. Eserleri de öyle.

M. Uzun tutkunun yazarı olabilir. Çeyrek yüzyıl uzak yaşamasına rağmen, ülkesine, ulusuna coşkuyla, istekle bağlılığını sürdürebilir. Ama Kürt halkının direnişinin yazarı olamaz. M. Uzun'un kendisi, direnişin yazarı/aydını olduğunu düşünüyor mu? Eğer düşünüyorsa, M. Anter, İ. Beşikçi gibilerine haksızlık etmiş olmaz mı?

Gerek M. Uzun gerekse Avrupa da yaşayan Kürt, Türk ve diğer halkların yazar ve aydınları, Avrupalı meslektaşlarından övgüler alabilirler. Bunların içerisinde yerinde ya da hak eden övgüler vardır, tersinden övgüyü hak etmeyenler de vardır.

Avrupalı meslektaşlardan bizim aydın ve yazarlarımıza gelen öv-

gülerin altında iki belli başlı neden yatar:

Birincisi; günümüzde Avrupa'da bir yazar veya aydının, birakalım yıl ya da ay, birkaç gün bile tutuklu kalması büyük bir olaydır. Faşizmin, şovenizmin baskıları altında yaşam kavgası veren halkların temsilcileri sıfatıyla Avrupa'ya iltica eden yazar, aydın ve siyasetçilerimiz, Avrupalı ilericiler, komünistler ve hümanistler nezdinde saygıyla kabul görürler.

İkincisi; M. Uzun benden daha iyi bilir ki bugün hatta uzun yıllardan beri Avrupa edebiyatı belirli bir durgunluk dönemi yaşıyor. Yazdığı önsözde Krestin Ekman da bunu İsveç özgülünde "bizim ise şaşılacak oranda zayıf" diyerek belirtir. Uzaktan gözlemlerle, bugün Fransız edebiyatının ateşleyici canlılığından, Alman edebiyatının ise derinliğinden çok şey kaybettiğini düşünüyorum. Uzun ne der merak ediyorum.

Emperyalizmin "Özgürlük" Silahı

Celil Celil "Kürt Aydınlanması" adlı eserinde, emperyalizmin ezilen ve bağımlı halklara ilişkin politikasını irdelerken "Kürdistan" gazetesinden, kendi tabiriyle "ilginç" bir belirlemeyi aktarır:

"Küçük halkları, kendi çıkarlarına kurban etmek isteyen Avrupa devletlerinin politikalarının, halklar arasındaki düşmanlığın en büyük sebebi olduğunu düşünen Kürdistan mensuplarının bu tespiti ilginçtir." (age sy. 40)

Emperyalist başkentlerdeki refah ve istikrar, Asya, Afrika ve L. Amerika halklarının yoksulluğu (sömürülmesi) üzerine kurulu. Emperyalizm halkları yoğun sömürüsüyle yetinmiyor, aynı zamanda onları tarihte görülmemiş taktik oyunlarla birbirine kırdırarak, kendi başkentlerindeki istikrarı korumaya çalışıyor. Bugün bunun trajik örneği Balkanlar'da yaşanıyor. Alman ve ABD emperyalizminin baş aktörlüğünde, emperyalist güç odaklarının her biri bölgenin "küçük" halklarından birini kendi emperyalist emellerine alet ederek, kelimenin gerçek anlamıyla kullanıyorlar. Boşnaklar, Makedonlar, Kosovalı Arnavutlar, Çeçenler, Afganlar vb. hepsi emperyalist merkezlerin çıkarları gereği kanlı kavgalara sürüklendiler.

Kürdistan Gazetesi'nin söz konusu tespiti yapması gerçekten de ilginç. Zira Kürt egemen güçlerinin izledikleri siyasetle her dönemde farklı emperyalist güç odaklarıyla ya da bölgenin etkin gerici devlet-

leriyle ilişki arayışında oldukları bilinir.

Tablonun diğer yüzü ise daha önemlidir; emperyalist merkezler bölgeye dönük egemenlik hesaplarıyla Kürdistan'ın farklı parçalarındaki etkin politik güçlerle hep ilişki kurmaya çabalamışlardır. Çünkü herhangi bir bölgede egemenlik kurulabilmesinin ilk şartı o bölgede işbirlikçi yerel güçlerin yaratılmasıdır.

Avrupalı burjuvazinin dün de bugün de kapılarını Kürdistanlı yazar, aydın ve siyasetçiye açık tutmasında bölgeye dönük bu egemenlik hesaplarının rolü de olmuştur. Açık tutulan kapıdan içeri girenlerden en azından bir bölümünün bu sahiplenmeye olumlu yanıt vereceğini düşünür ve uzun soluklu politikalar izler. Avrupa başkentleri, Asya, Afrika ve L. Amerikalı muhaliflerin ideolojik ve özellikle kültürel kuşatma altına alınıp kazanıldığı, daha doğrusu içlerinin boşaltıldığı mekanlardır. Bu elbette tüm muhalifler için ileri sürülemez, ama çoğunluğu için geçerlidir.

"Özgürlük" propagandası ve kültürel hegemonya, emperyalizmin birbirini tamamlayan iki silahı oldu. Emperyalizm bu iki silahı elindeki güçlü medya araçlarıyla da takviye ederek aydını kuşatıyor. Ezilen halkların muhalif yazar veya aydınını kazanabilmek (kuşatabilmek) için "özgürlük" kavramını bilerek seçmiştir. Çünkü özgürlük kavramı, özellikle aydın için muazzam bir çekiciliğe sahiptir.

Medya araçları deyip geçemeyiz. Medya araçlarına sahip olmak hem kamuoyu avantajını peşinen arkalamak hem de aydın/yazar üzerindeki kuşatıcılığın adım adım yumuşak hatta görünmez bağlarla pekiştirilmesi demektir.

Emperyalizm, özellikle de onun sosyal demokrat siyaset ayağı "özgürlük" silahıyla muhalif aydına nasıl yaklaşacağını iyi bilir. "Al para ver politika" türünden bir kabaklıkla elbette yaklaşılmaz. Adım adım ve görünürde onurunu incitmeden, yazarı/aydını içten fethetmeye yönelir. Bir nevi ona doku naklini gerçekleştirmeyi hedefler/hedefliyor.

Avrupa emperyalizmi yazarlarımıza, aydınlarımıza kapılarını açmış. Kültürel, yazınsal hatta siyasal faaliyetleri için onlara imkânlar tanımıştır. Dünya çapında sömürmüş bulunduğu halklardan kendi başkentlerine aktardıkları dev kaynaklardan, denizde kum bile denilemeyecek düzeyde bir payı, kendi ülkesine sığınmış bulunan muhalif dinamiklere aktarır.

Sağladığı maddi ve kültürel imkânlar ek olarak, Avrupalı burjuvazi, liberal özgürlükçü yöneliş ve Kopenhag Kriterleri çerçevesinde Kürt sorununa "sahip"lenmeyi de geliştiriyor. En azından şimdilik öyle görünmeyi tercih ediyor. İşte emperyalizmin aydınımızı, yazarımızı kuşattığı (ki bu kuşatma Avrupa'daki aydınlarla sınırlı değil, Kürdistan'daki dinamikleri de içeriyor) ve karşılığında en azından "ben istemem ama yan cebime koy" türünden esnek yaklaşımlarla bedel istediği kültürel ve maddi koşullar.

Avrupa'da yaşıyan tüm yazar, aydın ve siyasetçilerimizin emperyalizmin istediği bedeli ödeyeceği, yani emperyalizmin ideolojik ve kültürel hegemonyasının etkisi altına girebileceğini düşünmek saçma olur. Derin ve sağlam ideolojik, felsefi birikimiyle emperyalist hegemonyayı ve onun çağdaş korısanlığı aratmayan siyasetini reddederek tutum alanların varlığına karşın, çoğunluğun ideolojik-kültürel doku nakli ile teslim alındığı görülüyor.

Doğduğu coğrafyanın kültürel derinliklerinden (anne sütünden) yeterince beslenmemiş, Marksist-Leninist ideolojik bilinci zayıf ya da olmayanların, emperyalizmin kültürel ve siyasal doku nakline şaşırtıcı bir hızla hazır hale geldiklerini gördük. Aynı şaşırtıcı hızla hazır hale gelen, gelmeye aday damanın Kürdistan ve Türkiye'de de yani Ülke'de de bulunduğunu tekrar belirteyim.

Emperyalizmin Yarattığı

"İdeolojisizleşme" ve "Total" Duygu Bunalımı

Tanım ya da etimolojik olarak ideoloji terimi "fikirler bilimi" anlamına gelir. Başka bir deyimle ideoloji, "toplumsal bilincin, siyasal, hukuki, bilimsel, felsefi ve dinsel, moral (etik), sanatsal (estetik) fikirlerin tümüdür." Ve sınıflı toplumlarda ideolojinin sınıfsal karakter taşıması kaçınılmazdır.

İdeoloji terimine bu genişlikle bakıldığında ideolojisiz insan olmadığı görülür. Günümüzde Marksist-Leninist ve liberal burjuva ideolojisinin yanı sıra bunların soldan veya sağdan yansıması denilebilecek milliyetçi, İslamcı vb. ideolojiler var. İdeolojiden ideolojiye de fark vardır ve ideolojisiz insan yoktur, ama tüm insanlar ideolojik bilinçle davranamazlar.

Emperyalizm "ideolojisizleşme" saldırısıyla Marksist-Leninist ide-

olojiyi açık saldırı hedefi haline getirirken, dolaylı olarak liberal burjuva ideolojisine alan açmayı hedefler. Yani "ideolojisizleşme" savunusunu özellikle son yıllarda yüksek sesle dile getiren aydın/yazar ve siyasetçilerimiz liberal burjuva ideolojisinin aracıları olarak kullanılıyorlar. Kimi kullanıldığını farkında ve rolünü bilinçli oynuyor, kimi de farkında değil.

Emperyalizm "ideolojisizleşme" silahını reel sosyalizmin yıkılmasıyla birlikte daha bir yoğunlukla kullandı. "Fırsat bu fırsat" diyerek genel olarak ideoloji terimi genellemesi ardından, esas Marksist-Leninist ideolojiyi saldırı hedefine koydu. "İdeolojisizleşme" saldırısının bütün okları Marksist ideoloji hedefine yönlendirilmiş veya buna kodlandırılmıştı. Çok geçmeden bizim ve bizinkisi gibi ülkelerin aydın ve siyasetçileri de "ideolojisizleşme" şarkısını söylemeye başladılar. Doku nakli ile kastettiğimiz bir yanıyla budur. Emperyalist ideologların ileri sürdüğü "ideolojisizleşme" dogması, bizim köksüz aydınlarımız ve devrimcilerimiz tarafından da kısa sürede "tartışılmaz doğrular" olarak kabul gördü. Bunun tipik örneği bizde yine M. Uzun'dur. O, "Nar Çiçekleri" eserinde baştan sona ideolojik davranarak "ideolojisizleşmeyi" savunur (!)

Daha dün göğsünü gere gere Stalin'i savunan hatta bıyıklarına varana kadar ona özenenler, bugün ezici çoğunlukla birden bire çark ettiler. Hep bir ağızdan "bıyıklı sosyalizme hayır", "kahrolsun Stalin diktatörlüğü" diye haykırmaya başladılar. "Bıyıklı sosyalizme hayır" perdesi altında bilimsel sosyalizmi reddediyorlar.

Dün, Stalin daha doğrusu Sovyet Kızıl Ordusu'nun adı geçince panikleyen Avrupa burjuvazisi bugün geçici de olsa rahatladı. Bütün gücüyle, bütün propaganda araçlarıyla, bir döneme damgasını vuran sosyalist politika ve uygulamaların şahsında sosyalizme (komünizme) iğrenç saldırılar geliştiriyorlar. Kürdistan'ın siyaset ve edebiyat dinamikleri arasında da bu saldırılara paralel saldırılar gelişmekte gecikmedi. A. Öcalan'dan, M. Uzun'a varan Kürt siyaset ve edebiyat dünyası birden bire "Stalin'in eli kanlı katil" olduğunu, sosyalist rejimlerin "totaliter", "dikta" rejimler olduğunu keşfettiler. Keşfide kaldılar, saldırıya geçtiler. M. Uzun, "Nar Çiçekleri" eserinde sık sık Stalin'i Hitler ve Pol-Pot'larla, SSCB'yi Alman Nazizmi ile aynı kefeye koyan iddiaları ileri sürdü. "Stalinizm terörü" ve SSCB "sansürünün küflü dehlizleri" gibi vurgular, Uzun'un çokça işlediği temalar arasında.

Uzun, ABD'den de söz eder, ama sadece II. Dünya Savaşıyla sınırlı kalarak, sadece Hiroşima ve Nagazaki'yi anarak dolaylı söz eder.

Uzun, Hitler faşizminden söz eder, ama arkasındaki Alman sermayesinden ve rejiminden (polis devletinden) söz etmez.

Uzun, geçmiş bir yana, son 30 yılda Latin Amerika, Asya ve Afrika'daki kanlı, gerici faşist diktatörlüklerin hepsinin arkasında başta ABD olmak üzere emperyalist rejimlerin doğrudan bulunduğundan hiç mi hiç söz etmez.

Uzun (ve Uzunlar), bugün Balkanlar'daki kanlı boğazlaşmanın baş aktörlerinin Alman ve ABD emperyalizmi olduğunu görmezlikten gelirler.

Sorunun özü şudur: 21.yy'da küreselleşen sermayeyi ve onun rejimlerini sorgulamayan, dünyada hergün bir bölgede, bir ülkede kanlı kavgaları tezgahlayan emperyalist rejimlerin siyasetine tutum almayan ve önemlisi de dünyayı yeni çılgınlıklara sürükleyen, çevre ve doğayı tahrip eden sermayenin yıkıcı özelliğine karşı tavır almayan, üstüne üstlük bütün bunların sorumlusu olan emperyalist merkezleri "çağdaş demokrasiler" diye öne çıkaran aydın, yazar ve siyasetçi, değişim ve aydınlanma yönünde işlev üstlenemez. Tersine gericiliğin, yobazlığın, halkları kanlı kavgalara sürükleyen siyasetin değirmenine su taşır.

Bay Uzun, "niye buna mücadele ettin, ey insanoğlu?" (Nar Çiçekleri sy. 31) gibisinden boş ve beylik laflar edeceğinize, bunlar niçin, neden oldu ve halen neden oluyor; Yugoslavya'yı parçalayan, Ortadoğu'yu kana bulayan, Kafkaslar'daki zengin yeraltı enerji kaynakları nedeniyle yeni çılgınlıklar içerisinde olan, Afrika'yı iliğine kadar soyarak açlığın, yoksulluğun acımasızlığına terk eden siyaseti ve bu siyaseti durmaksızın üreten sermaye düzenini sorgulayın. Emperyalizmin milyonlarca Museviyi katleden siyaseti, sadece Hitler'in çılgın kişiliğiyle izah edilemez. Önce Fransızların, ardından ABD'nin Vietnam'da sürdürdükleri kanlı savaş, sadece o dönemin hükümet ve başkanlarının politikaları ile hele de kişilikleri ile hiç izah edilemez. Tarih sahnesinde yer aldığı günden bu yana egemenlik, daha fazla egemenlik, daha fazla sömürü ve kâr dürtüsüyle davranan sermayenin kendisi var. Sermaye gerektiğinde yeni Hitlerleri bulmakta veya yaratmakta hiç mi hiç sıkıntı çekmez. Yugoslavya'yı haftalarca

bombalama emrini veren Clinton ve aynı politikaların daha katı uygulanmasını savunan Bush'un Hitler'den farkı, sermayenin bugünkü siyasetinin temsilcileri olmalıdır.

Halkımızın değişim ve aydınlanmasına katkı sunmak isteyen aydın ve yazarlarımız, ya sermaye ve onun rejimlerine karşı tavır alacaklardır ya da kapitalist rejimlerin dönemselsel taktik politikaları gereği kendi siviliklerinin törpülenmesinde olduğu gibi burjuva siyasetin hareket alanı içerisinde misyon üstleneceklerdir.

Timothy Mc Weigh Katil, ya ABD!

Timothy Mc Weigh 1995 yılında ABD'nin Oklahama City'deki federal binasını bombaladı ve 168 kişinin ölümüne neden oldu. Yargılamanın sonunda idama mahkûm edildi ve cezası infaz edildi.

Weigh 33 yaşında ve Körfez Savaşı'nın gazilerinden birisi. ABD'nin Körfez Savaşı'nda bizzat yer almış ve dünyaya "özgürlük, adalet"(!) getirmek isteyen ABD siyasetinin bir savaşçısı olan Weigh, bakin mahkemede yaptığı savunmada neler söylüyor:

"Amerikan dış politikasından bir sayfa ödünç aldım ve giderek daha fazla düşmanca tavır alan hükûmete, içinde hükûmet çalışanlarının bulunduğu bir federal binayı bombalayarak mesaj göndermeye karar verdim."

Weigh, kendi davranışının "ABD uçaklarının Sırpları bombalamasından farklı olmadığını" belirtti.

Amerikan hükûmetinin gücünü kötüye kullandığını savunan Mc Weigh, "bombalamayı özellikle Texas eyaletinin Waco kentinde, sapkın bir tarikatı ele geçirmeye çalışan FBI uygulamalarına karşılık vermek için gerçekleştirdiğini" söyledi. 1993 yılında FBI'nın çevirdiği bir çiftlikte çıkan yangın sonucu 83 tarikat üyesi ölmüştü.

Weigh'in 168 kişinin ölümüne neden olan eylemi savunulamaz. Peki ama eylemine gerekçe olarak ileri sürdüklerine ne diyoruz? O, ABD'nin dış politikasından bir sayfa ödünç alırken doğru ve haklı bir tepki geliştirdi, ama 168 kişinin ölümüne neden olan tepkinin aldığı eylem biçimi yanlış.

Weigh, ABD'nin gerek saldırgan dış politikasını, gerekse de içte dönük militarist politikasını yukarıdaki beyanlarıyla eleştirip reddederken, ABD rejimine "çağdaş demokrasinin kalesi" diye övgüler yağdırır 'aydın', yazar ve siyasetçilerimizin tutumuna ne ad verilir?

Kısacası, Weiqh'in eylem türünü benimsemeyen, ama ABD'nin iç ve dış politikasından edebi ve yazınsal faaliyetiyle bir sayfa ödünç alma yürekliğini ve anti-militarist duruşu geliştirebilecek aydını, yazarı arıyoruz.

Sorunlu Bir İlişki...

Kürtlerde, uzun süre aydın, yazar ve siyasetçi özdeş olarak algılandı. Son yıllarda bu önemli oranda aşıldı, ama bu defa da çubuk tersinden kırılarak aşıldı. Öyle ki kimi aydın veya yazarlarımız bunu 'aydının/yazarın siyasetle, ideolojiyle ilgisi olmamalı' düzeyine indirdiler. Yine kimi yazarlarımız Kürdistanlı siyaset ve partilerle ilişkilerini kopardıklarında "oh be özgürüz" diye sevindiler, fakat çok geçmeden Avrupa sosyal demokrat siyasetinin kötü birer kopyası olmaktan kurtulamadılar.

Siyaset ile aydınların ilişkisinin sorunlu bir ilişki olduğu bilinir. Bu, Lenin'in partisinde de yaşanmıştı. Picasso'nun MK üyeliğini yaptığı Fransız Komünist Parti'sinde de yaşanmıştı. Sorunlar tek başına ne siyasetten (partiden) ne de aydın veya sanatçıdan kaynaklanıyor. İlişkinin kendisi sorunlu bir alanı içeriyor. Aydınlanma/sanatçının önceliği ile siyasetin önceliği çoğu kez çatışır. Aydınlanma özgürlüğe düşkün genel yapısı ile siyasetin öngördüğü disiplin ve daha başka sorunlar...

Siyaset ile aydın/sanatçı ilişkisi sorunludur diye tarihte büyük edebi yapıtların, gerçekten kendi alanında devrim yapan yapıtların yaratıcısı olan büyük sanatçılar, aydınlar bizim kimi yarı aydınlarımızın yaptıkları gibi siyasete, ideolojiye sırt çevirmedi.

Her zaman (veya her partide) Lenin ile Gorki gibi siyaset ve edebiyatta iki büyük ismin geliştirdikleri ilişkiyi bulamayız. Bu açıdan siyaset ile aydınların ilişkisini, tarihi kişiliklerin ortak yürüyüş kültürlerinden de çıkaracağımız derslerle belirli bir çerçeveye oturtma mücadelesini vermeliyiz. Bu mücadelede hem siyasetçiye hem de sanatçıya görevler düşer.

Siyaset ile aydın arasında ortak alanın (değerlerin) yanı sıra akışkan farklılıkların da bulunabileceğinin iki cepheden kabul görmesini ve bunların sürekli yaşatılmasını temel yaklaşım olarak kabul etmeliyiz. Elbette devrimci değişimden, özgürlük ve sosyalizmden yana tavrı alan, sınıflar arası kavgada emekten yana saf tutan aydın veya sanatçıdan söz ediyoruz. Özgürlük ve sosyalizm mücadelesinde yer

alan aydının siyasetle arasındaki akışkan farklılıklarını kabul ederiz. Ancak bu çerçevede siyasetin aydına esnek yaklaşımı ilke olarak savunulur.

Aydın/sanatçı devrimi, sosyalizmi savunuyor, edebi üretimi ve pratiği ile bunun kavgasını veriyor, ama diyelim ki parti içerisindeki hakim (etkin) ideolojik odak gibi bire bir devrimin sorunlarına aynı yaklaşmıyor. Yaklaşmak zorunda olmamalıdır veya buna zorlanmamalıdır.

Parti (siyaset) aydın veya sanatçıya edebi ve sanatsal üretimde reçete dayatamaz. Aydının üretimine siyasetin gözlüğü ile sınırlama getiremez/getirmemelidir. Aydın üretiminde özgürdür, ama bunda ürettiği her şeyin doğru olduğu sonucu çıkarılamaz. Siyaset de aydınının üretimi karşısında özgürdür, kendi bakışıyla doğrusuna doğru, yanlışına yanlış deme hakkına sahiptir.

Gerçeği Çarpıtan Aydın Olamaz

Uzun, Stalin'i, SSCB rejimini eleştirebilir. Hatta vicdanen rahatlayacak ise hakaret de edebilir. Ama Sovyet Ekim Devrimi ve SSCB'nin tarih içerisindeki yerini görmezlikten gelemes. Hele de ezilen ve sömürge halklara sağladığı muazzam desteği... SSCB bünyesindeki 100'ü aşkın ulus, ulusal azınlık ve grubun çok kültürlü, çok dilli, çok milliyetli yapısını görmezlikten gelirse, bu düpedüz inkârcılık olur.

Uzun, "İsveç; çok kültürlü, çok dilli ve milliyetli toplumu, bir zenginlik, topluma dinamizm kazandıran bir dinamo olarak görüyor. Çeşitli dil, kültür, din ve milliyetlerin barış ve eşitlik içinde iç içe yaşamalarını güzel, mutlu ve refah dolu bir geleceğin garantisi olduğuna inanıyor" diyor.(Nar Çiçekleri sy. 93)

Farklı ulus ve azınlıklar yönünden, yani farklı ulusal kültür ve diller açısından ele alındığında verilecek örnek bir kere İsveç olamaz. İsveç'te ciddi azınlık denilecekse, başta büyük kentlerin işçi banliyölerinde yaşayan ve sayılan 200 bine varan Finlandiyalı gelir. Az sayıda Laponlar, ardından İsveç sermayesinin emek gücüne duyduğu ihtiyaç gereği kabul ettiği belirli bir sayıda göçmen kitlesi gelir. Ama İsveç rejimi, dakik bir istatistikle, yabancıların İsveç'teki oranlarının "tehlike" sınırını aşip aşmadığını takip etmekte geri durmaz.

İsveç; Türkiye, İran, Hindistan, SSCB (bugün Rusya), İsviçre ve Kanada gibi çok uluslu bir devlet değildir. Farklı ulusların farklı dil ve

kültürleriyle bir arada demokratik olarak yaşayıp-yaşamadıkları bu ülkelerin konumu sorgulanarak bir sonuca varılabilir. Yoksa İsveç rejiminin sınırlı sayıdaki göçmen kitlesine yaklaşımı örnek verilerek emsal oluşturulamaz. Finlandiyalıları saymazsak, sadece Almanya'da olduğu gibi belirli bir göçmen kitlesi vardır İsveç'te. Dolayısıyla İsveç'teki göçmen kitlesinin kendi kültür ve dilini kullanması, çok kültürlülüğe, çok dilliliğe verilecek örnek olamaz. Eğer illa da bir örnek verilecekse, bu başta SSCB'dir, ardından İsviçre'dir...vb.

Aydın onuruna ve vicdanına sahip olan herkes, tüm sorunlarına rağmen çok uluslu, çok kültürlü ve çok dilli ortak yaşama örnek olarak SSCB'yi göstermek durumunda.

SSCB'de ulusları kültürel olarak asimile etmek bir yana, bir çok halk devrimden sonra sosyalizm altında ulusal bağımsızlığına ulaştı. Onlarca, evet onlarca halk ve azınlık devrimden sonra kendi ulusal, kültürel kimliklerini buldular, geliştirdiler. Nüfusları milyonlarla ifade edilen uluslar bir yana, sayıları onbinlerle, hatta 2-3 binle ifade edilen halk gruplarına bile sahip çıkılıp, kültürel gelişimleri sağlandı/yaşatıldı.

Özel vurgu olarak, Sovyet Gürcistan'ında sayıları bir kaç binle sınırlı Kürtlerin ana dillerinden eğitim ve yayın gibi etkinliklerine devletçe destek sağlandığı bilinir. Benzer imkânların Azerbaycan, Kazakistan ve Ermenistan'da yaşayan Kürtlere de sağlandığı bilinir.

Kürt tarihi üzerine önemli araştırmaların Sovyet üniversitelerinde yapıldığını, kendilerine sağlanan imkânlarla Sovyet Kürtlerinin Kürtçe öykü ve düz yazı alanında başından beri ciddi çalışmalar yaptıklarını ve "Kürtçe öykünün en önemli kesitlerinden birisini, 1930'lu yılların ortalarından günümüze kadar eski Sovyetlerde yazılan öyküler oluştur"duğunu (Ferhad Shakely Modern Kürt Öykü Sanatı s. 17 Avesta) M. Uzun'un bildiğini sanıyorum.

İsveç'in, ekonomik ya da siyasi nedenlerle gelip yerleşenlerin dil ve kültürlerine sahip çıkması, yaşatılmaları için destek vermesi elbette olumludur ve bu tavrı İsveç rejiminin lehine kaydedilmelidir. İsveç'in benzer olumlu bir tavrı Norveç'in ayrılmasında da aldığı yine bilinir ve olumludur. Ama asıl çok kültürlü, çok uluslu SSCB gerçeğini gözardı etmek niye? Sosyalizm değerlerini belleklerden silme, unutturma çabası niye?

Stalin ve SSCB rejimini eleştirirken "aydın sorumluluğu" yerine

getiriliyor da SSCB'nin ileri değerlerini görmezlikten gelmeye ne denilebilir? Bunun adına, ekmeğini yediğimizin kılıcını sallamak mı denilir? Sovyet tarihinin aydın sorumluluğu ile eleştirel irdelenmesi gerekir. Bugün buna daha çok ihtiyaç vardır. Bu yönlü çabanın ulaşacağı sonuçlara katılmayabiliriz. Açığa çıkaracağı tarihi gerçekleri kimi yönleriyle beğenmeyebiliriz, ama bu yönlü çaba ve arayışın yanında oluruz. Biz komünistler bütün çıplaklığıyla kendi tarihimize yüzleşmekten ürkmüyoruz, tersine ilerleyebilmek için buna ihtiyaç olduğu görüşündeyiz. Ama reel sosyalizmin tarihi irdelenirken, tek yanlı, inkârcı ve hele de sosyalizmin dün de bugün de yeminli düşmanları olan Avrupa sosyal demokrasisinin bakış açısından geliştirilen eleştiri ve değerlendirmeleri reddediyoruz, bunlara karşı mücadele ediyoruz.

Aydının Yaşam ve Üretim Alanı

Geçerli formüllere ya da bilinen reçetelere bağlı kalınarak düşünsel üretim yapılamaz. Ancak geçerli formüller ya da reçeteler denilince, bazılarının akıllarına nedense sadece reel sosyalizmin kimi uygulamaları ve yine kimi donuklaşmış düşün kalıpları gelmekte.

Reel sosyalizmde ideolojik, felsefi alanda kendini tekrarlayan bir donuklaşma olmasaydı Yeltsin, Türkmenbaşı, Aliyev, Gorbacov ve daha niceleri o zeminlerde gelişemezlerdi. Hele de komünist parti yöneticiliğine hiç yükselemezlerdi. Reel sosyalizmde kendini tekrarlayan donuklaşma olduğu doğru, peki ya kendini tekrarlayan burjuva liberal ideolojiye ne diyorsunuz sayın Uzun? Buna rağmen nasıl, neyle ayakta durduğunu biliyoruz. Ve kendisini 200 yıldır tekrarlayan burjuva düşün kalıplarının üzerinde durmayacağım, burası yeri değil.

Aydın, düşünsel üretiminde reçete ya da alışlagelmiş geçerli formüllere bağlı kalmaksızın, özgün yeniden üretimi sağlayacak zeminlerde bulunmalıdır. Bu zemin, sonsuz zenginlikleri ve yaratıcılığı barındıran halkın kendisidir. Halkla, toprakla, üretimle bağı olmayan aydın veya yazar, reçeteleri, alışlagelmiş formülleri aşamaz ve büyük yapıtlara imza koyamaz. Yazar ve aydın, toprakla, halkla iç içe yaşamazsa, salt arşivlerle yetinirse, taşların yerini değiştirebilir, ama taş üstüne taş koyan (duvar ören) usta olamaz. İsteyen "arşivlerde sonsuzca talan edilebilir tarihsel ve yazınsal bir alıntılar bölgesi bulmayı ve kolonize etme"kle yetinebilir. (Ahmet Oktay 22/7/2001 Radikal)

Ama bununla ilerleme sağlanamaz. Sorun, arşiv ile yaşam arasında gelecek bakışlı bir köprü kurabilmektir.

Stockholm, Paris vb. yazar için elbette Diyarbakır'a, hatta Ankara'ya oranla daha güvenli birer mekan oluştururlar. Doğru, ama halktan uzak, güvenli mekanlarda üretilen eserlerin (özellikle edebiyatın) o halkın değişim ve aydınlanmasında misyon üstlenebilecekleri tartışmalıdır.

Yazar, yurtdışında ülkesinin tarihini araştırabilir, dili üzerine çalışmalar sınırlı da olsa yapılabilir. Sınırlı diyorum, çünkü dil kadar halk ve üretimle iç içe gelişebilen bir başka şey yoktur. Ülkeyle ilgili tarihi roman da yine bir ölçüde yazılabilir. Bu sorunlar üzerine yazmakta, güvenli ve dingin olması nedeniyle Avrupa kentlerinin Kürdistan kentlerine oranla avantajlı olduğu bir gerçek. M.Uzun bu avantajları kullanabildi ve Kürtçe roman yazmanın yanı sıra "Kader Kuyusu" veya "Siya Evîne" gibi tarihi romanlar da yazdı. Kürt egemen sınıflarının içerisinde özgürlük mücadelesinde yer almış belli şahsiyetlerin yaşamını konu alan tarihi romanlar yazdı. Tarihi, sınıflararası mücadelenin ürünü olarak görmese de (ki bu onun temel yanışıdır), tarihin belirli kanıtlarını gün ışığına çıkarması bakımından olumludur.

Ama Uzun (ya da bir başkası), çeyrek yüzyıl aynı yaşadığı, bugününü, bugünkü mücadele ve direnişini konu alan roman yazmaya kalkarsa, "Aşk gibi aydınlık, Ölüm gibi karanlık" romanında olduğu gibi çuvallar. 15 yılı aşkın süren savaşta, nice adlı ve adsız kahraman varken, bula bula iki karşıt cepheden Kevok ve Baz gibi iki tövbe-kârî, iki ihanetçi romanın sürükleyici kahramanları olarak öne çıkarır.

Romanı okuyup bitiren, eğer sorgulayacak bilinç düzeyinde değilse, Kevok ve Baz'ın akıbetini, yani ikisinin de kavgada taraf olduğu cepheden ayrılarak ortak bir yönelişe, ama belirsiz bir yönelişe girmelerini ve ayrıca ikisinin de rejimin güçleri tarafından öldürülmeyle ilgili olarak, "ben bu kavgaya niye gireyim ki?" sonucunu çıkarır. 350 sayfalık romanın gerisi ayrıntıdır. Uzun'un Kevok'una karşılık, Sedat Yurtdaş'ın romanında öne çıkardığı Remo ise kararsızlık içinde kararlı davranır, tüm kaygı ve endişelerine rağmen, İstanbul'a bilet aldığı halde son anda otobüse binmekten vazgeçer. Mücadelenin sürekliliği için Diyarbakır'da kalmaya karar verir, yani kararsızlığını yener.

M.Uzun, gerek romanlarında gerekse de denemelerinde siyasal

mesaj vermeye ya da siyasal tema işlemeye yöneldiği her yerde İsveç sosyal demokrasisinin "sivri uçlardan arınma" bakışını verir. Uzun, İsveç'teki "uyum üzerine kurulu kültürü", çatışması oldukça sert olan bizim topraklara taşıma yanlısına düşer.

Tarihi, tarihi romanı yazacak aydın olmalıdır, ama asıl ilerletici olacak olan bugünü yazmaktır. Bugünün yazar ve aydınının da yaşam alanı olan bugünü yaşayabilmek, üretebilmek. Yani kent yoksullarının dev sorunlarını yazmak... İşsizlikle kuşatılmış emek ordusunun, sendikası, sigortası, karın tokluğuna bile denilemeyecek bir ücretle çalışanların yaşam koşullarını yazmak... Kapitalist gelişmenin beraberinde getirdiği yabancılaşmayı, bireyciliği, bencilliği yazmak ve işlemek... Kürdistan ovalarında yazın sıcaklığında eşiyile, çocuğuyla, yaşlı babasıyla, naylon çadırlarda karın tokluğu bile denilemeyecek bir ücretle Kürt/Kürdistan tarım ve toprak burjuvazisine çalışan mevsimlik işçilerin yaşam kavgalarını yazmak... Savaş nedeniyle ve savaşın bilinen şekliyle sonlanmasının halkta yol açtığı yıkımı yazmak... Savaşın kısa sürede kentlere zorla sürüklediği milyonlarca insanın duygu, dram ve yaşam zorluklarını yazmak, yazabilmek... Her gün bir yenisi eklenen kadın intiharlarının nedenlerini yazmak... Hakkari, Van vb. kentlerimizde çöplükte beslenen ailelerin acılarını, ruh hallerini yazabilmek...

Bunlar, ülkemizin ve işçi emekçi halklarımızın yaşamsal gerçekleridir. Bunlar, ülkemizin gerçek fotoğrafıdır. Bunlar, aynı zamanda yazarın ve aydının kendini sürekli, yeniden üretebileceği yaşam alanlarıdır. Bunlara eğilmek, bunları gözlemek, bunları romanlarında, öykülerinde, şiirlerinde tema olarak işleyebilmek, bunlardan siyasi mesajlar üretebilmek... İşte yazarın geçerli formüllere, reçetelere takılıp kalmadan kendini üretebileceği yaşam alanları. İşte dev bir edebiyatın, derin değişimlere imza koyabilecek eserlerin üretebileceği yaşam alanları, belirli temel çizgileriyle bunlardır.

Kürdün Kürde Karşı da Demokrasi Talebi Var

Bunları yazmayan, tema olarak işlemeyen birisi, bu topraklarda halkın direnişinin yazarı olabilir mi? Bunları yazmayan, işlemeyen birisi değişim, aydınlanma, insan hakları, hümanizm yönünde topluma katkı sunabilir mi?

Kürtlerin ulusal baskı altında tutulmaları, beraberinde haklı ulusal

taleplerini öne çıkarıyor. İnsan hakları ve demokrasi yönündeki taleplerine aciliyet kazandırıyor. Bunlar, esas olarak Kürtlerin rejime ve emperyalizme karşı talepleridir. Ama artık Kürdün Kürde (Kürdistan toprak ve sanayi burjuvazisine) karşı da demokrasi, insan hakları, sosyal haklar vb. talepleri var. Yani Kürdün Kürde karşı sınıf mücadelesi, yaşamın dayattığı bir gerçek.

Antep'te, Malatya'da sendikaları bile yasadışı örgüt olarak algılayan ve emeğin sosyal haklarına ilişkin en küçük bir iyileştirmeye yanaşmayan sanayi burjuvazisine karşı; Harran'da, Batman'da, Cizre'de, Iğdır'da yazın sıcaklığında yaşlısıyla/genciyle tarım işçiliği yapan ve insani, sosyal hiçbir hak tanınmadan çalıştırılan Kürdün, Kürt ve Kürdistan tarım ve toprak burjuvazisine karşı insani, sınıfsal, sosyal talepleri var.

Kopenhag Kriterleri'nin dışında gözü hiçbir şeyi görmez hale gelen Kürdistanlı siyasetçi ve aydınlara bunları hatırlatmaya devam edeceğiz. Hiç kimse ya da aptal olmayan devrimci siyaset, kişilik, aydından devrim lehine, siyasal faaliyet lehine, edebiyattan (devrimci edebiyattan) kopmasını beklemes. Böyle bir yaklaşım ne gerekli ne de beklenir. Beklenen; halkla iç içe yaşayan aydının devrimci değişimi hedefleyen sanatsal üretimidir. Beklenen ve yeni filizlenen öğelerle umutvar olduğumuz, toplumun ileri veya geriliğinden, halkın değişime uzak veya yakın oluşundan kendini sorumlu gören ve bunların toplamında aydın ile halkın ilişkisinde karşılıklı geçişli ortak bir alanı algılayan aydın/sanatçılar 21.yy'da değişim ve aydınlanmanın taşıyıcısı olabilir.

Peki ama aydının politik etkinliği hiç mi edebi çalışmalarını etkilemeyecek? Etkiler, etkilemiştir de. Bütün büyük aydın ve sanatçıların politik faaliyetleri az ya da çok edebi, sanatsal çalışmalarını etkilemiştir. Dahası hemen hemen bütün büyük aydın ve sanatçıları, gerek doğrudan siyasal faaliyetlerinden gerekse edebi çalışmalarında rejime ve sermayeye karşı işledikleri kışkırtıcı tema ve mesajlarından dolayı başları bir hayli belaya girmiştir. Siyasal aktiviteye ayırdıkları zaman nedeniyle edebi çalışmalarında aksamalar olmuştur. Ve yine bizim çarpıcı bir örneğimiz; M. Uzun'un " Siya Evîné" romanını "ji bo biranina Yılmaz Güney" diyerek anısına adadığı Y. Güney'in de sanatsal yaşamı boyunca siyasetle iç içe yaşadığı, hatta doğrudan siyasal bir hareket yaratma kavgasını geliştirdiği bilinir. Ve

Yılmaz'ın geliştirdiği sanat ve siyaset ilişkisinin kendine oldukça ağır bedellere malolduğu da bilinir.

Sonuç olarak

Avrupa'daki ya da genel olarak yurtdışındaki aydınlarımızın üretimi de genel olarak bizim üretimimiz. Artısıyla, eksiğiyle katkı olarak algılanmalıdır. M. Uzun'un "Ninemın sözünü ettiği Welatê Xeribiyê, biz Kürtler için, ne yazık ki entellektüel ve kültürel çalışmaların mer-kezi, anayurdudur" (Nar Çiçekleri sy. 68) şeklindeki tespit ve değerlendirmesi, en azından günümüz için gerçeği yansıtmaktan uzak olduğu için reddedilmelidir. Burada yani Kürdistan'da ve TC metro- pollerinde gerek entellektüel gerekse kültürel üretim içerisinde olan bir hayli isim verilebilir. Avrupa'daki aydın ve yazarlar kadar rahat ve güvenli çalışma ortamına sahip olmamalarına rağmen her konuda zengin ürünler verdikleri görülüyor. Kısacası, görüşlerine, tespitlerine, işledikleri temalara katıldığımız/katılmadığımız, takip edebildiğimiz/e-demediğimiz geniş bir aydın ve yazar kesimi bulunuyor. Ve önemlisi de bunları geriden takip eden, kendi alanında halihazırda belli belirsiz şekillenen genç bir kuşak filiz halinde geliyor. Entellektüel boyutu potansiyel olarak mevcut kuşağın ilerisinde olan bir kuşak K. Kürdistan kentlerinde de giderek şekilleniyor.

Avrupa'da yerleşmiş ve özellikle kendilerini entellektüel ve kültürel çalışmaların odağı ("anayurdu") olarak görüp sunanlar; topraktan, yaşamdan yeni filizlenen bu genç kuşağın gerek bugün gerekse de gelecekteki sert eleştirilerine hazırlanmalıdır. Çünkü bu genç kuşak, Kürdistan'ın sert iklim koşullarında çiçek açıyor.

Sarhoş adam parasını lamba direğinin altında ararmış. Parayı orada kaybettiği için değil, kaldırımın o bölümü daha iyi ışık aldığı için. Bizim kimi yolunu şaşırılmış aydın ve yazarlarımız da Avrupa başkentlerini Kürtlerin entellektüel ve kültürel merkezleri olduklarından dolayı değil, kendilerini orada bulabileceklerine inandıkları için Kürt kültürünü orada arıyorlar. Ama Avrupa'da Kürt kültürü üretilemez. Çünkü kültür manevi olduğu kadar, maddi bir olgudur ve kültürün anayurdu her koşulda kendi halkı, kendi toprağıdır.

KÜLTÜRDE KÜRESELLEŞME ve YERELLEŞME OLARAK ZENGİN HALKLAR KÜLTÜRÜ...

18. 19. ve 20.yy'da ulus devletlerin oluşumu ile birlikte ulusal kültürlerin hem genel hem de karşıt sınıf öğeleri uzun yıllar birlikte şekillenmiştir. 20.yy sonu ve yeni girilen 21.yy'da ise uluslararası kültürün, çahası ulus ötesi ("ulusalsızlığın") kültür ve entellektüel tartışmaların odağında yer aldığı şimdiden görülyor.

Kültür sorununda ikili bir gelişme yaşanıyor. Bir yandan; uluslar ötesi şirketleriyle, döviz ve borsa hareketleriyle, dünyayı adeta avucunun içine alan medya araçlarıyla, serbest piyasa ve özgürlükçü yönelişle ulusal olanı kuşatan, yerelin zengin farklılıklarını eritmeyi hedefleyen kapitalist küreselleşme... Yani vahşi kapitalizmin ulusal olanın da ötesinde bir bütün olarak yereli yoketme yönelişi. Dün ulus devletini yaratan kapitalizm, bugün artık onunla işi bitti ve eritmeyi hedefliyor.

Öte yandan küresel düzeyde dün de varolan ve bugün de yeni bir içerik kazanarak (ya da daha kazanacak olan) gelişen emeğin (özgür halkların) perspektifindeki evrensel kültürel dinamiğidir. Emeğin perspektifinde gelişen/gelişecek olan evrenselleşme, zengin yerel farklılıkların eritilmesinin üzerinde değil, yerel zenginliğin korunarak evrensel düzeyde birliğinin sağlanması biçiminde şekilleniyor. Çünkü sorun gayet açık; yerel olmadan evrensel olamaz. Evrensel olan gökten zembille inip şekillenmeyecek. İllaki bir yerden (yereleden), özgül bir tarihten, özgül bir kültür veya bir iktidar ilişkisinden kopup (süzülüp) gelişecektir.

Vahşi kapitalizmin yok edici yönelişine rağmen, küreselleşme yerelin ölümü veya dünya çapında kültürel türdeşleşmesiyle sonuçlanmayacak. Tersine merkezileşme, zengin bir yereli üreterek ilerliyor. Dünya kültürüne (ortak kültür havuzuna) doğru bir gidiş var ve bu devam edecek. Ama bu, yerelin ölümüyle sonuçlanmayacak. Bundan çıkarılacak sonuç, ulusal kültürün yaşayacağı değil, yerini başka bir içerikte zengin bir yerele bırakacağıdır. Ulus olgusu öncesine benzeyen, zengin bir halk toplulukları ve onların zengin kültürleri oluşacak/oluşuyor. Kısacası, merkezileşme karşıtı oluşan ve oluşacak olan yeni yereli, ulusal olanla ve ulusal kültürle karıştırmamak

gerekiyor. Zengin bir halklar kültürünü yansıtacak olan trend, halkların sürekli yeniden oluşumu ile paralel olarak yerelde sürekli bir içerik başkalaşımına uğrayarak devam edecek. Yani yerel olan ve olacak olan kültür statik değil, tersine "hareketli ve sürekli yeniden oluşum içerisinde."

"Kültür, oldukça geniş bir kavramdır.." Bir toplumun ister maddi ister manevi yaşam alanını ele alın, karşılaştıracağınız şey kültürdür. Manevi yönden bakıldığından antropolojiden, etnografyaya, filolojiden, psikolojiye, tarih ve sosyolojiye varana kadar çeşitli görünüm ve öğelerle kendini gösterirken, diğer yandan da maddi üretimin bütün süreç ve öğelerini kapsar.

İnsan yaşamında kültürle kodlanmamış hiçbir şey yoktur. Mimari kültür, giyim ve yemek kültürü, tartışma kültürü... Ve bunların her birinin onlarca alt kodlamasıyla insan yaşamının maddi ve manevi tüm öğelerini içerir.

Kültür, oluşum doğası gereği yerelci (tikelci) bir niteliğe sahiptir. Bir kıta veya bölgeye, bir ulusa, bir gruba, hatta bir bireye varana kadar özgün özellikler içeren niteliği karşımıza çıkar. Afrika ya da Avrupa kültürü, İtalyan ya da Kürdistan kültürü, Türk ya da Rus kültürü, burjuva ya da proleter kültür, Diyarbakır veya Van kültürü... Bunlar popüler, seçkinler, alt, folk, kitle, sınıf kültürü vb. olarak isim ve içerik kazanır.

"Başlangıçta bir sürecin adı olan kültür, ürün kültürü (yetiştirme) veya hayvan kültürü (besleme veya yetiştirme) ve bir genişlemeyle, insan zihninin kültürü (aktif geliştirme) 18.yy sonlarında özellikle Almanya ve İngiltere'de belirli bir halkın 'genel hayat tarzı'nı oluşturan bir 'ruh' (spirit) yapılanışına veya genelleşmiş bir 'ruh' durumuna verilen ad haline geldi." (Raymond Williams, Kültür sy. 8, İletişim Yayınları)

Demek ki insanoğlu uygarlaşmanın daha ilk adımında doğa koşulları ile mücadele içerisinde, ektiği toprak, yetiştirdiği bitki, evcilleştirip beslediği hayvan ile onun aynı bir canlı varlık olmasının ürünü olarak kültürü ortaya çıkarmıştır. Kültürde, tarihsel seyir içerisinde akışkan bir değişim ve süreklilik de buradan gelir. Özetle kültür, insanın hayvansal kökenden gelen davranışlarından sıyrılmadaki tüm maddi ve manevi değerleri ya da ilerlemeleri içerir.

Kültür ile teori ve özellikle de kültür ile ideoloji özdeş tutulamaz.

Kültürün ideolojik içeriği var, ama bu genellemeden hareketle bütün kültürel etkinlik, süreç ve üretimleri ideoloji ile bir tutmak ya da ideolojinin yönlendirdiği pratikler olarak görmek yanlıştır. Sınıflı toplumlarda kültürün ideolojik içeriğine sınıf karakterini veren, karşıt sınıfların çatışan çıkarlarıdır. Başka bir ifadeyle, kültürün ideolojik içeriği, egemen sınıfların avangard kültürüne karşı, ezilen/sömürülen sınıfların özgürlük ve sosyalizm uğruna kavgada yarattıkları direniş kültürüdür.

Kürt/Kürdistan kültürünün tarihi kökleri derin, güçlü ve zengindir. Önce İslam ordularının, sonra işgalci devletlerin baskı, tahrip ve inkârı içeren ağır saldırılarına maruz kalmıştır. Ardından da günümüzdeki şoven, ırkçı rejimlerin ret, inkâr ve ağır baskılarla iç içe geliştirdikleri asimilasyona maruz kaldı. Bütün bunlara karşı direnmek, sağlam tarihi köklere sahip olmadan mümkün olamazdı.

Ayrıca tarihte uygarlığın beşiklerinden biri olan Mezopotamya'nın tarihe ışık tutan ve geçmişten günümüze doğru mesajlarla yüklü olan kültürel değerleri ya tahrip edildi/ediliyor ya da barajlar siyasetiyle sulara gömüldü/gömülüyor.

Bütün bu cepheden saldırılara rağmen Kürt kültürü tarihin her evresinde bir karşı direniş hattını geliştirmiş, böylelikle kendini korumaya yönelmiştir. Özellikle dil, edebiyat ve sanat başta olmak üzere kültürün manevi boyutunu oluşturan değerler bugün de işgalci rejimlerin ağır saldırılarına karşı direniyor.

Kürt/Kürdistan kültürünü bütün derinliğiyle açığa çıkarmak, hem kendi tarihsel kanıtlarını belgelemek hem de ulusal özgürlük ve sosyalizm mücadelesinin boy verdiği kendi topraklarının ileri değerlerinden beslenebilmesi bakımından da önem taşır. Fakat bu yapılırken kimi eserlerde görüldüğü gibi çubuğu tersine bükmenin de ötesinde Türk Tarih Tezi'nin özünü oluşturan Güneş Dil Teorisi'nin ikiz kardeşini ya da Kürdi versiyonunu türetmek eğilimi geliyor. Böyle bir eğilim Kürt halkına ve 21.yy'da gerçekleştirilmesi gereken aydınlanma mücadelesine büyük zarar verir.

Kimi aydın ya da araştırmacılar Kürt kültür uygarlığının "dünyanın tek ve temel çekirdeği" olduğunu iddia ediyor, başka bir ifadeyle uygarlık tarihini Kürtlerle ama sadece Kürtlerle başlatan görüşler ileri sürüyorlar.

Ezilen uluslarda tarih irdelenirken kendi dayanaklarını güçlen-

dirmek adına dünya halklarının uygarlık tarihi hazinesinden mümkün olduğunca daha fazlasını kendi halkına (ulusuna) mal etme çabası genel bir eğilimdir. Fakat bizde kimi tarihçi veya yazarların yaptığı, daha fazlasını mal etmesinin ötesinde, tarihi sadece Kürtlerle başlatıp-bitirmektir.

Bu yanlış görüş ve iddialara ilişkin Medeni Ayhan genel çizgileriyle katıldığım bir yaklaşım getiriyor. Benzer bir yaklaşım da Şerefhan Cizîri'de görülüyor.

M. Ayhan:

"Kürtlerin, kültür ve uygarlığının büyüklüğünü ayrı bir kurum olarak varlığını ortaya koymak için 'saf kültür' iddiasında bulunmaya, bunu teorize etmeye politik açıdan gerek olmadığı gibi bilimle de bağdaşmaz. 'Homojen kültür' iddiası sosyal realitenin inkârıdır.

"Kürtlerin, büyük Mezopotamya kültür ve uygarlığının temel çekirdeklerinden birinin temsilcisi olduğunu ortaya koymak ve çözümlenebilmek için ilk keşif ve icatların Kürtler tarafından yapıldığı teorisine sarılmaya gerek yok." (Bilim Tarih ve Metodoloji, Kürt Tarih Yazımı, Polemikler ve Çatışan Sapma Eğilimler. Sy.96-99 Sorun Yayınları)

Benzer bir yaklaşım ya da uyarı Şerefhan Cizîri'den geliyor:

"Diğer yanda şu da bir gerçek: Kürdistan'da yığınla halklar gelip geçmişler, onlar da uygarlıklar kurmuşlar. Onun için Kürdistan'daki herşeye Kürt etiketini yapıştırmak bilimsel değil... Kürt halkı etnik ve devlet merkezli tarih anlayışlarından çok çekmiş. Şimdi aynı mantıkla Kürdistan tarihini yazmak doğru değil." (Bize Felsefe Lazım sy.121 Pêri Yayınları)

Uygarlık ve kültürlerin ilk boyverdiği alan sadece Mezopotamya değildir. Ayrıca Mezopotamya'nın kültür ve uygarlığı sadece Kürtlere mal edilemez. Çünkü, Kürtler halk olarak esas Kuzey Mezopotamya gerçeğini yansıtır. Ve Ş. Cizîri'nin de işaret ettiği gibi K. Mezopotamya'nın yani Kürdistan'ın kültür ve uygarlığı da tek başına Kürtlerle özdeşleştirilemez.

Kürt halkının bölge ve dünya halkları ile en çok dayanışmaya ihtiyacı olduğu bir süreçte Kürdistan'daki tüm kültürel değerleri Kürtlere mal etmek, en başta Kürt özgürlük davasına zarar verir. Özel olarak ultra ulusçu tarih yaklaşımları, Kürdistan işçi sınıfının hem özgül hem de enternasyonal mücadelesini olumsuz etkiler.

Bir başka sorun; dünya çapında bir trend olarak uluslar ötesi kültürel bilgi kuramlarının geliştirildiği bir sürece karşın, kurumsal bakımdan ulus devlet olarak bile daha örgütlenemeyen, kurumsal yapısını merkezileştirememiş gerçeğimiz var. Dolayısıyla zengin bir ulusal/yerel kültürel kuramlaşmayı başarabilirsek, Kürt halkının tarih içerisindeki kültürel değerlerini gerçeğe en yakın olarak açığa çıkarabilirsek ve önemlisi de yeni koşul ve zeminlerde kültürel yeniden üretime süreklilik kazandırabilirsek, ulus ötesine halkımızın yerel/ulusal değerlerini taşıyabiliriz. Ve elbette diğer halkların Kürdistan kültürünün oluşumundaki yerlerini, katkılarını inkâr etmezsek, bu taşımada başarılı olabiliriz. Son olarak; kültürel faaliyetlerin bir ayağı geniş kültürel değerleri gün ışığına çıkarmaksa, diğer ayağı ise Kürdistan'ın bugünkü maddi ve manevi kültürel dokusundaki değişimleri irdelemek ve özellikle manevi alana derinlemesine bir müdahil tutum geliştirmektir. Çünkü 21.yy aydınlanmasının temel bir ayağı bu alanda şekillenecektir.

Kültür nasıli uzmanlaşmış kültürden ibaret değilse, kültürel üretim de uzmanlaşmış "zihinsel duruş" ile sınırlandırılmaz. Çünkü kültürel üretim bir yanıla amatör faaliyetin ürünüdür. Ama halk saflarında durmadan genişleyen bir alan olarak gelişmiş "zihinsel duruş" geliştirme görevi, öncelikle gelişmiş "zihinsel duruş" temsil eden aydın ve sanatçıların görevidir.

SANAT, EMEK ve ÖZGÜRLÜK

Emek, insan ile doğa arasındaki bir ilişkiden öteye, bir süreçtir. İnsanın maddi üretim sürecindeki faaliyeti dilin, bilincin, sanatın ve genel olarak kültürün üretildiği ana zemindir. Zaten, sanatın insan emeğinin bir parçası ama özgün ya da "estetik bir parçası" olması da buradan gelir. Bu süreçte ya da ilişkide insana özgü olan her şey (sanat, ideoloji, siyaset, edebiyat) var ve bunlar karşılıklı ilişki içerisinde dirler.

"İdeolojiszleşme"yi, ideolojik bir tutum olarak "siyasetiszleşme"yi taktik bir politika olarak bilinçli/amaçlı geliştiren merkezler ne yaptıklarını biliyorlardır. Ama ya emperyalist ideologların dogmalarını alkışlayan yarım aydınlar ve satılmış kalemler! Marksistler, sanat-siyaset, sanat-ideoloji ilişkisinden söz ettiklerinde, işte bunların tüyleri diken diken oluverir.

Kürdistan'da sanatın, edebiyatın, tam da gerçeğin, estetiğin yanı sıra daha doğrusu bunlarla iç içe ideolojik-politik mesajlarla yüklü olması gerektiği bir süreçten geçiyoruz. Tam da bu süreçte, tam da yeni bir aydınlanma mücadelesinde, tam da sola/emeğe tarih içerisinde mal olmuş kavram ve değerlerin içeriğinin boşaltılmaya çalışıldığı bir süreçte sanata yeniden ideolojik aşı gerekiyor.

Halkı ve bir parçası olarak bireyi köksüz bırakmayı amaçlayan kültürel yağma sürüyor. Kapitalist modernizasyon çirkin yapılaşmayla, giyim-kuşamda Paris'te üretilen modelleriyle ve ABD müzik sektöründe en son üretilen albümlerin kısa sürede Diyarbakır'da (piya- sada) boy göstermesiyle, her eve girmeyi hedefleyen internetiyle geli- şiyof. Bu gelişme karşısında halkın gelecek kaygısını az çok taşıyan sorumluluk sahibi herkesin üzerinde durup düşünmesi gereken sorun şudur:

Bu kapitalist modernizasyon, kültürel yağmayla; derinlemesine geliştirilen asimilasyonla; estetik ve zevkten yoksun, ticari metaya dönüştürülmüş sanatsal ve edebi faaliyetle; genişletilen zorunlu eğitim tabanına karşın, içeriği şoven rejimin ve kapitalist sanayileşmenin ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde belirlenen eğitim sistemiyle sürdü- rülüyor.

Sanatta estetik kaygısını taşıyanlar, ürününe emeğinin yanı sıra estetik kaygularını naksetmeyi (işlemeyi) hedefleyen aydınlar, boğazına kadar yabancılaşma sularına gömülmüş bir toplumda en başta üretim süreçlerindeki kapitalist yabancılaşmaya karşı tavır almazlarsa inandırıcı olabilirler mi?

Sadece fabrikada çalışan işçi mi ürününe yabancılaştırıldı? Sanat ürünlerinin piyasada meta derekesine düşürülmesiyle birlikte sanatçı da büyük ölçüde kendi emeği ve ürününe yabancılaşmadı mı? Piya- sa ve daha fazla kâr kaygısıyla üretildikten sonra ha heykel yapan bir sanatçı ya da roman üreten bir yazar olmuş ha ayakkabı ya da gömlek üreten fabrikada çalışan bir işçi olmuş, ne farkeder? İkisi de kendi ürün ve emeğine yabancılaşmıştır.

Mülkiyet egemen kapitalist toplumlarda her şeyin, en başta da sanatın bütün estetik çekiciliği alınarak piyasaya hatta sokağa-ışportaya düşürüldüğü bir evrenin doruklarında yaşıyoruz. Sanatçı ve ay- dın öncelikle bunu sorgulamakla yükümlüdür.

Sanatın ticarileşmesi elbette yeni değil, ama hiçbir dönem de sanat ürünleri bu düzeyde piyasaya, işportaya düşürülmüş değildi. Picasso bugün sağ olsaydı, bu sanat tacirlerine ne derdi acaba? Picasso'nun dün Fransız Komünist Partisi'nin saflarında yer alışıyla aslında ne dediği belli. Ama ölümünün ardından geçen 30 yılda gelişen sanat ile piyasa ilişkisinin bugünkü düzeyine ne derdi acaba?

Bugün geçmişe oranla daha kapsayıcı bir kuşatılmayla "sanatçının" yaratıcı çalışmasının koşulu sayılan servet ve şöhret itekleyici kıstaslar haline getirildi. Her şey bir yana, aydın ve sanatçı olmanın, dahası insan olmanın onurunu kurtarmak babında bile kapitalist yabancılaşmaya, ticari kuşatıcılığa karşı tutum almak gerekmez mi?

Geçmişte ciddi entellektüel faaliyet geliştirenlerin büyük çoğunluğu açlık ve maddi imkânsızlıkların tehdidi altında olmalarına rağmen ayakta durmuşlar, aydının onurunu koruyabilmiş ve bağımsız üretimini sürdürebilmişlerdir. Hem kapitalist meta kültürünün açık pazarında kulaç atacaksın, piyasanın talep yönlendiriciliği altında ürün verecek ve bunun "nimetleri"nden yararlanacaksın hem de sanatçının onurunu ve bağımsızlığını koruyacaksın! Bu ikisini bir arada yürütmeyi şeytan bile başaramaz.

Marx, insani duyguların eğitilmesi ve özgürleştirilmesi yolunda "estetik faaliyetin sürekliliğinin önemi" üzerinde durmuştu. Çünkü biliyordu ki insan, geniş içeriğiyle eğitim yoluyla insan olur. Kapitalist çok yönlü kuşatıcılık altında insanın yeniden insanlaşması gibi kapsayıcı bir sorunla yüzyüzeyiz. Babanın oğula ya da kardeşine döviz biçiminde borçlanması nasıl bir "insani" duygudur? İşte kapitalist meta ya da mülkiyet egemen toplumun insan üzerinde hakim kılmaya çalıştığı duygusuzluk...

Bilim esas olarak mantığa, akla; sanat ise daha kapsayıcı olan bir alana, göze-kulağa-yüreğe hitap eder. Siyaset ise ikisini de içerir, ama eksikli içerir. Bugün bütün bu cephelerden; işçilerin, işsizlerin, kirli savaş mağdurlarının, intihara sürüklenen kadınların ve kapitalist yağmaya uğrayan doğa ve çevrenin acıklı durumundan herkes "durumdan vazife üretme" misali kime ve neye karşı, kimden ve neden yana tutum alması ve neleri yapması, üretmesi gerektiğini belirleyebilir/belirlemelidir de.

Sanata Yeniden İdeolojik Aşı Gerekiyor

Halklar, işçiler, yoksullar için gerçek ya da toplumsal sanat denildi mi akıllarına otomatikmen Stalin gelen; sanatın ideolojik mesajı olmalıdır denildi mi akıllarına Marksizm-Leninizm gelen ve derhal karşı tutum alanlar, bilinçli ve amaçlı bir çarpıtma çabası içerisindedirler. "Sanatı sanat için yapıyorum. Parti, rejim ve ideoloji ile bir ilişkisi yok" diyenler son tahlilde bir sınıfa, bir ideolojiye hizmet etmişlerdir ve bu ideoloji, genellikle burjuva ideolojisidir. Çünkü, sanatçı gerçeğin resmini çekiyor ve işliyorsa, bugünkü ilişkiler yumağı toplumda tarafsız, mesajsız sanat üretmesi mümkün değildir.

Harran'ın, Cizre'nin kavurucu sıcaklığında çalışan mevsimlik işçilerin; fabrika ve işletmelerde sosyal hak ve güvencelerden yoksun çalışan ücretli emek ordusunun yaşam koşullarının resmini tam olarak çekebilen bir aydın, yazar gerçekten "sanatın siyasi mesajı olmaz" diyebilir mi acaba? Ayrıca, ilişkiler yumağını içeren gerçeğin resmini çekmek ve katıksız sunmak mümkün mü? Bunu başaran birisi olsa bile, yapılan sanat değil aktarımcılık olur. Sanat ise gerçeği salt aktarmak değil, işlemek, yoğurmak ve bunları yaparken de kendini katmak demektir. Kendini katmak ise şu veya bu oranda gerçeğe ilişkin tutum almak olur. "Sanatın ideolojik mesajı olmaz" diyen aydın ve sanatçılarımız, ezilenlerin, sömürülenlerin yaşam koşullarında, kimi büyük aydın veya yazarın yaptığı gibi yıllarca, aylarca kalmalarına bile gerek kalmadan, cehennem azabını aratan Harran'daki tarım işçilerinin yaşam koşullarında haftalarca hatta günlerce kalabilseler, acaba "sanatın siyasi mesajı olmaz" diyebilirler mi? Ya da siyasal ajitasyon "sanatın estetik dokusunu bozar" derler mi? Yoksa tüm güçleriyle ajitasyonu sanatın amaçlarından biri haline getirmeye mi çabalarlar?

Şiwan'ı Kürt halkının büyük ozanı (dengbêji) konumuna getiren, onun sanatına rejim karşıtı sürükleyici bir ajitasyon yüklemesi, ulusal özgürlük hedefinde sanatını ideolojik, politik tema ve mesajlarla yüklü sunması değil midir? Şiwan bir X veya Y partisi üyesi değil, ama onun siyaseti yok muydu? Bugün de yok mudur?

Sınıflar arası mücadelenin sürdüğü her yerde sanat bir taraftır. Dolayısıyla sanat bir yanıyla ideolojiktir. Ama siyasal ideolojiden farklı olarak sanatta ideoloji örtüktür, estetik öğelerle esnetilmiştir. Bu özelliğinden dolayı siyasal ideoloji ile kıyaslandığında, sanatın içer-

diği ideoloji zaman aşımı karşısında daha direngen bir nitelik taşır. Feqiyê Teyran, Ehmedê Xanî, Cigerxwun ve Nazımların sanatlarında içselleştirdikleri ideolojik mesajların, temaların günümüze kadar canlılığını koruması bunun en iyi tanığıdır.

"Resim ve heykelde olduğu gibi gerçek anlamıyla plastik sanatlarda da biçim ile ideolojik içerik arasında yeni bir ilişki söz konusudur... Bununla birlikte resim ve heykel söz konusu olduğunda, biz hemen tabloları ve heykelleri birer temsil gibi gerçeğin az ya da çok açık bir özgül yansıtını veren nesnelere gibi düşünürüz. Seçilen gerçeklik hangisidir, hangi biçimde yansıtılmıştır, sanatçının yaratıcı prizmasından geçerken hangi değişikliklere uğramıştır. İşte sanatın ideolojik yönü burada yer alır. Marksçı anlayış da burada kendine geniş bir uygulama alanı bulur." (Anatoli Lunaçarski, Sosyalizm ve Edebiyat sy.36, Evrensel Kültür Kitaplığı)

Geleceğin işlenmesinden de daha önemli olan, hangi gerçeğin seçildiğidir. Diyarbakır'da kimi Ben u Sen Mahallesi'ndeki gerçekliği, kimi ise son yıllarda sayılan artan yıldız bol otellerdeki gerçekliği seçer. İkisi de Diyarbakır'ın gerçekliğidir, ama ikisi apayrı dünyaları yansıtır.

Sanat tarafgir davranır. Yurtsever, devrimci, sosyalist sanat ve sanatçı elbette özgürlükten, sosyalizmden yanadır, taraftır. Sanat devrimci propagandayı "ısıtır ve bütün renklerini parlattır." Y. Güney'in, Cigerxwun'un, Dr. Rahim Qazi'nin, Rauf Hasan'ın vb. sosyalist aydınların yaptıkları tam da bu değil mi?

Toparlarsak; Kürdistan'da hangi açıdan bakarsanız bakın, sanatın toplumsal koşulları ile birlikte sanat eserlerinin girdileri de değişiyor/değişecektir. Her şey gibi sanatın içeriği de yeniden şekillenecektir. Bu yeniden şekillenmeye TC rejiminden ve sermayeden yoğun bir müdahale var. Bu süreçte komünist, yurtsever, devrimci aydınlar yani özgürlük ve sosyalizm kavgasında taraf olan herkes sanata yeniden ideolojik aşu yapmaya girişmelidir.

İdeolojik aşu, başlangıçta Feqiyê Teyran ile emekçi sol, E. Xanî ile özgürlükçü boyut kazanmıştı. Teyran ve Xanî'nin ardılları bunu sürdürdüler. Bugün YDD'nin etkisiyle, sanata, edebiyata ideolojik aşu olmaz diyen aydın/yazar kuşağımız, özünde Marksist içerikli aşuya karşı çıkıyorlar. Bunu bilerek davranalım.

EDEBİYATTA TOPRAĞIN YENİDEN İŞLENMESİ

Siyasette olduğu gibi edebiyatta da son yıllarda "şiddetten arınma" ve "uzlaşma" üzerine çok şey söyleniyor, yazılıyor. İlginç olan, tarihte ve de bugün şiddeti en gaddarca uygulayan, uzlaşmadan en uzak duranlar bunu dile getiriyor. Koçlar, Sabancılar, Ecevitler, Bahçeliler..!

Sermaye 12 Eylül faşizmi ile başta işçi hareketini ve Kürt muhalefetini ezdi, ardında da "bu elbise bize geniş" dedikleri 1960 Anayasası yerine 1982 Anayasası'nı silahların gölgesinde halka zorla imzalattı. Sonra sosyalist sistemin yıkılmasının avantajını arkaladılar. Ve nihayet AB'ye katılmak gibi bir "güvence"nin kapısını aralar gibi oldular. Eee şimdi tam da Koçlar, Sabancılar, Sankolar ve onların siyasal temsilcilerinin "şiddet kültürüne hayır, gelin toplumda uzlaşmayı sağlayalım hep birlikte" deme zamanıdır. Şimdi, Sabancı'nın "efendim, sivil anayasaya ihtiyaç var, Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmemiz gerekiyor" deme zamanıdır ve diyor.

Olup-biten şudur; sermaye sınıfsal çıkarlarını, toplumsal-siyasal ve önemlisi de son yıllarda artan bir yoğunlukla kültürel-sanatsal alana örtüşük, daha doğrusu içselleştirilmiş olarak sunuyor. Sonra da "gelin bunun üzerinde uzlaşalım, ideolojik şartlanmışlıktan arıyalım" diyor.

Ve bizim muhalif solcu aydınlarımız, yazarlarımız (ki bunlara sol duyguları piyasa aracılığıyla sömüren yarım aydınlar demek daha yerinde olur) da, "Oh ne güzel, gördünüz mü tam uzlaşma zamanı" diyor ve alkışlıyorlar. Ve ekleyip, "Edebiyat politik etiketten kurtuldu, daha özgürce soluk alıyor artık" diye de derin nefes alıyorlar.

Yazı bir hayli uzadı ve üstelik daha bir hayli söyleyeceklerim de var. Bundan sonra mümkün olduğunca özetleyerek görüşlerimi aktaracağım.

Birincisi; ideolojik, politik içerik (ya da etiketten) tamamıyla yoksun bir edebiyat yeryüzünde üretilmemiştir.

İkincisi; edebiyat (şiir, roman, öykü) bütün halklarda, köklü siyasal alt-üst oluşların, köklü devrimlerin ya da yarı yolda kalmış devrimlerin, büyük zaferlerin ya da büyük yenilgilerin öncesinde ve sonrasında hep ciddi sıçramalar göstermiştir.

Çok uzağa gitmeye gerek yok. Yakın tarihte çağ değiştiren iki

büyük devrim olarak; 1789'da simgeleşen burjuva devrimleri ve 1917 Ekim Devrimi'nde simgeleşen proleter devrimler. Birincisinde burjuva muhalif edebiyat ve sanat, ikincisinde ise sosyalist gerçekçilik diye de adlandırılan sol, sosyalist edebiyat ve sanat değişim, aydınlanma ve devrimde işlevli oldular. Her ikisinde de edebiyat, daha kapsayıcı olarak kültür-sanat önce devrimin hazırlanması, devrim sonrasında ise devrimin hedeflerinin topluma mal edilmesi işlevini üstlendiler. Ve her ikisinde de devrim öncesi ve sonrasında sanat ve edebiyat alanında güçlü eserler üretilmiştir.

Edebiyat ne zaman sönükleşmiş, daralmış? Edebiyatın rejim (sistem) karşısında taşıyıcı, ateşleyici veya yol gösterici işlevi sona erdiği zaman.

Sanat-edebiyat, büyük değişimlerin, milyonları kucaklayan alt-üst oluşların en temel hazırlayıcı dinamiklerinden birisidir veya hem hazırlayıcısı hem de ürünüdür. Edebiyatın, sanatın büyük değişimlerin ürünü olmaktan çok hazırlayıcısı olduğu yaklaşımı bana daha doğru geliyor.

Edebiyat kendi cephesinde, ezen ile ezilenin sınıflar mücadelesinde taraftır. Bu taraflılıkla de siyasete alan açar. Siyasete alan açtığı gibi siyasetten beslenir de. Terside doğrudur: Siyaset de edebiyat için aynı işlevi üstlenir.

Politik roman ya da politik edebiyat geriledi. Neden? Çünkü, genel olarak siyasal devrimler, özel olarak da sınıflar mücadelesi ve sosyalizm uğruna mücadele geriledi de ondan. Bu elbette geçicidir. Küresel kapitalizme karşı gelişen mücadele dalgası giderek büyüme ve sert bir nitelik kazanma sürecine giriyor. Bu, süreç olarak derinleşir ve ciddi alt-üst oluşlara yol açan gelişme dinamiği haline gelirse siyasal edebiyat ve sanat yeniden güçlenmez mi? Güçlenecektir. Çünkü gerçeği görmek, yorumlamak isteyen aydın ve sanatçı, Ceno-va'daki kavgayı ve onun gelecekteki gelişmiş dinamiğini görmezlikten gelemes. Kısacası, siyasal edebiyat daha doğrusu devrimci siyasal edebiyat "öldü" diye bilmem neresine kına yakanların sevinçlerinin kursaklarında kalacağı günlerin uzak olmadığına inanıyorum.

"Elbette, parlak bir sanatsal nitelik taşıyan siyasal edebiyat, en iyi propaganda biçimidir ve sözcüğün geniş anlamıyla en iyi edebiyat türüdür. Fakat kapsadığı yargılar ne denli ateşleyici olursa olsun, salt siyasal öğelerle örülmüş edebiyat yapıtı okura soğuk gelecektir. Bu

durumda, eleştirmen, yazanın içeriği sanatsal yönden yeterince işlemediğini söyleyebilir: Demek ki içerik -iyice eritilmiş bir maden gibi- yapıtta imgelerle akıp gidecek yerde, soğumuş kocaman külçeler halinde yüzmektedir." (Anatoli Lunaçarski, age. sy.55)

Doğrusu, sermaye cephesi kendi siyasetini denetlediği yazar ve sanatçı kuşağıyla bugün de sanat ve edebiyata emretmede başarılı. Fakat devrimci cepheden siyasal edebiyatı bugün de ilke olarak savunan ve bu yönde ürün veren genç edebiyatçıların ya da emekçi kökenli aydınlarımızın devrimci siyaseti sanat ve edebiyata imgelerle yeterince emdiremedikleri ve Lunaçarski'nin belirlemesiyle siyasal öğelerin "soğumuş kocaman külçeler halinde" yapıtlarında yüzdükleri görülüyor. Yeni yetişen devrimci aydın kuşağının edebiyatta toprağı yeniden işlemeye koyulurken, ateşli siyasal propaganda öğeleri kadar eserin sanatsal boyutu üzerinde de bir hayli yol almaları gerekiyor.

Her halk gibi Kürt halkının da yazılı-sözlü edebiyat geleneği var. Karşılığında ağır bedeller ödenerek bu gelenek ya da birikim oluşturulabilirdi. Özellikle de Kürdistan'ın işgali ve bölünmesiyle yazılı edebiyatın özgün gelişimi engellenmiştir. Edebiyat (yazılı edebiyat) başından beri işgalci güçlerce engellendi, tırpanlandı ya da çarpıtılarak kendilerine mal edilmeye çalışıldı. Bütün bunlara rağmen Melayê Cezîrî, F. Teyran, E. Xanî başta olmak üzere edebiyatın devlerini yarattı.

Kürt edebiyatında ikili ana tema başından beri varolmuştur: Bir yandan işgale karşı ulusal özgürlük teması, diğer yandan zayıf da olsa her zaman varlığını koruyan emekçi damar, başka bir deyimle sol/sosyalist damar hep varolmuştur. Emekten, sosyalizmden yana damar zayıf da olsa günümüzde de varlığını koruyor. Kuzey parçasının yanı sıra diğer parçalarda da " tezlerini Marksist bir edebiyat analizine dayandıran" öykü yazarı Dr. İzzeddin Mustafa Resul gibi, "İşçiler ve Kürtçe Öykü" eseriyle öykülerinde işçilerin durumunu inceleyen Rauf Hasan gibi, "Pêşmerge" romanının yazarı ve romanlarında "konu, kişiler ve roller seçiminde Marksist bir sınıf perspektifinden hareket" eden Dr. Rahim Qazi gibi... (Ferhad Shakly age. sy. 15,54)

K. Kürdistan'da her bakımdan yeni bir sürece girildiği gerçeği artık genel bir kabul görüyor. Kapitalist gelişme savaşın da etkisiyle kentleşme, toplumsal doku ve ilişkilerde giderek kuram ve fikirlerde daha

kapsayıcı olarak kültürde değişime yol açıyor. Rejimin ve sermayenin bu değişim sürecine tüm ağırlığıyla yüklenerek yeni oluşana kendine göre biçim ve içerik kazandırmaya yöneldiğini yer yer vurguladık. Sorun, girilen süreçte ulusal özgürlük ve sosyalizmden yana güçlerin yeni oluşana kendi değerlerini nasıl katacağı, değişimi kendi perspektifinden nasıl yönlendireceğidir. Ve sorun, devrimci, yurtsever, sosyalist aydınlarımızın girilen süreçte toprağı nasıl işleyecekleridir.

K. Kürdistan'da toprağın her yönüyle yeniden işlendiğı açık. Herkesin işlemeye koyulduğu toprağa ilerde biçmek istediğı ürünü bugün ektiğı de açık. İşte asıl sorunumuz burada başlıyor. Devrimci değişim ve aydınlanmadan yana olan gerek siyaset gerekse de edebiyat ve sanat dinamikleri, gelecekte biçmek istedikleri ürünü bugünden ekebiliyorlar mı? Ekmek istedikleri ya da ekmeğe yöneldikleri tohum için toprağı yeniden ve derinden işleyebiliyorlar mı?

Bu sorulara yanıt olarak, Kürdün dil ucuyla "erê erê lo" şeklindeki yüzeysel onayı yerine yüreğinden kopup gelerek ya da tüm benliğiyle onayladığının bir işareti sayılan "huh" yani "tamam", "evet" diyemiyoruz. Sorunlarımız var, ama umutla, ısrarla yol almada kararlı davranabilirsek zorlukları aşabiliriz.

Siyasette de edebiyatta da toprağın bugün yeniden işlenmesi, siyaset ile yaşam, edebiyat ile yaşam ilişkisinin yeniden kurulması demektir. Toprak bugün yeniden ve gelecek bakışlı işlenirken geçmiş tarihe hiç mi yönelmeyeceğiz? Yöneleceğiz/yönelmeliyiz de. Ama tarihi Kürt aristokratlarının, mirlerinin cephesinden ele almak gibi tek yanlılığa düşmemeliyiz. Dahası tarihi sınıfların değil, kişilerin "kişiliklerin" kavgasından ibaret gören ve öyle sunan yaklaşımları aşmak gerekiyor. Halkın, ezilen sınıfların yaratımında yer almadığı, varsayoksa Kürt mirleri ya da Bedirxanileri konu alan bir tarih ve tarih romanı yanıltıcıdır. "Bertolt Brecht bir şiirinde birey ve kollektivite konusuna değinir"ken, "salt kralların, liderlerin ve generallerin savaş başarılarından söz edenlere şu soruyu sorar: Onların birer aşçıları da mı yoktu?" diye aktaran Ş. Ciziri, devamla " asıl tarihleri yazılması gerekenler, tarih boyunca sessiz kalanlardır, anonim olanlardır, yoksul olanlardır, emeğiyle geçinenlerdir, ezilen kadınlardır vb. gibi sosyal kategorilerdir" diye yazıyor. (Ş. Ciziri, age. sy. 128, 135)

Edebiyatta toprağı yeniden işlemeye koyulurken, tarihin sınıflar arası mücadelenin ürünü olduğu bakış açısıyla geçmiş tarih irdelen-

meli, açığa çıkarılmalı ve Bedirxaniler ya da diğer Kürt bey ve mirleri de bu tarih içerisinde hak ettikleri yere oturtulmalıdır.

Edebiyatımızın başat teması yine ulusal özgürlük olacaktır. Fakat hangi ulusun özgürlüğü? Bileşenlerinden birini Kürt sanayi, tarım ve ticaret burjuvazisinin oluşturduğu genel ulus mu, yoksa Kürt, Kürdistan işçi-emekçiler ulusu mu?

Ulusal sorunun çözümü Kürdistan işçi-emekçilerinin (halkın) omzundadır. Dolayısıyla başat sorun olarak ulusal sorunun sınıfsal bakışla ele alınması gerekir. Edebiyat ve sanat dinamiklerine asıl bu alanda büyük görevler düşüyor. Toprağın yeniden işlenmesinde ulusal özgürlük temasının emeğin perspektifiyle işlenmesi en çok bu alanda kendini dayatıyor.

Edebiyatta Kürt diliyle yazmak giderek daha fazla önem kazanıyor. Dil deyip geçemeyiz, dil soyutlama aracıdır. Dili özgür olmayan bir toplumun, kültür sanatının zengin ve özgürce gelişiminden söz edilemez. Dil, yani Kürtçe yazım (hele de edebiyatta) önemlidir. Ama Türkçe küfretmek yerine, Kürde Kürtçe küfretmenin neyi içerdiğinin en azından tartışılması gerekir. Burada da toprağın yeni bir bakışla işlenmesi gerekiyor. Dili Kürtçe ve içeriği ise ilerici, hümanist, komünist ve emekten yana değerleri içeren sanat ve edebiyat... 21.yy'da hem Kürt hem de komünist değerleri içeren bu perspektifle yol alabiliriz.

Ve son olarak; işçilerin, emekçilerin davranışlarını sorgulayan, eleştirel irdelleyen bir edebiyata ihtiyaç var. Bu amaçla işçilerin, yoksulların yaşam koşullarını derinlikli gözlemleyen ve bu mevziden kendi halkına eleştirel yaklaşan bir edebiyat 21.yy'da değişimin hazırlayıcısı olabilir. Böyle bir edebiyat hem kurulu düzene yönelttiği eleştiri ve taşlama gücüyle özgürlük, emek ve insan sevgisini işleyebilir, hem de işçi ve emekçilere dönük cesaretlendirici yergiler geliştirebilir.

FAKİRİ OLDUĞUMUZ BİR ALAN: İŞÇİ EDEBİYATI

Sorunun özeti şudur: İşçi sınıfı var, ama işçi edebiyatı zayıf! Bir bütün olarak bugün sınıf (emek) bakışlı edebiyat yani sosyalist sanat ve edebiyat zayıf hem de çok zayıf. Sınıf ya da sosyalist edebiyat sadece ve sadece işçi sorunlarını işleyen edebiyatla sınırlı değildir.

Doğa ve çevreyi yağmalayan kapitalizmi eleştiri oklarının hedefine koyan, emekçi köylülüğün çektiği büyük acı ve sorunları emeğin kurtuluşu perspektifinden ele alan ve işleyen, üniversite kapılarında yığılıp kalan gençliğin sorunlarını irdeleyen ve mevcut eğitim sistemini taşıyan...vb. edebiyat da genelde sınıf edebiyatıdır.

K. Kürdistan işçi sınıfının nesnel varlığı ve mücadelesi yeni değil. Cılız da olsa 20.yy'ın başlarından itibaren grev ve direnişlerle varlığını hissettirmeye çalışmıştır. 1960'lı yıllar ve sonrasında işçi sınıfının hem nesnel varlığı büyümüş hem de işçi eylem ve direnişlerinde tırmanma olmuştur. Giderek Kürdistan kentleri daha fazla grev çadırları ve işçi eylemleri ile yüzleşmişlerdir. 1990'lı yıllar ve sonrasında ise işçi sınıfının nesnel varlığında hızlı büyüme yaşandığı gibi, artık belli başlı kentlerimizdeki işçi eylem ve direnişleri de giderek günlük yaşamın birer parçası haline gelmişlerdir.

Buna rağmen işçi sınıfı ve sorunlarını ana tema olarak alıp işleyen sınıf edebiyatı bugün oldukça zayıf. Öyle ki aileleriyle toplam nüfusun çoğunluğunu oluşturan ücretli emek ordusu, sanat ve edebiyatın ana nesnesi, sorunları ise ana tema olarak hâlâ işlenmiyor.

Her şey bir yana, neredeyse eline kalem alan herkesin şiir yazdığı toplumumuzda, bugüne kadar yaşanmış toplumsal evreler içerisinde en duygusuz ya da en fazla duygu karşıtı kapitalizme karşı tutumun şiirin ana teması haline gelmemesi şaşırtıcı değil mi?

Doğanın canına okuyan ve yol açtığı dev kirlenmeyle çiçeklerin kokusunu bile yok eden kapitalist sanayileşmeye tavır almayan bir şiir, bugün doğa sevgisini, çiçeklerin kokusunu işleyebilir mi?

Şiirin ana temalarından biri, tüm genişliğiyle aşk (sevgi) değil mi? Aşkı mı işleyeceksin? O halde, aşkı ticari meta konusu haline getiren, cinselliği insan soyunun üretkenliğinden kopartan ve tıpkı günün her saatinde hazır ve ucuz olup ayak üstü anlık tüketilen fast-food türü yiyecek misali anlık yaşanan ve tüketilen bir duyguya dönüştüren kapitalist yabancılaşma ve ticari zihniyet değil mi? Ütopyayı öldüren, bireyin ufkunu daraltan, günü birlik yaşamasının ötesine adeta bariyer diken yapısalci sermaye düzeninin kendisi değil midir?

Tüm bunlara rağmen, bugün şairlerimizin büyük çoğunluğu şiirlerinde kapitalizmi sorgulayıp eleştiren, emeği işleyen, emek ile doğa ilişkisini uygarlaşmanın itici gücü olarak gören temadan uzak duruyorlarsa, demek ki toprağı gerçekten yeniden işlemek gerekiyor.

Sadece şiirde değil, roman, öykü ve müzikte de sorun aynı.

İşçi sınıfı ve genel olarak emekçi sınıflar devrimci edebiyatın ana nesnesidir. Öyle ki işçi sınıfı (ücretli emek gücü) edebiyatın sorgulayacağı sorunlarla yüklü veya sanatın, edebiyatın tutum alacağı sorunlar deposudur. Ve daha da önemlisi işçi sınıfı, aydın ve sanatçıların yorumlayarak kendilerini katacakları büyük bir devingen alan veya dinamik güçtür.

Genç, dinamik (zihnen dinamik) ve amatörün yaratıcı, yırtıcı dinamizmine sahip aydınlar, yazarlar, işte toprağı yeniden işleyeceğimiz sınırsız ve değişken alan...

Aydınlanmanın ilk adımı, sınıf kültürünün (ideolojisinin, sanat ve edebiyatının) üretilebilmesidir. İkinci adımı, (ki birincisiyle ard arda değil, iç içe gelişen) üretilenin işçi sınıfı ve emekçi yığınlara taşınması, onlarda maddi bir güce dönüştürülmesidir. Üçüncüsü ve önemlisi, AMATÖR ruhun sürekli diri tutulmasıdır. Bugün olduğu gibi yarı sosyalizmde de sürekli değişimi, aydınlanmada amatör ruh ve yaratıcılığı temel bir dinamik olarak sürekli yaşatabilmektir.

Sonuç Yerine

"Başlangıçta, tiyatro dithyrambos şarkısıydı. Özgür insanların açık havada söyledikleri şarkı. Kamaval. Şenlik. Sonra egemen sınıflar tiyatroya sahip oldular ve ayırıcı duvarlarını ördüler. Önce, oyuncuyu seyirciden ayırarak insanları böldüler: Seyredenler ve oynayanlar. Şenlik bitmişti! İkinci olarak oyuncular iyi kahramanı kitleden ayırdılar. İslahçı doktrinleştirme başlamıştı.

Şimdi ezilen insanlar kendilerini yeniden özgürleştiriyorlar. Bir kez daha, kendi tiyatrolarını yapıyorlar. Duvarların yıkılması zonunludur. İlk önce seyirci eyleme geçiyor: Görünmez Tiyatro, Forum Tiyatrosu, İmge Tiyatrosu. İkincil olarak karakterlerin özel mülkiyetini birey-aktör'le dışlamak gerekiyor: Bu da 'joker' sistemidir." (Augusto Boal, Peru'da Halk Tiyatrosu ile Denemeler. Aktaran Yeni İnsan, Politik Eylem, Sanat Dergisi, sayı 21, sy. 21)

Cengiz GÜNDOĞDU

AYDINLANMA İÇİN TARTIŞMA TASLAĞI

GÖREVİMİZ

Onca sıkıntıya, onca darlığa karşın, bütün dünyanın gelecekte ışıklı, aydınlık olacağına inanıyorum. Bunu Soru adlı kitabımdaki "Anadolu Aydınlanma Kalkışması İçin Bir Öneri" adlı yazımda belirtmişim.

Dünya Aydınlanmasının Anadolu'da başlayacağına inanç, bugünkü koşullar altında tuhaf gelebilir. Gerçekten de bugün Türkiye hem kültürel açıdan, hem ekonomik açıdan itilen kakılan bir dilenci durumundadır. Bu görünüme karşın Türkiye, aydınlanma hareketinin gizil gücünü taşıyan bir ülkedir.

Bu inancımı şöyle temellendiriyorum.

- Anadolu, binlerce yıl önce tarım devriminin başladığı Bereketli Hilal denen bölgenin içindedir.

- Hayatı milimetresine kadar kuşatan tanrılara bu topraklarda kafa tutuldu.

- Dönemine göre bilimsel evren tasarımları bu topraklarda ortaya atıldı.

- Anadolu insanı zengin bir kültürel birikimin taşıyıcısıdır.

- Bu topraklar, hiçbir rantçıya bırakılmayacak kadar kafa kol emeğinin ürünüdür.

- Anadolu, sonradan görme, kültürsüz, insani değerleri yerle bir etmiş emperyalist tüccarların kirletemeyeceği kadar güzeldir.

Bu güzellik bizimdir.

Şimdi bizim görevimiz şudur: Bu güzelliği dünyaya örnek olabilecek bir biçimde canlandırmak.

KAVRAMSAL ÇERÇEVEYİ KIRMAK

Önce bir durum saptaması. İlk bakışta dünyada bir hareketlenme, bir düşünce fırtınası yaşanıyor. Ancak bunlar birer görüntü. Çünkü bu hareketlenme, bu düşünce fırtınası bir arayış değil, bir yorumlama.

Şöyle bir örnek verirsem, bu dönemi, tıpkı tıpkısına Ortaçağ'a benzetiyorum. Ortaçağ Eflatun'u, Aristoteles'i yorumlamakla insanlığı yedi bitirdi. Oysa ne Eflatun, ne Aristoteles birer yorumcuymdu. Onlar, dönemine göre arayan düşünürlerdi.

Ortaçağ'ın insanı, bu düşünürlerin kavramsal çerçevesi içinde sorunlara çözüm aradı. Tabii bulamadılar. Çünkü her kavramsal çerçeve, düşünürün yaşadığı döneme çözümler sunar. O çözümler sonraki yüzyılların sorunları karşısında kilitlenir. Yeni bir kavramsal çerçeve üretmeyen Ortaçağ insanı, Eflatun'un, Aristoteles'in kavramsal çerçevesini yorumlamaya girişti.

Yorumlama daha önce çizilmiş kavramsal çerçevede dolaşmaktır. Yorumcu, hareket etmeyen bir gemide oraya buraya koşan bir kişiye benzer. Hareket alanı geminin sınırları kadardır.

Kimileri bir yana bırakılırsa Ortaçağ düşünürleri hemen hemen böyledir... Eflatun'un, Aristoteles'in kavramsal çerçevesini tüccar sınıfı kırdı. Yüzyıllar süren bir mücadelenin bugün geldiği nokta insan için son derece kötüdür.

20.yy'ın başında, işçi sınıfının kavramsal çerçeve çizme, Marksizm'i hayata geçirme mücadelesi de başarılı olmadı.

21.yy'ın başında insan, bütün dünyada bir bekleyiş içinde. Ekonomik, kültürel bunalımdan çıkış için bekliyor.

Bekleyen bu insana sunulan kavramsal çerçeveleri şöyle sıralayabilirim.

- Milliyetçilik
- Liberalizm
- Marksizm
- Globalizm
- Kemalizm
- Şeriat
- Demokratik Cumhuriyet (Özgürlükçü Demokratik Cumhuri yet)

Bütün bunlar belirli yüzyıllarda insanın sorunlarına çözüm bulmak için çizilmiş kavramsal çerçevelerdir. Bu kavramsal çerçeveler içinde kaldığımız sürece, bu çerçeveleri yorumlamakla, bugün insanın sorunlarına çözüm bulamayız.

PEKİ N'APMALI?

Bizler, İbn Bacce'nin düşündüğü gibi herkesin eşit bir ortamda yaşadığı, hekimsiz, yargısız bir toplum kurmak istiyorsak, ilk elde eski uygarlıklarda ortaya çıkmış kavramsal çerçeveyi kırmalıyız.

İnsanın, sömürülmeden, horlanmadan yaşayacağı bir toplum için, sorgulamaya arayışa girmeliyiz. Bu sorgulama, bu arayış elyordamıyla değil, diyalektik maddeci yöntemle olmalıdır.

Bu sorgulama, bu arayış dışı karşı bir gösteriş, bir retorik olmamalı. Çünkü sorun, bizlerden çok gelecek kuşak için dirimseldir. Çünkü hiç kimse hangi önlemi alırsa alsın, çocuğunun güvenli bir toplumda yaşayacağı kanısına kapılmasın. Bugün bütün dünyayı kelepçeleme yapılanma, birkaç yüz kişi için milyarlarca insanı gözden çıkarabilecek bir karakterdedir. Bu yapılanmada bütün kişisel güvenlik önlemleri bir gecede sıfırlanabilir.

NEREDEN BAŞLAMALI?

Aydınlanma, aydınlanmış birinin, gelip bizi aydınlatması biçiminde edilgin değildir. Etkin bir karakterde olması gereken aydınlanma önce insanın kendisinden başlamalı. Etkin aydınlanma hareketinin ilk basamaklarını şöyle sıralıyorum.

SORUMLULUK NEDİR?

- İnsanın hem kendine hem de öbür insana sorumluluğu nerede başlamalı, nerede bitmeli?
- Sorumluluğun kavramsal çerçevesi nasıl çizilmeli?
- Hem kendine, hem öbür insana karşı sorumluluğun ölçütü nasıl belirlenecek?
- Sorumluluğun kavramsal çerçevesi milimetresine kadar hayata nasıl geçirilecek?

ÖZVERİ NEDİR?

- Özverinin sınırları nasıl saptanacak?
- Özverinin ölçütü nasıl belirlenecek?
- Özverinin kavramsal çerçevesi milimetresine kadar hayata nasıl geçirilecek?

ÖZERK İNSAN

- Özerk insan nasıl bir kişiliktir?
- Özerk insan, davranışlarında, düşüncelerinde hangi ölçütleri kullanmalıdır?
- Aydınlanma hareketine girecek insan önce bu sorunları açım-layabilmeli, temellendirmelidir. Bu açım-lanmadan, bu temel-lendirmeden sonra arayış süreci şu alanları kapsamalıdır.

FELSEFE

- Felsefenin doğduğu bu topraklar bugün felsefi açıdan son derece cılızdır. Felsefe bilmek, filozofların hayatlarını, kuramlarını ezberlemek değildir.
- Sorun, bu topraklarda yeniden bütünsel bir bakış, bütünsel bir düşünüş olan felsefi kavrayışı uyandırmaktır.
- Sorun şudur: Aydınlanma hareketinin felsefi temelleri ne olmalıdır?

SANAT

Türkiye'de sanat, insandan kopuk egemen sınıfın eline bırakılmıştır. Sanatçısız bir aydınlanma hareketini başlatmak son derece gülünçtür.

Bu konuda şunları düşünmeliyiz.

- Türkiye'de sanatın birikimi nedir?
- Biz sanatı, yeniden insana nasıl döndürebiliriz?
- Ödüllerin anlamı nedir?
- "Önde gelen sanatçılar" kimlerdir, bunlar nasıl "önde gelen" olmuşlardır?
- Sanat nasıl metalaştı?
- Metalaşmayı nasıl önleyebiliriz?

BİLİM

Bu topraklarda insanın bilimsel birikimi nedir? Yağmur duasına çıkan bir ülkede bilimsel kavrayış nasıl oluşabilir?

Bilim insanının toplumsal olaylar karşısında sorumluluğu nedir? İnsanları ölümden kurtarmak için çırpınan bir yerbilimcinin, F Tipi hapishaneler için düzenlenen hayata dönüş operasyonunda susması bilimle bağdaşır mı?

Anayasa, Ceza Hukuku profesörlerinin tek görevi, kurumsal bilgi midir? Bu kişilerin uygulamayla ilgili susmaları kuramla uyuşur mu?

EĞİTİM

- Bugün Türkiye'de uygulanan eğitim yöntemi aktarmacı yöntemdir. Amaç bilinci dumura uğratmaktır.
- Aydınlanma hareketinin eğitim yöntemi bilinç açıcı, yaratıcılığı harekete geçirici olmalıdır.
- Bu yöntemin ilkeleri neler olabilir?
- Yöntem nasıl uygulanır?

AYDINLANMA HAREKETİNDE İNSAN

İnsan yaratıcı bir varlıktır. Ancak bugün yaratıcılık dünyayı yağmalayanların elindedir. İnsan bugün tüketen bir meta derekesine düşürülmüştür. Bu açıdan şu soruların irdelenmesi gereklidir.

- Tükettiğimiz nesnelere, gerçekten doğal-kültürel gereksinimlerimizi karşılıyor mu?
- Tükettiğimiz nesnelere hangisi hayatımızı kolaylaştırdı?
- Kazandığımız zamanı, yine tüketim için mi, yoksa üretim için mi kullanıyoruz?

- İşbölümünün zorunluluğunda, işinizde uzmanlaşmanın dışında, yaratıcılığınız için iradenizi kullanma yetiniz var mı?

- İnsan bu sorunları ciddi bir biçimde gözden geçirmelidir. Çünkü aydınlanma, uzmanlaşmış insanın başaracağı bir etkinlik değildir. Aydınlanma, felsefede, bilimde, sanatta yaratıcılığını canlandırmış insan etkinliğidir. Bunun için insan felsefede, estetikte, bilimde, politikada insanlığın mücadelesini sağlıklı bir biçimde kavramalıdır. Sözelimi, güzel olanın süreçlerini kavramayan bir insan aydınlanmada güzel olanın ne olması gerektiğini bilemez.

Belinski bir yazısında şöyle der: "... zamanımızda öyle feylozoflar vardır ki, kürsülerinde Prometeus'un ta kendisidirler. Bakar bakar da hayret edersiniz, bir insan kendinde bu kadar bilgeliği, bu kadar bilimi nasıl toplayabilir? Ama bu Prometeus'u bir de evinde görün. Ne büyük değişiklik yarabbi. Ne kaba, ne küçük adamdır o (...) Kürsüsünde hakikat kahramandır, hakikati bütün dünyaya karşı mantıklı delillerle müdafaa etmeye hazır bir adamdır. Hayatta ise işini bilen, dünya kuvvetleriyle uyuşmayı bilen, her türlü şartlar içinde rahat yaşamayı bilen bir adamdır."

Dünyayı böyle algılayan, "rahat yaşamayı bilen", yalnızca retorik yapan kişinin aydınlanma hareketine bir katkısı olamaz.

Bu önemlidir. Çünkü, aydınlanmanın insanı insani değerleri retorikle savunan değil, o değerleri milimetresine kadar yaşayan insandır.

HALK NEREDE?

Bugün Türkiye'de üniversiteler, siyasi partiler, sendikalar, demekler aydınlanma hareketinin karşısındadırlar. Çünkü aydınlanma bu kurumların konumlarını alt üst edecektir. Aydınlanmanın halka ulaşması, bu kurumlarca kesinlikle engellenecektir.

Aydınlanmanın karşısındaki bu kurumların iki işlevi vardır;

- Halkın bilincini dumura uğratmak,
- Halkın, doğruyu yanlış, yanlış doğru algılamasını sağlamak.

Türkiye'de halka ulaşmanın bilinen modeli, bu kurumlara sızmaaktır. Bu model aydınlanma hareketi için geçersizdir. Bu kurumların aydınlanma hareketine çekme hareketi, hemen iktidar kavgasına

dönüşecektir.

Aydınlanma hareketi, hiçbir kurumda iktidar mücadelesi vermemelidir. İktidarsız bir yapılanmayla, felsefede, bilimde, sanatta aydınlanma mücadelesini vermelidir. Bu mücadele doğrudan doğruya insanın günlük hayatıyla ilişkilendirilmelidir.

"Niçin aydınlanma" sorusu şu cevapları karşılamalıdır:

- Karnın tok, sırtın pek olacak.
- Sağlık sorunların çözülecek.
- Eğitim sorunun çözülecek.
- Yarı ne olacak diye kaygılanmayacaksın.
- Sorunların çözümü sana dayatılmayacak.
- Sorunlar seninle birlikte çözülecek.

Böylesi bir mücadele günümüz iktidar odaklarının gereksizliğini, bozuk yapıyla ilişkisini gösterdikçe, iktidar odakları halkın gözünden düşecek, umut olmaktan çıkacaktır.

AYDINLANMAYI KAVRAYIŞ

Aydınlanma dendiğinde bizde, 17. yüzyıldaki Avrupa gelir aklı. Bu aydınlanma, kavramsal çerçevesini burjuva aydınlarının çizdiği bir harekettir. Aydınlanmaya yalnızca buradan bakmak, aydınlanma dendiğinde yalnızca Avrupa'ya odaklanmak, düşünceyi daraltır.

İnsanlık bir çok bölgede aydınlanmacı hareketler yaşamıştır. Buda, Konfüçyüs, Farabi, İhvan-ı Safa, İbn Bacce, İbn Rüşd aydınlanmacı düşünürlerdir.

Aydınlanmanın felsefi temelleri, ancak böylesi geniş bir açıyla kurulabilir.

Tarihteki aydınlanma hareketlerinin başarısızlığının başlıca üç nedeni vardır:

- Farabi'nin Dünya Devleti tasarımı, İhvan-ı Safa'dan kaynaklanan Karmati hareketi, feodal toplumlarda maddi bir temel bulamamıştır.

Türkiye kültürel birikim açısından aydınlanmaya hazır, maddi temel açısından aydınlanmaya hazır olmayan bir toplum yapısına sahiptir.

Bu açıdan bakıldıkça Türkiye'de yakın bir zamanda aydınlanma hareketinin halkta maddi temel bulması zordur.

Aydınlanmacı hareket uzun bir süreyi hesaba katmalıdır.

- Aydınlanmacı hareketin başarısızlığının öbür nedeni, devletin aydınlanmacı hareketi ele geçirmesidir. Budacılığın aydınlanmacı karakterini devlet söndürmüştür.

Marksizm devletleştikten sonra aydınlanmacı karakterini yitirmiştir.

Aydınlanmacı hareket, bu anlamda devlet sorununu çözümlenmelidir. Devlet o toplumda sömürünün, yolsuzluğun, haksızlığın, işkencenin devam etmesi için mi var olacak?

Devlet, iktidardan nasıl uzaklaştırılacak, nasıl olup da yalnızca düzenleyici konuma getirilecek?

Bu sorunlar aydınlanmacının mutlaka çözmesi gereken sorunlardır.

- Aydınlanma ulusal bir sorun değildir. Tam tersi evrenselidir. Evrensel olmak zorundadır. Aydınlanma hareketine ulusal öğelerin sokulması, aydınlanma hareketini hemen gözden düşürür. Aydınlanmacı tarih anlayışının, romantik tarih anlayışıyla hiç ilişkisi yoktur.

AYDINLANMA NEDİR?

Aydınlanma ilk elde bilinç durumudur. Bu bilinç durumu bütün insanlığı taşır içinde. Bu bilinç de taşı yontan insan emeğinin güzelliğini, görkemini duyumsayabilme inceliği vardır. Bu açıdan bakıldıkça, bu bilinç, emeği hiç yere düşürmez. Bu bilinçte bütün etkinlikler insan içindir. Bu bilinçte insana karşı hiçbir düşünce, hiçbir eylem yoktur. Aydınlanma böyle bir yaşama biçimidir.

M. Şehmus GÜZEL

AYDINLANMA(K) ÖDEVI

Fransızların *le siècle des lumieres* diye isimlendirdiği Türkçe'ye "Aydınlanma Çağı" biçiminde çevrilen dönemin, yani 17.yy'ın sonu ve 18.yy'ın üzerinden iki yüzyıldan fazla bir zaman dilimi geçti. Geçerken de iz bıraktı. Ama bu izler ne hemen sonrasında ne de daha sonra yeterli olabildiler.

Biz bu döneme aydınlanma(k) çağı veya akıl-lanma(k) çağı diyelim. Açıklaması bu yazının gerekçesi olacak. Bu yazının amacı, bu tanımı açıklamaya yönelik. Aydınlanma çağı biçimindeki çevirinin, terimin Fransızca'sını tümüyle kucakladığını sanmıyorum.

Fransızca'da *lumiere* "ışık", "aydınlık" yanında "çok zeki ve nitelikli insan/kimse/beyin" anlamına da geliyor. Konumuz açısından bakılınca, tekil olarak yazıldığında *lumiere*'in bu ikinci anlam da daha açıklayıcı/anlamli olduğu ortada. Aydınlanma yüzyılının amacı "zeki ve nitelikli insanlar/beyinler" yaratmaktı-yaratmaktır. Bu yönde çalışmaktır.

Öte yandan çoğul olarak yazıldığında, yani burada bizi ilgilendiren biçimiyle *lumieres*, "bilgi ve kafa zenginliği; bilgi ve kafa

aydınlığı" anlamını taşıyor. Bu, işte bizim konumuzun ana temasıdır. Doğal zeka, bilgi yani kazanılmış, edinilmiş, öğrenilmiş, hazmedilmiş bilgiler toplamı. Bilgiler hazinesi, Rousseau'nun "insanlar yobazlıklar, tutuculuklar, tutkularsansa *lumieres* ile hareket ediyorlar"/etmeliler dediği zaman *lumieres*e yüklediği anlamda.

Bu çerçevede *lumieres* bilimler, incelemeler, araştırmalar, deneyler, denemeler, kişisel ve/veya toplumsal çalışmalar sonucu doğal yollardan (yani denetlemesi mümkün olmayan, "tanımsal", "dinsel" yollardan değil) elde edilen bütün bilgiler, bütün tanımlar toplamıdır/hazinesidir.

Dolayısıyla adını verdiği yüzyılı/çağı, BİLGİLER/TANILAR HAZİNESİ YÜZYILI ÇAĞI biçiminde tanımlamak olası. Buradan hareketle aynı tarihi zaman dilimine AKIL-LANMAK ÇAĞI adı da verilebilir. Çünkü bütün bilgiler, bütün tanımlar insanların akıllarını kullanmalarına, akılları yoluyla sonuçlarına ulaşmalarına bağlı. Ezbere, korkuya dayanan hurafeler, dar görüşler, uydurmalar yerine.

Bilgiler, tanımlar bütününü/hazinesini insanlara/meraklılarına sunmak için dönemin aydınlanması/bilgilendirmeci emekçilerinin, düşünürlerinin bulduğu çare, bu hazineyi ANSİKLOPEDİLERLE sunmaktır: Bütün bilgileri, bütün tanımları BİR KİTAPTA vermek. Dönemin felsefesi, ansiklopedicidir. O dönem bilgiler toplamı/hazinesi Denis Diderot'un (1713-1784) öncülüğünü yaptığı ANSİKLOPEDİ geleneğidir.

Din karşısına AKILI koyan, İncil, Tevrat, Kuran vb. bütün "kitapların" yanlışlarını ve eksiklerini sergileyen, bütün bu kitaplarla hesaplaşan, hesaplaşmak isteyen düşünürler, onların karşısına da KENDİ KİTAPLARINI koydular: BU YENİ BİR KİTAPTIR: Adı ANSİKLOPEDİ: O yüzyılda bilinen her şeyi içeren, dünyanın ortaya çıkışından, insanın nasıl varolduğuna vb. bütün konulara, eldeki bilgilerin ışığında değinen bir Kitap. Yahudilerin Tevrat'ı, Hıristiyanların İncil'i, Müslümanların Kuran'ı varsa, AYDINLANMA(K)/AKIL-LANDIRMA(K)/AYDINLANMA(K) ÖDEVİNİ yapmak isteyenlerin de Ansiklopedisi var(dı).

Diderot, Ansiklopedisi'nin birçok maddesini bizzat yazdı. Birçok araştırmayla, tanı ve bilgilerini zenginleştirmenin yolunu aradı. Benzer yöntemi dönemin bütün düşünürleri yaptı: Voltaire (1694-1727), İsaac Newton'un (İngiliz matematikçi ve filozof 1642-1727)

buluşlarını, bilgilerini, deney ve tanıları Fransa'da kamuoyuna mal etmek için özel olarak uğraştı.

Söz konusu zaman diliminde, Avrupa'da tutucu ve her türlü yobazlık günübürlük yaşanıyordu. Din savaşlarının tümüyle bitip bitmediği bilinmiyordu ve engizisyonlar yeniden devreye sokulabilirler, yeniden Katoliklerle Protestanlar birbirlerine düşebilirlerdi. Yeniden binlerce, on binlerce insan katledilebilirdi. Dinler birer dogmatik yaşam biçimindedirler yine. Dinler insanların doğmasından mezarına kadar bütün yaşamını düzenlemek ısramındadırlar. Her konuda tekel olmak iddialarını sürdürenler, dinler birer baş belasındırlar. Dönem hurafeler ve uydurmalar dönemidir/metafizik dönemidir. İşte bu bağlamda, böylesine tutucu, böylesine yobaz bir Avrupa'da, birtakım matematikçi, fizikçi, kimyacı, düşünür, yazar, şair ve sanatçı din ve metafizik yerine gözle görülebilen, elle dokunulabilen, ölçülebilen, ispatı mümkün bilgiler ve tanıları dünyasını koymak istediler. Metafizik ve ezberciliğin, hurafelerin ve uydurmaların canı "cehen-neme"! dediler.

Diderot, *Körler Üstüne Mektup*taki Köre, kendisini tanıya inandırmaya çabalayan dinciye, aynen şunu söylüyor: "İnanmam için tanıya parmağımla dokunmam gerekir." Bu yanıt Diderot'un zindana atılmasına neden olur ama bu yanıt çağını en vurucu ve en açık biçimde özeltiyor.

Elle dokunulamayan, denenemeyen gözle görülemeyen, görülmesi mümkün olmayan şeylere İNANMAMAK. Yani DİN(LER)DEN KUŞKULANMAK: İşte konu bu.

DİN(LER)E KARŞI AKIL

Dönemin en belirleyici özelliği dine karşı aklın muhalefetidir. Akıl dine karşı dikmektedir. Akıl dine karşı dikilmelidir. Din düşünce üzerindeki tekeline, denetim ve vesayetini sürdürmek niyetindedir. Akıl buna karşı durmaktadır/durmalıdır. Dinin bu konudaki tekeline son vermek için. Din(ler) ve bütün tapınaklar, dinsel bütün kurumlar düşüncelere ve insanların varlıklarına hükmetmek konusunda asla taviz vermek yanısı değildir(ler). Dolayısıyla akılla din(ler) arasında kaçınılmaz yarış, kaçınılmaz mücadele başlıyor/başlayabilir.

Dönemin düşünürleri DİN yerine AKILI koymayı savunuyorlar (dı). Bu nedenle döneme, yukarıda değindiğim gibi, AKILLANMA(K)

ÇAĞI adını da koyabiliriz. "AKIL-LANMA(K) ve US-LANMAK" Burada uslanmak, hem us-akıl birlikteliği içinde hem de uslanmak, hoşgörü sahibi olmak içeriğiyle anlaşılanabilir/ anlaşılanmalıdır.

Dönemin kimi düşünürü, din(ler)e tamamen düşmandırlar. Madem ki din(ler) insanın aklını başından alıyorlar ve yerine dinsel dar görüşlülüğü, dinsel uydurmaları ve hurafeleri koyuyorlar. Bir çoğu için din(ler) "gerçek dışı şeyler, aptallıklar ve boş inançlarla dolu öyküler silsilesidir." Dinler, mezhepler, tarikatlar anlaşılma, anlaşılma için bin bir yol izlenen gizlerle doludurlar. Dinler yığınla düzmece üzerine kuruludurlar. Dinlerin "öbür dünya" diye tanımladığı bir uydurmadır. Sadece dinsel kitaplarda ve Dante'nin şiirlerinde vardır. Elle tutulmaz, gözle görülmez. Dolayısıyla bir uydurmadır. "İnanmışları" korkutmaya yönelik. Oysa var olunan, yaşanan dünyada, bu DÜNYADA, her şey bilgi ve bilimlerle açıklanabilir/ anlaşılabilir. Buluşlar, deneyler, matematik, fizik, kimya ve bütün fen ve doğa bilimleri bu amaca yöneliktir: Varolanları anlamaya.

İnsanın "topraktan" ya da "bir kemikten" kaynaklanmadığının, gelmediğinin ispatı yapılıyor böylece. Çocukların leylekler tarafından getirilmediğinin de. "Doğal/ilkel" insan tanımlanıyor. "Toplumsal" insan, "yararlı" insan da.

Dinler, teoride/söylemde, insanı bütün hayvanların üstünde tutuyorlar(dı). Oysa dönemin düşünürleri insanın bir hayvan vücudu olduğunu belirtiyorlar/belirttiler. İnsanın hayvandan geldiğinin ispatı için yollar açılıyor. Değişimin açıklanması gelecek sonra. Burada yine AKILA önem veriliyor. Madem ki insanın diğer hayvanlardan en önemli ve en belirgin farkı AKILDIR. (Geçen zaman süreci içinde, insanın "hayvanlığı"nın, bütün ırkçılıkların, bütün faşizmlerin, bütün nazizmlerin yaşanması, yeniden ortaya çıkmaları/hortlamaları, dinci yobazlıkların şiddete başvurarak veya daha "demokratik yollardan" devleti ele geçirmek ve topluma hükmetmek, insanın düşünce ve vücuduna elkoymak yollarını araması, insanların başka insanları sömürmesinin sürmesi, çevre ve doğa kirletilmesinin akıl almaz boyutlar kazanması nedeniyle hiç gündemden düşmediğini gözler önüne seriyor. Kimi zaman dilimlerinde ise bu olgular tedirgin edici boyutlar kazanıyor. Bütün bunlar insanın akıllı olmamasından kaynaklanmıyor. İnsan aklının yeniden ve yeniden, dinler, ırkçı ve yabancı düşmanı saldırganlıklar tarafından esir alınmasından kay-

naklanıyorlar. Burada bir kez daha vurgulamak gerekiyor: İrkçılıkların, faşizmlerin, nazizmlerin doğuş nedenlerinin en belirleyicilerinden biri yine din(ler)dir. Bu nedenle de dinin sorumluluğu açık ve eleştirilmesi yerinde.)

Dönemin birçok düşünürü dini eleştiriyor. Bu konuda bir örnek olarak Voltaire'i alabiliriz. *Felsefe Sözlüğü*nde dine/Hıristiyanlığa yönelik soruları birer eleştiri boyutundadırlar. İşte örnekleri:

"İsa'nın ölümünü izleyen bir yüzyıl içinde yazılmış elli İncil içinde dördünü "temel" ve tanrıdan esinlenmiş olarak ilan etmek yetkisini Kiliseye kim vermiştir? İsa'nın babasız ana karnına düştüğünü (!!!???) kabul edip de soy kütüğünü -o düzenbaz ve hergele!- Davut'a kadar götürmek hangi sersemnin eseridir?" Bu ve buna benzer birçok soru. Aynı tür soruları İslam içinde sormak mümkün: Özellikle "resmi Kur'an"ın kabulü ve diğerlerinin yakılması meselesi vesilesiyle... Dinlerin anlatımlarında ve kitaplarındaki "mucizeleri", bağnazlıkları da anımsamak gerekiyor. Voltaire isminden Fransızca'da türetilen bir sıfat/sözcük var: Voltairien(ne): İnanmamayı, inanmamışlığı belirleyen bir sıfat anlamındadır. Dinle alay eden, dini Ti'ye alan anlamında.

Bu konuda Voltaire'i izleyen birçok başka düşünür var. Her tarihi dönemde yenileri eklenir. Birbirinin söylediklerine yeni veriler ve yeni bilgiler ekleyen filozoflar: Dine karşı akli savunanlar topluluğu.

Ancak bütün bunlara karşın, günümüzde, 21.yy'ın hemen başında, Voltairelerden iki yüzyıldan fazla bir zaman sonra, Avrupa'da ve/veya Fransa'da ciddi günlük gazetelerde bile falcı reklamlarına rastlamak olası. İşte o zaman geçmişin, aydınlanma çağının, bilgiler toplamı döneminin, kazanımları unutuldu mu diyesim geliyor. Boş inançların, hurafelerin akılları karıştırmasının yolunu tümüyle kesmek için daha çok mücadeleye ihtiyaç var o zaman. Akia kuvvet o zaman.

META-FİZİK: SIFIR/MADDECİLİK: ON

Dönemin düşünürleri, akıllanmadan yana olanlar, metafiziğe karşıydılar. Onlar için "ruh", "tanrı", "töz/cevher", "hak" gibi duyularla algılanamayan şeyler düşünülebilir; ama onları bizzat bilmek, tanımak olanaksızdır. Onları bilimsel biçimde denemek, tanımak ve ispatlamak olanaksızdır.

Metafiziğe ve metafizik şeylere karşı nesnel gerçekçiliği/maddeciliği ve nesnel biçimde ölçülebilecek şeyleri önerirler. Örneğin Voltaire

metafiziğe düşmandır. Karşıdır en kararlı biçimde. Maddecidir. Çünkü: Metafizik meselelere karşı kuşkulu olmak. Yaşadığımız, varolan, var olunan, elle tutulur ve gözle görülür dünyaya, varlıkların dünyasına bakmak.

Metafizik, Voltaire açısından, sakıncalıydı da: Dinlerin ispatlanması, mümkün olmayan savları sonucunda tartışmalar bir türlü sonuca ulaştırılmıyordu. İnsanların bu tür tartışmaları nedeniyle bölünmelerinin üstesinden bir türlü gelinmiyordu. "Ateş yakar!" dediğiniz zaman, bu ispat edilebilir. Eğer ikircikli bir insan varsa, o da kendi deneyimiyle ikna olabilir. Ama "tanrı vardır" diyen, tanrının varlığını ispat etmediği gibi, "tanrı yoktur" diyen de bu konuda öbürünü kesinlikle ikna edemiyor(du). Çünkü; bu sonuncunun elinde ne kesin bir belge, ne de kesin bir bilgi, tanrı veya deney var(dı). Dolayısıyla bağnazlık(lar) sürüyor(du)... İnsan sorduğu bu tür sorulara yanıt bulamıyor(du): İnsanın akli böyle karıştırlıyordu/böyle karşıyordu.

İnsan akli tek bilgi kaynağıdır. Kuşkulandıği alanlarda araştırma, inceleme, deneyler yapılabilir/yapmalıdır. Bunu o dönemde aydınlanma(k), akıllanma(k) yanlısı düşünürler savundu. Onları daha sonraki yüzyıllarda özgür aydınlar, düşünürler ve filozoflar izlediler. Daha sonra savunucuları sosyalistler, sosyal demokratlar, komünistler, ileriler, solcular ve onların parti, demek ve sendikaları oldular... Bunun dünya kadar örneği bulunuyor: Avrupa'da, Amerika'da, Asya'da ve Afrika'da...

Ancak dinle mücadele edenlerin karşısına, din, her zaman kendi olanaklarıyla, devletlerin ve zenginlerin, işverenlerin, patronların sermaye sahiplerinin, burjuvaların emrine adanmış olanaklarla çıktı. 19.yy'da Marksizm işçi sınıfı içinde yayılınca, din adamları işçi sınıfı içinde çalışmaya koyuldular. İşçi hareketi bünyesinde dinci dernekler ve sendikalar yaratıldı... Sömürgecilik macerasına atılan ve bunu büyük ölçülerde genişleten devletler, sermaye sahipleri yanlarına kiliseleri/dinleri aldılar. Sömürgecilik dine dayanarak Afrika, Asya ve Amerika kıtalarında yayıldı. Katolik dini ve Protestanlık böylece yeni coğrafyaları istila etmeye başladılar: Akıl, doğa ve insan sömürüsü sürdürüldü daha geniş boyutlarda...

Aydınlanmacı takımı doğanın daha iyi tanınmasını, daha yakından incelenmesini öneriyorlardı. Din destekli sömürgecilik ise doğayı daha derinden yaralamaya koyuldu. Doğa "iğfal ediliyordu". Akil esir

alınıyordu. İnsanlar sömürülüyordu. Sömürünün devam etmesi için ise insanın asla düşünmemesi gerekiyordu. Düşünmemesi ve kendisine söylenen her şeye inanması: İşte bu konuda din "gerekeni yapıyordu"...

Voltaire'nin sömürgecilige, sözcüğün kullanılmasından önce, karşı çıktığını burada herhalde yazmak yerinde olur: "Amerika'nın keşfine" karşı çıktı: "Hastalıklar getirdiği için". Aynı nedenle tütüne ve sigaraya da muhalefet etti. Avrupa devletlerine, "dinlerinin" desteğiyle, Amerika ve Asya'yı sömürgeleştirmesine de: Sömürgeleştirme için Avrupalıların kullandığı "kıyım makinasını" yerden yere vurdu: "Onların bize değil, bizim onlara ihtiyacımız var" dedi ve böylece sömürgecilğin ikiyüzlülüğünü teşhir etti. Amerika, Afrika ve Asya uygarlıklarının yıkımını şiddetle eleştirdi. Voltaire'in Çinlilere ve din uygarlığına hayranlığı burada mutlaka rol oynadı. O Asya ve Amerika halklarının da kendilerine özgü ve Avrupalılarınkinden aşağı kalmayan uygarlıklara sahip olduklarını biliyordu ve bunu ısrarla vurguluyordu: "En iyi uygarlığın temsilcisi olarak dünyayı uygarlaştırmaya" kalktıkları "iddiasını"/yalanını savuran sömürgecilere karşı...

Bu konuda onu daha sonra başkaları izledi... Günümüzde Ceza-yirli kadınların, yazarların, aydınların, şairlerin, türkücülerin yardımı-na koşanlar, ezilen halkların temsilcilerine yardımcı olmaya çabalayanlar, kurtuluş mücadelesi veren halkların yanında yer alanlar, bil-hassa Avrupalı aydınlar, onu izliyorlar bir yerde.

Akıllı olmak, aydınlanmacılık, ilginçlik, ve usululuk/filozofluk bugün budur: İrlandalıların, Filistinlilerin, Baskların, Saharalıların, Berberilerin, Tuareglerin, Kürtlerin, Tamillerin, Sikhlerin ve ezilen, özgür-lüklerine ipotek konmuş diğer halkların yardımına koşmak. Ahlâki bilinç bunu şart koşuyor. Namuslu bir aydın olmak için de.

Topluma el koymak isteyen içerde işçi hareketini dışarıda sömür-geleri emir ve komuta zincirine bağlamak isteyen din(ler)e karşı mücadele etmek: İşte görev.

Bu alanlarda da hep ilericiler, solcular, sosyalistler ve komünistler birinci sırada yerlerini aldılar: Bu örnekler yüzyıllardan beri akıllan-ma(k) kavgasını sürdürenlerin, insanların akıllanması için mücadele edenlerin solcular, ilericiler olduğunun da ispatıdır.

DÜŞÜN-E-BİLMEK

Akıl düşünme(k) yetisidir aynı zaman da. Dinlerden, onların yol açtığı yobazlıklardan ve bağnazlıklardan arınmak için akıllanma(k) ödevimizdir. Ödevimizi hakkıyla yerine getirmeliyiz. Nasıl?

Akıllanmak yanlıları / savunucuları / mücadeleçileri AKLIN / US-UN / SOL-DUYUNUN (Burada, yukarıda yazdıklarımın sonra buna "sağ- duyu" denemeyeceği ortada artık) dinle uyuşmaya-çağını/uyuşamayacağını ispat ve ilan ettiler. Bunun için de dinlerin ileri sürdüğü "inançları", hurafeleri çürütmek gerekiyor: Düşünerek, dinlerin kitaplarını inceleyerek, irdeleyerek, yanlışları, eksikleri, hileleri, uydurmaları ortaya çıkararak. Ve bunların nasıl ve neden yanlış, eksik, hile ve uydurma olduklarını sergileyerek/kamuoyuna duyurarak.

Düşünmek herkesin yapabileceği bir uğraş mı? Herkes düşünebilecek yetenekteyse neleri, nasıl düşünmeli? Felsefenin tartıştığı, yanıtladığı/yanıtlamaya çalıştığı sorular. Herkesin, hele akıllanmadan yana olanların, mutlaka ilgilenmesi/bilgilenmesi gereken meseleler bunlar.

Bir çok insan düşünmeden, düşünmeye bile ihtiyaç duymadan ve değişik nedenlerle, ihtiras, yobazlık, siyasi, ticari ve maddi çıkarları sonucu dinin peşinden, hahamın, papazın, hocanın, hacının, şihın, imamın peşinden gidiyor. Bu kör gidişin cinayetlere, katliamlara, savaşlara yol açtığını tarih yazıyor. Körü körüne gidişin de sonunun uçurum olduğunu.

İşte bu bağlamda AKILA öncelik verenlerin, düşünmesini bilenlerin, "akıllı davrananların" benzeri trajedileri önleyebilecekleri de ortaya çıktı. Böyle davrananlar, hem kendilerini ve ailelerini hem de toplumlarını, halklarını kıyımlardan, katliamlardan, savaşlardan, haksızlıklardan koruyabiliyorlar. Başkalarına zarar ve ziyan vermekten de.

Bizim işimize yarayacak felsefe, bu açıdan, akıl/us/zekâ/sol-duyu felsefesidir: Din ve hurafelerden ÖZGÜRLEŞEBİLMEK İÇİN AKIL: TANIMAK, BİLMEK, BİLGİLERE SAHİP OLMAK, BU BİLGİLERİ SUNMAK/KAMUOYUNA MAL ETMEK için düşünmek ve akıllı olmak. Halkın ve kamuoyunun buna ihtiyacı var. Her bireyin, bir halkı oluşturan her kadın, erkek ve çocuğun, ayrı ayrı, kendi köşesinde düşünerek çare bulması kolay değil. Bu tercih edilir. Ama

gerçekleştirilmesi zordur. Düşünmek, akıllı tavır ve davranışlar sunmak filozofların, düşünürlerin işi olmalı/işidir. Bunu halklarına mal ettikleri zaman bilhassa filozof, düşünür sıfatına daha çok layık olurlar.

Düşünürler, filozoflar hurafelerle, her türlü dinsel şarlatanlıkla / "kaşmerlikle" mücadele etmektedirler/ediyorlar. Fanatiklik, dinsel bir çılgınlıktır, bir düşüncesizlik hastalığıdır. Sadece dinde değil siyasette de: Irkçılık, faşizmler, nazizmlerde olduğu gibi.

18.yy'ın düşünürleri dinsel fanatizmin düzeyini ispat için, teolojiye (din bilimine) başvurdular. Dini kitapları inceden inceye incelediler. Hatta hurafelere karşı mücadelede bu kitaplara ve kimi din adamlarının yazdıklarına başvurmaktan kaçınmadılar.

Akıllanma felsefesi bir ülkeden diğerine değişik biçimde gelişti/değişti. Özellikle o ülke halklarının "dinsel inançlarına ve uygulamalarına" bağlı olarak.

Aydınlanma Çağı'nın, bilgilenme, bilgi hazinesi edinme döneminin, başlangıcı 1685, bitişi 1815 olarak benimsenince değişik ülkelere değişik tarihi dönemler ve aşamalar saptıyoruz.

İngiltere Krallığı bünyesinde 1685'e doğru doğdu. Almanya'da (Prusya'da ve çevresindeki devletlerde) bu iş Luther'e (1483-1546) kadar indirilir. İngiltere Krallığı'nda İskoçya'ya oranla daha yumuşak, daha ölçülü ve ılımlıdır.

Fransa'da daha şiddetli biçimiyle yaşanır. Düşünürler din ve kilise egemenliğine yüzde yüz karşıdırlar. Bu, elbette Fransa'nın özel konumuyla ilgilidir. Diğer ülkelere oranla Fransa Krallık devlet yapısının Katolik kiliseyle içli dışlı oluşu. Kilisenin öteden beri aşırı merkezi yapısı. Devletin Katolikliği resmi ideoloji olarak benimsemesi ve yürütmesi. Kilisenin devletten önce bile "ülkenin düzenleyicisi, sahibi" havasında bulunması. Fransa'da dinsel reforma karşı şiddetli hoşgörüsüzlük de anımsanabilir. Protestanlara yönelik katliamlar akıl almaz boyutlara Fransa'da ulaştı. Yüzyıllar boyunca Anadolu'da Alevilere yönelik dışlamalar, katliamlar ile koşutluk kurmak olası. 16. ve 17.yy'lar Fransa'da Katoliklerin Protestanlara yönelik en barbar ve en çılgın katliamlar dönemidir. Bu nedenle Fransa Krallığı'nda akıl yanlıları dinle mücadeleleri daha sert yapmak zorunda/durumunda kaldı. Birçok düşünürün zindanlara atıldığını, birçoğunun kitaplarının toplatıldığını, birçoğunun kitaplarının meydanlarda ateşe verildiği-

ni/yakıldığını belirtmeli... Birçoğu baskılar üzerine sürgünü tercih etti: Voltaire en bilineni...

Aradan geçen zaman içinde aydınlanmacı geleneğin 18.yy'da sorguladığı birçok konunun yanıtlarını bilimsel araştırmalar, bilimsel deneyler, bilimsel incelemeler verdi. Ama her şeyin yanıtı verilemedi elbette. Dinle akıl mücadelesi bu nedenle sürüyor. Bağınazlık, yobazlık ve tutuculukla ileri görüşlülük, hoşgörü ve ilerencilik kavgası da.

Aklın yok etmeyi kurduğu kimi şeyin/konunun/durumun yerine kendi düşündüğü şeyi/konuyu/durumu koymaması veya koyamaması bunun en birinçil nedenidir. Dini kaldırmak isteyen onun yerine mutlaka bir şey koymalı. Bu açıdan Robespierre ve Lenin mutlaka yeniden okunmalı.

Fransa Krallığında örneğin, Burjuva Devrimi'nden (1789) sonra, akıl yanlıları birçok kiliseyi yıktılar, yaktılar, dinsel resimleri, heykelleri paramparça ettiler. Benzer şeyler İspanya Krallığında örneğin her cumhuriyet ilan edilişi sonrasında yaşandı. Aynı manzaralar Ekim 1917'de Çarlık Rusyası'nda görüldü... Ama bir süre sonra (bütün örneklerde bilindiği gibi, bu süre çok kısa veya en fazla seksen yılı buldu), din ve dinciler rövanşlarını aldılar: Kiliseler, tapınaklar onarıldı, resimlerin yerine yenileri konuldu, heykeller parlatıldı ve sayıları artırıldı. Akıl yeniden "sömürgeleştirilmeye" başlandı. Akıl yeniden esir alınmaya başlandı. Din yeniden halkları birbirlerine düşman etmek için kullanıldı.

SİYASETTE DİN

Aydınlanmanın siyasette ifadesini bulması, adalet ve hukuk alanlarında dinsel olanlarının karşısına dünyasal olanı koymak biçiminde çıkıyor. Giderek devlet yönetiminde laiklik. Din öteden beri ahlâk, adalet, hukuk ve idari yönetimdeki etkisi sonucu siyasette şiddetin yerleşmesinde belirleyici oldu. Şiddetin toplumsal yaşamda başat kılınmasında da dinin rolü var: Aile içi yaşamda, okulda, sokakta, günlük yaşamda. Dinin "şehitlik" konusundaki rolü ve bunun birçok insanın kendini "kurban etmesine" neden olması: "Din uğruna kendini feda etmek" başlı başına incelenmesi gereken bir konu/bela.

Tanrısal olduğu iddia edilen hukuk, adalet, ahlâk yerine TOPLUMUN KENDİ OLUŞTURDUĞU HUKUK, ADALET VE AHLÂK konulmalı. Toplumsal uzlaşma sonucu oluşturulan ANA-YASA

getirilmeli ve bu anayasa özgürlükleri garanti altına almalı. İnsanlar eşit ve özgür olmalı. Tarihi yok sayılan, tarihi ve kimliği yok edilmek istenenlere söz verilmeli. Din ve iktidarın hegemonyası için yazılan resmi tarihin yok etmeyi tasarladığı "azınlıkların" sesine, sözüne ve adına da yer veren bir anayasa. Dinin karşısına laik düşünce ve özgürlüklerle dikilmek. 19.yy'da pozitivizm, Marksizm bunları gerçekleştirmeye çalıştılar. Eski devletin, krallığın savunucusu dinin karşısına cumhuriyetin ve laikliğin "kalesi" / "kilisesi" olmak iddiasıyla masonluk dikildi...

Akıllanmak ve aydınlanma çağının oluşturduğu, oluşmasına katkıda bulunduğu milliyetçilik ve Marksizm din(ler)le mücadele etti. Din(ler) de onlarla: O günlerden bu yana başlayan mücadele henüz sonuçlanmış değil: 19.yy'dan bugüne geçen zamanı dilimlerine ayırdığımızda bunu görüyoruz.

Cumhuriyetlerin ilan edilmesiyle dinin göreceli gerilemesi. 18.yy sonunda Avrupa'da cumhuriyetle yönetilen tek devletin İsviçre Konfederasyonu olduğunu belirtmek gerekiyor. Bütün krallıklar ve benzeri rejimler cumhuriyetten hep korktular: Paranoya derecesinde. Fransa'da Burjuva Devrimi sonrasında ilan edilen cumhuriyet, krallıkların ve din(ler)in paniğe kapılmasına yol açtı. Fransa karşıtı "birlik" bu korku ve panik sonucu oluşturuldu, pekiştirildi. Ve hiçbir zaman cumhurbaşkanı seçemedi. Sonra maceracı bücür Korsikalı, namı değer Napolyon, devrimin ve vaatlerinin köküne kibrit suyu döktü: Kendi "imparatorluğunu" ilan etti. Cumhuriyet ve ilkeleri unutuldu/unutturuldu. Tarihin acı bir cilvesi olmalı: Fransa'da İkinci Cumhuriyetin ilk cumhurbaşkanı olarak ise Napolyon'un yeğeni seçildi: Ve bunun sonucunda askeri bir darbeyle hem İkinci Cumhuriyete son verdi hem de kendi imparatorluğunu ilan etti... Devrim yenildi, doğuş ilkelerine ihanet edildi. Din ve kurumları, krallıklar derin bir nefes aldılar...

Ancak dinle mücadele sürdü: Aydınlar aracılığıyla ve bilhassa 1870'de Üçüncü Cumhuriyetin ilanı 1871'deki Paris Komünü'nün itirmesiyle okul düzeyinde... Bu yıllarda Flora Tristan'ın, Georges Saad'ın ve Louise Michel'in yazdıklarının önemi özellikle belirtilmeli. Üçünün de bayan olması herhalde bir rastlantı değil. Elbette çok tanınan Victor Hugo ile Emile Zola'yı da unutmamak gerek. Ancak adı geçen üç bayanın özellikle unutturulmak istenmeleri nedeniyle

kitapları, özgeçmiş öyküleri mutlaka yeniden incelenmeli...

20.yy'ın başında yeniden ve birçok devlette ilk kez cumhuriyetler ilan edildi. Laiklik sürmedi: Fransa örneği yanında İspanya ve Portekiz de anımsanabilir... Katolik dinin şiddetli muhalefeti belirleyiciydi.

Fransa'da 1905'te, evet ancak 20.yy'ın başında, din ("kiliseler"le) ve devlet işleri ayrıldı: Ama bu teorideydi, uygulamada dinin toplumsal ve siyasal yaşamdaki etkisi sürdü. Din, milliyetçilik ve Marksizm'e karşı ciddi savaş verdi. Tutucu, faşist ve nazist bütün rejimleri destekleyerek...

Bunu sonucu olarak 1920'de Mussolini, Vatikan Devleti'nin resmen kurulmasına yol açan Latran antlaşmalarını imzaladı: Artık papalık sadece Katoliklerin dini merkezi değil aynı zaman da dünyasal merkeziydi de: Dünyanın en küçük (yüzölçümü ve nüfusu açısından) ama etkisi en geniş devleti böyle kuruldu... 19.yy'da etkisi sarsılan din yenilmedi. Sarsıldığı ülkelerde yerine başka bir şey konulmadığı için din alışılmış gücünü yeniden buldu. Ve giderek pekiştirdi:

1920'lerde Portekiz'deki diktatörlük, özellikle Salazar'ın "Yeni Devlet" rejimi, Katolik bir rejimdir. Benzerini bir süre sonra Franko diktatörlüğüyle İspanya'da görüyoruz. O kadarki Portekiz ve İspanya Katolik diktatörlükleri kendilerine daha çok "müşteri" çekmek için birer yeni tarikat yarattılar: Portekiz'de "Fatima"cılık, İspanya'da "Opus Dei" ("Tanrı Eseri")... Böylece Katolikliği "en iyi biz temsil ediyoruz" demek istiyorlardı: Hurafeler, bağnazlıklar yeniden devlet düzeyine çıkarıldılar. İtalya faşizmini destekleyen Katolik papalık ve Vatikan Devleti, aynı desteği Hitler'e ve Nazilere de verdi: 1920'lerden 1945'e kadar uzanan tarih Avrupa'da Katolik dinin kara sayfalarıdır. Benzer bir desteği daha sonra Güney Amerika'daki askeri diktatörlüklere vermekten çekinmedi bu din. Bu papalık. Bu Vatikan.

Avrupa Katoliklik, Protestanlık ve Ortodokslik arasında paylaşılmıştı(r): Kuzeyden güneye bir çizgi çizdiğimizde, batıda kalanlar genel ve çoğunluk olarak Protestan devletlerdir. Çizginin hemen doğusundakiler Katolik. Daha doğusundakiler ise Ortodoks:

İsveç Krallığı "kullarının" örneğin yüzde doksan beşi Ortodoks'tur. Bu devlette ve bundan sonrakilerin birçoğunda din ve devlet işleri de birbirinden tümüyle ayrılmış değildir: Dahası kiminde devlet başkanı aynı zaman da dinin de başıdır.

Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı'nda ise kendine özgü bir "din" vardır: Anglikanizm. 1834'de kral bizzat Anglikan Kilisenin başına da geçti. Aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahın kendini aynı zamanda "halife" ilan etmesini burada anımsatmalı: Dinler savaşı dinle devletin bütünleşmesini de birlikte getiriyor(du). Bugün İngiltere isimli devlette insanlar hala "reaya"dır/"uyruk"tur. Vatandaş değildir. Dahası İrlanda ile süren savaş ve bugün kuzey İrlanda'da barış yaşansa bile varolan ayrılık İrlandalıların Katolik olmasından da kaynaklanıyor: 15 ve 16.yy'ların din savaşlarının yeni motiflerle, günümüzdeki yansıması bir anlamda...

Almanya Federal Cumhuriyeti'nde, Brem, Berlin ve Brandebourg landerleri dışındakilerde din dersi zorunludur. Kuzeyi çoğunlukla Katolik olan bu devlette dinsel tatiller farklı günlere rastlar: Çünkü kimi Protestan kimiye Katolik... Almanya " çok gelişmiş ve çok uygar" bir devlet olabilir ama şu kesin: Hangi ötele giderseniz gidin, hangi dinden olursanız olun veya dinsiz olun yatağınızın başucuna mutlaka bir İncil konmuştur.

İtalya'da cumhuriyet ikinci savaş sonrasında ilan edildi: Ama her zaman, günümüzde bile, "inanmışlar" oy sandığına gitmeden önce, papazın ağzının içine baktılar. Ülkede Hıristiyan Demokrat Parti'nin uzun yıllar iktidarda kalmasının esbabı mucizesi buradadır. 13 Mayıs 2001'deki seçimlerde Berlusconi'nin "zaferi" de Katolik kilisesinin oynadığı rol çok iyi biliniyor. (Mayıs 2001'deki İngilizce, Fransızca ve İtalyanca günlük gazeteler ve haftalık dergilere bakmak yeterli. İtalya'da ve benzer biçimde İspanya ve Portekiz'de Katolik burjuvazi iktidarın Katolik kilisenin yakınında bulunmasını hep istiyor/istedi ve hâlâ istiyor. Hıristiyan demokratları siyasi ifadesi, Almanya, Fransa ile Avrupa Birliği'nin diğer devletlerinde de PP (Halkçı Parti) adı altında kendisini gösteriyor. Bugün Avrupa Parlamentosu'nda PPB (Avrupa Halkçı Parti) çoğunlukta. Ve parlamento başkanı bayan bu partidendir. Bu hegemonya, Avrupa Birliği içinde, dinin etkisinin de bir biçimde siyasete yansımasıdır. İspanya'da Aznar hükümeti de aynı eğilimin temsilcileridir...

Polonya'da Katolik dinin etkisi, Polonyalı bir papazın papa olarak seçilmesinden sonra komünistlere karşı haçlı seferleri artık çok iyi biliniyor. Defalarca yazdık. Burada yinelemenin bir gereği yok. Ancak şunu da eklemek gerekiyor: Katolik kilise, papalık ve Vatikan,

öteden beri komünizme ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) karşı amansız bir mücadele sürdürdü. Bunun bir çok unsuru kamuoyuna yansıdı. Komünizme karşı mücadelesinde Papalığın ve Katolik kilisenin gizli servislerle işbirliği yaptığı ve kimi zaman onlar için çalıştığı da biliniyor. "Duvar'ın düşmesinden" sonra dinlerin, Katoliklik yanında Ortodoksluğun, bu devletlerde birdenbire aldıkları boyut bu açıdan önem kazanıyor: Nasıl olurda seksen yıllık, elli yıllık zaman süresince "yok edildiği" iddia edilen din(ler) böylesine canlanabilir? Nasıl?

LAİK OLMAK

Laik olmak illa dine karşı olmak anlamına gelmez. Ama laik olanlar dine de karşı olabilirler. Devlet yönetiminin laik olması gerektiği açık. Ancak bunun böyle olmadığını biliyoruz: Laik devlet yönetimine öncülük eden düşünceyi ve düşünürleri barındıran Avrupa'da bile. Dahası, geçmiş zaman içinde laik olmayan, dinle devlet işlerini karıştıran, dinle devleti bütünleştiren yönetim sayıları arttı:

1948'de İsrail Devleti tümüyle yahudi devlettir. Yazılı anayasası bile yoktur: Din işleri devlet işleri ile bir aradadır. Din devleti yönetmektedir: Bir çok alanda, Yunanistan'da öteden beri Ortodoks kilisesi devletin içindedir: Devletin resmi dini Ortodokstur. İran İslam Cumhuriyeti, Suudi Arabistan devleti bu alandaki diğer örneklerdir. Bunlara Pakistan, Bangladeş de eklenebilir... Yine aynı bölgedeki Talibanlar yönetimindeki Afganistan... Sudan Afrika'dan bir örnektir.

Dinin egemen olduğu devlet yönetimleri aynı zamanda son derece ırkçıdır: İsrail Yakındoğu'nun en ırkçı devletlerinden biridir: Bu devlet yurttaşları arasında aşırı derecede klançılık da yaygındır.

Fransa'da, Almanya'da, Belçika'da ırkçı siyasi parti, örgüt ve küçük gruplar içinde de dinsel renkler, dinci örgütlenmeler vardır. Fransa'da FN (Milliyetçi Cephe) bünyesindeki Hıristiyan-Dayanışma örneği. Fransa'da en Katolik köken olarak tanınan Brötanya'daki Entegrist Katolikleri de belirtmeli: Ki bu takım aynı zamanda kralcıdır da. (Bu konular için *Fransa'da Aşırı Sağ ve İrkçılık* isimli kitaba bakılabilir, Belge Yayınları, 1995)

"Aydınlanma Anıtı" bugün yine Bastille Meydanı'ndadır: Ve bir eliyle güneşi/işığı gösteriyor: Ama Fransa'da herkes ne Voltaire'i ve, veya Diderot'u okudu ne de her Fransız bir Sartre oldu. Yobazlıklar,

bağnazlıklar şu veya bu biçimleriyle sürüyorlar. Din bir zayıflık, bir korkaklık işareti olarak yaşıyor/yaşatılıyor: Gölgelerinden korkan sıradan zavallı insanlar din "giysileri" içinde kendilerine bir "güç" arıyorlar: Kendilerine dinci birer zırh umuduyla... İnsanlar yine cahil, yine bir çok şey açıklamaktan acizler. Bu nedenle en kolay ve en basit dinsel açıklamalarla yetinmek işlerine geliyor. Voltaire bir sokak, bir cadde, bir bulvar, bir meydan veya bir cafe ismi olarak biliniyor artık: Yeniden cehalet dönemindeyiz. Yeniden günümüz "kahramanları" haç takıyorlar: Ve haçlarını teşhir ediyorlar: "ünlü şarkıcı" Madonna örneğin: Zaten takma isminin kökeni dinsel değil mi? Çok iyi ve çok ünlü futbol oyuncularını haç çıkarıyorlar, gol kaçırınca haç çıkarıyorlar: Hele Brezilyalı futbolcular: Sanki topa vurmaları bile tanrının emriyle...Onları izleyen kimi Müslüman futbolcu da maçtan önce ve, veya sonra sahanın ortasında duaya duruyor: Futbol sahaları artık birer tapınak.

Fransa'da ve Avrupa'nın diğer devletlerinde okuma-yazma bilmeyenlerin veya okuma-yazmasını unutanların sayısındaki akıl almaz artış (bugün Fransa'da 6 ile 8 milyon arasındaki insan illetre) cehalet dönemine yediden dönüldüğünün başka bir işareti. Cezayir, İran, Afganistan gibi devletlerin insanların okuma-yazma bilmesinden yana politika uygulamaktan beri durmaları da önemli: Cahil kalanların din etkisi altına girmelerinin kolaylığı nedeniyle. Cezayir'de "Silahlı İslami Örgütler"i öncelikle öğretmenlere saldırmaları da bundan: Çocukların, insanların okuma-yazma öğrenerek ÖZGÜRLEŞMELERİNİ engellemek istiyorlar çünkü: Öğrenmek bir insanın özgür olması ÖZERK olması ve giderek yurttaş olması anlamına geliyor oysa.

Dinler, hurafeler, batıl inançlar, bağnazlıklar, yobazlıklar, barbarlıklar ve ırkçılıklar yeniden gündemdedir. Akıl bunlarla savaşı sürüyor. Bu, akıl ve hoşgörünün zaferine kadar sürecek/sürmeli.

Dinin siyasete getirdiği şiddeti göz ardı etmeden: Bugün din etkisiyle, şiddetli dincilikle, sıradan bir muhalif "yok edilmesi gereken bir düşman" gibi gösteriliyor/algılanıyor. Rakip rakip olmaktan çıkarılıyor, mutlaka yok edilmesi gereken biri biçimine dönüştürülüyor. Cezayir, Afganistan, İsrail, Türkiye, İran ve Pakistan'daki siyasi cinayetleri başka türlü açıklamak olası değil.

Din savaşları yeniden gündemimizde. Yeryüzünü, gökyüzünü ve

insanların aklını denetleye bilmek için. Bir yerde din savaşları hiçbir zaman sona ermedi; başka biçimde sürdürüldüler. Dönem dönem yerel, dönem dönem bölgesel ve/veya dünyasal boyutlar kazanarak:

İki devlet arasındaki din savaşları örneğin: İsrail devleti kurulduktan sonra Yahudiliğin ateşlediği Yakındoğu ve Ortadoğu; Filistin'deki her türlü dinciliğin yeniden alevlenmesi... Bugün Filistinli bir çocuk veya bir genç Che Guevera ile Hasan El Benna arasında seçim yapmak zorunda bırakılıyor.

Hindistan ile Pakistan arasındaki savaş: Keşmir bahane. Hindistan birliği içindeki Müslümanlar savaşarak önce Pakistan'ın sonra Bangladeş'in doğmasına yol açtılar. Ancak Hindistan Birliği içindeki başka devletlerde Müslümanlar savaşarak yeni devletler kurmaya çalışıyorlar. Kurulan her yeni devlette ise İslamcılık en aşırı boyutu içinde uygulanıyor. Çünkü; "devletin kuruluşundaki çimento" meşruiyetini kendi kendine veriyor.

Bir devlet içindeki din savaşlarına da pek çok örnek vermek olası: Bazen iki aynı din arasında, bazen aynı dinin farklı iki mezhebi veya tarikatı arasında çıkan savaşlar uzun zamandan beri gündemde. Suriye'de Alevi merkezili devletin halkın çoğunluğunu oluşturan Sünnilere karşı olumsuz tutumu, Halep'in savaş uçaklarıyla yerle bir edilmesine kadar gidebiliyor: "Müslüman Kardeşler"le Suriye Cumhuriyeti böyle mücadele ediyor(:) Malezya'daki, Endonezya 'da ki, Filipinler'deki savaşları da anımsayabiliriz... Afganistan'dakini de...

ABD'de bugün, Protestanlar iktidarı ellerinde tutuyorlar. Hıristiyan koalisyonu adı altında ABD'li yobazlar Cumhuriyetçi Parti'yi ve Bush'u destekleyerek iktidarı Bill Clinton'dan ve partisinden alınmasını sağladılar. ABD'de "düzene sadık, aileye ve yasaya dayanan Hıristiyan bir ulus yaratmak" için uğraşan son derece tutucu bu takım en azılı ırkçılarla birlikte yürüyor. ABD kaynaklı bir çok tarikat dünyayı "küreselleşme" içinde eritmek için Avrupa, Asya ve Afrika'da fink atıyorlar.

Dinler arasındaki savaşlar, ayrılıklar bir yerde "inanmışları" aldatmaya yöneliktir. Çünkü; temelde birbirlerinden ayrılamazlar. Varolan düzeni savunmak: Sadece varolan iktidarı, hükümeti değil, varolan düzeni savunmak: Eşitsizliği savunmak: Zengin zengin olarak kalmalı, fakir fakir olarak kalmalı. Dinler birçok alanlarda birbirleriyle anlaşabiliyorlar: Bunun son örneğini 7 Mayıs 2000'de Şam'ı resmen ziyaret

eden Vatikan devleti başkanı ve Katolik Kilisesi'nin başı Jean-Paul II'e "hoş geldin" nutku atan Şam müftüsü Papaya şunu söyleyerek: "Bir-birimizin aynısıyız. Ve özellikle ırkçılığa (burada söz konusu olan İsrail ırkçılığıdır. MŞG) ve tanrı tanımazlığa karşı birlikte hareket etmeliyiz."

Dinlerle aklın mücadelesi büyük olasılıkla daha birkaç zaman (birkaç yüzyıl?) sürmeye aday. Çünkü dinler "müşterimiz azaldı, artık kimse kiliselere gelmiyor" diyerek sızlansalar bile bu doğru değil: Öte yandan yeni tarikatlar ortaya çıkıyor: "Resmi tapınaklardan usanan, kendilerine yeni eğlence/vakit geçirme olanakları arayanlar için. Bugünkü resmi rakamlar bütün dinlerin hemen hemen her yer- de daha çok sayıda insanın aklını esir aldığını gözler önüne seriyor.

KÜRT ANSİKLOPEDİSİ

18.yy düşünürleri için "dünya" sadece o zamanın "Avrupa"sıdır. Ölçüleri, değerlendirmeleri, önerileri Avrupa içindir. "Avrupalılar" içindir. Dönemin "Avrupalıları" kendi ülkelerindekilerle yakın komşu ülkelerde yaşayanlardır. Yani Fransa, İngiltere, Almanya, İsviçre gibi. Söylediklerinde, yazdıklarında evrensel boyutlar, evrensel çözümler inkâr edilemez, ama bu Avrupalı boyut da göz ardı edilmemelidir. Hele SÖZÜN ÖNEMLİ OLDUĞU, SÖZE ÖNEM VEREN COĞ- RAFYALARDA. Türkler, Kürtler ve komşu halkların pek çoğu bu durumdadır: Bu halklar söze önem veriyorlar. Sözle anlatılana. Sözle anlatılanın önemli hale geçmiş yüzyıllarda daha belirleyiciydi. O zaman Kürtlerin akıl- lanma çağını hangi döneme yerleştirmeli? Kürt- lerin aydınlanması, ansiklopedisi nedir? Elbette Diderot veya Voltaire'in ansiklopedi geleneği içinde bir Kürt ansiklopedisini kastediyorum.

Bir sav olarak şunu ileri sürmek istiyorum: Kürtlerin ansiklopedisi masallarından, efsanelerinden, destanlarından ve türkülerinden oluşan bütünler toplamıdır, bütünler hazinesidir.

Neden?: Çünkü masallar, efsaneler, destanlar ve türküler düşüncüyü "açıyorlar". Çünkü onlar aklın, dinin sömürgeciliğinden kurtuluşunda ilk adımı oluştururlar/oluşturabilirler. Masallar, efsaneler, destanlar ve türküler sayesinde dinin emrettiği/zorla kabul ettirdiği "sistemin" (mademki doğumdan ölüme, her gün, sabahtan akşama yapılacak ve yapılması gereken her şey emirle kabul ettiriliyor.) dışına çıkmak olası. Sistemden en radikal biçimde kopmanın, ayrılmanın

araçlarından biri olabilirler: Masallar, destanlar, türküler, efsaneler. Burada elbette SÖZLÜ TARİHİN DE önemi ortaya çıkıyor. Bunu ayrıca irdelemek gerek.

Söze önem verildiği için DİNLEMEK en etkin araç oluyor o zaman AKILLANMAK için: Nenelerimizin, dedelerimizin anlattıklarını hepimiz en iyi biçimde "kaydedebildik" dengbêjlerin anlattıklarını kaçımız vakti zamanında algılayabildik? Kayıt edenler ve algılayanlar, onlar sayesinde, hem anlatanlar ve hem de anlatılanlar sayesinde, görünenlerin, bize dinin "gösterdiklerinin" arkasındakileri de görme olanağı buldular. Masallardaki fantezi dünya, elbette dinin zorla kabul ettirdiği dünyadan ve "öbür dünyadan" farklıdır. Dinin kalıcı olduğunu iddia ettiği düzenin, zenginlerin zengin olarak kaldığı yoksulların yoksul olarak sürdürmek zorunda bırakıldığı düzenin DEĞİŞEBİLECEĞİNİ yine masalarda ve efsanelerde bulmak olası. "Bu dünya sana kalmaz!" cümlesinin geçtiği masalları, destanları, türkülerini sıralamalı... Bu dünyada "mutlu olunmasını" neredeyse "gü-nah" düzeyinde tutan dinle, mutluluğu amaç konumuna getiren ve mutluluğu, yaşanan dünyada ulaşılması istenen bir hedef gibi gösteren masallar... Hoşgörüyü yer vermeyen, hoşgörüyü yeri olmayan dinle hoşgörü ve iyilik dolu masallar... Adalet için mücadele eden, devlere karşı mücadele eden minik insanlar, "küçükler" yoksullar dünyası değil midir masallar? Nasreddin Hoca fıkralarını alalım: Düzene, yönetenlere, mal mülk sahiplerine yönelik eleştiri hazinesidirler. Öz-eleştiri fasıllarını unutmadan: Nasreddin Hoca kendi kendisiyle alay eden BİR HOCADIR ayrıca. İşin bu yönünü de vurgulamaya değer.

Masallar farklı şeyleri düşünmeyi de sağlamaları açısından akıl ve akıllanma için çaredirler: Birer gramofon gibi, söylenen dinsel duaları, kimi zaman tek sözcüğünü bile anlamadan yinelemek yerine masalların anlaşılabilir parçalarını düşünmek: DÜŞÜNMEK. Masallar, efsaneler, destanlar ve türküler her zaman ve ille dine karşı olmasalar bile, dini verileri arıyorlar: Uçan ve konuşan bir kuş düşünmek. Canavarlarla/zalimlerle boğuşan/çarpişan bir insan. Devler, periler ve cinler gibi dinsel kitaplardan beslenen görüntüler bile akıl ve gözleri açıyor. Aşkı ve aşk yapmayı kitaplarından silmiş, söylemesini ve yazılmasını yasaklamış, dine karşı aşk ve sevgi türküleri, masalları ve destanları elbette dini aşmaya yarar. Elbette düşünmeyi getirir. Dinin düşünce, düşünmek, inanç ve inanmak anlamında tekel/tek-el olmak

arzusunu sarsar.

Söze önem veren halklarda sözlü anlatımın kalıcılığı da burada belirtilmeli. Ancak zamanla yazılı olanların, görsel olanların önem kazanması sonucu sözlü olanlarının unutulması tehlikesi de bulunuyor: Bu nedenle masalların, destanların, efsanelerin ve türkülerin sözlü anlatımlarıyla ses bantlarına ve videolara kayıt edilmesi birincil bir önem kazanıyor: Bu bizi SÖZLÜ TARİHE götürür.

Kürtlerde akılla din mücadelesi, diğer birçok halk için de olduğu gibi, sürüyor: Suzan Samancı bir yazısında şöyle diyor "Aklın vahyin yerini tam anlamıyla alıp almadığını düşünürken, kendi kendime, semavisiz, haçsız, imansız bir evren nasıl olurdu diye soruyorum." ("Harran Büyüsü", *Özgür Politika*, 2 Mayıs 2001). Hem bu soruyu soruyoruz hem de böylesi bir dünyada kaldırılabilecekler/kaldırabileceklerimizin yerine neleri koyacağımızı düşünüyoruz/düşünmeliyiz.

Din düşünmeye zaman bırakmaz/bırakmıyordu/bırakmıyor: Ama bağbozumu bitimini veya Newroz'u kutlamak için düzenlenen eylem, eğlenceler, söylenen destanlar, türküler, anlatılan masallar birer düşünme aracıydılar. Söylentiler, dedikodular düşünmeye itiyordu / iter. Din düşünme olanaklarını karartırken, Köroğlu destanı devreye girebilirdi. Eşkya öyküleri: "Dağların taçsız kralı Koçero" canlı bir delilidir anlatılanların. Koçero'ya ilişkin gazete haberlerini okudunuz ve olaylar gözünüzde yeterince canlanamıyorsa, o zaman Hüseyin Peyda/Abdo Bey karşınıza çıkabilir: Bütün sinema ekranlarında: Atif Yılmaz yönetmenidir (Kimi bilgileri: A. Yılmaz'ın Hayalslerim, Aşkım ve Ben isimli kitabında bulabilirsiniz. Simavi Yayınları, 1991. Bu kitabın yeni baskısı Söylemek Güzeldir adı altında çıktı. Afa Yayınları) Sonra bizzat Aşık İhsani masalların ve destanların havası, gıysileri ve sözleriyle çıkagelir: Yazlık sinema sahnesinde Güllüşah'a aşkı anlatır: Bütün kasaba sazını ve sözünü dinler. Düşünür: Demek ki bu da var. Aşık İhsani kalker İstanbul'da Gülhane Parkı girişinde yazdığı şiirlerini içeren küçük kitapçıklarını satarken yeniden merhaba diyebilir. Veya Türkiye İşçi Partisi'nin bir toplantı ve/veya mitinginde: "Geliyoruz/Geleceğiz/Yakındır" deyiverir. Evet her şeyi din ortaya çıkarmadı: Dinden öncesi vardı. Dinden sonrası da olacak: İnsan aklı tek bilgi kaynağıdır. Ve bunun Türkiye'deki savunucuları sosyalistlerdir ve onların siyasi partileri:

Türkiye İşçi Partisi (TİP), kurucularından, milletvekillerinden

Şaban Erik'in belirttiği gibi "insanlarımızın akıllarını harekete geçiren bir partiydi. (Cumhuriyet, 17 Şubat 2001). "TİP, akla, fikre, bilgiye dayanıyordu." "Bu her türlü gericilikten sıyrılıp, akli ve bilginin kudretine sıkı sıkıya bağlanmak demektir. O nedenle bütün gücümüzle (TİP) sosyal uyanış sağlamaya, yurttaşların ufkunu açmaya gayret ediyordu."

TİP örneği, geçen yıllara rağmen, aklın nesnel gerçekliğin, maddeciliğin, metafizikle, dinle hurafelerle mücadelesinin aralıksız sürdüğünün ispatıdır. Ve her seferinde aklın karşısına dinin çıktığının çıkarıldığının da. Nitekim TİP'in 1965'teki milletvekilllerinden ünlü yazar ve gazeteci Çetin Altan bunu şu cümlesiyle çok açık bir şekilde belirtiyor: "Sonra bizim (TİP) karşımıza camiyi koydular." (Cumhuriyet, 16 Şubat 2001).

Aklın, maddeciliğin din(ler)le, metafizikle mücadelesinin sürdüğünü sergileyen başka partilerin değişik programlarından örnekler verilebilir. 1975'te örneğin Sosyalist Devrim Partisi (SDP), şöyle diyordu: "Doğruyu yanlıştan nesnel gerçeklik ayırır. Doğrunun tek ölçütü dışımızdaki nesnel gerçekliktir."

Türkiye İşçi Partisi'nin Kürtler için önemi biliniyor: Kurucuları, yöneticileri ve milletvekilleri arasında birçok tanınmış Kürt aydını bulunması bakımından. Oylarının önemli bir bölümünü Kürt illerinde alması vesilesiyle. Kürtlerin aydınlanması meselesinde TİP'in önemi yadsınmaz.

Ancak kısa süre içinde TİP'in karşısına din/cami/tapınaklar çıkarıldı: Milli Selamet Partisi, Milli Nizam Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisi zinciri içinde elleri ayakları bağlanan, ağızları kilitlenenler arasında yine Kürtler çoğunlukta. Eski tarikatlar önce Kürtler arasında yaygınlaştırıldı sonra yeni tarikatlar kuruldu: Kürtler iyi "müşteri" oldular yeniden.

NE KOYMALI?

En başta Kürtlerin, Türklerin ve komşu halkların ayrı ayrı kendi Voltaire, Diderot ve Sartre'lerini aramalarını önermeliyiz. Bizde aydınlanma(k) ışığını ilk kim yaktı? Bilinmeli/bilinmesi iyi olur: Böylece ansiklopedi çalışmasına da başlayabiliriz:

Böyle bir ansiklopediye neler koymalıyız? Neler konulmalı?: Bir kaç başlık önerilebilir sanıyorum:

Din(ler), mezhepler, tarikatlar (eskiler ve yenileriyle), "mucizeler", vahiy nasıl iner, ayinler, semaviler, yeryüzü, gökyüzü, evren, dünya (bugün yaşanan ve "yaşanacağı" iddia edilen "öbür dünya"), resmi kuran ve diğerlerinin yakılması meselesi, resmi kuran kimin eseridir, hurafeler, bağnazlıklar, "kader" boş inançlar, yobazlıklar, yobazlar, "tann"nın anlamı, "peygamber", "hak", "inanç", tarihi yanlışlıklar/eksiklikler, uydurmalar, dinsel şarlatanlıklar/kaşmerlikler, muska bağlamak, göbeğe yazı yazmak, tapınaklar, cami, mezar, cambazlık, cambaz, dengbejlilik, ünlü dengbejler, şairler, türküler, anlatıcılar, yazarlar, anlatıkları, anlattıklarının içeriği, kültür ve sanat ürünleri, sihirbazlar, masallar, destanlar, türküler, bunların tek tek incelenmesi, kabile liderleri, aşiret liderleri, bunların siyasetteki önemleri, siyasetteki ağırlıkları, siyasette yaptıkları, bunların dinle, tarikatlarla ilişkileri, modern siyasette liderlik, siyaset bilimi açısından toplumun incelenmesi, kabile/aşiret liderlikleri ile modern liderlikler arasındaki ilişkiler/çelişkiler/çatışmalar, yayınlanan dergiler, içerikleri, siyasi ve toplumsal örgütlenme biçimleri, dinin ve tarikatların örgütlenmelerdeki etkileri (biçimsel açıdan ve tarikatların örgütlenmelerdeki etkileri (biçimsel açıdan ve/veya düşünsel alanda), siyasi partiler, siyasi liderler, dernekler, sendikalar, bunların algılanmaları, aydınlar, ilk aydın kimdir? Vb. konularda araştırmalara, ciddi incelemelere dayalı "maddeler"le yüklü bir ansiklopedi.

AYDININ GÖREVİ

Bugün Kürtler arasında veya başka halklar arasında aydının birincil görevi aydınlatmaktır. Aydınlatma işini aydın yapar/yapmalıdır. Bilgileri toplamak, araştırmalar yapmak, incelemesini geliştirmek ve halka sunmak. Halkının dünyadaki son gelişmelerden haberi olmasını sağlamak. Hoşgörüyü geliştirmek. Laiklik taraftarlığını da. İnsandan, insanlıktan yana tavır almayı da. Körü körüne itaat yerine kuşkucu bakış alışkanlığını benimsetmek. Eleştirmekle yetinmemek, eleştirilen konu için çözümler de önermek. Baş eğme ve kayıtsız şartsız bağlılığa karşı kişisel düşünmeyi ve kişisel karar verme özgürlüğünü savunmak. Din dışı ütopyalara bağlanmayı araştırmak. Ölçülebilen, elde tutulabilen, gözle görülebilen ve akla uygun gelişmelerden ve özgürlüklerden yana olmak. Toplumun sanat ve kültürle değiştirilmesine öncelik vermek. Çok siyaset öldürür/öldüre-

bilir, siyasetin bunalıma girmesi insanları umutsuzluğa sürükler: Bunların önünün alınması için çabalamak.

21.yy'ın başında insanın acıları bitmedi. Zulmün sonu gelmedi. Yeni tür din savaşları, yeni tür hoşgörüsüzlükler, yeni tür ırkçılıklar, yabancı düşmanlıkları sürüyor... İnsanlar, çocuklar, kadınlar ve erkekler acı çekiyorlar yine. Hastalıkların bir çoğuna çare bulundu:Ama aynı hastalıklar başka coğrafyalardaki yoksulları öldürmeye devam ediyorlar: Yeniliklerden herkes eşitçe yararlanamıyor. Yeni tür hastalıklar baş gösterdi: Beraberinde yeni tür saplantılar ve yeni korkular getiren salgın hastalıklar arttı. Sorgusuz sualsiz cinayetler, katliamlar sürüyor yine. Vurgunlar çalıp-çırpmalar, rüşvetler "küreselleştiler". Dini tabular yeniden gündeme el koyuyorlar. Koymak istiyorlar. Dini yobazlıklar yine gemi aızıya aldılar. Yine saldırıyorlar. Açlık çekenlerin sayısı arttı. Yoksulların sayısı yükseldi: Sadece yoksul, "azgelişmiş" veya "gelişmekte olan ülkelerde de değil: Çok gelişmiş hani şu "uygarlık ihraç eden" devletlerde de zindanlar yine dolu: En çok mahkûm barındıran devlet kendisini en çok "demokrat" göstermeye çabalayan ABD: Amerika Birleşik Devletleri. "Ölüm cezası" nı en çok ve sık uygulayan devlet de o. İşçinin sömürüsü devam ediyor. Sömürgecilik eski ve/veya yeni biçimleriyle ber devam. Sömürgelemlerin sayısı artıyor. Yeni tür sömürgecilik ilişkileri içinde sömürgeleştirilenlerin bir bölümü "efendileri" gibi davranıp, onların dilini kullanıp, onlar gibi giyinip, "onların makinalarını"/otomobillerini/bilgisayarlarını kullanıp ONLAR GİBİ OLDUKLARINI SANIYORLAR: Kimliklerini zayı ediyorlar/yitiriyorlar: Kayıp bir kuşak aranıyor!

Çözüm insan için olmak zorunda. Oysa: İnsan için ve onu göz ardı etmeden toplum için tasarılar üretmek. Genel çıkarlarla insani çıkarları birleştirmesini bilen genel bir mutluluk yaratmak. Genel ve toplumsal bir ahlak seçmek. İyiliği güzelliği ve mutluluğu kendi yaşamımızda gerçekleştirmek, paylaşmak. "Ahrete" inanmamak. Bir kişiyi mutlu edemeyen toplumu nasıl mutlu edebilir? Sorusuna mutlaka yanıt vermek. Düşünceyi/düşüncemizi özgürleştirmek. Bugün, hemen, burada, yeryüzünde ve/veya gökyüzünde iyiliği, güzelliği, mutluluğu yaratmak ve bunun için gerekirse mücadele etmek. Yaşamı(mızı) kültür, sanat ve felsefi çalışmalar ile uygarlık yaratmaya yönelik uğraşlarla anlamlı kılmak. Barış ve huzur içinde insanın kendi kendini oluşturması, geliştirmesi ve aşması için çabalamak. Barış ve

huzur içinde yaşanmasına birincil engel olan din(ler)le mücadele etmek.

Akıl(ımız)ı sinegogdan, kiliseden, camiden ve her türlü tapınaktan uzak tutmak. Esir düşen akıl(lar)ı kurtarmak. Akıl ve bilimin elele yürüebilmesini sağlamak. Uğraşmak. Mücadele etmek.

Kenan KALYON

ÇAĞ DÖNÜMLERİ ve AYDINLANMA

Bir soruyla başlanabilir: 18. yüzyıl burjuva aydınlanması biricik ve emsalsiz mi? İnsanlık tarihinde "aydınlanma" adlandırmasını hak eden başka dönemler, eski zihniyet kalıplarını ve bilinç içeriklerini iskartaya çıkaran başka düşünsel atılımlar yok mu?

En azından bir tanesini daha biliyoruz: MÖ 5. yüzyılda başlayan, insanlığın o güne kadar tanık olmadığı yeni düşünüş biçimleriyle pıtrak gibi açan, modern çağın bütün felsefi akımlarının kendi soy ağaçlarını bir şekilde dayandırabilecekleri bir çeşitlilik sergileyen Yunan aydınlanması. Bu dönemi, esas olarak Platon'un ve özellikle de Aristoteles'in ismiyle özdeşleştirilen sistematik felsefe kapadı. Aristoteles Yunan aydınlanmasının hem doruğu hem de sonlandırıcısıdır. Kapanış bıçak kesigi gibi olmadı. Aristoteles'e rağmen Yunan Aydınlanması bir süre daha soluk alıp vermeye devam etti. Giderek sönmüldü.

Artık bilirkişiler konuşuyordu: Platon ve düşünce tarihinin Hegel'den önceki en büyük sistem kurucusu Aristoteles. Bugünden bakıldığında, özellikle Aristoteles, toparlayıcı, eleyici, artı ve kalıplı bir müdahaleyi simgeliyor. Neredeyse bin beş yüz yıl, antik çağa onun turnikesinden bakıldı; çeşitli düşünce akımları, tek tek düşünürler ve ön önemlisi de ön-Sokratikler hakkında onun değerlendirmesi ve yargıları esas alındı. O düşünce tarihinde saltanatını ilan ederken, pek çok eğilim gününü beklemek üzere marjinalliğe itildi. Yunan aydınlanması artık bir sis perdesi altındaydı.

Burjuva aydınlanması bu sis perdesini dağıtarak yolunu açabildi. Araplar Yunan aydınlanmasının düşünsel mirasının emanetçileri oldular. Endülüs üzerinden ve haclı seferleri sırasında emaneti parça parça devrettiler.

Ortaçağ ve skolastik, düşüncesinin en ölü ve donuk yanlarını olarak Aristoteles'e yaslandı. Bu, burjuva aydınlanmasının öncülerinin Aristoteles'i hedef tahtası haline getirmelerine ve yer yer onu "entelektüel terör"ün temsilcisi olarak görmelerine yol açtı. Bugünden, daha soğukkanlılıkla ve burjuva aydınlanmasının sonuçlarından bakıldığında onun itibarının iade edilmesi gerekiyor. Mantıksal aklın (ratio) işleyişinin biçimsel kurallarını ilk o ortaya koymuştu. Hıristiyan skolastiği, Albertus Magnus, Aquino'lu Thomas ve Dominiken tarikatı yoluyla Aristoteles'le teolojii buluştururken, aslında baltayı taş vuruyor; ne kadar biçimsel, tündengelimci ve bundan ötürü dogmaları temellendirmeye elverişli olursa olsun, kendi kabuğunu çatlatacak bir virüsü içine alıyordu: Hangi biçimi olursa olsun... akıl.

Aquino'lu Tomas, Descartes'a benzer bir huzursuzluğun sonucunda "intelligam ut credam" (inanayım diye biliyorum) diyordu. Bu yaklaşım, inanç, dogma ve vahiy karşısında ast konuma itilmiş olsa bile, aklın ve deneysel bilginin bağımsızlaşmasının tohumlarını kendi içinde taşıyordu. Üstelik, belirli bir kerteğe kadar inancı akılla temellendirmek, er geç bağdaşmazlıkla sonuçlanacak kavramsal bir çelişkiydi.

Şu halde, 18. yüzyıl aydınlanması tek değil. Ancak, Yunan aydınlanmasının yerelliğine, kısmiliğine ve belirli bir uygarlığın damgasını taşımasına karşılık, sahnesi dünya tarihi olduğu için, sonuncusu "evrensel".

AYDINLANMA: AKLIN ÖZGÜRLEŞME UĞRAĞI

Yunan aydınlanması ile 18. yüzyıl aydınlanması arasında, her ikisinin de düşünce tarihi içinde aklın özgürleşme uğrakları olduğunu gösteren tipik benzerlikler var:

1) Her ikisi de kurulu düzenin ve buna tekabül eden düşünüş biçiminin ağır bir bunalıma düştüğü; insanın kendisini konumlandığı tanım ve anlam çerçevelerinin inandırıcı gücünü yitirdiği; toplumsal düzeni meşrulaştıran ve yeniden üreten değerlerin değer yitirdiği; insana, topluma ve evrene dair eldeki açıklama ve tasvirlerin örselendiği bir eşikte uç verdiler.

Kent (polis) -hele de bu kent toplam nüfusu 400 bine erişen Atina ise-, toplumsal farklılaşma, işbölümü, yeni zümrelerin ortaya çıkması, kamusal yaşam, yoğunlaşmış politika ve özel alan/kamusal alan, sivil toplum/politik toplum ayrımlaşmasının devreye gimesi demektir. Mitolojik düşünüş, eski kozmoloji, Hesiod'un "theogonie"leri, yarıtan kahramanlar çağının aristokratik ululama anlamına gelen efsaneleri, Olimpos tanrılarının sıradüzeni, Orfizm dini ve gizleri... kentten simgelediği toplumsal ve siyasal yaşam için kuşatıcı bir açıklama ve anlam çerçevesi olamazdı. Açılışını "doğa felsefecileri" olarak bilinen İonyalı filozofların yaptığı Yunan aydınlanması, felsefi düşünüşü insanlığın gündemine soktu. 18. yüzyıl aydınlanması ise, dini düşünüşü ve bilinç içeriklerini tahtından ederek "bilimsel düşünüş"ün taşıyıcısı oldu ve mantıksal akla yepyeni bir içerik sundu. Her ikisi de evrene ve topluma laik açıklamalar getirdiler. Kuşkusuz, burada tek tek bireylerin tutumundan bağımsız olarak çağın kültürüne, ortalama bilincine ve düşünsel iklimine bir eter gibi sinen bilinç biçimlerinden söz ediliyor.

2) Her ikisi de önce varlık sorunu, doğa ve evren tasavvuru üzerinde odaklandı. Bunu kültürel alanın, devletin, toplumsal yaşamın; bu yaşama yön veren değerlerin, geleneklerin, törelerin sorgulanması; sert ve yer yer alaycı bir eleştiriden geçirilmesi izledi. Yunan aydınlanmasında sofistler, 18. yüzyıl aydınlanmasında ise ansiklopedistler bütün eski düşünce kalıplarını, değer yargılarını, ön kabulleri, alışkanlıkları, töreleri, toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları, geçerli egemenlik ilişkilerini acımasız bir yergiye tabi tutmanın, bunu bir

akıma dönüştürmenin temsilcisi oldular. "Aydınlanma", dar anlamda, yer yer onlarla özdeşleştirildi. Başkalarının ve daha önceki evrelerin eski düzenin dayanaklarını teker teker sarsan katkıları çoğu kez göz ardı edildi.

3) Düşüncenin çiçeklendiği birer özgürleşme uğraşı olmak, zengin bir iç çeşitlilik sunmak demek. Yunan aydınlanması bunu ziyadesiyle sundu: Mitolojik bir evren tasarımından koparak, doğanın şimdiki çeşitliliğini ilk maddelerle açıklamaya çalışan İoanya filozofları, bunlar arasında ateşi ilk madde yaparak durağan değil akış, oluş halindeki bir evren tablosu çizmekle ve durmaksızın sürüp giden değişime bir evresel yasanın (logos) yön verdiğini ileri sürmekle aynıksı bir yere sahip olan Heraklitos, rastlantıya, erekselliğe yer vermeyen atomcu ve mekanist doğa görüşü nedeniyle Bacon'ın Aristoteles karşısında yücelttiği Demokritos; yarattıkları paradokslarla düşünceyi ve insan algısını çelişkiye düşüren Elealılar ve bu anlamda hem Aristoteles'in hem de Hegel'in diyalektikçi saydığı Zenon; kurulu düzene yönelik eleştirilerini "doğal hukuk"tan ve bütün insanların eşitliğinden kalkarak köleciliğe ve sınıf ayrıcalıklarına kadar yayan Sofistler; doğru bilgi peşinde koşmakla, diyaloglarını ve tartışma tekniğini buna göre tasarlamakla, tanıtlama ve çürütmenin akılcı yordamlarını geliştirmekle, bilgiyle erdem arasında bir bağ kurmakla Sofistlerden ayrılan Sokrates; bilgelikle çileciliği -daha doğrusu kurulu düzenin statülerini zerrece umursamayan olabildiğince sade ve aykırı bir yaşamı- birleştiren Kinikler; insanları korkularından -en başta tanrı ve ölüm korkusundan- ve kaygılarından kurtararak, kendileriyle barışık kalarak, haz ilkesini akılcı biçimde yorumlayarak mutluluğa erişirmeye çalışan Epikuros; mutlak sayılan değerlerin gözden düştüğü bütün çözümlüş dönemlerinde görülen Şüphencilik... 18. yüzyıl aydınlanması da benzer bir çeşitlilik sergilemekten geri kalmaz.

Ama bu özgürleşme uğraklarının, düşüncenin patlama yaptığı bu tarihsel kesitlerin her türlü belirlenim ve koşullanmadan muaf olduğu sanılmamalıdır. Çağın çelişkileri, hesabı görülen geçmişin mirası bu özgürleşmeye sınır çeker ve onu koşullar.

4) Her iki aydınlanma da dar bir seçkinler hareketi değildir. Toplumun her sınıf ve zümresinden insanların katıldığı, burjuva aydınlanması söz konusunu olduğunda, amatör "alaylı"ların artan bir özgüvenle sahneye çıktıkları bir yaygınlık kazandılar. Yunan aydın-

lanması kuramlaşmış bir eğitimin bulanmayışının ayrıcalığını yaşadı. Kendisi buna soyundu. Okullar ve akademiler birbirini izledi. Gezgın düşünürler dolaşarak öğretilerini yaydılar. Sofistler günümüzün propagandacılarına benzer yöntemleri her yerde kullandılar. Burjuva aydınlanmasının karşısında kuramlaşmış bir eğitim aygıtı vardı: Skolastik. Yani sistematik olarak öğretilen, kalıplaşmış, kendi prosedürlerine sahip okul bilgisi. Bu nedenle hem skolastiğin dışında gelişti hem de çatlaklarından yararlanarak onu içerden kemirdi. Bu deneyimler, aydınlanmanın doğası gereği kuramlaşmış eğitimi, "akademi"yi, "üniversite"yi, vb. karşısına almak zorunda olduğunu gösteriyor.

5) Düşüncenin özgürleşme uğrakları nihilizme, şüpheciliğe ve göreceliğe ister istemez davetiye çıkarır. Her iki aydınlanmada da bunun belirtilerini bulabiliriz. Protagoras "insan her şeyin ölçüsüdür" diyordu. Hegel bu göreceli yaklaşımla, Kant'ın ancak fenomenleri bilebiliriz, "salt anlık (intelekt) fenomenlere yasalarını dikte eder" tutumu arasında bir koşutluk ve düşünce tarihi bakımından bir süreklilik ilişkisi kurar.

Bilinemezciğe dönüşebilen şüphecilik de çözülüş dönemlerinin, insanın varoluşunu, etkinliklerini ve ilişkilerini anlamlı bir bütünlük olarak algıladığı başvuru çerçevelerinin dağılmasının tipik bir semptomudur. Hem eski değerleri yıpratmanın bir yolu, hem de henüz yenilerine bağlanmamanın, kendini muallakta hissedişin bir dışavurumudur. Yenilerine bağlanmamanın müzminleşmesi ise nihilizmin baş göstermesi demek. 18. yüzyıl aydınlanmasında şüphecilik ve bilinemezcilik denince, genellikle D. Hume ve bir yanılla da -ama sadece bir yanılla- Kant akla gelir. Oysa şüpheciliği ve bilinemezciği sistemleştirmekle, yeni çığır açıcaya, yeni tutamak noktaları buluncaya kadar yoğun bir şüphe ve iç huzursuzlukla birlikte yaşamak birbirinden farklıdır. İkincisi, aydınlanmanın yaygın bir görünüşüdür. "Düşünüyorum öyleyse varım" önermesi, Descartes'in yoğun bir kuşku çemberinden geçerek, emin olmadığı her şeyi eleyerek eriştiği son tutamak noktasıydı.

6) Toplumsal-kültürel alanın sorunlarına yöneldikleri her durumda, toplumun kurucu ilkeleri ve devlet, -Yunan aydınlanmasında toplumla devlet arasında kategorik bir ayrımdan söz edilemezse bile- her iki aydınlanmanın da ilgi odağında yer aldı. Eski düzenin çatır-

dar, kurucu ilkeleri ve meşrulaştırıcı dayanakları tepeden tırnağa sorgulanırken, bir yandan da, toplumun yeni ilkeler ve kurullar uyarınca yeniden kuruluşuna dönük arayış kilit sorun haline geldi. Bu çerçevede, yalnızca "doğal hukuk" ve "doğal durum" değil, "toplum sözleşme"si de 18. yüzyıl aydınlanmasının özgün buluşu değildir. Bu ve benzer kavramların tümünün kökleri ya da daha ham halleri Yunan aydınlanmasında bulunabilir. Sofistlere göre de, devlet bir sözleşmenin ürünüydü ve yeniden düzenlenmesi sözleşmenin yenilenmesi demektir.

7) Her ikisi de insanı, önyargılarından, takıntılarından, korkularından, endişelerinden, alışkanlıklarından kurtarıldığında kendi kaderini tayin edebilecek yetiye sahip akıllı bir varlık olarak muhatap alır. Dolayısıyla insanda içkin ama bastırılmış bir yeti, kullanılmayan bir kapasite olarak akla seslenirler. Aykırılaştırarak göze batırma, saçmaya itme, insanları eleştirel bir süzgeçle donatma, bütün akıl yürütme ve çürütme tekniklerini eleştirinin hizmetine koşma, bu bastırılmış yetiyi uyararak önyargılarından kurtarmanın yöntemidir.

Bilgilenmenin, hakikate erişmenin, doğayı ve evreni aslına uygun olarak kavramanın önündeki bir başka engel insan merkezcilik (antroposentrizm)dir. Yani insanın kendi eğilimlerini, doğasının kısıtlılık ve zaaflarını dış dünyaya, evrenin ve doğanın yapısı ve işleyişiyle ilgili tasarımlara yansıtması... İnsan düşüncesinin bütün anlamlı sıçramaları, aynı zamanda kendisinden tümüyle kurtulamayacağımız insan merkezci bakışın geriletilmesinin de evreleridir. Her iki aydınlanmada bir renk ve ton olarak bunu da bulabiliriz. Eleali Ksenofanes, elleri olsaydı boğaların ve aslanların da, tanrıları tıpkı bizim gibi kendi suretlerine göre resmedecekleri söylüyordu. Bacon ise insan düşüncesini ve bilimin ilerlemesini ketleyen engellerin başında "soy putları"nı, insana özgü olanın dış dünyaya ve nesnelere yakıştırılmasından kaynaklanan köklü önyargıları gördü.

Gene de, burjuva aydınlanması bu alanda fazla ileri gidemedi. Çünkü, Engels'in dikkat çektiği gibi, bilimsel başarılarına karşın bu dönem felsefede antik çağdan geriydi. Bir başka deyişle kendi eleştirel bilincinden yoksundu. Montesquieu ve geniş anlamda aydınlanma içinde sayılması gereken Vico gibi istisnaları saymazsak, insan merkezçiliği konu edinecek eleştirinin bir başka kaynağı olarak tarihselci bakış, tutucu romantiklerin silahıydı.

DENEYİM YÜKÜ ve ARINDIRMA

Düşünce belirlenimlerinden, yüklerinden, belirli bilinç içeriklerini durmaksızın yeniden üreten kalıplı, standartlaştırıcı bir sürecin basıncından kurtulmadan özgürleşemez. Bu nedenle, aydınlanma aslında bir arınma ve arındırma. Arınmanın önündeki engellerle savaş açılmasıdır. Put kırıcılığıdır. Aydınlanmanın bütün gözüpük öncüleri fiilen put kırıyorlardı. Bacon, yaptığı işin adını da böyle koydu. Bugünden baktığımızda, yükselen burjuva bireyin ve girişimcinin bu tipik temsilcisinin, putları sınıflandırırken aslında kendi zamanına göre düşüncenin ve bilimin ilerlemesinin önündeki tarihsel, toplumsal ve "epistemolojik engeller"i, ideolojik bir dille ortaya koyduğunu saptayabiliriz.

Radikal aydınlanmacılara göre arındırma; dönemin insanını, onu toplamsallaştıran belirlenimlerden, tanım ve anlam çerçevelerinden kurtarma hiçlik noktasına kadar, bilinç bir "tabula rasa" haline gelinceye kadar derinleştirilmeliydi. Aklın bastırılmış yetisi ancak böyle bir indirgeme ile açığa çıkabilir; "yabancılaşma" ancak böyle aşılabılır; toplumun yeniden kuruluşu ancak özerk, kendi kaderini eline almış, öz iradesine dayanarak karar veren, geleneksel toplumsal ilişkilerinden sıyrılmış -adeta çıplak- bireyler tabanı üzerinde mümkün olabilirdi. Dolayısıyla, hedeflenen, bir ölçüde de olup biten, Kant'ın aydınlanma tanımında özetleneneye uygundu: İnsanı düştüğü erginsizlik durumundan kurtarmak... Erginlenme, başka bir deyişle insanı yetkinleştirme ve kemale erdirme antik dönemde Pitagorcuların, daha sonraki çağlarda sūfi tarikatların vazgeçilmez bir yöntemiydi. Erginlemenin basamakları vardı. Ama onlar bunu gizemci, batını ve çileci bir tarzda yapıyorlardı. Aydınlanmanın erginlemesi ise tümüyle topluma dönük, etkin ve "bilimsel"di.

Aydınlanmacıların kendi edimleriyle ilgili algıları ayrı bir sorun. İlle de tutarlılık arayacaksak, yalnızca arındırma ile yetinmeleri ve sonra da hiçbir etkide bulunmaksızın, dönemin insanını akıl denilen yetisi ile baş başa bırakmaları gerekirdi. Ama arındırıcı silah eleştiriydi ve eleştiri içeriksiz olamayacağına göre, aynı anda yeniden "yükleme" yapılıyor ve yeni bilinç biçimleri kullanıma sunuluyordu. Arındırma, deneyim yükünden kurtarmak; bütün düşünsel mirası, insanın bütün etkinliklerini ve toplumsal ilişkilerini dışsallaştırmak; yeniden üretilen bütün pratikleri eleştiri nesnesi olarak karşıya almak demek.

Koşullarından, belirlenimlerinden, bukağlarından, o zamana kadar kendisine yön veren mantıktan ve yöntemden kurtarılmış düşünce özgürleşir, kanatlanır ve yeni ufuklara açılır. Ütopya girişim ve denemeler böyle dönemlerde patlama yapar. İnsan aklının anlamaya dayalı yönü böyle dönemlerde harekete geçer. İnsan, ancak aklının bu yönüne dayanarak kendi etkinliklerinin, düşüncelerinin ve toplumsal koşullarının eleştirel bilincine erişir; bunların belirlenimlerini açığa çıkarabilir. Aklın o zamana kadarki sınırlarını -bunlar Kant'ın çizdiği sınırlar olsa bile- öterler. Gene, Kant'ın "kendinde şey"lerinin bir bölümü daha bizim için şey haline gelir.

Böyle dönemlerde yeni bir yöntem ve mantık arayışı başat sorun haline gelir. Mantık, insan düşüncesini için sınanma, sağlama ve doğruluk ölçütleri üretir. Yöntem, insanın hem düşüncenin gereçlerini kullanarak yeni bilgilere erişmesine hem de dış dünyaya dönük araştırma, inceleme, gözlem ve deneylerine kılavuzluk eder. 18. yüzyıl aydınlaşmasının düşünürlerinin büyük çoğunluğu yeni bir yöntem ve mantık sorunu üzerinde yoğunlaştılar; hatta bu başlıkları taşıyan eserler verdiler. Bacon, Aristoteles'e nazire olsun diye eserine *Novum Organum* (Yeni Organum) adını verdi; Yöntem Üzerine Konuşma, Descartes'in en önemli eseri idi; vb.

Özgürleşme uğraşını genellikle aklın anlamaya dayalı yönünün bastırıldığı, geriye itildiği kalıplama evresi izler. Pratik akıl, anlamaya dayalı aklın sunduğu kimi yeni bilinç içeriklerini ve mantığı esas alarak ayrıntılandırır, perdahlar, olabildiğince çelişkilerden arındırır, kurumlaştırır, nesnelleştirir ve yeniden üretir. Kalıplama çoğu kez yeni düzenin oturmasına tekabül eder. Devrimin esinlediği ardı arkası kesilmez kalkışmaları bastırarak ve kendi nesnel temellerini sağlamlaştırarak oturmakta olan düzene, düşüncenin özgürleşme uğraşı ve bunun sonuçları bir "anarşi" gibi gözükür artık. Pozitivizmi sistemleştirmeye çalışan Auguste Comte da böyle gözüküyordu. Tıpkı toplumsal anarşi gibi, fikri anarşi de bastırılmalıydı.

GENİŞ ANLAMDA AYDINLANMA

Doğru, nihai vuruşu Ansiklopedi'yi hazırlayanlar ve ona katkıda bulunanlar yaptılar: Başta d'Alembert ve Diderot olmak üzere Voltaire, Holbach, Hevltetius, Rousseau ve diğerleri. Aydınlanma onların sayesinde bir siyasal program muhtevası kazandı ve

materyalist tonunu koyulaştırdı. Ayrıca, hiçbir Şey bu 35 ciltlik dev eser kadar Fransız Devriminin tetiklenmesinde rol oynamadı:

Fransız materyalistleri, yalnız dinsel inanç konularını eleştirmekle yetinmediler; karşlarına çıkan bütün bilimsel gelenekleri ya da politik kurumları da eleştirdiler; ve eleştirilerinin evrensel uygulanırlığını sınamak için kestirmeden gittiler, ve onu, daha sonra adıyla anılacakları dev yapıtta, Encyclopedie'de, bütün bilgi konularına cesaretle uyguladılar. Böylece, öğreti, iki biçiminden biriyle -düpedüz materyalizm ya da yaradancılık- bütün kültürlü Fransız gençliğinin amantüsü oldu; öylesine ki, İngiliz kralcılarının kurduğu bu öğreti, Büyük Devrim patlayınca, Fransız cumhuriyetçilerine ve tedhişçilerine teorik bir bayrak ve İnsan Hakları Bildirgesinin metnine kaynak oldu.¹

Günümüzde, ansiklopedi sözcüğünün alfabetik sıraya göre derlenmiş özet bilgileri kapsayan bir başvuru kaynağından öte bir anlamı yok. Oysa, Fransız Ansiklopedisi kurulu düzenle her düzeye yayılan eleştirel bir hesaplaşmanın ürünüydü. Muazzam bir etkisi oldu. Bir örnek:

Louis XV.'nin bir gece ziyafeti sırasında hazır bulunanlardan birinin, barutun neden ve nasıl yapıldığı hakkında açtığı bir tartışmada, Madame de Pompadour, dünyada birçok Şeylerin nasıl yapıldığını ve neden ibaret olduğunu ve hatta kendi yanaklarına sürdüğü allığın bile bileşimini bilmediğini söylemişti. Başka birinin, bütün bu bilgilerin, kralın yasakladığı ve herkesin elinden toplattığı Ansiklopedi'de bulunabileceğini söylemesi üzerine, koca ciltleri, üç uşak taşıyarak yemek salonuna getirmişti. Herkes aradığı bilgileri orada bulunca, kral, kendisine bu kitabın Fransa krallığı için en zararlı kitap olduğunu ve içinde birçok yanlışlar bulunduğunu söylediklerini tekrar etti. Bunun üzerine, Madame de Pompadour, krala, "Haşmetpenah, siz bu yapıtı yalnız kendinize ayırarak Fransa'nın tek bilgini olmak istiyorsunuz" diye bir tariz yaptı. Nihayet misafirlerden bir kont, krala hitaben "Zamanınızda böyle yapıtlar yazacak adamlar yetiştiğinden dolayı Allah'a hamdediniz. Bu yapıtı yabancılar alacak ve yararlanacaktır. Halbuki biz yoksun kalacağız; evet yanlışlar olabilir, fakat bu akşamki yemekte de el sürülmeyecek kadar kötü iki türlü yemek vardı. Bunun için bütün yemekleri pencereden atmadık. Bütün mal ve mülkümü alınız, fakat bana Ansiklopedi'mi geri veriniz" dedi. Gerçekten de kontun dediği olmuştu.

Çünkü Ansiklopedi dışarıda dört defa basılmıştı.²

Dolayısıyla, aydınlanma deyince akla ilk elden Ansiklopedi'ye önyak olanların ya da devlet, toplum felsefesi ve devletin kurucu ilkeleri alanında yoğunlaşarak burjuva çağın hipotetik gerekçelendirilişine belirleyici katkılarda bulunmuş Hobbs ve Locke gibi isimlerin gelmesi oldukça doğal. Ancak, geniş anlamda aydınlanma XV. yüzyıldan beri devam eden bir süreç. Bu nedenle, ortalama insanın ortalama bilincini dönüştüren zihniyet devrimini anlamak için daha geniş bir zaman dilimini bakmak ve kimi daha başka isimlerin can alıcı önemdeki katkıları teslim etmek gerekiyor.

Açılışı Rönesans ve Reform yaptı. Büyük ölçüde İtalyan kentleriyle sınırlı kalan Rönesans sayesinde, antik kaynaklar didik didik edildi. Yunan aydınlanmasının karanlıkta kalmış yönleri ve isimleri gün ışığına çıkarıldı. Aristoteles'in düşünsel mirasının skolastiğin ilgi alanının dışında kalan yönleri keşfedildi.

Dönemin seçkinlerini, üniversitelerini, bilim ve sanat topluluklarını ve o sırada kapitalizmin fideliği işlevini gören İtalyan devletlerinin egemenlerini, bir diğer deyişle, emeklemekte olan burjuvaziyi ilgilendiren ve kapsayan Rönesansın aksine; Reform milyonları ve köylü yığınlarını içine çekti. Sonuçları ve dinsel düşünüşten kopuş anlamında simgelediği zihniyet dönüşümü çok daha derin, köklü ve kapsamlı oldu. Katolik kilisesinin egemenliği parçalandı. Ulusal dillerin yazı dili haline gelmesinin, böylece yaygın okuryazarlığın, milliyetçiliğin ve ulus-devletlerin yolu açıldı. En önemlisi de -bir geçiş dönemini simgelemesi nedeniyle, Reform sırasında sınıf mücadeleleri dini bir kisve altında sürmüş olsa bile-, din-devlet, din-toplum ilişkilerinin laik bir temele oturması için sahne hazırlandı. Reform, bu mütaka temizliğini, kişisel dindarlığı öne çıkararak, kişinin tanrıya aracısız bağlanmasını olanaklı kılarak yaptı.

Kopernikus

Sahneyi hazırlayan öteki isimlere, katkılarının anlamına ve içerğine gelince; bunların başında Kopernikus gelir. O, öldüğü yıl (1543) yayımlanan "Gökyüzü Kürelerinin Dönmesi Üzerine" adlı eseriyile, yer merkezli evren tablosunun yerine güneş merkezli evreni geçirdi. Bu değişiklikle, dünya güneşin etrafında dönen her hangi bir gezegen haline geliyor ve uzay boşluğuna fırlatılıyordu. Gerçi, insanlık tari-

hinde dünyayı evrenin merkezi olmaktan çıkaran ilk kişi Kopernikus değil. Antik çağda, Pitagocular bütün gök cisimlerinin bir "merkezi ateş"in etrafında döndüğünü ileri sürüyorlardı. Bu, yarı mitolojik bir tasarım olmakla birlikte, kimi Pitagorcular, söz gelişi Sisamlı Aristarchus, daha bilimsel tanıtımlara yöneldiler ve yerin aynı zamanda kendi eksenini etrafında döndüğünü vurguladılar. Ama bütün ortaçağ boyunca Aristo-Ptolemy astronomisi bu görüşü bastırdı. Çünkü; bu sistem ortaçağın hiyerarşik toplumsal düzenini evren tablosuna yansıtıyor; uzayı farklı fiziksel yasaların ve hareket türlerinin geçerli olduğu katlara bölüyordu.

Doğru, Kopernikus yepyeni gözlemlerden ve bu sayede elde edilen yepyeni bulgulardan hareket etmedi. Bilim tarihi onu eldeki veri kümesini bambaşka tarzda yorumlayan, Aristo-Ptolemy sisteminin rahatsız edici yanını -gezegen hareketlerindeki düzensizliği açıklamak için sayılan gittikçe artan eşlekleri- kurcalayarak sonuca giden bir dahi olarak kaydeder. Toplumsal-kültürel bağlamı ihmal ettiği için eksik bir değerlendirme. Söz konusu eserde, eski sistemin kilit ve kurucu ögesi olan bayağı doğrusal hareket ve ulvi dairesel hareket karşılığına hala sadık kalınmasının ve eliptik yörünge keşfinin Kepler'e kalmasının nedeni Kopernikus'u da çevreleyen toplumsal-kültürel bağlamın koşullamasıydı. Aristo-Ptolemy evreni ortaçağ insanının toplumsal varoluş koşullarına uygundu. Ama bu koşullar farklılaşıyor ve hiyerarşik toplumsal düzen aksamaya başlıyordu. Kopernikus'un göksel hiyerarşiye sonuç alıcı biçimde vurmasının nedeni buydu.

Yayıncı, Kopernikus'a ait olmayan bir önsözle, eseri kilisenin hişmını çekmeyecek hale soktu. Ama eser, önsözün Kopernikus'a ait olmadığını kanıtlayan Giordano Bruno ve iki zıt evreni tasarımını "En Büyük İki Evren Sistemi Üzerine Diyalog" adlı eserinde kıyaslayan Galilei ile militan savunucularına kavuşunca, kurulu düzen ve engizisyon harekete geçti. Milim gerilemeyen ödün vermez tutumuyla doğa tanrıci (panteist) Bruno, Batının Hallac-ı Mansur'u oldu. Galilei yalpaladı. Olaylar "iki evren sistemi" etrafında dönen çekişmenin, aslında iki toplumsal sistem çatışması olduğunu gösterdi. Toplumsal evrenimizi farklılaştırdığımızda fiziksel evrenimizi de başkalaşıma uçratıyoruz; vice versa.

Galilei

Engizisyon karşısında yalpalaması Galilei'nin büyüklüğüne gölge düşürmez. O, modern bilimin en büyük kurucusudur. Aristoteles fizliğini yıktı ve onun biri niteliklerinin değeri niceliğin bilimi olduğu için bağdaşmaz dediği fizikle matematiği, bundan böyle kopmaz bir ilişkiye soktu. Tıpkı Kopernikus gibi, o da sıfırdan başlamadı. Onun yönteminin ve düşünüş tarzının da antik dünyada temsilcileri vardı: Demokritos ve Arşimed.

Galilei'de modern bilimin yönteminin bütün asli unsurlarını bulabiliriz: Değer bulaştırmadan doğanın nasıl ve hangi nedensel ilişkilere göre işlediğini araştırma; doğayı sorguya çekmede deneyin olmazsa olmaz bir koşul haline gelmesi; gelişigüzel veri toplama yerine varsayım (hipotez)larla çalışma ve bu varsayımları deneyin denetiminden geçirerek eleme ya da doğrulama; ele alınan olguyla ilgili bir bağıntıya ulaşmak için onu nicelleştirilebilir koordinatlar içine yerleştirme; bağıntıları ya da yasaları gerçek dünyadaki bütün yan ve sapırtıcı etkenlerin elendiği ve "düşünce deneyleri"yle zihinde canlandırılan "ideal hal"lerden hareketle formüle etme; vb.:

Galileo için, gerçek Dünya somut matematik bağıntıların ideal dünyasıydı. İdeal dünya modeline göre oluşan maddesel dünya ideal dünyanın kusursuz olmayan bir gerçekleşmesiydi. Maddesel dünyayı yeterince anlayabilmek için ona hayalimizden, yani idealin egemen konumundan bakmalıydık.³

Nitekim, Galilei süredurum yasasına bu yöntemle ulaştı ve bu sayede iki bin yıllık "hareketi sürdüren nedir?" sorusu, "hareketi durduran nedir?" sorusu haline aldı. Nokta parçacıkları esas alan bir ideal durumdan hareket eden kinematik, giderek mekaniğin temeli haline geldi.

Galilei'nin temellerini döşediği matematik fizik ya da doğanın matematikleştirilmesi aydınlanmacı aklının esin kaynağıdır. Mademki doğa matematiğin diliyle konuşmaktadır ve mademki matematik soyutlamalar ve geometri aklın ürünüdür; o halde akılla doğa arasında bir uygunluk vardır!.. Mademki aklın ürünü olan matematik bağıntıların, geometrik biçimlerin ve mantığın ilkelerinin dış dünyada karşılığı vardır; o halde doğaya içkin akılla insan aklının işleyiş yasaları birdir!.. Aydınlanmanın akıl tanımının temelinde bu yanılısma, insanın binlerce yıllık tarihsel deneyiminin ve doğayla ilişkilerinin

damıtılmış, düzeltilmiş ve estetize edilmiş ifadelerini aklın, genetik ya da a priori ürünleri sayma yanılması yatar. Lock'un ve İngiliz gör-gücülüğünün a priori düşünce kategorilerini reddetmesi, matematiğin diliyle konuşan doğanın bir ölçüt, bir nirengi noktası ve burjuva toplum için meşrulaştırıcı bir dayanak olduğu gerçeğini değiş-tirmez. Daha gelişmiş kapitalizm koşullarının havasının soluyan İngiliz düşünürler, kıtadakilere kendi geleceklerini gösteriyorlardı. Aklın soylu matematiğe dayalı ve tüm dengelimeciğe elverişli aristokratik tanımını reddederken, onun burjuva girişimcinin elinde pratik, yarar-cı, araçsal ve iktisadi bir akla kaçınılmaz dönüşümünü de haber veriyorlardı.

Yukarıda belirtildi: Matematikle fiziğin kaynaştırılması ya da nice-likleştirme, Aristoteles'in indirgenemez "nitelikler"ini ortak bir pay-daya indirgemek demek. Bu toplumsal imaları olmayan, dar anlamda bilimsel alanı ilgilendiren bir gelişme değildi. Üretici güçleri önün-de hiçbir sınır yokmuşçasına geliştirmek üzere doğaya karşı hücumla geçecek; her şeyi hesaba ve ölçüye vuracak; ayrı, somut, özgün, biricik ve farklı olan ne varsa tümünü türdeşleştirme değirmeninde öğü-tecek; saçmalık ve sürdürülemezlik noktasına varıncaya kadar nes-neleri parçalayacak ve her türden bütünlüğü öğelerine ayıştıracak bir çağın müjdecisiydi. Bunun iktisadi-toplumsal alandaki yansıması, o zamana kadar birbirinin yerine ikame edilemez bir katılık ve geçir-imsizlikle varlığını korumuş bütün somut emek türlerinin ortak bir paydaya indirgendiği, birbirinin yerini alabildiği ve nihayet bireysel emekçinin çıplak emek-gücü kapasitesine dönüştürüldüğü soyut emek kategorisi oldu. Günümüzün önde gelen fizikçilerinden Ilya Prigogine, gelinen noktayı özetliyor:

Tabiatla başarılı bir diyalog başlatan modern bilim sessiz, ketum, pasif, insan karşısında ölü, bir otomat gibi hareket eden, programlandığında programdaki kuralları olduğu gibi izleyen bir tabiat görü-şüne yol açtı. Bu nedenle dokunduğu her şeyi yozlaştırdı. İnsanı tabi-ata yaklaştıracağı yerde ondan uzaklaştırdı.

(...) İnsanı yalnızlığa götüren bir bilim ile anti-bilimci metafizik tabiat görüşü arasında bir seçim yapmak zorunda değiliz. Bilimin bu son gelişimi onun genel kültür içindeki yerini yeniden gözden geçirmemiz için eşsiz bir fırsat sundu. şimdi bilim daha evrensel bir mesaj taşıyor. Öyle bir mesaj ki, insanın tabiatla ilişkisini olduğu gibi,

insanın insanla ilişkisini de içeriyor.⁴

Machiavelli

Günümüzde "amaca hizmet eden her araç meşrudur" anlamına gelen Makyavelizm, olumsuz çağrışımlar yüklü suçlayıcı bir kavramdır. Oysa araçsal akıl tam da budur. Bu ifadeye kendi çıkarını azamileştirmeyi amaç, başkalarını araç olarak gören "homo economicus"un düşünüş tarzı saklıdır. Machiavelli'nin farkı, 1512 gibi erken bir tarihte yazdığı Prens'te, bu fikri siyasete ve ulus-devlet (İtalyan birliği) hedefine kilitlenerek dillendirmesidir. Ona göre, araçları mübah kılan İtalyan birliği gibi yüce bir amaçtır.

Burjuva toplumunun ve devletin hipotetik biçimde temellendirilmesi ve meşrulaştırılması söz konusu olduğunda, bunu Machiavelli'den çok daha iyi yapanlar var. Onun üstünlüğü ve ayırt edici yanı, ulus-devlet fikrinin babası olması, dini ve feodal değerlerden arındırdığı siyaseti laik bir temele oturtmasıdır. Devleti ve siyaseti tümüyle dünyevileştirmesi, bütün kutsal anlamlarından soyundurması ve böylece siyaset biliminin temellerini döşemesidir.

Yükselmekte olan burjuvazinin eğilimlerini dobra dobra, yalansız-dolansız, bir haleye büründürmeden, bütün keskinliği ve yalınlığıyla yansıtan iki kişiden biri Machiavelli'dir. Ona göre devletin meşruiyetinin kaynağı din değil güçtür. Ahlak, hukuk ve hatta din devletin temsil ettiği çıkarın bağımlı değişkenidirler. İktidarın yekpareliğini zedeleyen her şey zararlıdır. Bu çerçevede hem Papalığı hem de feodal derebeylerini karşısına aldı:

İtalya'nın hiçbir zaman bir önder buyruğunda toplanamamasının sebebi, ne tüm İtalya'yı kendi yönetecek kadar güce sahip bulunan ne de her hangi bir başka gücün bu egemenliği kurmasına imkan veren kilisedir.⁵

Yükselmekte olan burjuvazinin iktidar arzusunu, etkin tutumunu hiç kimse Machiavelli kadar tutkulu ve iradeci biçimde dile getirmez. Bu nedenle olacak, tevekkülü ve yazgıcılığı sürekli eleştiri konusu yaptı.

Aydınlanma toplumsal varoluşun bütün düzeylerine yayılan bir "büyü bozumu", dünyevileştirme, akılcılaştırma, değerlerden arındırma ve aynı anlama gelmek üzere bir mantıksallaştırma ise eğer; Machiavelli'nin görece erken bir tarihte çığır açıcı bir rol oynadığı

tartışma götürmez..

Bacon

Yükselmekte olan burjuvaziyi, Machiavelli'den farklı olarak, yalnızca düşünceleriyle değil kişiliğiyle de en dolaysız biçimde temsil eden ikinci kişi Bacon'dır. Çağ dönümlerinde yeni bir yöntem çekışmesinin önemini hiç kimse onun kadar göze batırmadı. Tümdengelim ile tümevarım arasındaki kavga onun gözünde iki toplumsal sistemin hesaplaşmasıydı. Bu nedenle, bütün saldırı oklarını Aristoteles'e ve onun ismiyle özdeşleşen tümdengelimle yöneltti. Ona göre, Aristoteles'in mantığı bir totolojiydi. Hiçbir yeni bilgi vermiyor, doğanın araştırılmasına olanak tanımıyordu. İki bin yıldır insan düşüncesini bir kısır döngü içinde tutuyordu. Bu nedenle, Aristoteles bilimin ve düşüncenin gelişmesinin önündeki en büyük engeldi; bir belaydı. İnsanlığın doğaya egemen olmanın yolunu açacak yeni bir yonteme ihtiyacı vardı. Araştırmaya, gözleme, deneye, doğanın didiklenmesine, nedensellik bağlarının açığa çıkarılmasına olanak tanıyan; erken genellemelerden kaçınan; mümkün olan en doyurucu olgusal zenginliği veri olarak sonuca giden; sağlama yoluyla rastlantısal ya da yanıltıcı olguları eleyen bir yöntem... Bu, tümevarım yöntemi idi.

Yöntem ve Aristoteles fiziği, Galilei için de bir sorunsaldı. Ama o, yukarıdaki özetten de anlaşılacağı üzere, tümdengelimle tümevarımı araştırma ve sonuca gitme sürecinde birlikte kullandı. Bilim, Bacon'ın iki yöntem arasında hatalı bir karşılık ilişkisi kurduğunun, bilimsel etkinliğin onun kendinden geçmiş bir taşkınlıkla savunduğu tümevarım şemasına ve işlemlerine sığmadığının çoktandır farkında. Sorun başka bir yerde yatıyordu. Sorun; biçimsel mantığın özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü halin imkansızlığı gibi ontolojik ilkelerinde ve tümdengelimini dilin ve gramerin sınırları içine hapseden; tümel önermelerini ve çıkarımlarını bu sınırlar içinde taşılaştıran tutumunda. Tümdengelimini araştırmaya, yeni bilgiye ve gözleme kategorik olarak olanak tanımaması; aslında bir yanılgıdır. Çözümsel (analitik) ve bütünü öğelerine ayrıştırıcı biçimde kullanıldığında yeni bilgi pekala mümkün.

Ancak, bu durum Bacon'ın rolünün ve kavgasının önemini azaltmıyor. O, polemikçi üslubuyla, yeni bir yöntem arayışının önünü

tıkayan bütün ön kabulleri sarstı.

Descartes

Alvin Toffler, Ilya Prigogine-Isabella Stengers'in yukarda anılan çalışmasına yazdığı önsözde:

Batı uygarlığının en gelişmiş hüneri problemleri parçalara ayırmaktır. Yeniden birleştirmeyi çoğunlukla unuttur. Karşılıklı ilişkiler ağır gözardı edilir⁶ diyor. Gerçekten de, yalnızca Toffler değil, pek çok yorumcu ve araştırmacı Kartezyen yöntemi Batı uygarlığının omurgası sayar. Nedir Kartezyen yöntem?

Her şeyden önce, uzayın geometrikleştirilmesi. Yani, Galilei doğayı matematikleştirdi, Descartes ise uzayı. Kurduğu analitik geometri bunun ürünüydü. Düşünce tarihindeki bu büyük adımın önkoşulları hazır. Görüşleri nedeniyle Aristoteles'in kullanışsız bulduğu Öklid geometrisi yedekte bekliyordu. Öte yandan, Kopernikus ve Kepler göksel hiyerarşiyi yıkmışlardı. Uzayın artık hiçbir ayrıcalıklı noktası yoktu.

Descartes'in koordinatlar sistemi, mekanik determinizmin asli ögesidir. Çünkü:

Koordinat sistemi, uzamla belirlenmiş maddenin hareketini ya da durumunu saptamakla kalmayıp onun daha sonraki bir anda alacağı durumunu ya da hareketin eğilimini de matematiksel olarak çözümlemeye imkan veriyordu.⁷

Verili durumun soyutlanmasından kalkarak geçmişi ve geleceği bilmeye olanak tanıyan bu yöntem, dönemin insanın özgüvenini olağanüstü pekiştirdi. Öyle ki, Laplace, doğayı oluşturan bütün öğeleri bilebilen bir üst-zekanın "en büyük cisimlerden en küçük atomlara dek varolan her şeyin evrimini tek bir formülle" açıklayabileceğini ileri sürdü.

Bacon, tümdengelim skolastiğin elinde fosilleşmiş haliyle bir tartışma, akıl yürütme, tanıtlama ve öncül önermelerde örtük olarak zaten var olan bilgiyi tekrarlama yöntemi olarak karşısına aldı. Oysa, Descartes'in elinde tümdengelim, bir araştırma, çözümleme, bütünü en küçük, yalın ve seçik ögesine varıncaya kadar parçalama yöntemi halini aldı. Onun yöntemi, iç bağıntılarını açığa çıkararak "kavranmış" bütüne ulaşmak üzere yeniden birleştirmeyi de içeriyordu. Ama Toffler'in belirttiği gibi, trisa kalkan Batı uygarlığı bu yönü, dolayısı-

la her türlü bütünsel bakışı tümüyle boşladı.

Descartes'in ruhla madde dünyası arasındaki kategorik ayrıma dayalı ikiciliği (düalizm), çağdaşı Hobbs dahil, materyalizme yönelen aydınlanmacılar tarafından reddedildi; tümdengelimci yöntemi yetersiz bulundu. Ama Descartes'in kendisini arındırarak yöntemini inşa ettiği kişisel deneyimi; aydınlanmacılar model olarak aldılar ve bir siyasal programa dönüştürerek bütün topluma uyguladılar. Onun kişisel deneyiminin kurulu düzene ve tüm topluma genellenmesi kopuş ve devrim demektir:

(...) bizzat devrim fikrinin de Kartezyen ilkelerden kaynaklandığı ortadadır. Hoş, burada da bir parantez açılarak Descartes'in devrim düşüncesinin kendi ilkelerinden çıkarsanmasından nasıl çekindiği ve bu tehlikeye karşı nasıl ilginç özürlerle başvurduğu anımsatılabilir. Ama bu özürlerin hiçbirinin devrim düşüncesiyle Fransız filozofun ortaya attığı ilkeler arasında varolan organik bağı perdeleyemediği de ortada.⁸

AYDINLANMANIN HUZURSUZ DÜŞÜNÜRÜ: ROUSSEAU

Aydınlanma bir büyü bozumuysa eğer; özgüveninin doruğunda olduğu bir dönemde, ondan devraldığı kuşku ve eleştiri silahıyla aydınlanmanın tilsimini bozan ilk kişi de Rousseau'dur. Fransız devrimini derinden etkileyen ve Jakoben diktatoryası sırasında baş tacı edilen Toplum Sözleşmesi'ni rağmen, hatta belki de bu nedenle, Rousseau'nun çelişik bir konumu var: O hem aydınlanmacı hem de bir aydınlanma eleştirmenidir. Alman İdealizminin ve yer yer de Marx'ın kendisine dayanak noktaları bulabildiği bir konum.

Rousseau, ilk olarak, kişiliğin akılcı tanımının benliğin bir yönünü; duyguyu, duyarlığı ve imgelemi dışta bırakan bir yüzeysellik taşıdığını sezgisine sahipti.

İkinci olarak, aydınlanmacıların eski rejime yönelttikleri eleştiriyi, o bütün uygarlığa genelledi. Aydınlanmanın ana akımının yukarıda değinilen kurtuluş ve aklı özgürleştirme perspektifi Rousseau'yu tatmin etmiyordu. Ona göre, uygarlık insanın arı ya da otantik binliğini bozmuş, çarpıtmış, kendisine dışsal değerlere bağımlı kılmış; söz uygunsa birinci doğasını baskı altına almıştı. Aydınlanmanın sarsıl-

maz bir güven duyduğu ilerlemenin bu durumu gidermesi şüpheliydi. Diğer bir deyişle, Rousseau daha sonraları Freud'un ilerlemenin ve uygarlığın güvencesi saydığı kısıtlama ve bastırmaları; başka yön- lere aktılabilecek bir enerji fazlası sağladığı için onay verdiği "ilk doğa" üzerindeki engellemeleri, esaslı bir sorun ve bir "yabancılaşma" hali sayıyordu.

Üçüncü olarak, aydınlanmanın özerk bireyi aynı zamanda mülk sahibi birey olduğu halde, Rousseau mülkiyeti ve eşitsizliği toplumun kendisini organik bir bütün olarak yeniden kurmasının önündeki engeller olarak görüyordu. Prodhon'u önceleyerek mülkiyeti bir gasp olarak nitelendiriyordu. Dolayısıyla, onun "insanlar özgür doğarlar, oysa her yerde zincirlere vurulmuşlardır" sözü, aydınlanmacı kav- rayışı aşan bir derinlik taşır.

Dördüncü olarak, toplumu ve devleti hipotetik biçimde temel- lendirir ve kurucu ilkeler önerirken, Rousseau başka her hangi bir aydınlanma düşünürüyle kıyaslanmayacak ölçüde tedirgin ve huzur- suzdu. Çelişkilerle parçalanmış, kendi çıkarına odaklanan bireylerden oluşmuş, tikel çıkarların çarpıştığı bir sivil toplumdan bir "genel irade" nasıl çıkacak, bir "ortak çıkar" nasıl belirlenecek, politik kurtuluşun ürünü olacak bir anayasal (yani sözleşmeye dayalı) devletin bu sivil toplumla ilişkisi ne olacak, öz çıkarın güdülediği bireylerden oluşan bir toplumda erdem nasıl egemenliğin ilkesi haline gelecekti? Bu sorular onu zihnini kemirip durdu.

Bütün bunlar Hegel için sorun değildi. Çünkü, mutlak tinin ken- disini açıklamasının nihai durağı, tarihin sonu ve ereği olarak onun ussal devleti, meşrulaştıncı gerekçesini zaten sivil toplumun çelişki- lerinin, aile ve özel alan gibi öteki düzlemlerin içerilip aşılmasında buluyordu. İçerip aşma, aslında koruma anlamına geliyordu. Onun bütünselliği, tikellik bolluğuna dayalı dolayımlanmış bir bütünsellikti.

Beşinci olarak, Rousseau gelişen burjuva ilişkilerin benliği parçalaması, kişisel bütünlüğü yıkıma uğratması karşısında varoluşsal bir kaygının sözcüsüydü.

Düşüncesinin bütün gelişkilere rağmen, Rousseau yitik bir "altın çağ"ın özlemiyle geçmişe bakmadı. Toplum sözleşmesi, bütün bu sorun ve sorulara bir yanıt ve çözüm olarak görülebilir. Nedir Toplum Sözleşmesi'nin özü ve bulduğu çözüm? Toplum sözleşmesi politik toplumun sivil toplum üzerinde önceliğini ve baskınlığını vaaz etmek-

te, genel iradeyi tikel çıkarlarını dayatanlara karşı yaptırım gücüyle donatmakta ve artık "doğal" değil yurttaşa dayalı "yapay" ve, Hegel'den farklı olarak, dolayimsız bir bütünlüğü amaçlamaktadır.

Jakobenler de Rousseau'yu ve Toplum Sözleşmesi'ni aynen böyle anladılar. Başka koşullarda eşitlikçi bir doğrudan demokrasinin esin kaynağı olabilecek Toplum Sözleşmesi'nin, burjuva topluma giydirilmesinin bir tek yolu olabilirdi: Diktatorya... Öyle de oldu:

Jakobenler, burjuva devrimini radikalliğinin doruğuna iterken kendilerini de açmaza aldılar. Antik çağa öykünerek, erdemli yurttaşlar cumhuriyeti hülyasıyla hareket ediyorlardı. Oysa eylemleriyle, kişisel çıkara ve mülkiyete, kendisini odak kabul eden bireylere dayalı burjuva toplumunun bütün prangalarını çözmüş, bütün güdülerini başıboş bırakmışlardı. Bu açmazdan yıldırıcı bir terörle çıkmaya çalıştılar; başarısızlıklarının bedelini giyotinle ödediler.⁹

AYDINLANMA ve MODERN ÇAĞ ÜSTÜNE SAPTAMALAR

Aydınlanmaya göre aydınlatmak, her türlü vesayetten kurtararak insanı aklını kullanabilecek şekilde reşit hale getirmek ve bilinci dönüştürmek salt bilişsel bir süreç ve işlemdi. Toplumsal koşullarla, bireyi çevreleyen gerçeklikle bilincin dönüşümünü arasındaki karşılıklı etkileşim asla soruşturulmadı. Bir tarafta akıl, öbür tarafta toptancı biçimde gelenek, dogma, hurafe, önyargı, bağımlılık, kişiyi cemaate ya da çeşitli zümrelerin kapalı dünyasına hapseden ilişkiler ağı, vb duruyordu. O halde, aydınlanma bütün zamanlara ve mekanlara, hangi gelişme basamağında olurlarsa olsunlar bütün halklara ve kültürlere uygulanabilir bir pratikti. Dolayısıyla, öznesi bütün "insanlık" olan soyut ve tarih dışı bir evrenselliği ve türdeşleştirmeyi esas alan aydınlanma, kendi has coğrafyasının dışına çıktığında uygarlaştırıcı işlevi nedeniyle sömürgeciliği haklılaştıran bir dayanak haline geldi.

Sonuçlarından baktığımızda, aydınlanmanın bu türdeşleştirici evrenselliğinin, ilkelik ve akıdışlılıkla damgalayarak insanlığın bilgi birikiminin farklı çığırını kurduğu, kültürel çeşitlilik üzerinde çoraklaştırıcı bir etkide bulunduğu söylenebilir.

Aydınlanma, burjuva çağın ideal sunuluşu, bir bakıma güzelleme-

sidir. Söz konusu olan basit bir ideolojik hile ya da çarpıtma değildi. Eski rejimle karşıtlığın ve mücadelenin birincil sorun olduğu, henüz sınırlı bir varlık alanına sahip burjuva toplumunun bütün ilişki biçimlerini sergilemediği ya da bu ilişkilerin bir eleştiri nesnesi olacak kadar olgunlaşmadığı bir dönemde, burjuva toplumunun estetize edilmiş ve yer yer ütopyik sunuluşuyla gerçekliği arasında muazzam bir mesafe olması kaçınılmazdı. Herkesin mülk sahibi ve kendi kendisinin efendisi olduğu, herkesin önünde sonsuz fırsatların ve gerçekleştirilebilir bir olumsuzluk tayfının bulunduğu küçük burjuva mülkiyet düzeni burjuva toplumunun ideal imgesidir.

Aydınlanma, burjuva toplumunun sadece ideal değil aynı zamanda aksiyomatik sunuluşudur. Tarihsel bakımdan yoksunluk onun en büyük zaafıdır. Burjuva toplum tarihten değil kurgusal durumlardan yola çıkılarak gerekçelendirilir. "Homo economicus" Robinsone Cruso'dan, toplumsal düzen "doğal durum"dan, herkesin herkesle savaşından hareketle açıklanır. Tarihsel bakış yoksa, düşünümSELLİK de yok demektir. Kant'ta ilk işaretlerini gördüğümüz, aydınlanmanın ve burjuva çağın kendi üzerinde düşünmesi, kendisini eleştirel irdelemeye konu yapması çok sonradan gelir. Dolayısıyla, aydınlanma evrenselliğini aslında tarihsizliğinden, bütün zamanlara uygulanabilirliğinden alır.

Bilgiyle egemenlik ve bilgiyle özerklik arasında kurulan içsel ilişki nedeniyle, aydınlanma etkin bilgi demektir. Bilgi bir mücadele aracıdır; dönüşmek ve dönüştürmek için ona sahip olunur. Daha açıkçası, aydınlanmacılar asla temaşacı bir tutuma girmediler; algılanan bilşsel bir çerçevenin ötesine geçmese de, bilgiyi toplumsal-siyasal mücadeleler içinde dövüştürdüler. Bu, Marksizmin devraldığı bir mirastır.

Aydınlanma Cassirer deyiimiyle bir "bilgi susuzluğu", insanın doğayı anlama gücüne duyulan sınırsız bir güvendir. Olağanüstü bir merak, araştırma, soruşturma, buluş ve amatör çaba dönemidir. Aydınlanmacıların sınırsız özgüveninin kaynağı, doğayla insan arasındaki mesaj alışverişinde bizim ve doğanın yapısından ileri gelen kısıtların farkında olmayışlarıydı.

Tarihsel bakış yoksunluğu aydınlanmanın akıl tanımına da yansır. Akıl biyolojik ve toplumsal bir tarihi yoktur. Adeta, tann gökyüzüne kapatılırken, Prometheus'un ateşten sonra ondan çaldığı ikinci bir

şeydir. Dünyayı gizlerden ve kutsal anlamlardan arındıranların hikmetinden sual olunmaz yeni gizidir. Aydınlanmanın insan merkezci bakışının en çok sırttığı konu, onun akıl tanımı ve akla yüklediği anlamdır. Oysa, aydınlanmanın akli, aklın skolastiğin, doğmanın ve dini düşüncesinin baskısı altındaki kimi -yalnızca kimi- kapasitelerinin azat edilmesidir. Bu akıl türü tarih boyunca marjinal bir varoluşa hep sahip olageldi. Eski düzenin çatlaklarında kendisine barınaklar buldu. Eski düzen bu akli kimi kez şeytan taşlar gibi taşladı. Aydınlanma onu icat etmedi, sistematik bir ifadeye büründürerek başat hale getirdi. Ross Poole, haklı bir noktaya parmak basıyor:

Daha ziyade daima varolmuş olan belli akıl türleri modern dünyada başat hale gelmişlerdir ve en azından pekala akıl statüsünde olma iddiası taşıyan öbür biçimler marjinalleştirilmiş ve irrasyonellik konumuna itilmiştir.¹⁰

Bütün zamanlar için geçerli ve tarafsız bir akıl tanımı olamaz. Akıl tanımları da tarihsel olarak koşullu, özgül ve tek yanlıdır. Skolastiğe karşı kurtancı rolünü oynadıktan sonra, aydınlanmanın akli hızla araçsal akla dönüştü. Tek yanlı baskınlığı içinde bireysel ve toplumsal yaşamın tüm düzeylerine nüfuz etti. Dışsallaştı. Dışsallaştığı oranda insanı özgürlüğe, özekliğe, kendiliğindenciliğe, yaratıcılığa alan bırakmayan nesnel zorlama şebekeleriyle, M. Weber'in deyiimiyle "demir kafes"lerle kuşattı. İmgelemi köreltti. Çeşitliliği yok ederek akli ve yaratıcı etkinliği uyaran zenginliğinden yoksun bıraktı. Her şeyi maliyet muhasebesinin konusu haline getirdi. Gizemsizleştirerek yola çıktı ama bu kez nesnel ve eskisinden daha zor kavranır giz perdeleri yarattı. Her türden çalışmayı kendini gerçekleştirme olmaktan çıkarıp varolma ve ayakta kalma aracına, "iş"e dönüştürdü. Her şeyi parçalayarak içinden çıkamadığı atom-altı parçacıklar deryasına kadar indi ama hiçbir şeyi yeniden bütünleştirmede tümüyle yaya kaldı. Bir özgürleşme ve özne olma çağrısıydı; aysa insanı yapıların taşıyıcılarına dönüştürdü, vb.

Aydınlanmanın azat ettiği araçsal akıl, tek yanlı baskınlığı içinde kindi işlev ve "fayda"sının limitlerine ulaşmış, akıl dışılığı dönüşmüş ve varoluşsal sınırları zorlamaya başlamıştır. Verimlilik ve hızın artık astarı yüzünden pahalıdır. Gittikçe artan karşı etkenler hız kesmekte ve verimliliği düşürmektedir. Tükenmez ve bedava kabul edilen doğa araçsal akıl için bir sınır koşulu haline gelmiştir. Kendi mantığı içinde

derinleşen ve her alanı istila eden araçsal akıl, eninde sonunda bir insansızlaştırmadır. Çünkü, insan doğasından kaynaklanan zaaf ve kısıtları bir engel olarak görür ve her yerde insanı ikame etmeye çabalar. İnsanı gereksizleştirir. M. Weber'in kapitalizmin ve modern çağın ayırt edici özelliklerinden biri olarak gördüğü "gayri şahsılık" ya da kişileri rahatlıkla birbirinin yerine geçiren, insanı kendi ritmine ve prosedürlerine tabi kılan, somut insanın duygu, zaaf ve yetmezliklerini dışta bırakan "aygıt mantığı", sonuçta bizatihi bir tür olarak insanı sorun sayar. Bu ve yaşamın doğası gereği verimliliğin ve maliyet muhasebesinin nesnesi yapılamayacak yönlerine tecavüz varoluşsal sınırlardır.

Kısacası çok şey değişmedi. Gizler ve gizleri üreten mekanizma değişse de gene dünyayı gizlerden arındırmak durumundayız. Bir başka skolastiği, araçsal aklını aşmak zorundayız. Yeni bir uygarlığa ulaşmak için gene her şeyin eleştirel aklın süzgecinden geçirdiği bir özgürleşme uğraşından geçmemiz gerekiyor. Ama bu kez tarihsel bir bilinçle yüklü olarak. Bu demektir ki, Andre Gorz'un sözleriyle, artık "akılcılığı akılcılaştırmak zorunluluğu" ile karşı karşıyayız. 18. yüzyıl aydınlanması ile süreklilik ve kopuş bağıni da ancak buradan kurabiliriz.

Kaynakça:

- 1 F. Engels, Marx Engels, Seçme Yapıtlar, cilt 3, Sol Yayınları sf. 130.
- 2 A. Adnan Adivar, Tarih Boyunca İlim ve Din, Remzi Kitabevi, sf. 244.
- 3 Richard S. Westfall, Modern Bilimin Oluşumu, Tübitak Yayınları.
- 4 İlya Prigogine-Isabella Stengers, Kaos ve Düzen, İz Yayıncılık, sf. 38-39.
- 5 Aktaran Alaeddin Şenel, Siyasal Düşünceler Tarihi, Bilim ve Sanat Yayınları, sf. 306.
- 6 İlya Prigogine-Isabella Stengers, Kaos ve Düzen, Alvin Toffler'in önsözü, sf. 9.
- 7 Aydın Çubukçu, Mantık ve Diyalektik, Yurt Yayınları, sf. 58.
- 8 Adnan Ekşigil, Marx ve Aydınlanma, Sınıf Bilinci, sf. 194.
- 9 Kenan Kalyon, Modernliğin Ötesi ve Postmodernizm, Emek Kitap Dizisi-1, sf. 89.
- 10 Röss Poole, Ahlak ve Modernlik, Ayrıntı Yayınları, sf. 58.

Ali KAŞIKKIRMAZ

KÜRT AYDINI KÜRTÇE İLE AYDINLATABİLİR

İnsan düşünen hayvandır" belirlemesinin akabinde şu cümle getirilebilir: "İnsan konuşan hayvandır."

İnsanın gelişen beyni, işlevselliğini düzenli, kurallı sesleri oluşturarak açığa çıkardı. Bu, dil-lisan denen şeydir. Dil, bireysel düşüncenin ikinci şahıslara aktarılmasının temel aracıdır. Düşünce, bu araç sayesinde gelişip "kendinde" olmaktan çıktı ve toplumsallaştı.

İnsan alet/araç yaptı; yaptığı alet/araç onu geliştirdi; o da aleti bir üst düzeyde yeniden geliştirdi. Bu diyalektik ilişki dil içinde de teker-rür etti: İnsan beyni/düşüncesi dili yarattı; dil düşünceyi -dolayısıyla insanı- geliştirdi, gelişen düşünce de dili geliştirdi.

Soyolojik gelişim, aynı kurallı ve düzenli seslerle düşünen -iletişim kurabilen- bir toplum düzeyine ulaştığında, etnisite diğer olgularla beraber bir olgu olarak tarih sahnesindeki yerini aldı. Başka etkenlerin yanı sıra aynı dille iletişimde bulunan toplumun etnik süregen-

liği dilinin gelişimini zorunlu kıldı. Dilde durağanlık ve gerileme, etnisite için ERİME demektir. Öyleyse şu ifadeyi kullanmakta sakınca yoktur: Ulusal varlık, ulusal dilin varlığı ve gelişimi ile mümkündür.

Kuşku yok ki etnik diliyle aydınlanan biri için bütün bunlar artık geride kalmıştır. Çağcıl bir sorun değildir, ilerletici de değildir. El hak doğrudur! Öyleyse sorun nedir? Konunun can alıcı noktası da budur. Sorun şu ki, biz pek de çağcıl olmayan bir sorunla/ Kürt ulusal sorunuyla, onun çözümüyle uğraşmak zorundayız. Zira, onu yok sayarak mevcut coğrafyada -etnik kökenimiz ne olursa olsun- genel olarak gelişme/ilerleme kaydedemeyeceğimize göre, kayıtsız kalamayız.

Kalamayız, çünkü Kürt toplumunun ilerlemesini durdurma gayreti, koşullarımızda Türk toplumunun ilerlemesine de ket vurmaktadır. Kürt'ü eritmeye çalışan Türk, patinaj yapıp durmaktadır. Açıkçası doğal, sancısız bir toplumsal gelişim açısından bir sorunla yüzyüze belirlenmesi abartı olmaz. Sorunun nedenleri yaşamın tüm alanlarını içeren bir kapasitededir. En genel anlamıyla Türk ve Kürt aydınlanmasındaki ciddi bir atılım beraberinde ilerlemenin/gelişmenin yolunu döşeyecektir.

Oysa Türk, Kürt'ü yok saymakta; Kürt, Türk'ün daha bir hızla ilerlemesine engel teşkil etmektedir. Gösterilmekte olan çok yönlü çaba, bu fasit döngünün aşılmasına yöneliktir. İşin siyasal ve diğer boyutları ile çözüm yolları bu yazının konusu değil.

KÜRT ULUSAL VARLIĞI KARARLIDIR

Kürt toplumunun/ulusunun, egemen ulusun ilerleyişine ket vuruyor olmasının temelinde Kürt ulusal varlığının kararlılığı olgusu yatmaktadır. Bu kararlılığın DİL KARARLILIĞINI beraberinde getirdiğini önemle belirtmek gerekir. Öyleyse dil olgusu üzerinde durmak gerekir.

"Tarih, yazının icadıyla başlar"; bir anlamıyla bu, düşüncenin kuşaktan kuşağa aktarımı demektir. Burada dil olgusu karşımıza çıkmaktadır. Zira yazılan düşünce, dil denen iletişim aracının sembollerle kullanılmasından ibarettir. Toplumun etnik kararlılığı aynı zamanda kullandığı dilin kararlılığına delalet eder. Bir etnik toplumun istisnasız tüm bireylerinin öldürülmek suretiyle ortadan kaldırılışının tarihsel kanıtı yok gibi. Ancak bir dilin yok edilmesinin, o dili konuşan etnik toplumu da ERİTTİĞİ -bu anlamıyla yok ettiği- tarihte çok rastlanan

bir vakadır.

Kürt dilinin yazıya aktarılması, aktarma çabasının sürekliliği, bu dilde yaratımların olagelmesi, siyasal yenilgilere rağmen KARARLILIĞININ önemli bir belirtisi olmalı. O kadar ki Arapça, Farsça ve 20.yy'da gelişen Türkçe gibi bölgesel dillerin kuşatması ve tam bir baskısı altında bile bir yaratım aracı olarak kullanılmasının başkaca bir nedeni yok. Kürtçenin kararlılığı, Kürt aydınının onunla düşünmesini, onunla yaratımlarda bulunmasını gerekli ve zorunlu kılar. Aksi halde toplumla buluşamaz, onu aydınlatamaz, değiştiremez, dönüştüremez, fonksiyonunu yerine getiremez. Sadece siyasal bir kişilik olarak buluşabilir. Bu ise toplumun benliğine nüfuz edememek anlamına gelir.

Kürt aydını, dilini kullandığı zaman tarihin onu zikretmesine layık olmuştur. Çünkü böylelikle toplumsal devinime çok daha derinden etkiye bulunabilmiştir. Feqiyê Teyran, Ehmedê Xanî, Melayê Batê vb. kendilerinden sonraki çağlardan sonra 19. yy'daki Kürt ulusal hareketlerinin düşünsel zeminini döşediler.

Her ne kadar Kürt tarihini kendisiyle başlatsa da son hareketin zemini de Celadet Bedirxan'ın HAWAR ve etrafında boy veren aydınların yaydığı aydınlığa dayanmaktadır.

Doğaldır. Kürt aydını, kendini anadiliyle değil, başka bir dille ifade etti. Siyasal uğraşı içinde olan aydınlar için bu, hemen hemen kesin olarak böyledir. Fakat bu durum, siyasal aydının "Kürt aydını" sıfatını kararlılıkla taşıyabilmesine yetmemiştir. Çünkü aydını aydın yapan onun toplumu anlama, dönüştürme ve ilerletmedeki kararlılığıdır. Adına hareket ettiği toplumla kelimenin gerçek anlamıyla iletişim kuramayan, onun dilini kullanamayan -ve kullanmayan- aydın söz konusu fonksiyonunu sonuna kadar yerine getiremez. Başına iki vukuattan biri gelir: Ya "kimseye yar olamadım" diyerek yerine oturur, ya da dilini kullandığı topluma intisab eder.

CELADET BEDIRXAN

20.yy KÜRT AYDINLANMASININ SEMBOLÜDÜR

Ulusal kurtuluş hareketleri 1930'lu yıllara dek, ancak 15. ve 16. yy'lardaki medrese kökenli aydınların zayıf ışığıyla devinebildi. Kürt toplumu, 20.yy'da tam da en gerekli olduğu dönemde aydınsız kaldı,

aydınlanmasız kaldı. (Aslında bu ciddi durumu derinlemesine ele alıp işlemek gerekmektedir.) Bu durumu farketmiş olmalı ki Celadet Bedirxan, siyasal kimliğini bir tarafa bırakıp toplumun ihtiyaç duyduğu büyük bir aydın kimliğiyle yeni bir uğraşıya, toplumu aydınlatmaya yönelmiştir. Celadet Bedirxan ve ekibinin çıkardığı HAWAR, doğrudan doğruya Kürtçe düşünen/yazan ve böylece etrafa/toplumna algılanabilir bir ışık yayan yeni bir ekol yarattı. Ne yazık ki Celadet Bedirxan uğraşısını hasat edemedi. Ancak bulunduğumuz zaman diliminden dönüp baktığımızda, Celadet Bedirxan'ın yaptıklarıyla, yaratımlarıyla, aydınlanması ve aydınlatmasıyla 20.yy Kürt aydınları içinde tarihsel çapta bir iş yaptığını görebilmekteyiz. O'nun yegane şanssızlığı, kısa sayılacak etkinliğinin ölümünden sonra durmuş olmasıdır. Eğer Hawar'ın başlattığı çaba biteviye sürseydi, bugün çok daha farklı bir konumda olunacağı tartışma götürmez bir gerçektir.

Celadet Bedirxan'ın girişimi, neden onun ölümünden sonra kesintiye uğradı? Bu soru, Kürt aydınının adeta mukadderatı gibi olan sürgün, imha, susturma, hapsedmeye dayalı Osmanlı-Türk rejimlerinin güttüğü politikanın anlaşılmasıyla cevap bulabilir. Hem Osmanlı Devleti hem de onun varisi TC, her kıpırdanıştan önce ve kıpırdanışta örgütsel ya da düşünsel yönden öncülük eden veya etme potansiyelinde olan herkesi ya imha etme ya sürgüne gönderme, satın alma ya da hapsedme politikası güttü. Dolayısıyla tarihin hemen her döneminde Kürt aydını, aydınlatacağı ortamın içinde bulunma fırsatını bulamadı. -Düşünün ki 1940'lı yıllarda Kürtçe'den başka bir dil bilmeyen Kürt köylüsünün peşine, Kürtçe konuştuğunu duyup gammazlayan hafiyeler bile takılıp, Kürt insanının cezalandırıldığı dönemleri de yaşamıştır bu coğrafya-. Belirlemeyi, tarihin iki noktasında biraz aralayabiliriz: İlki Abdurrahman Paşa hareketine kadar (1804) olan ve etnik şekillenmenin Türklerde ulus olarak tezahür etmediği dönemde, medreselerde yetişen Kürt aydın tabakasının alt kesimi toplumla içiçedir. Düşünüyor, yazıyor, kısmen de olsa halka yansıtıyor. Böylelikle de 19.yy Kürt ulusal hareketlerinin düşünsel zeminini hazırlıyor. İkincisi ise 1950-1970 döneminde Türk okullarında okumakta olan Kürt öğrenci kütlesi olup, bunlar da nispeten 1980 darbesine dek toplumla yanyana bulunma şansını yakalıyorlar. Ancak son derece politize olmuş dönemde, öncelikle politik kimlikleriyle toplumla yanyana oluyorlar. Kürt insanının benliğine yine de

uzak kalıyorlar. Aydınlatmaları yüzeysel kalıyor. Bu durumu kısmen aşmaya çalışan iki uğraş var: Roja Welat ve Tırêj dergileri.

Sonuçta 12 Eylül darbesi, şekillenmeye ve aydınlatmaya çalışan Kürt aydınını darmaduman ediyor; insanları, kendini yakmayı yaşamaya tercih ettiği bir hapisane cenderesine tabi tutuyor. Kürt toplumu yine aydınsız kalıyor. Ancak bu son dönem aydınlaşma çabası, yine de 1984'teki siyasal mücadelenin düşünsel zeminini yaratacak denli etkili oluyor.

Kürt aydınının toplumdaki fiziken uzak tutulmasıyla uzakta kalan aydın, ancak genel siyasal aydınlanma ve hareketliliklere zemin oluşturabildi. Toplumun, deyim yerindeyse hücrelerine, "ruhuna" nüfuz edemedi. Ulusal mücadele siyaseten -dilerseniz askeri deyin- yenildiğinde geride yine aydınlanmamış toplum gerçekliği tüm çıplaklığı ile ortada kaldı. Bu durum, günümüze dek genellikle hep böyle geldi. Bu kısa aradan sonra konumuza dönüş yapabiliriz.

20.yy yıl Kürt aydınlaşma çabalarında Celadet Bedirxan ve onun HAWAR'ının özel bir konumu var. Bu özel konum, Celadet Bedirxan'ın Kürt latin alfabesini oluşturarak dönemin edebiyatçı, dilbilimci, derlemeci, şair vb'nin göğermesine zemin hazırlayıp topluma ulaşmalarına, kısmen de olsa ulaşmalarına olanak sağlamıştır. Celadet Bedirxan ve uğraşısını ÖZEL ve ÖNEMLİ kılan en belirgin şey, O'nun Kürtçe alfabe ve bilimsel grameri oluşturması, Kürtçe düşünen, yazabilen, etkinlikte bulunabilen elitin yaratılmasına yönelik çabasıdır. Bu çaba sayesinde ki Kürt aydını, Kürt aydını olabilme zeminine kavuşabildi. Belirtilmeli ki, Celadet Bedirxan'inkine benzer ve onu çok yönlü aşma hedefli bir çaba hala da pratiğe geçirilebilmiş değil. Böyle bir çaba, -dilerseniz ATILIM deyin- yürütülmedikçe Kürt aydını hep tekil kalacak, hep başka bir dünyada kalacak, hep başka bir ulusun diliyle kendi halkına, işçisine, emekçisine vb. seslenme şanssızlığına uğrayacaktır; kendini topluma anlatamayacak ve toplumu yeterince anlayamayacaktır. En iyimser bir deyimle ancak yabancı dilli politik bir kimlikle devinim gösterebilecektir. Oysa Kürt toplumunun politikacılarından daha fazla hücrelerini aydınlatacak ve ona onun diliyle seslenecek aydına ihtiyacı vardır. Kuşkusuz bu yönlü çaba hiç yoktur demek doğru değildir. Ne var ki tekil kalan bu yönlü edimler son derece zayıf ve etkisiz kalmaktadır.

DİLİNİ BİLMİYEN AYDIN TİPİ AŞILMALIDIR

Aydın, eğitim görmüş insandır. Ancak böylece eğitici olabilir. Aydın, kendi dilini en iyi kullanabilen insandır. Ancak böylece halkıyla derinden iletişim kurabilir. Türk okullarında eğitim görmüş Kürt aydını öncelikle Türkçe düşünüp yazabiliyor. Bu son derece doğaldır. Zira aydın vasfını taşıyabilmek için asgari düzeyde de olsa felsefe, mantık, sosyoloji, tarih, coğrafya, fen bilimlerinden vb. haberdar olmak gerekmektedir. Bunlara ise ancak Türkçe ile ulaşılma imkânına sahiptir Kürt insanı, dolayısıyla Kürt aydını. Ancak bilimi gıda olarak -başka bir dille de olsa- alan bir Kürt edebiyat, müzik ve kültür adamı pekala kendi toplumunun diline dönüş yapabilir. Dilini geliştirip, onu toplumuyla iletişimde temel araç haline getirebilir ve getirmelidir de. Üstelik bu onun temel görevlerinden biridir. Çünkü aydın, aydınlatacağı toplumun diliyle toplumla iletişim kurduğunda gerçek fonksiyonunu üstlenmiş olur.

Aydın, öteki özelliklerinin yanı sıra İRADECİDİR de. Ayrıca böyle olmak zorundadır. Ancak böylece edilgen değil, etken olabilir. ETKEN olmak aydınının temel devinimidir. Bu açıdan Kürt aydınının iradi olarak kendi dilini kullanması, ona işlerlik kazandırması, onunla düşünüp yaratımda bulunması ESAS olmalıdır. Yeni süreçte kendi toplumunun dilini bilen, kullanabilen, yaratım aracı olarak kullanan aydın iradesi tezahür etmelidir. Aydın, aydın olmaya ilk adım attığında bu iradi tutumu benimseyerek, işin zorluğunu göğüsleyerek davranmalıdır. Yoksa aydınlatıcı yönünün hep eksik/aksak kalacağını bilmelidir.

Burada Kürt dilinin daha da gelişip güçlenmesine, Kürt kültürünün yeniden serpilip gelişmesine ve burjuvanıkinden ayrışmasına kaynaklık edecek şu çabanın mutlaka, sorumluluk duyan herkesçe sarfedilmesi gerekmektedir:

Tüm halk kültür yaratımlarının hızla derlenip toparlanması ve yayınlanmasından söz ediyoruz. Kürt mitolojisini içinde barındıran ve denebilir ki La Fontain ve Esop'unkileri aratmayacak içerik ve zenginlikte Kürt masalları vardır ve bu kaybolmaktan kurtulmayı bekliyor. Kürt çocuk yaratımları hızla derlenip yayınlanmalıdır. Bilmeceler, sayışmalar, deyimler, atasözleri, maniler, sıtranlar, folklorik ve iş sıtranları, destanlar, şiirler, beyitler büyük bir çaba ve hızla derlenip yayınlanmalıdır. Sanat tarihine ışık tutabilecek eserlerin fotoğraflanıp

yayınlanması, tarihsel kalıtların belgelenmesi, yayınlanması derlenmeyi beklemektedir. Müziğin her türünün derlenip notalanması gerekmektedir. Hele de mükemmele çok daha yakın bir Kürtçe sözlüğün oluşmasında temel bir işlevselliği olacak tüm sözcüklerin derlenmesi acil bir görev olarak durmaktadır. Kürtçe gramerin ve yazım klavuzunun bir an önce mümkün olduğunca hatasız bir düzeyde yapılması görevi durmaktadır. Bütün bunlar Kürt kültürünün tüm alanlarının ayakları üzerinde, yeniden ve daha gür olarak yeşermesine TEMEL KAYNAK oluşturacaktır. Bunun için de hiçbir şeyden kaçınmamak gerekmektedir. Dilbilimci, edebiyatçı, müzisyen vb'ni derlenecek bu harmanın yeniden ve daha üst boyutta üretilmesi zorunluluğuyla yüzyüze bırakacaktır, tüm sorumluluk sahiplerini ve tabii ki aydını. Kürt aydın kütlesi bu mayalanma ile donanacak, ayağı yere basacak, askeri ve siyasal yenilgilere rağmen kendini ve etrafını aydınlatmaya muktedir kılacak gıdaya kavuşmuş olacaktır. Aydın böylece iletişimsizlik illetinden kurtularak tarih sahnesindeki gerçek yerini alacaktır. Kürt aydını, Kürt aydını olacaksa/olmak istiyorsa Kürtçe bilmemenin "MEŞRUIYETİNİ" hızla aşmalıdır. Yoksa, "maksadını aşan bir laf" olsa da söyleme ihtiyacı duyuyoruz: Kürt aydını, yazdığı, konuştuğu her Türkçe sözcükle sürdürülmekte olan çağdışı asimilasyona bilerek veya bilmeyerek en büyük desteği vermiş olmaktadır.

KÜRTÇESİZ KÜR TLÜK BİR HİÇTİR

Bu başlık komünist/sosyalist insanlara ürkütücü/geri gelebilir. Ancak bilinmeli ki biz, Kürt ulusal sorunu gibi "geri" bir sorunla uğraşyoruz ve uğraşmak zorundayız. Yoksa komünistler/sosyalistler olarak Kürtlerin Türkleşmesini bekleyip -hatta asimile olmalarına katkı sağlayarak- onları öylece sosyalistleştirme gibi zalimane bir yöntemle zımnen de olsa teslim olmuş oluruz ki taşıdığımız söz konusu sıfatların hiçbir değeri ve anlamı kalmaz. Devam edelim.

Koşullarımızda "Ez Kurd im" demek yasak, "Ben Kürdüm" demek serbest! Aynı anlam Kürtçe olunca yasak, Türkçe olunca serbest oluyor! (Birkaç yıl öncesine dek söz konusu anlamın Türkçesi de yasaktı.) Bu hilkat garibesi tutumun nedeni şu: Otorite, mevcut dünya konjonktüründe Kürtleri topyekün yok edemeyeceğini bildiğinden ve artık mızrak da çuvala sığmadığından, nihayet asimilasyon çabasının

da yakın vadede çözüm getirmeyeceğini gördüğünden artık, "Kürt" varlığını şimdilik zımnen, bazen de söz söylemeksizin sadece kafa sallayarak veya ne anlama geldiği tam anlaşılacak bir "hımm"la kabul ediyor. Bu yüzden şimdilik "Ez Kurd im"ın Türkçesine fazla bir şey demiyor. Fakat bu sözlerin Kürtçesine tahammül etmiyor. Devlet açıkçası, bu yönelişle Kürtçe konuşmayan, düşünmeyen, yazmayan bir Kürt tipine kapı aralıyor. Çünkü Kürt dilinden soyutlanmış bir Kürt'ün, son dönemin moda tabiriyle basit bir "mozaik"ten ibaret kalacağını düşünüyor. Zaten şimdiden bu "mozaik" lafını yeni keşferecesine diline dolanmış Kürtler türemeye de başlamış görünüyor. Şayet bu yönelimli Kürt sayısında bir artış görünürse, devletin Kürtçe okula, televizyona evet demeyeciğini herkesin bilmesi gerekir.

Kürt aydını sosyalist, komünist, milliyetçi, yurtsever vb. sıfatlardan azade olarak gerçek bir aydın olmak istiyorsa Kürt diline sahip çıkmak zorundadır. Aydın olma vasfı bunu gerektiriyor. Ayrıca kendini yeniden üretebilmesi, toplumu aydınlatabilmesi ve tarihte hakettiği yerini alabilmesi çok daha kolay ve mümkün olacaktır. Celadet Bedirxan'ın Kürt aydın hareketi ve aydınlanmasındaki yerini Kürt diline olan hizmetlerine borçlu olduğu yeniden hatırlanmalıdır.

Kuşkusuz ki her Kürt aydınına birer Kürt dilbilimcisi olun demek istemiyoruz. Müzik, edebiyat, tiyatro, sinema, mizah, siyaset, felsefe, tarih, pozitif bilimler vb. tüm alanların ilgililerine, kendi alanlarıyla ilgili olarak Kürtçeyi başlıca iletişim ve yaratım aracı olarak kullanın demek istiyoruz. Yabancı bir dille halkla iletişim kurma çabası giderek azalsın demek istiyoruz.

Kürtçe'yi konuşma dili olarak bilen herkes, hızla yazı dilini öğrenmeli. Bu o kadar zor bir iş değil. Bir haftadan fazla zaman almaz. Yazı dilini öğrenen her kişi ilgi alanında bu dili kullanma gayretine hızla girişmelidir. (Ayrıca şu an Kürtçe hikaye, roman, şiir ve nihayetinde politik içerikli nesir yazan herkes öncelikle takdir ve teşvik edilmelidir.) Böylece Kürtçesiz bir Kürt yaratma gayretlerine aydınca bir cevap verilmiş olunur.

Kant, grizel bir ifadeyle "Aydınlanma ile insan kendine dayatılan vesayetten kurtulmaktadır" demektedir. Gerçekten bugün Kürt aydınına dayatılan en büyük vesayetlerden biri de Kürtçesiz bırakılmaktır. Yani toplumla iletişimsiz bırakılmaktır. Bu vesayetin kırılması, aşılması aydınının en büyük görevidir.

Kürtçe üzerinde bu bu denli durmakla hissiyatımıza dayanmadığımızı belirtmekte yarar var. Biz ısrarımızı "KÜRTÇE ZENGİN VE KARARLI BİR DİLDİR" belirlemesine dayandırıyoruz. Belirlemeye "Kürtçe tablet" kanıtını gösteremiyoruz. (Mısır'ın ünlü EL EHRAM gazetesine göre British Museum'da binlerce Kürtçe tablet var. İki roket parası bu yönlü bir haberin doğruluğunu araştırmak için harcansa daha kesin söz söyleme olanağına kavuşacağız.) Ancak Kürtçe'nin epey bir zamandır yazı dili olarak kullanılageldiğini kanıt olarak ileri süreceğiz. "Tarih yazının icadıyla başlar" dendiğini yazmıştık. Tablet konusunu atlasak ve Baba Tahır'ın Kürtçe yazmadığını varsaysak bile Eli Herîrî'nin 1009'lu yıllarda Kürtçe şiirler yazdığı kuşku götürmez. Demek oluyor ki yaklaşık bin yıldır Kürtçe, yazı dili haline gelip, Kürt tarihini "başlatma" vesilesi olma derecesine yükselmiştir. Kürt "wêje"si -güzel söz, yani edebiyat demek- Eli Herîrî ile bin yıl öncesine uzanıyor. Wêje ile uğraşanların sayısı giderek de artıyor. Bu durum Kürtçe'ye tarihsellik ve kararlılık katıyor. Kuşkusuz Kürt dilinin öncelikle edebi alanda yazı dili olarak kullanılmasının tarihsel ve de siyasal nedenleri var. Edebiyat dışındaki yaratımlar Kürtlerce de söz konusu olmuştur. Bunun kanıtları var. Ancak aydın, yaratımını halka değil merkezi otoriteye sunma -o dönem için belirtiyoruz- durumundadır. Yaşamayı için başkaca şansı yoktur. Merkezi otorite ise Arapça ve Farsça'yı kullanmaktadır. Oysa edebiyat için durum biraz daha farklıdır. Medreselerdeki feqî, köydeki mele, yaratımını yerel otorite ve halk için yapmaktadır. Bu da Kürtçe olmak dışında başka bir alternatifte sahip değildir.

Özcesi Kürtçe bin yıldır yazıya geçmiştir. Bu da bir dilin KARARLILIK gösterebilmesi için yeterli bir zamandır. Kararlılıktan kastımız, her türlü ilkel ve modern zulme rağmen Kürtçe'nin varlığını devam ettirebilme yetisidir.

Uzunca bir süreden beri siyasal otoritenin yabancılarda oluşu, ağırlığın söze, sözlü edebiyata kaymasına neden olmuştur. Destanlar, sıtranlar, meteloklar, tıştanoklar, ata sözleri, diloklar, çîroklar, çîrvonoklar vb. birer söz deryasıdır ki, bu husus dilin kararlılık göstermesinde büyük rol oynamıştır. Bu nedenledir ki Kürtçe, yazılabilmek olanağına kavuştuğu çok kısa dönemlerde bile hızla gelişim gösterebilme gücünde olduğunu göstermiştir.

Kürtçe sözcük sayısı, gramatik yapısı, gelişmeye ve geliştirilmeye

uygunluğu gibi özellikleriyle zengin ve güçlüdür. Ve de kararlıdır. İşte bu kararlılık Kürt aydınına Kürtçe'yi kullanma görevi yüklemektedir. Zira bu dilin, dünya söz dağarcığına, edebiyat ve kültürüne katacağı şeylerinin olduğunu göstermektedir. Aydın iradeciliği de bu noktada artık hızla ve kararlılıkla devreye girmektedir.

Kürtçe, süregelen Kürt ulusal sorununun varoluş tezahürlerinden biridir. Kürtçe için sorun bu kapsam ve önemdedir. Kürt siyasal aydını da bu belirlemeden payına düşeni almak durumunda.

Gelişmiş bir dil, gelişmiş bir düşünceyi gerektirir. Gelişmiş düşünce de aydında vardır. Aydın dili geliştirecek, dil de onu. Gelişmiş aydın, halkla iletişimde bulunacak, onu değişime ve gelişime zorlayacak; ya da gelişim saiklerine düşünsel zemin oluşturacaktır. Durum böyle olduğu içindir ki Kürtçe'ye tahammülsüzdür yabancı otorite.

Çeviren: *A.Balı&H.Taşan***

*Jemal NEBEZ**

KÜRTLER ve AYDINLANMA

Konunun özüne girmeden önce Kürtçedeki Roşinbîrî kelimesini İngilizcedeki "Intellectualizm" Almanca'daki "Intellektualismus" kelimeleriyle karşılaştırmayı gerekli görüyorum. "Roşinbîrî" iki kelimedenden oluşuyor, "Roşin" ve "bîrî". Roşin'in anlamı "Ronak", "Roneh" aydın anlamındadır. "Roşin" kelimesi "Rojin"den gelmektedir. Rojin=Roj+in. Roj Güneş ve gün anlamındadır. Kürtçede güneş anlamına gelen başka bir "Xor" kelimesi daha var. "Roj" kelimesinin başka bir telafuz şeklide "Roç" tur. (Berberoçke güneşlenme yeri anlamındaki kelimeye bir bakalım).

Bilinmesi gerekir ki Roj kelimesi eski Pehlevi Kürtçesinde aynen Roç şeklindedir. "Rojin" kelimesi Güneş ışınlarının bulunduğu yer, aydınlık anlamındadır. O zaman "J" sesi "Ş" sesine dönüşüyor. Bu şekliyle "Rojin" kelimesi "Roşin" olmuştur. "Rojin" kelimesi bu şekliyle Farsça diline girmiş, kavram olarakta Farsçadan Osmanlı Türkçesine

geçmiştir. "Roşin" kelimesi Farsçadan Kürtçeye geçmemiştir. Şayet geçmiş olsaydı "Roşin" değil belki o zaman "Ruzen" olurdu. Çünkü Farslar Kürtlerde olduğu gibi Güneşe Roj demezler "Ruz"demektedirler. Bu haliyle de "Z" sesi "Ş"ye dönüşmez. Bu örneklerde görülüyor ki Roşin ve Rewşen kelimelerinin kökeni Kürtçedir.

Kürtçede "bîr" ve "vîr" fikir anlamına gelen iki kelime vardır. Fikir kelimesi Arapçadaki "fıkr" kelimesinden gelmektedir. Özetle diyebiliriz ki "Roşinbîr" aydın fikirli olan kimsedir.

"Roşinbîr" kelimesi aklın aydınlığı yaratma özelliğidir. "Ronahi" sözü Kürtçede sadece "aydınlık" anlamına gelen bir kelime değildir. Onun kültürel ve tarihsel bir dayanağı vardır. Kürtler Hint-Avrupa ailesi içinde İrani bir millettir. Burada kastedilen İrani kelimesi Avrupa gibi bir coğrafyanın adıdır. Kürtlerin, Farsların, Beluçların, Peştunların, Osetlerin vs. İnanla ilgisi Almanların, İngilizlerin, Fransızların Avrupa'yla ilgisi ile aynıdır. Çoğu kez bilgisizlikten gelen bir hatayla Fars denildiği zaman İran'la eşdeğer tutuluyor. Halbuki Farslar İran'da yaşayan halklardan sadece bir tanesidir. Bugünkü İran Devleti ne İrani halklarının temsilcisi ne de tüm İrani coğrafyayı kontrol etmiyor, kapsamıyor. Bugünkü İran 1925'den (Rıza Han Askeri Darbesi) bu yana Farsların denetimindeki ulusal bir devlettir.

Kürtlerin vatanının (Kürdistanın) bir bölümü eski Mezopotamya toprakları içinde yer alır. Bu topraklar tarihte büyük medeniyetlerin ve büyük düşüncelerin beşiğiydi. Bu eski tasarımlardan bir tanesi de Mitraizmdir. Mitraizm yani güneş kültü. Mitra yaratan, aydınlık ve ışıktır. "Xor" Güneş, aydınlığın, yaşamın ve tüm canlıların hayat kaynağıdır. Güneşin yanı sıra diğer tüm ışık salan gök cisimleri (gezegen ve yıldızlar), yeryüzüne ışık salan örneğin Ay, Yıldızlar tüm Kürtler tarafından özellikle Kürt dini inançları Yarsan (Ehl-i Heq), Elewi, Ezidi, Şebek vs.) kutsal sayılırlar. Hatta Kürtçede tanrı mecazi anlamda "binahiya çavan" (gözün görme gücü) şeklinde de adlandırılır. Aynı zamanda gözün gücü Kürt dilinde "soma" Sanskritçe kökenli bir kelime vardır. İngilizce "Sun" ve Almanca "Sonne" kelimelerinin kökenleri "Soma" ile aynıdır. Karanlıkta insan kördür. Bu şekilde görme ile ışık arasında bir ilişki meydana geldi. Çünkü insanın gözü sadece aydınlıkta görür, karanlıkta kör kalır. Çünkü Kürtlerin nezdinde aydınlık kutsaldır. Açıktır ki aydınlığa karşı karanlık kutsal değil, kötü ve zararlıdır. İki birbirinin zıttıdır.

Kürt ve İrani kavimlerin peygamber ve düşünürü olarak tanınan Mazdaizm dininin kurucusu olan Hz. Zerdüşť dinini yaydığında aydınlığı iyiliğin sembolü, karanlığı kötülüğün sembolü olarak tanıttı. Zerdüşť halka seslendi: Ahura-Mazda "xwedê xêrxwazi" kötülük tanrıısına (Ahîmen) karşı iyilik tanrısının yanında olun dedi. Aynı zamanda iyilik için üçlü ahlâki prensibini belirledi; (iyi fikir, iyi söz, iyi hareket)

Mani adlı Hıristiyan papazı milattan 300 yıl sonra düşüncelerini ilan ederek Manihaizm'i kurdu. O da ışığı saflık, temizlik karanlığı ise kirliliğin ve nesnenin sembolü olarak algıladı. İnsan yaşadığı müddette ruh vücudun tutsağı olarak kalır. İnsan öldüğünde ruhu da tutsaklıktan kurtulur. Bu açıklamadan sonra denilebilir ki Kürtlerde aydınlığın tarihi, kültürel, filozofik bir temeli vardır.

"Roşinkari" aydınlanma gerçeği karanlıktan aydınlığa çıkarma çabasından ibarettir. İyi ile kötü arasındaki ilişkiyi yaratmadır. Bu düşünceler insanlar arasındaki ahlâki ilişkilerin çerçevesini oluşturur. Kısaca bir yöntem bulunması gerekir ki Allah, Akıl, Tabiat, insanın anlamı ve tüm bunların birbirleriyle ilişkilerinin ortaya çıkarılması gerekir.

İslam dininin Kürdistan'a gelmesi Kürtlerde ve diğer İrani kavimlerde ve doğu uluslarında büyük bir değişime neden oldu. Gerçi başlangıçta birkaç yüzyıl Kürtler İslam dinine direndi iseler de ancak bazı nedenlerden dolayı Kürtlerin büyük bir kısmı İslamı kabul etti. Kürtlerin bir bölümü yine eski dini inanç ve adetlerini koruyarak geleneklerini sürdürdüler. Sonuçta daha sonra adlarını zikrettiğimiz inançlar günümüze kadar süre geldi. Bunları ben Kürt senkretist dinleri olarak adlandırıyorum. Kürt müslümanlar inançları üzerine ve eski Yunan mantık ilmi (Harran üniversitesinde, ki bugün harabe şeklinde, o zamanlar Kürtler Yunanlıların mantık ilmine vakıflar) ile fikri ve felsefeyi temel olarak Allah'ın varlığı ve onun insan ve diğer canlılarla olan ilişkisi üzerine geniş bilgiye sahiptiler. Kürtler kendi entellektüel ve askeri gücünü İslam imparatorluğunda iktidar olmak için kullandılar ve bunda başarılı da oldular. Kürt ordusunun Selahaddin Eyyubi komutasında ve Kürt alimlerinin özellikle müftü Hakkarî'nin desteğiyle haçlı ordusunu Filistin topraklarından atarak Suriye, Filistin, Kürdistan ve Mısır'a hükmederek uzun yıllar yönettiler.

Kürtlerin altın devri olan Eyyubilerin yönetimi döneminde yüzlerce ciltlik kütüphaneler açıldı ve ilim yuvalarının sayısı arttı. Bu devirde iki aydınlanma merkezi oluştu. Bunlardan biri Kadir-i Tarikatı ikincisi Suhreverdi felsefesi idi. Kadir-i Tarikatı İrfan akımıydı. Dervişliğin bir İrfan akımıydı. Kadir-i Tarikatı Şeyh Abdulkadir Geylani (Gelani) (1077-1166) tarafından kuruldu. Abdulkadir Geylani halka çağında bulunarak: Materyalizm (Maddecilik)ten, aç gözlükten, bencillikten kendilerini uzak tutmaya ve onlara dünya malının peşinden koşmaktan uzak durmalarını öğütler ve buna karşın onların ruhlarını temiz tutmaya (ruhi terbiye) çağırır. Kürt ve Kürt olmayan birçok insan Kadir-i Tarikatı'nın taraftarı oldu. Halen günümüzde bu tarikatın müritleri vardır.

Bu bir tarafa, diğer taraftan büyük Kürt filozofu Yahya Suhreverdi (1153-1191) akılcı felsefe ile sofizmin kişisel nefsinin birleştirmek istedi. Yahya Suhreverdi, Yunan felsefecileri (Aristo-Platon) ve eski İrani Kürt felsefesi (Mitraizm, Mazdaizm) üzerinde geniş bilgiye sahipti. Aristo felsefesini eleştirdi. Aristo felsefesi gerçi bazı şeyleri aydınlatıyor ama herşeyi değil diyordu. Kendi filozofisini "ışıkların ilmi" (ilm-ül-Anwar) olarak adlandırılan Suhreverdi düşünüyordu ki: Dünyada birden çok ışıklar var. Ama onlardan biri var ki hepsinden daha büyük. Bu büyük ışık gözüktüğünde diğer ışıklar yerinde oldukları halde gözükmezler. Suhreverdi bu büyük ışığı, ışıkların ışığı olarak adlandırıyordu. Suhreverdinin birçok ünlü eserlerin de sahibidir. Örneğin: Hikmet-ül İşraq (Işığın kaynağının felsefesi), Heyakil-ül Nur (Işığın heykelleri) ve Ansab-ül El-Akrad (Kürtlerin kökeni). Müslümanlar ve Avrupalılar onun eserlerini aydınlığın kaynağını yayan okul olarak adlandırdılar. Suhreverdi eserlerini Arapça ile yazdı, çünkü o dönemlerde Arapça İslam ülkeleri için geçerliydi, nasıl ki Latince Avrupalılar için geçerliydiyse. Suhreverdinin ana dili Kürtçe olduğu için Arapça ile yazdığı eserlerde gramatik hatalara rastlanıyor. Onun döneminde İslam bilginleri defalarca tekrarlanan açık oturumlarda fikren onu susturamadıkları için onu kafir, zındık, inançsız, ateşperest gibi sıfatlarla adlandırarak, halkın nezdinde kötülediler. Onun hakkında öldürülmesi gerekir diye fetva çıkardılar. Selahaddin Eyyubi'nin oğlu tarafından bir süre himaye edildiği halde ölüm fermanından kurtulamadı. Ölümünden sonra adı Şeyh-ül Maqtül (katledilen şeyh) olarak tarihe geçti. Suhreverdi'nin öğrencilerinden Kürt

bilgini Selahaddin'i Şarazûri gibi bir çok düşünür yetiştirdi.

Moğul ordusu İran'ı geçip Kürdistan üzerinden Bağdat'a yürürken İslam halifesi Mustasam Billah başta olmak üzere günahsız Kürt ve Arap halklarını kılıçtan geçirerek; şehirleri yağmalayıp, kütüphaneleri yakması başta Kürtler olmak üzere bölgedeki halklar üzerinde şok etkisi yarattı. Moğulların lideri Hulagu o dönemde Suriye ve Mısır'da hükümlerlik sürdürmekte olan Sultan Selahaddin'in torunlarının yönetimindeki devlete mektuplar yazarak teslim olmalarını ister. Bu mektuplarda Moğulların ne denli barbar olduklarını kendi deyimleriyle tarihi belge olarak görmekteyiz. Bu dönemde birçok Kürt köylerinin adları değiştirilerek Moğulca adlar verildi ve bu adların izleri günümüze kadar gelmiştir. Bu dönemde Kürtçeye Moğullardan geçen bazı kelimeler olmuş. Örneğin "Talan" kelimesi halen Kürtçede kötü bir anlamda kullanılmaktadır. Moğulların istilası dönemi. Kürdistan tarihinde karanlık bir dönemdir. Bu dönemde Kürtlerde aydınlanma ve direniş baş gösterdi. Moğullar Kürtlere ve Araplara verebilecek bir kültürleri olmadığından süreç içerisinde asimile olup zamanla eriyip yok oldular. Kürtler zamanla Şerefname'de belirtildiği gibi bölgesel bağımsız beylikler kurarak yaşamlarını devam ettirdiler. Bu beylikler içerisinde en güçlüsü Erdalan Beyliği idi. Kürt beylikleri yeniden kurulurken Kürtler eski dünya görüşlerini de yeniden yaşatmaya başladılar. Bunlarda Yarsan (Ayini Ehli Heq) dı. "Ayini Ehli Heq"ın şansı büyük idi, çünkü Erdalan beyi bu inancı desteklemekteydi. Birçok Doğu ve Güney Kürdistanlı Kürt bu inancı süreç içerisinde benimseyerek bugüne kadar yaşattı. Bu inanç İslam terminolojisine yeni anlamlar getirmeye çalışmıştır. Örneğin: evîn (sevgi) = beheşt (cennet), rık (öc alma duygusu) = doje (cehennem).

Yine Ayini Ehli-Heq inancına göre ölüm, bir evden bir eve (donayî don) gitme gibi düşünülür. Ölen insanın ruhu başka bir canlıya geçerek yaşamını sürdürür. İslam inancına göre Allah gözükmez fakat Ayini Ehli-Heq'a göre Allah'ın vasıfları başka bir nesnede gözükabilir. Böylece Ayini Ehli-Heq inancında olanlar Allah, insan ve tabiat ilişkilerini hayal ve hislerle değil, akıl ve mantık yoluyla kurmaya çalışmaktaydılar. Onlar aynı zamanda Kürt dilini insanlar arası ilişkilerde bir temel olarak değerlendiriyorlardı. Bu inanca göre Kürt dili kutsaldır, çünkü Allah Şaho Dağı'nda "sırlarını" Kürtçe olarak insanlara bildirmiştir. Bu inanç Kürtlere aynı zamanda hoşgörüyü (tolerans) da

öğretmiştir. Başka inançtakilerin fanatizmini de toleranslı karşılamıştır. Bu tolerans Kürtlerin bir atasözünde kendini şöyle ifade eder: "Şam şeker e, welat şîrîntir e!" Şam güzeldir ama vatan Şam'dan da güzeldir. Kürtler toleransı, Kürtlere komşu olan halklarda ne yazık ki yoktur!.. Örneğin bir Farsça şiirde Kürt dilini küçük göstermek için:

Bir Farsça şiirde Kürt dili şöyle ifade edilir:

(Arapça dili ilk ve sondur.

Farsça şeker gibidir

Türkçe sanattır

Kürtçe ise eşşeğin...)

Kürt ve Farslar arasında tanınan ve Ehli-Heq inancında olan büyük şair Xanay Qubadî (1700-1759) de der ki:

Her ne kadar denilsede Farsça dili şekerdir.

Benim nezdimde Kürtçe dili şekerden de tatlıdır.

Bu dünyada herkes diliyle sevinçlidir.

Yarsan inancı (Ehli-Heq) bir sosyal inançtır. Bu dinde insanın insanla ilişkisine büyük önem verilir. İnsanlar arasındaki ilişkilerin sağlıklı sürdürülmesi için toplumsal normlar yeniden formüle edildi. Örnek olarak Ezidi ve Alevi Kürtlerde ahiret kardeşliğini (Brayê exretê) verebiliriz. Ehli-Heq inancında toplumsal yaşantıda kadınlar diğer doğu halklarının kadınlarına göre daha büyük bir serbestliğe sahiptirler. Bu inanç öğretileri yazılı olarak bin yıldan günümüze kadar süre gelmektedir. Bunlardan en önemlileri: Serencam (sonuç), Dewrey Balûl (Behlûl zamanı) ve defterî Pirdîweri (Pirdiveri kitabı)-dır. En son kitabın Ehli-Heq'in tanrısı Sultan Sahak'ın tarafından yazıldığı söylenir. Ehli-Heq mitolojisine göre Sultan Sahak Kürt Caf aşiretinin bakire bir kızından dünyaya gelmiş olup aynen Hz. İsa'nın Meyrem anadan dünyaya geldiği gibi rivayet edilir. Bundan başka Ehli-Heq inancındakilerin kullandığı Kürtçe Gorani lehçesi ve bu lehçenin yakın bir lehçesi olan Kırdki (Zazaki-Dimili) çok gelişmiş bir yazı dili olarak kullanılırdı. Bu ebedi dilin gelişimi Arapçadaki Kur'an-ı Kerim'in Kureyş Arapçasının yazıldığı edebi dil ile ancak mukayese edilebilir. Bu dilin düzeyi İncilin Saksen Almancası ile yazıldığı

düzeyine denk düşer.

16.yy'da Ortadoğu'da özellikle de Kürdistan'da büyük değişimler Kürtlerin üzerinden geçer. Bu gelişme Safavi Devleti'nin kurulmasına neden oldu. Safavilerin sülalesi bir Kürt şeyhine (Şeyh-i Derviş) dayanır. Sunni mezhebinde olan bu aile sonrada sunniliği bırakarak şiiiliği benimserler. Şiiiliği benimsedikten sonra öyle fanatikleştilerki hatta bu fanatikleşme Sunnilere karşı soykırımı yapmalarına kadar gider. Daha sonraları Safaviler ile Sunni Kürtler arasında kanlı savaşlara neden olan ve konusu Kürt destanlarına geçen "Dımdım Kalesi" bu kanlı çatışmaların tarihteki örneklerinden birisidir. Bu dönemde Osmanlı Beyliği'ni kuran Türklerde Şiiilere karşı Sunni mezhebine dayalı devletleşmeye yönelirler. Bu dini değişim Şii Safaviler ile Sunni Osmanlıları karşı karşıya getirir. Yıllarca kanlı savaşların sürmesine neden olur. Osmanlılar bu tarihi değişimlerden yararlanarak Sunni Kürt Beylerini kendi yanlarına çekerek aralarında Şii Safevilere karşı askeri pakt oluştururlar. 1514 yılında Osmalı Türklerle Sunni Kürtler birleşerek Safavilere karşı savaşır. Kürdistan'da Çaldêran (Çaldıran) da yapılan savaşta Safavi ordusu yenilir. Başkentleri Tebriz ele geçer ve Kürt askerleri uzun süre kalmaz ve yurtlarına dönerler. Bir süre sonra tek başına kalan Osmanlı ordusu da Tebriz'den geri çekilir. 1515 yılında Osmanlı Beyi'nin o dönem Kürt Beyleri üzerinde büyük etkisi olan Kürt bilgini ve din adamı İdris-î Bitlisiye yazdığı rica mektupları ile Kürt Beyliklerini Osmanlı Beyliği'ne yakınlaştırmaya çalışır ve etkili de olur. Bu Osmanlı Beyliği'nin imparatorluğa giden yolda önünü açar. Kürt Beyliklerinin Osmanlılara yakınlaşmasından kısa bir süre sonra Osmanlıların gerçek niyetini anladılar. Osmanlıların gerçek amacı Kürt Beyliklerini zayıflatıp, birbirine kırdırıp neticede ortadan kaldırmaktan ibaretti. Nitekim sonradan yapılan uygulamalarda bunu pratiğe döktüler. Buna karşın Kürtler direnmeye başlar. Örneğin Canpola Paşa kendi beyliğini kurar ve yönetir. Mir Şerefhan Bitlisi Kürdistan tarihini (Şerefname) yazarak, Kürdistan'ın sınırlarını çizerek, Kürtlerin bir millet olduğunu bundan 406 yıl önce belirtir. Kürt şairleri ulusal bilinç ve mücadelenin gelişmesinde büyük rol oynarlar. Örneğin bunlardan Melêye Cızîri derki, eğer hoş ve anlamlı şiir okumak istiyorsan Hafız Şirazi'nin şiirlerini okumana gerek yok. Benim şiirlerimi oku yeter. Meleyê Cızîri bir şiirinde der ki:

Gulê baxê iremê Botanım
Şev-cırayê şevê Kûdistanım
Ben cennet bağının gülüyüm
Kürdistan gecesini aydınlatan ışığıyım.

Kürtler arasında gelişen bu ulusal duygular Ehmedê Xanî gibi bir düşünürün dilinden Mem u Zin gibi çağına göre çok yüksek ulusal bir duyguyla yazılmış. Kürtlerin birliğini, devletleşmesini adalet ve bilgi temeline dayandırmıştır. Kurulan devletin yöneticilerinin şair ve sanatçıları, bilimle uğraşan herkesi desteklemesini ister. Osmanlı ve Kacarların (Safavilerden sonra bölgeye hakim olan güçler) zulüm ve baskıları sonucunda Kürt aydınları direnişe geçerek daha aktif çalışmaya başladılar. 18.yy'ın sonu ve 19.yy'ın başlarında Kürt düşünürü Mevlana Xalid yeni bir İslami tarikat kurar. Kısa bir süre içinde binlerce müridi olur. Bu tarikat zulüm ve zorbalığa karşı mücadeleye, fakirler arasında dayanışmaya büyük önem verir. İngiliz diplomat ve bilim adamı Claudius Rich 1820 yılında Baban Devleti'nin merkezi Süleymaniye şehrini ziyaret ederken Mevlana Xalid'le buluşur ve onu yazılarında "Büyük Kürt" olarak tanıtır. Bu dönemde Kacarlarla Osmanlılar birleşerek Kürtlerin birleşip güçlenmelerini engellediler. Osmanlılar ve Kacarlılar Ehli-Heq inancını destekleyen Erdalan Devleti'ne saldırdılar. Diğer yandan Kürtler arasında yaygın olan Kadiri ve Xalidi tarikatları arasında düşmanlık sokarak bununla Kürtleri birbirine düşürdüler. Osmanlı sultanı Kadiri tarikatının lideri Şeyh Maruf Node'ye büyük saygı göstererek Xalidi tarikatını kötüler. Hatta bunun üzerine Şeyh Maruf Node Xalidi tarikatını aşağılayan Arapça bir kitap hile yazmıştır. Şeyh Maruf Node'nin ayrıca Arapça ve Farsça dillerinde yazılmış 44 kitabı, Arapça-Kürtçe bir sözlüğü mevcuttur. Mevlana Xalid Kürtler arasında savaşın olmasını istemediği için bulunduğu Süleymaniye şehrini terk edip Şam'a yerleşti. Milyonlarca müridi olan Mevlana Xalid Şam'da Kürt mahallesinde öldü ve türbesi oradadır.

Enteresan olan 19. ve 20.yy'da ulusal mücadele veren Şeyh Ubedullah Nehri, Şeyh Saidi Piran, Şeyh Kadir, Şeyh Abdulselam Barzani, Molla Mustafa Barzani, Mevlana Xalid'in tarikatından olan kişilerden bazılarıdır.

18. ve 19.yy'da Osmanlı ve Kacar İmparatorluklarının Kürdistan'

daki despotizmi, zulmü gittikçe arttı. Aynı zamanda Avrupa emperyalizmi kendi ekonomik ve stratejik hedeflerine ulaşabilmek için doğuya yöneldi. Afrika ve Asya'da büyük sömürgelere sahip oldular. Bu sömürgelerin içerisinde en büyüğü Hindistan idi. Hindistan'ı büyük İngiltere sömürmekteydi. Hindistan'a ulaşmaları için Osmanlı ve Kacar İmparatorluklarının toprakları üzerinden geçmeleri gerekiyordu. Kürdistan toprakları da bu güzergah üzerindeydi. Kürdistan'daki hakimiyeti ele geçirme rekabeti İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya devletleri arasında kızıştı. İngiliz ve Fransızlar İran'daki Kacarlar üzerinde, Almanlar ise Osmanlı İmparatorluğu üzerinde söz sahibiydiler. Bu emperyalist devletler askeri alanda Osmanlı ve Kacarlar ile sıkı ilişkiler kurdular. 18.yy'ın sonu ile 19.yy'ın başlarında Kürtlerin Osmanlı ve Kacarlara karşı başkaldırı ve direniş mücadeleleri bastırılırken Rusya ve Britanya Kacarları, Almanlar da Osmanlıları askeri yönde destekliyerek Kürtlerin varlığını ortadan tamamen kaldırmak için başta Botan, Cizre ve Bitlis beyliklerini başta subaylar ağır silah ve muhimmatları olmak üzere Kürt direnişini kırarlar. Bu subaylardan biri o dönemin genç subaylarından biri olan Helmut von Moltke idi ki sonradan Alman ordusunda feld mareşal rütbesiyle Genelkurmay Başkanlığı yaptı. Onun döneminde Avrupa'da kullanılmayan en büyük modern toplar bu deneyimli subaylar vasıtasıyla Osmanlılar tarafından Kürt Beyliklerinin kalelerinin yıkılmasında kullanıldılar. Kürtler ise elindeki son derece zayıf silahlarla kendilerini Osmanlı ve Kacarlarla birlikte yandaşlarına karşı korumak zorundaydılar.

Heci Qadîrê Koyî (1815-1892) ki, Kürt aydın ve yurtseverler içerisinde büyük bir şair olarak, şiirleriyle Kürtleri aydınlatıp bilinçlendirerek Kürt halkına kurtuluş yolunu göstermekteydi. Heci Qadîrê Koyî diyordu ki: "Avrupalılar ilim ve teknik sayesinde dünyayı ellerinde tutuyorlar. Eğer Kürtler de kendilerini onların elinden kurtarmak istiyorsa ilim ve tekniğe sahip olmaları gerekir. 1889'da ilk Kürtçe gazete "Kürdistan" adıyla Kahire'de Mithat Bedirxan tarafından çıkarıldı. Bedirxan ailesi aristokrat ve aydın bir Kürt ailesi olup Kuzey ve Doğu Kürdistan'a büyük hizmetleri vardı. Birçok Kürt aydını ve General Şerif Paşa gibi önemli Kürt şahsiyetleri Bedirxanlarla dayanışmaya girdiler.

19.yy'ın sonları ve 20.yy'ın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'

nun yıkılmasına sebep olan I. Dünya Savaşı'na kadar Kürdistan'da aydınlanma misyonu Kürdistan'ın bağımsızlığı için Kürt aristokratlarının elindeydi. Köylüler, çiftçiler, emekçiler ise direniş gösteren kitleydi. Kürtler arasında ulusal mücadeleyi destekleyecek güçlü bir sanayi burjuvazisi yoktu. Bu yüzden ne aristokrat tabakanın aydınlanma misyonu ne de köylü ve ezilen emekçilerin direnişi ve fedakârlığı Kürt ulusal mücadelesini başarıya götüremedi. Bu Avrupa'daki gelişmenin tam tersiydi. 17.yy'ın sonlarında Avrupa'da aydınlanma çağının etkileri kendini göstermeye başlar. Başta Fransa, İtalya, İngiltere ve Almanya'da aydınlanma etkinliğini artırır. Bunun önderliğini burjuvazi çeker. Burjuva sınıfı, Hıristiyanlıkta kilisenin rolünü politikanın dışına çıkarır. Bu Fransız İhtilali'nin doğmasına neden olur.(1789) Böylece Avrupa'da ulusal devletlerin kurulma dönemi başlar. Liberal politikalar etkinlik kazanır. Gerçekten de Avrupa'da endüstri devrimi ve büyük buluşlar olmasaydı Aydınlanma bu düzeyde gerçekleşmezdi. Örneğin mikroskop ve teleskopla kilisenin çoğu yanlış iddiaları yerle bir oluyor ve savunulamaz duruma geliyor. Örneğin Güneş Sistemi, Dünyanın kendi ve Güneş etrafında dönmesi...vb gibi.

Buna karşın Kürtleri çevreleyen devletler tutucu, gerici ve çağdışı idiler. Osmanlı ve Kacarlar bu dönemde halen cin ve perilerle uğraşmaktaydılar. Bu gerici anlayış kendi döneminde Avrupa'daki aydınlanma ile eşdeğerde olan Yarsanla (Ehli Heq) mücadele ederek onları yok etmeye çalışıyordu. Binlerce Ezidi Kürt sırf Müslüman olmadıkları için "bunlar şeytana tapıyor diye" katledildiler. Aslında Ezidi inancında "şeytan" diye bir nesne yok ve tapınması da söz konusu değildi.

I. Dünya Savaşı sonunda (1919) Kürdistan'ın bir bölgesinde Şeyh Mahmut Berzenci'nin hükümdarlığında İngiliz gözetiminde Ortadoğu'da ilk ulusal devlet kuruldu. Daha sonra 1920 yılında Sevr Antlaşması ile bağımsız Kürt devletinin kurulması yolu açılmıştı. Mustafa Kemal önderliğindeki ırkçı Türk burjuvazi ve İran'da Rıza Han yönetimindeki ırkçı Fars burjuvazisinin kendi çıkarlarıyla Avrupa burjuvazisinin çıkarları çakışır ve ulusal bir Türk Devleti ve Ulusal bir Fars Devleti doğar. Böylece Kürdistan'ın bölünmüşlüğü devam eder ve Sevr Antlaşması yürürlüğe konulmadan kalkar.

Kürtlerin kendi ulusal devletlerini kurmada mahrum bırakılması

sonucunda klasik ulusal Kürt önderlerini harekete geçirir. Örneğin Şeyh Said, Seyid Rıza, Sımko Şıkak, Seidî Xêzani, Şeyh Mahmud Berzenci, Kadı Muhammed, Osman Seبری, General Mustafa Barzani gibi liderlerin öncülüğünde Kürt çiftçi, köylü ve aşiretleri silahlı mücadeleyle direnişlerini hep sürdürdüler. Bu dönemde öğrenim görmüş, şehirlerde oturan küçük Kürt burjuvazisi çıkarmış oldukları gazete, dergi, kitap, sahneledikleri tiyatro ve piyeslerle, kurdukları örgütlerle bu klasik Kürt liderlerine destek oldular. Halkın bilinçlenmesine katkıda bulundular. Bu aydınlar içerisinde bir grup çıkıp kadınların özgürlüğünü ön plana çıkardılar ki kadın hakları diğer toplumlardan daha da öne çıktı. Örneğin Mela Mihamedî Koyî (1876-1943) ilerici bir Kürt bilginiydi. Bundan 80 yıl önce Kürtlere komşu olan ülkelerde kadınlarla erkekler birarada okumazken o kızını erkek öğrencilerin bulunduğu okula göndermiştir. Küçük gibi gözükse de bu örnek, kendi dönemine göre kendi başına bir devrimdi.

II. Dünya Savaşı döneminde Kürtlerle bir kez daha bağımsızlık ümidi canlanmaya başladı. Bu dönemde Sovyet ordusu İran'a girdiğinde doğu Kürdistan'ın bir bölümünü (Batı Azerbaycan'ı -Vilayet-) işgal eder. Bölgedeki Kürtler ulusal Jekaf Partisi'nin önderliğinde ve Kadı Muhammed'in başkanlığında Kürt Cumhuriyeti'ni ilan eder. Yine bu dönemde Kürt aydınları basın yayın yoluyla (Gazete, Radyo, Tiyatro, Müzik) kadın ve gençlik dernekleri vasıtasıyla kitleleri gerici şah rejimine karşı direnişe çağırarak demokratik mücadele saflarında birleştirdiler. Bölgeye Sovyetlerin gelişi, Kürtlerin Kürt Cumhuriyeti kurmalarına göz yummalarıyla Marksizm, Komünizm, Lenin, Stalin gibi kavramlar Kürt diline de girmeye başladı. Komünizm fikri bu olaydan önce de Arap, Fars, Türk ve Kürtlerde de vardı. Arap, Türk ve Farsların kendi komünist partileri vardı. Fakat Kürtlerin bir Komünist Partisi yoktu. Doğu halkaları ve sadece Kürtler arasında komünizm anlam olarak kâfir, Allahı tanımayan, dini, namusu olmayan insanların toplumu olarak tanıtılmıştı. Jekaf Partisi 1945 yılında adını Komünist Partisi olarak değilde, Kürdistan Demokrat Partisi olarak ilan etti. 1946 yılında Güney Kürdistan'da General Mustafa Barzani'nin önderliğinde yurtsever bir parti olan Kürt Demokrat Partisi kuruldu. Bu partileşme bölgedeki komünist partilerinde çalışan Kürtleri onlardan ayırarak kendi saflarına çekti. İran halklarının komünistleri kendilerini Tudeh Partisi'nde ifade ettiler. Irak Komünist

Partisi 1934'te kuruldu. Suriye ve Lübnan'da da birer komünist parti vardı. Arap, Fars ve Türk komünistleri, Kürtleri hep kendi partilerinde örgütlemeyi hedeflemişlerdir. Bu partilerin iddia ettiği şey şuydu: Mevcut olan Kürt partileri köylü, çiftçi ve işçilerin partisi değil, olsa olsa küçük burjuvazinin birer partisiydi. Bu düşünce Tudeh içerisinde çok yaygındı. Aslında doğru olan şudur ki: Adı geçen Arap, Fars ve Türk komünist partilerinin yöneticilerinin çoğu ne işçi ne köylü ne de emekçiydiler. Hatta içlerinden bazıları hiç köy dahi görmemişlerdi. Bahsedilen komünist partilerinin tümü Stalin'in terörist uygulamalarının etkisiyle Kürtleri yok etmeyi hedef almışlardı. Onun için bağımsız kurulan her Kürt partisi gerici ilan ediliyordu ve uluslararası ilişkilerde bu böyle tanıtılıyordu. Örneğin Azerbaycan ve Ermenistan arasında başkenti Laçin olan Kürdistan Sor (Kızıl Kürdistan) Stalin tarafından ortadan kaldırılarak Kürtlerin bir kısmı Sibirya'ya sürgün edildi ve Müslüman olan Kürtlerin bir kısmı da Azerbaycan'a gönderilerek asimile edildiler. Kürt aydın ve partilerinin bir olumlu bir de olumsuz yanı vardı. Olumlu olan yönü Kürt parti ve aydınlarının Arap, Fars ve Türkleri kendi düşmanları olmadıklarını hatta onlarla birlikte kardeşçe yaşadıklarını halka anlatmalarıdır. Yani adı geçen halklar değil onların devletleri Kürtleri yok sayarak düşmanlığını halen günümüze kadar sürdürmekteydiler. Kürdistan'da yaşayan azınlık halkların Kürt vatandaşı olarak her Kürdün sahip olduğu tüm haklardan yararlanması ve eşit tanınması esas alınmıştır. Bu Kürt partilerinin çağdaş yanısırdı. Kürt partilerinin olumsuz yönleri ise: Kendileri Kürdistan'ın tümünü kapsayan ulusal demokratik mücadeleden vazgeçerek bölgesel, dar kapsamlı ve işgal edilmiş her parçada otonomi isteminin arkasına sığındılar. Bu Kürtlerin genel istemi değildir. Kürtler de her halk gibi özgür ve bağımsız bir yöntemle idare edilmek isterler. Bu da ulusların serbestçe kendi kaderlerinin tayin hakkıdır.

Kürt partileri, bölgedeki egemen halkların komünist partilerinin gerçek komünist partileri olmayıp kozmopolit yapılarıyla tam bir belirsizlik örneği verdiklerini, kendilerinin ise gerçek Marksist ve Leninist olduklarını sürekli dile getirdiler.

II. Dünya Savaşı'ndan Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar Kürt partilerinde yer alan küçük burjuvazi hiçbir zaman Sovyetleri eleştirmeye yeltenemediler ve aynen egemen halkların komünist partileri gibi herşeyi görmezlikten geldiler. Aynı şeyleri savundukları

halde hiçbir zaman bir araya gelemediler. Bu nedenle hemen hemen yarım yüzyıllık süre içerisinde Kürt aydın ve partilerinden hiçbirisi gerçek anlamda batılı bir devletle ilişkiye geçmediler. Sebep olarakta batılı ülkelerin kapitalist ve emperyalist oldukları düşüncesiydi. Sovyetler Birliği ise Kürdistan'ı aralarında paylaştıran devletlerle birlikte, radyo, yayın ve Satelitleriyle Kürtleri görmezlikten geliyordu. Fakat son elli yıllık Kürt yayın edebiyatı, işçi sınıfının mücadelesi, emek-sermaye anlatımı ile doludur.

1954-1955 yıllarında Güney Kürdistan'da Sovyetlerin Marksizm ve Leninizm ideolojisini eleştiren aydın bir tabaka oluştu. Bu hareket Sovyetler Birliği'ni ve Satelitlerinin siyasetini eleştirmeye başladı. Birkaç soru ön plana çıkmaktaydı. Örneğin bunlardan biri: Acaba Sovyetler Birliği'nin Politik tavrı olan proletaryanın bayrağını taşıma; ezilen halkların dostu olma, barışın kalesi işçi-köylü devleti olma Marksist ve komünist doktrinle çelişmiyor muydu? Marksizm Sovyetler Birliği'nin Kürdistan'ı aralarında bölüşen devletlerle ekonomik siyasi ve askeri ittifaklara girerek mazlum Kürt halkını ezmek miydi? Acaba Sovyet Devleti ve Satelitleri Marksizmi yanlış mı uyguladılar ya da Marksizmin kendisi mi yanlıştı?! Marksizmin özü proletaryanın Diktatörlüğüdür. Sovyet Devleti'nin proletaryanın elinde olmadığını hepimiz biliyoruz. Farzedelim ki bir yerde proletaryanın diktatörlüğü kuruldu. Diktatörlüklerde insaniyet olur mu? Acaba birisinin başka birisinin özgürlüğünü elinden alması ideoloji veya din adına mümkün mü? Özgürlük düşünebilen her insanın hakkıdır. Acaba bir toplumda özgürlük insanlar arasında eşitlik sağlanmadan gerçekleşebilir mi? Sosyalizm insanların gerçekten özgür ve eşit şekilde bir arada yönetilmesi değil midir? Bu ve benzeri sorular filozofik bir akımın gelişmesine ve sosyalizmin Kürt okulu olmasına yol açtı. Bu düşünce akımı 14/04/1959'da Kajyk örgütünü doğurdu. Başlangıçta Kajyk parti olarak değil, cemiyet olarak adlandırıldı. Çünkü partiler halk arasında olumsuz bir hava yaratmışlardı. Bazen öyle oluyorki bir partideki küçük bir grup kendi diktatörlüğünü kurarak ve bir halkın kaderiyle de oynayabilirler. Kajyk'ın felsefesi Kajykname adlı bir kitapta anlatılmıştır. Kajykname 1961 yılının yazında Güney Kürdistan'da illegal basıldı ve dağıtıldı. Kajykname kolektif olarak kaleme alınmış olup iki yıl tartışmadan sonra esas şeklini almıştır. Kajyk'ın kurucuları yedi kişi olup kurucuları şair, yazar ve okul öğretmen-

lerinden oluşmuştu. Kajyk'ın iki sloganı vardı: "Kurdistan Ji bo Kurd" Kürtler için Kürdistan ve halka eşitlik (Yeksani Ji bo gel) yani Kürt olmayan Kürdistan'da yaşayan her halktan insanlar eşit sayılır. Kadın ve erkek aynı hakta sahiptirler. Kajyk mutlaka bağımsız bir Kürt devletini istemiyordu. Kajyk Kürt, Arap, Fars ve Türk halkları arasında herbiri için tam bir iktidar eşitliğini istiyordu. Diyordu ki eğer Arap, Fars ve Türkler ulusal devletlerini koruyacaklarsa Kürtlerin de ulusal devletleri olmalıdır. Eğer Ortadoğu'da devletlerden bir federasyon oluşursa Kürtler de buna girmeye razıdırlar. Gerçek sosyalizm budur. Sovyetlerin yıkılışına kadar tüm Kürt partileri Kajyk'ın düşüncelerini benimsemiyorlardı. Sovyetlerin yıkılışından sonra Kajyk'ın felsefe ve düşüncelerinden yararlanarak ona dostlukla yaklaştılar. Bu da Kajyk'ın düşüncelerinin doğruluğunun bir kanıtıdır. Bu da aynı uzun bir konu olup başka bir yazıda yeri geldiğinde dile getirilebilir. Güncel olan Kürtlerin ulusal birliğinin oluşmasıdır.

Dipnot

*Jemal Nebez, bir Kürt yazar ve bilimadamıdır. Bir İslam aliminin oğlu olup İslami felsefe, teoloji ve kanunlarını okumuş daha sonra da fizik, matematik lisanslarını yapmıştır. Kürtçe birkaç sözlük, ders kitabı ve yüzelliden fazla yapıtı Kürtçe, Arapça, İngilizce, Farsça ve Almanca dillerinde yayınlanmıştır. Öğreniminden sonra Güney Kürdistan ve Irak'ta uzun yıllar öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra Avrupa'da Orientalistik ve Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde doktorasını yaptı. Daha sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirmiş ve aynı okulda seminerler vermiştir. Birkaç yıl Alman Araştırma Kurumu'nda bilimadamı olarak çalışmıştır. Uzun sürede Berlin Hür Üniversitesi'nde İranistik ve Kürdoloji bölümlerinde Ass. Prof. Dr. Olarak çalıştı.

**Jemal Nebez'in bu yazısı A. Bali&H. Taşan tarafından, Kürtçeden Türkçeye çevrilmiştir.

Mustafa PEKÖZ

21.YÜZYILDA SOSYALİST AYDINLANMANIN İŞLEVI

Giriş

ilkel toplumlardan günümüze kadar devam eden tarihin bir bütünü, bilimde ve felsefede bilgilenme sürecidir. İnsanın bilinçli emek üretkenliğiyle başlayan üretici güçlerle teknoloji, teknoloji ile bilim ve bilimle aydınlanma arasında daima kopmaz bağlar vardır. Bütün bunların hepsi birbiriyle bağlantılı ve iç içedir.

İnsanlığın taşı yontarak üretim aracı haline getirmesiyle ilk adımı atılan bilimsel gelişmelerin bugünkü ulaştığı düzey, ekonomik, politik ve toplumsal ilişkilerin zorunlu ve kaçınılmaz sonuçlarıdır.

İlk aydınlanma Antik Yunan felsefesi olarak bilinen 'antik aydınlanma çağı'dır. İkinci aydınlanma tarihi ise '18. yüzyıl aydınlanması' olarak ifade edilir. Ancak gerçek aydınlanma daha çok Marks ve Engels tarafından ortaya konulan 'diyalektik ve tarihsel materyalizm' teorisi ile kendisini bulmuştur.

Aydınlanma sürecinin temel öğelerinden biri olan bilgi, insanın

toplumsal emeğiyle meydana getirdiği nesnel gerçekliğin insanın düşüncesinden yeniden üretimi ya da dışı vurumdur. Doğada bulunan nesnelere ve olayların üzerine bizzat düşüncesini de katarak doğa üzerindeki hakimiyetini sağlamaya yönelik maddi üretimdir. 'insanın toplumsal çalışmayla edindiği bilgi hem doğanın bilinçte yansımalarıdır hem de insanın toplumsal karakterinin dışı vurumdur.

İnsan bilincinde oluşan ideler pratikte doğrulanmayınca doğal olarak bilgi özelliği taşımazlar. Çünkü bilgi 'somuttan gelir soyuttan geçer ve yeniden somutta gerçekleşir...' Bütün tarihi boyunca kesintisizce devam eden bilgilenme süreci sürekli ve sonsuzdur. Doğanın sonsuz ve sınırsız olması, bilginin de sınırsız ve sonsuz olmasıyla eş anlamlıdır. Her bilgi bir sonraki bilgi ile tamamlanacak ve yeni bilgilerin ve bilgilenme sürecinin önünü açacaktır. Metafizik anlayışın tersine 'bilginin sona ermesi, sonsuzun sona ermesi anlamına gelir. Bu da olanaksızdır..' bu nedenle aydınlanma da sonsuzdur.

Bilginin en önemli karakteristik özelliklerinden biri de pratiğin bir sorunu olarak kabul edilmesidir. Çünkü bilgi üretiminin kendisi yine toplumsal pratikte doğrulanarak yapılır, 'canlı algılamadan soyut düşünceye ve buradan da pratiğe; gerçeği tanımanın, bilgi edinmenin diyalektik yolu budur... yaşamın, pratiğin bilgi kuramının temeli olduğu görüşü bizi kaçınılmaz olarak diyalektiğe götürür..'

Bilgilenme süreci ile bilgi kuramı arasında doğrudan bir ilişki vardır ve birbirini tamamlayan olgular olarak algılanabilir. Marksist terminolojide 'yansıma kuramı' olarak bilinen bilgi kuramı; nesnel gerçeğin insan beynindeki yansımasıdır. Bilgilenme süreci, hem tarihsel ve toplumsal bir süreçtir hem de bilim, ideoloji, felsefe, din, sanat, kültür gibi bir çok toplumsal bilinç biçimlerine dönüşerek yeniden üretimi sağlar. Bilgilenme sürecinin en önemli özelliklerinden biri, diyalektik olanla düşünsel olan arasında sıkı bir ilişki kurar ve birbirini tamamlayan olgular olarak görülür. Bilgi, bilgi kuramı ve bilgilenme süreci ile aydınlanma ve aydınlanma tarihi arasında doğrudan kopmaz bağlar vardır.

SOSYALİST AYDINLANMA TARİHSEL BİR ZORUNLULUK

Sosyalist aydınlanma, kapitalist üretim ilişkiler sisteminin kaçınılmaz bir sonucu olan burjuva aydınlanmasının içinde doğmuş ve burjuvazinin ideolojik, felsefi ve politik eleştirisini yaparak gelişmiştir. Burjuvazinin ideolojik, politik ve felsefi eleştirisini yapan bilimsel sosyalist düşünürler Marks'ın ve Engels'in, hem burjuva ekonomi-politiğin eleştirisinde hem de idealist felsefeye karşı yürüttükleri ideolojik mücadelede en önemli silahlarından biri fen bilimlerindeki ilerlemeler olmuştur. Bu nedenle, Marks ve Engels, bütün bilimsel gelişmeleri çok yakından izleyerek materyalist felsefe ile bütünleştirmişlerdir. 18.yy ve 19.yy'da fizik, kimya, matematik, biyoloji gibi bilim dallarındaki gelişmeler marksist diyalektik ve tarihsel materyalist anlayışı kesin ve net olarak doğruladığı gibi, bu bilim dallarının da ancak 'diyalektik-materyalist metod'larla geliştirilebileceği ortaya konmuştur. Özellikle fizik ile felsefe arasındaki ilişkinin doğru kavranması bilimsel felsefenin gelişmesinin en önemli yanlarından biridir. Çünkü, diyalektik materyalizm daima fiziğin temel yasalarına dayanır. Fizikçi Paul Langevin 'diyalektiği anladıktan sonra fiziği daha iyi anlamaya başladım..' değerlendirmesi fen bilimler ile diyalektik ve tarihsel materyalist felsefe arasındaki kopmaz bağları ortaya koymaktadır. Bu nedenle doğa ve sosyal bilimler tarihi, sosyalist aydınlanmanın en önemli özelliklerinden biridir.

Marks'ın Kapital'i, Engels'in Doğa'nın Diyalektiği ve Anti-Dühring'i, ekonomik-politik ve felsefi alanda burjuva ideolojisine karşı bir saldırdır. Aksi taktirde, Engels'in, kimya, fizik, matematik, biyoloji gibi bilim dallarıyla çok yakından ilgilenmesi, bu bilim dallarındaki her buluşun marksist materyalist anlayışını doğrulayan olgular olarak görmesinin çok fazla bir anlamı olamazdı.

Önemli olan diğer bir nokta da, fen/doğa bilimlerinde daha çok deneyler, sosyal bilimlerde ise daha çok gözlemler esas alınmaktadır. 'ki aynı bilim dalında iki farklı yöntem izlenmesine rağmen, doğadaki ve toplumdaki bütün gelişmeler, diyalektik ve tarihsel materyalist bir yöntemle analiz edilmektedir. Bu doğru diyalektik materyalist yöntem, sosyalist aydınlanma süreci bakımından da önemlidir.

Ancak Marks'tan ve Engels'ten bugüne bir asır geçti ve özellikle

son 25-30 yıllık bir zaman dilimi içerisinde, doğaki bütün olayları etkileyecek bir tarzda gelişen ve bire bir takip edilmesi güçleşen bilimsel gelişmeler, marksist diyalektik ve tarihsel materyalizmi doğrulayan gerçek-olgulardır. Bilimin kendi içinde onlarca dallara ayrılarak yeni gelişmeler sağladığı, sadece dünyanın değil, astronomi ve kozmoloji alanında yapılan araştırmalarla uzaya ilişkin elde edilen kapsamlı bilgiler, marksist teorinin geliştirilmesi bakımından çok önemli kanıtlar olarak karşımızda durmaktadır.

Son yıllarda gelişen büyük çaplı bilimsel buluşlar ve teknolojik gelişmeler, sosyalist aydınlanma sürecinin yeni ve çok önemli halkalarını oluşturmaktadır. Newton'un fizik kanunları olarak bilinen 'hareket ve yer çekimi yasaları', Kepler'in ve Galilo'nun astronomiye ilişkin buluşları, Kimya'da maddenin korunum kanunu, Darwin'in 'İnsanın Türeyişi' ve Türlerin Kökeni' adlı araştırmaları sonucu oluşturduğu ve bugüne kadar aksi ispatlanamayan 'Evrin Teorisi', Einstein'ın enerjinin sakınımı kanunu, fizikteki Kuantum teorisi gibi bilimsel gerçekler, marksist teoriyi doğrulayan yüzyılın en önemli araştırmalarından birkaçıdır. Engels bu bilimsel gelişmeleri; "tabiatta hareketin birliği, bundan böyle sadece felsefi bir kavram değil, bilimsel bir olgudur.." değerlendirmesiyle yanıtlamıştır.

Aynı şekilde 21.yüzyılın daha başında olmamıza rağmen biyoteknik, kimya, fizik, matematik ve özellikle biyogenetik bilimi daldaki araştırmaların ortaya çıkarttığı somut veriler ile, sosyal bilimlerin bir parçasını oluşturan sosyoloji ve psikolojinin ayrı bilim dalları olarak ortaya çıkarttığı gerçekler diyalektik tarihsel materyalist dünya görüşünü doğrulayan bilimsel olgulardır. Doğadaki bütün canlılar içerisinde en karmaşık yapıya sahip olan insan gibi kompleks bir organizmanın genetik yapısının çözümlenmesi ve antropolojinin biliminde çok önemli bir yer edinmesi, biyokimyadan ve biyogenetikten yararlanılarak hemen hemen bütün canlı türlerinin kopyalanması, sosyal bilimlerde ekonomi-politiğin ayrı bir bilim dalı olarak kabul edilmesi vb. gibi bilimsel araştırmalar diyalektik ve tarihsel materyalist felsefenin konusu olarak 'yeni'den yorumlamak artık zorunlu bir ihtiyaçtır.

Metafizikte herşeyin durağan ve değişmez olduğu mantığının aksine doğadaki ve toplumdaki herşeyin değişme ve gelişme içerisinde olduğunu bilimin bugün ulaştığı olduğu bütün verilerle bir kez

daha doğrulanmaktadır. Bilimsel araştırmalar, doğada ve toplumda var olan her 'şey'in metafiziğın tersine bir değişme ve gelişme içerisinde olduğunu, hiç bir şeyin durağan, birbirinden bağımsız başlangıcı ve bitimi sınırlandırılmayan olgular olmadığını kanıtlamıştır. Astronomi biliminin ortaya çıkarttığı gerçekler, metafizik anlayışın aksine uzayın/evrenin sınırsız olduğunu ortaya koymaktadır.

Doğada ve toplumda, tarih öncesine ve geleceğe ilişkin herşeyin bilimsel gelişmeler içerisinde bilinebileceğini ortaya koymaktadır. Jeoloji bilimi alanındaki gelişmeler, insanlığın geçmiş tarihine ilişkin 'bilinmeyenleri' bilinir duruma getirmekte ve geçmiş tarihi bir bir aydınlatmaktadır. Bugünkü bilimsel gelişmelerin ortaya çıkarttığı sonuçlar insanlığın geleceğine ilişkin daha somut veriler sunmaktadır. Tam da burada önemli olan sorun, bütün bu bilimsel gelişmelerin, diyalektik metot içerisinde Marksist teorinin konusu olarak felsefede, ideolojide ve politikada yeniden incelenerek ele alınması ve geliştirilmesidir.

Bilim, tekelci sermayenin denetiminde geliştirilmesine rağmen, ortaya çıkarttığı sonuçların, idealist felsefe bakımından ciddi sorunlar yarattığı kesin. Hatta bilimsel çalışmalar yapan bir çok bilim adamı, idealist-metafizik dünya görüşüne sahiplerdir. Ancak onların yaptığı araştırmalar sonucu ortaya çıkan bilimsel gelişmeler ise, marksist diyalektik ve tarihsel materyalist felsefeyi doğrulamaktadır. Çünkü doğa bilimleriyle felsefe arasında kopmaz bir bağ vardır. Felsefesiz bilim olmayacağı gibi, bilimsiz bir felsefe de düşünülemez gibi görüşü hemen hemen bütün bilim adamları tarafından kabul edilmektedir.

Bilim adamlarının araştırmaları sonucu ortaya çıkan olgular, idealistleri-metafizikçileri yeni arayışlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Özellikle, antropoloji biliminde ortaya çıkan ve dinle taban tabana çelişen bilimsel gerçekler karşısında 'dine' yeni yorumlar getirilmek zorunda kalmıştır. Örneğın insanın genetik şifresinin çözülmesi, bütün canlı varlıkların kopyalanabilmesi, ana rahmi dışında döllenmenin sağlanabilmesi gibi somut olgular karşısında son derece zor durumda kalan metafizikçiler, dini kitaplarda yeri bulunmayan bu ve benzeri gelişmeleri dinle bütünleştirmek için, dinde yeni yorumlara gitmek zorunda kaldılar.

Toplumun sosyo-ekonomik yapısından meydana gelen değiş-

melere bağı olarak ekonomi biliminin kendi içerisinde bir çok alt dala ayrılması ile politik-ekonomi, sosyal bilimin en önemli dallarından biri haline geldi.

21. yüzyıla girerken, dünya kapitalist ekonomik sisteminde meydana gelen değişmelerin ve gelişmelerin politik ekonominin konusu olarak yeniden incelenmesi ve geliştirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Marks, kapitalizmin temel, bütün karakteristik özelliklerini açıkladı. Lenin daha 20. yüzyılın başında, Marks'ın büyük bir deha ile ortaya koyduğu kapitalist üretim ilişkilerinin gelişim evrelerini 'yeni'den inceleyerek, kapitalizmin en yüksek aşaması olarak bilinen tekeli aşamasını yani 'emperyalizm'i tahlil etti.

Lenin'in emperyalizm teorisinin üzerinde yaklaşık olarak 90 yıl geçti. Lenin'den bugüne değin, kapitalist-emperyalist üretim ilişkileri sisteminden ve bu ekonomik sistemin kaçınılmaz sonucu ortaya çıkan iki temel sınıf (bürjuvazi-proleterya) arasındaki uzlaşmaz mücadelede temel bir değişiklik yaşanmadığı gibi, Marksist ekonomi-politik anlayışı halen canlılığını ve güncelliğini korumaktadır. Burjuva ekonomistleri, akademisyenleri kapitalizmin bugün geçirdiği evrelerin ve sorunların Marks tarafından 150 yıl önce yazılmasını hayeretler içinde izliyorlar. Kapitalizmin kendi gelişme yasası içerisinde tartışılan 'küreselleşme' olgusunun Marks tarafından açıklanmasını şu cümlelerle ifade ediyorlar; "Marks'ı araştırdıkça, hayret verici biçimde, güncelliğini koruduğunu gördüm. Kendilerini çağdaş düşünürler olarak gören bugünün bilirkişileri ve politikacıları, her fırsatta küreselleşmeden bahsetmekten hoşlanırlar; ama bilmezlerki Marks, 1848'de küreselleşmeyi yazmaktaydı" Emperyalist burjuvazinin ve uluslararası emperyalist tekellerin örgütlediği, küreselleşme toplantılarında Marks'tan sıkça bahsetmeleri ve hatta açılışları Marks'ın sözleriyle yapmaları Marks'ı çok sevdikleri için değil, 150 yıl önce Kapitalizm üzerine söylediklerinin bir bir doğrulanmasından ileri gelmektedir. Amaç, Marks'ın kapitalist ekonomik sistem üzerine söyledikleri dahiyane teorik görüşlerinin 'siyasal ve ideolojik görüşlerinden koparılarak yozlaştırılmasıdır. Hatta, Lenin'e saldırarak Marks'a sahip çıkma görüntüsü esas olarak 'bilimsel komünizme' çok kapsamlı bir saldırının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Tam da böylesi bir tehlike karşısında, marksistlerin öncelikli görevlerinden biri, Marks ve Lenin'in görüşlerinin tam bir bütünlük içerisinde olduğu gerçeğine

özel bir vurgu yapmak ve kapitalizmin bugünkü ekonomik ve politik sisteminin geçirdiği ve geçireceği evreler üzerinde özel olarak durmaktadır.

Çünkü 21.yüzyılda, kapitalist sistemin kendi iç dengeleri, tekel-lerin uluslararası rekabetinde meydana gelen değişimler, emperyalist ülkeler arasındaki rekabetin bölge coğrafyalarının özgünlüklerine bağlı olarak aldığı yeni biçimler, emperyalizmin ekonomik ve politik olarak dünya coğrafyasındaki 'yeni' konumlanması, kapitalist küreselleşme ve yeni dünya düzeni olgusu, teknolojinin ekonomik ve toplumsal ilişkilerde yarattığı muazzam etki vb. gibi mevcut sorunlar için Marksist teori ekseninde gerekli doğru analizlerin yapılması gerekiyor.

Geride bıraktığımız bir asırlık dönem içerisinde kapitalist-emperyalist üretim ilişkilerinde temel/ana sınıfların geçirdiği evreler ve karşıt, uzlaşmaz sınıf güçleri cephesinde yaşanan bir kısım ekonomik-politik gelişmelerin/değişimlerin analiz edilerek deşifre edilmesi toplumsal mücadeleler bakımından bir ihtiyaçtır.

21. yüzyıl dünyasında yeniden yaşanacak olan proleter sosyalist devrimler, 'yeni' stratejik ve taktik mücadele yöntemleri ve örgüt-örgütlenme sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu sürecin doğru kavranması ancak, sürecin ihtiyaçlarına yanıt veren doğru stratejilerin ve taktiklerin geliştirilmesi, politikaların güncelleştirilmesi, burjuvazinin çok yönlü örgütlediği ideolojik saldırısının püskürtülmesi marksist teorinin konusu olan sorunların 'yeni'den ele alınarak incelenmesiyle çözümlenebilir.

Bütün bunlar, 'sosyalist aydınlanma'nın başlıca sorunlarından bir kaçıdır. 21. yüzyılın daha ilk başında felsefi, teorik, politik, sanat, örgütlenme/mücadele biçimi ve yöntemleri alanında burjuvaziyle ideolojik bir hesaplaşmanın, 21. yüzyıl sosyalist aydınlanmasının en önemli halkasını oluşturacaktır.

BİLİMDEKİ GELİŞMELER

HEM TEORİNİN HEM DE PRATİĞİN SONUDUR.

Bilimde ve teknolojideki gelişmelerin diyalektik ve tarihsel materyalist felsefeye göre yeniden yorumlanması, sadece soyut teorik bir araştırma olarak algılanmamalıdır. En önemlisi de dünyayı deşif-

tirme eyleminin/mücadelesinin önemli bir aracı haline getirilmesidir. Çünkü Marksizm bir dogmalar teorisi değil, ekonomik ve siyasal gelişmeler ekseninde 'yeni'den geliştirilmesi ve işçi sınıfının hizmetine sunulması gereken bilimsel bir teoridir. Bilimdeki gelişmelerin yarattığı bilinç bulanıklığı, Marksist teoriye karşı geliştirilen güvensizlik, özellikle marksist devlet teorisinin eskidiği, kapitalizmin değiştiği teorileri, emek sermaye çelişkinin son bulduğu, demokrasinin sınıfsal özünün inkâr edilerek sivil toplumcu bir tarzda yeniden yorumlanmaya çalışıldığı, burjuvazinin 21. yüzyılda bir değişim sürecine girdiği/gireceği vb. gibi görüşler, esas olarak, burjuvazinin ideolojik hegemonyasının yarattığı sarsıcı etkilerin sonuçları olarak değerlendirmek gerekiyor. Daha 21. yüzyılın başında olmamıza rağmen, dünya burjuvazisi ve onların ideolojik ve örgütsel kurumları ile ideologları, 2020 yılının, burjuvazinin stratejisini hazırlıyorlar. Önümüzdeki 20 yıl içerisinde dünya çapında gelişebilecek toplumsal ayaklanmaların bastırılması için, dünya burjuvazisi bugünden 'yeniden yapılandırma' sürecini başlatmış bulunuyor.

Kapitalist sistemdeki 'yeniden yapılandırma' stratejisi sadece devlet yapısındaki bir kısım düzenlemeler değil, esas olarak eğitimde, kültürde, sanatta, felsefede ve ideolojide kendisini 'yeni'den üretme hedefindedir.

Özellikle, dünya burjuvazisi, sadece kapitalist globalleşmenin ekonomik ve siyasal yapılanmalarda değil aynı zamanda bunların alt merkezlerinde de önemli arayışlar içerisinde.

Doğa bilimlerindeki ve teknolojideki hızlı gelişmeler aynı zamanda sosyal bilimlere de doğrudan etkileyen en önemli faktörlerin başında gelmektedir.

Kapitalist sisteme karşı yürütülen mücadelenin araç ve yöntemlerinden çok önemli gelişmelerin ve değişmelerin yaşandığı ve özellikle burjuvazinin ideolojik ve iletişim aygıtları ile üstünlük sağlamaya çalıştığı 21.yüzyılın daha ilk yıllarında, bu sürecin ters yüz edilmesi göreviyle karşı karşıyadır sosyalist hareket.

Özellikle, 18.yy'da gelişen 'ütopik sosyalist'lerin tarihsel mirası üzerinde bilimsel sosyalist teoriyi yaratan Marks ve Engels'in, 19.yüzyılın ikinci yarısında, dünyayı yeniden yorumlama ve değiştirme iddiasıyla burjuvaziye karşı başlattıkları ideolojik ve politik saldırının başarılı sonuçları, dünya işçi sınıfının en önemli kurumlarından biri olan 1.

Enternasyonal gibi örgütlenme yarattı. 20.yüzyılın başlarında Lenin'in önderliğinde dünya emperyalist burjuvazisine karşı yürüttüğü ideolojik, politik mücadelenin nesnel koşullarla bütünleşerek bir toplumsal devrimle sonuçlanması yüzyıllarca burjuvazinin unutamayacağı tarihsel süreçler olarak kalacaktır. Bu tarihsel süreçlerin en ayırt edici özelliği ise, Marks, Engels, Lenin ve Stalin gibi sosyalist aydınlanmacı önderlerin varolmalarıdır.

Dünya emperyalist burjuvazisi, 21. yüzyılda 'tarihin tekerrür' etmesini engellemek için, kendi cephesinde çok yönlü hazırlıklara girmiş bulunuyor.

Özellikle bilim ve teknolojideki bütün gelişmeleri kullanarak, gelecek 20 yılın projelerini hazırlıyor, bölgesel/dönemsel stratejiler ve taktikler belirliyor, mevcut askeri, ekonomik, politik ve ideolojik kurumlarını yeniliyor. Burjuva akademisyenleri, kapitalist sistemin çok daha iyi işleyebilmesi için, toplumsal yaşamın bütün alanlarında ürettikleri teorileri ve politikaları uygulamaya koymak için, ihtiyaç duydukları kurumları oluşturuyorlar. Böylece burjuva bilgilenme süreci, ellerinde bulundurdukları ideolojik aygıtlarla toplumun bütününe kapsayacak tarzda geliştiriliyor.

Komünist hareketin dünya çapında, bilimde, felsefede, ideolojide burjuvaziye karşı sürekliliğini sağlayan çok kapsalı bir ideolojik mücadeleyi yürütmesi ve örgütlemesi gerekiyor. Diğer ifadeyle, 21. yüzyılın sosyalist aydınlanmasının, özellikle sosyal bilimlerdeki gelişmeler ekseninde yeniden ve daha üst düzeyde başlatılması kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Dünya emperyalist burjuvazisinin ideolojik hegemonyasının kırılması, ve yeni proleter sosyalist devrimlerin önünün açılması proleteryanın ve ezilen emekçi yığınların geleceği bakımından da son derece önemlidir.

21. yüzyıl sosyalist aydınlanması, yine ve kaçınılmaz olarak 21. yüzyıl kapitalist üretim ilişkileri içerisinde, ama burjuva ideolojisine, kültürüne, etik ve yaşam tarzına karşı mücadele içerisinde gelişecektir. 21. yüzyıl sosyalist aydınlanması, hem geçmişten bugüne kadar devam ederek gelmiş tarihsel birikimin üzerinde yükselecek, hem de günümüz dünyasında doğa bilimleri ve sosyal bilimlerdeki bütün gelişmeleri, diyalektik materyalist metotla yeniden yorumlayarak gelişecektir. Aksi takdirde, kapitalizmin ekonomik, siyasal ve ideolojik ilişkiler sisteminin, toplum üzerindeki hegemonyasının kırılması ve

sosyalist aydınlanma sürecinin yaşamla pratik bağının kurularak gerçekleştirilmesi söz konusu olamaz.

Özellikle, teorik üretimin zayıf olduğu ve hatta küçümsendiği dikkate alındığında, sosyalist aydınlanmanın politikanın önemli bir unsuru haline getirilerek güncelleştirilmesi ve örgütlü mücadeleyle bütünleştirilmesi önümüzdeki sürecin en önemli halkalarından birini oluşturmaktadır. Çünkü sosyalist aydınlanma sürecinin teori ve politika alanında sunacağı perspektifler aynı zamanda pratiğin önündeki sorunların çözümünü de sağlayacaktır. Özellikle, örgütlenme sorunları ve araçları, mücadele taktikleri, biçimleri/yöntemleri bakımından yapacağı açıklamalar, toplumsal hareketin örgütlenmesinde önemli bir işleve sahip olacaktır.

AYDINLANMA TARİHİNİN ÖZNESİ 'AYDIN'LAR

Bütün bilimler tarihi ve bunun kaçınılmaz bir sonucu olan aydınlanma tarihi de, aynı zamanda sınıflar mücadelesi tarihidir. Bu nedenle, aydınlanma süreci aynı zamanda bir ideolojik şekillenme, değişim ve dönüşüm tarihi olmuştur.

Aydınlanma tarihinin öznesi olan 'aydın'lar da, tarihsel formasyonlarda, toplumun diğer üyelerinden farklı bilgilere sahip olan 'ayrıcıklı' insanlar olmuşlardır. Her toplumun kendi sosyal formasyonu içerisinde meydana getirdiği 'aydın'ın oynadığı rol, farklılıklar göstermiştir.

Gerek yönetim erkleri karşısındaki tutumları gerekse sosyal ve toplumsal dönüşümler karşısında oynadıkları rol, aydının 'özgün' olan toplumsal işlevini ön plana çıkartmıştır. Bu nedenle her siyasal ve toplumsal gelişmeye karşı aldığı tutumla, aydının toplumdaki sosyal işlevi ve sistemler karşısındaki konumlanmaları farklılıklar göstermiştir. Her sosyo ekonomik biçimlenmenin yarattığı toplumsal ve siyasal ilişkiler sistemi karşısında, bilgi düzeyi, yorumlama farklılığı, değiştirme ve dönüştürme anlayışı ile toplumun diğer bireylerinden 'farklılık' gösteren entellektüeller grubu olarak ifade edilebilen aydınların oynayacakları rolün önemli olduğu, bütün tarihsel süreçlerin ortaya koyduğu bir gerçek.

Toplumun, bu entellektüeller grubundan beklentisi ile onların egemen sınıflar karşısındaki tutumları arasındaki ilişki ve pratik durumu, aydınların ayrıt edici sorumluluğunu çok daha önemli kılmak-

tadır. Egemen sınıfların, ideolojik ve politik çizgisinden 'bağımsız' olarak tutum sergileyen aydınların oynadıkları rol, siyasal ve toplumsal dönüşüme yaptıkları katkılar bakımından önemsenir. Siyasal erkten bağımsız olmak isteyen aydınların 'bağımsız'lıktan kastları, sistem dışında, ama sisteme dokunmadan yönetenlerle yönetilenler arasında 'bağımsız kalmak' olarak algılanmaz.

Özellikle sosyal bilimlerin daha çok ideolojik mücadelede önemli işlevler oluşturduğu, sistemle çatışmaların daha çok bu alanda meydana geldiği ve sosyal bilimlere karşısındaki duruşları ile aydınların toplumsal işlevini açığa çıkacaktır. Bütün sınıflı toplumlar tarihinde siyasal-toplumsal bilimlere-bilgiler dogal ve kaçınılmaz olarak ideolojik bir öze sahiptirler.

Ancak, bilimin kendi özgünlüğü içerisinde 'bağımsız' ya da 'özerk' bir yapı da olması, onun geliştiricileri olan entellektüeller grubunun toplumsal ilişkiler karşısında sessiz kalması ya da tarafsız olması anlamına gelmiyor. Sınıfsal bir öze sahip olan sosyal bilimlerin tarihi aynı zamanda karşıt uzlaşmaz güçler arasında ideolojik taraf olmayı zorunlu kılar. Bu nedenle politika alanında sistem aydınları ile egemen sınıfların iktidarının şu veya bu yöntemle değiştirmesini isteyen aydınlar arasında ciddi bir ideolojik mücadele yaşanır.

Politik sistem kendi aydınlarını yarattığı ya da geleneksel aydınları ideolojik olarak kendisine dönüştürmeyi başardığı zaman, toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini çok daha ciddi bir şekilde arttıracaktır. Gramsci, bu gerçeği şöyle ifade ediyor; "ama bir önceki ekonomik yapıdan gelen ve onun gelişmesinin bir yönünü temsil eden her toplumsal temel akım, tarih yüzüne (hiç değilse bugüne kadarki tarih yüzüne) çıktığı zaman, kendinden önce varolan bir takım aydın bölükleri bulmuştur. Bunların galiba toplum ve politika alanında en karmaşık ve en köklü değişimlerin durduramadığı tarihsel sürekliliğin de temsilcileri olmuşlardır. Başa geçmek isteyen her takımın en önemli özelliklerinden biri, geleneksel aydınları ideolojik olarak kendine dönüştürme ve kazanma yolunda yaptığı savaştır. Bu takım organik aydınlarını yetiştirdiği ölçüde, bu dönüştürme ve kazanma işini daha çabuk ve etkili olarak gerçekleştirebilir..." Burjuvazi, egemenliğini sağladığı erk sistemiyle, 'geleneksel' dediğimiz, sistemle ideolojik ve politik bağlarını koparamamış aydınları kendisine dönüştürür. Böylece sistemin siyasal çıkarlarını savunan onun hizmetinde

olan burjuva aydın tipini yaratır.

Burjuva kapitalist sistemin ideolojik ve politik sürekliliğini sağlayan, ekonomik ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak burjuvazinin politik görüşlerini 'yeni'leyen, geliştiren 'elit' tabakalar, sistemle olan bağlarını gizlemeye çalışırlar. Burjuva aydınlarının en karakteristik özelliklerinden biri de, burjuva ideolojik ve politik kimliğini, toplumun geniş kesimlerinden özenle gizler ve 'tarafsızlık' ünvanı ile kendisini meşrulaştırır.

21.yüzyılın daha başında yaşanacak olan en önemli sorunlarından biri, sivil toplumcu yaklaşımlar ekseninde gerek bir kısım insan hakları kuruluşlarının ve demokratik kitle örgütlerinin gerekse aydınların 'tarafsız' olmaları gerektiğini savunan görüş açısidir. Sosyalizmin dünya çapında aldığı yenilginin ardından, 'tek kutuplu' kapitalist sistemin 'yeni dünya düzeni' ekseninde dünya çapında ilan etmeye çalıştığı egemenliğini pekiştirmek için burjuva ideologları aracılığıyla 'ideolojiler dönemi kapandı' iddiası, sosyalizme karşı kullanılan en önemli ideolojik silahlardan biridir. Sivli toplum kuruluşlarının, aydınların 'tarafsız' kalmaları gerektiği anlayışı da, tam da bu fırtınalı dönemde, burjuva ideologları tarafından geliştirilen saldırının bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Bu uzlaşmaz karşıt güçler arasındaki mücadelede her sınıfı temsil eden aydınların, kendine has bazı özgünlükleri olacaktır. Ama, bu toplumsal savaşımında ve ideolojik mücadelede bireyin aydın olmasından kaynaklanan 'bağımsız' olması ya da 'bağımsız siyasal çizgi' izlemesi anlamına gelmez. Burjuva ideolojisine karşı, marksist ideolojiyi savunan, onu geliştiren ve derinleştiren marksist aydınların 'tarafsız' olması elbetki beklenemez. Bu onun iddiasına ve varlık nedenine ters düşen bir durum olur. Marksist teorinin geliştirilmesi ve her siyasal döneme bağlı olarak güncelleştirilmesi işlevini üstlenen marksist aydınların, sosyalist hareket içerisinde bir kısım 'özgünlükleri' taşımaları ile 'tarafsız' olmaları gerektiğini savunan düşünce/görüş kesinlikle birbirine karıştırılmamalıdır.

Ayrıca, sosyalist aydınlanmanın öznesi marksist aydınların kendilerinden beklenen teorik yenilenme, ideolojik mücadele ve toplumsal eylemde oynadıkları 'ayırt edici' özellikleri ile aydının 'örgütlü yaşamın dışında' kalması gerektiğini söyleyen görüş, burjuva anlayışının değişik bir varyantıdır. Bu yaklaşımla esas olarak, burju-

vazinin ideolojik saldırıları karşısında marksist teoriyi savunan sosyalist aydınların yozlaştırılması 'elit tabaka'lar haline dönüştürülerek bürokratlaştırılması hedeflenmektedir.

Politik ve ideolojik mücadelede her sınıfın kendi ideolojik ve politik yapısına göre oluşturduğu bir disiplin anlayışı vardır. Sosyalist disiplinde doğası gereği, proleteryanın çıkarlarını savunan kolektif örgütlenmenin bir parçasıdır. Sosyalist aydınlanmanın en önemli etki gücünü oluşturan marksist aydınların, marksist teoriyi geliştirmeleri, ideolojik mücadeleyi kapsamlı bir düzeyde yürütmeleri proleteryanın disiplininden bağımsız olamaz. Bu anlamda, burjuvazinin geliştirdiği ve önemli oranda etkili olduğu 'bağımsız-örgütsüz-sorumsuz' burjuva anlayışına karşı geliştirilecek mücadele yine sosyalist aydınlanmacıların görevidir.

Burjuvazinin geliştirmeye çalıştığı bu çarpık anlayışları bir kenara bırakırsak, dünya komünist hareketinin son 50-60 yıllık tarihi içerisinde sosyalist aydınlar neden yeterince rollerini oynayamadılar ya da işlevli hale getirilmediler. Bu sorunun yanıtı aynı zamanda bürokratik parti anlayışının eleştirisinde yatmaktadır. Partili aydınlar, marksist-leninist perspektiflere/ilkelerle bağlı olarak teorik çalışmayı geliştirmeleri, ideolojik mücadeleyi yoğunlaştırmaları ve bunları pratiğe geçirmeleri ancak kolektif parti disiplini içerisinde sağlayabilirler. Aydınların, parti içerisindeki teorik çalışma ve ideolojik mücadelesini/eylemini, görüşlerini açıklama/yayma özgürlüğünü yine komünist parti 'disiplini' olarak ifade edilen burjuva bürokratik anlayışla engellenmesi, hem sosyalist aydınlanma sürecinin öznesi olan marksist aydınların yetişmesini hem de burjuvazinin ideolojik ve politik saldırısına karşı marksist teorinin daha üst düzeyde üretilmesini engelleyen/etkileyen faktörelere biri olmuştur.

Özellikle ikinci dünya savaşından sonra, dünya komünist hareketinin kendi içerisinde girdiği iç ideolojik mücadelenin sosyalist kampın fiilen parçalanmasıyla noktalanması, çok yapıli 'sosyalist' merkezlerin oluşması, uluslararası alanda burjuva ideolojisine karşı yürütülen ideolojik mücadeleyi önemli oranda kesintiye uğrattı.

Komünist hareketin, bugün karşı karşıya olduğu önemli ideolojik-politik ve teorik sorunların kökenlerini geçmişten günümüze kadar devam eden, dar bürokratik anlayışlarda aramak gerekiyor. Burjuvaziye karşı, kapsamlı bir ideolojik ve politik mücadelenin başarılı

bir tarzda örgütlendirilmesinin koşullarından biri de, sosyalist cep-
hede marksist teorinin sorunlarının çok daha kapsamlı tartışılmasıdır.
özellikle Marksist aydınların bu alanda önemli bir rol üstlenmeleri ge-
rektiği açık.

SOSYALİST AYDINLANMADA ÖNCELİKLİ GÖREVLERDEN BİRİ; NEOKEMALİZME KARŞI İDEOLOJİK MÜCADELE

Türkiye'de devrimci hareketini Kemalizmle bütünleştiren burjuva
ideolojik görüş açısı önemli oranda etkindir. Kendilerini ilerici, dev-
rimci ve 'sosyalist' olarak gören bir çok bilim adamı, araştırmacı,
yazar; Kemalizmi 'emperyalizme karşı mücadele eden ezilen ulusların
devrimci ideolojisi' olarak göstererek, onun karşıdevrimci/ulusal ve
hatta nasyonal milliyetçi özünü gizlemeye çalışmaktadır. Özellikle
Kemalist burjuva ideolojinin, ilerici ve hatta devrimci gösterilmesi
yönünde yapılan yoğun ideolojik bombardımanından Türkiye dev-
rimci hareketi önemli oranda etkilendi ve bu etki halen devam
etmektedir. Devrimci hareketin kendi toplumsal zemini üzerinde bir
aydınlanma sürecini yaşayarak ideolojik ve politik gelişmesini ta-
mamlayamamasında bu sürecin çok ciddi etkilerinin olduğunu kabul
etmek gerekiyor.

Kemalist burjuva dünya görüşünü, ayrı bir ideolojik tez olarak
savunan ve geliştirenler içerisinde Şevket Süreyya Aydemir gibi eski
'sosyalistlerin' yer aldığı 'kadro' dergisinin/hareketinin oluşturduğu
görüşler, Kemalist burjuva ideolojinin politik temelini oluşturdu. Kad-
ro Dergisinin önde gelen isimlerinden Burhan Asaf (Belge) Kemalizm
hayranlığını şu cümlelerle ifade ediyor; "Kemalizm, milli kurtuluş ha-
reketlerini henüz tahakkuk ettirmemiş milletler için daima bir ideal ve
ideoloji kaynağı, teşkil edecektir.."

Eski komünistlerden olduğu söylenen, daha sonra Kemalizmin
gazabına uğrayıp 'suyu ararken' tövbe edip Kemalizmi yeniden keşf
eden Ş. Süreyya Aydemir, bu burjuva ideolojinin en katı savunucu-
larından biriydi; "...Milli Kurtuluş hareketlerinin tam ve hakikki müme-
sulu Türkiye'dir. Bir taraftan muassır nizamın en kapsamlı çelişkisi
olan müstemleke şerlerine, diğer taraftan da çelişkinin dahilinde da-
yanakları ve savunucuları olan kurumlama ve kaidelere karşı milletin

filen silahlı ayaklanması Türkiye'de görüldü.. Tarihi devrilerin bütün gelişmesi boyunca insanlık tarihin gelişmelerine müdahale eden ve medeniyetin ilk adımlarından itibaren tarihin bir çok dönüm noktasında etkili olan Türk milleti şimdi de kendi milli kurtuluş hareketi'yle, dünyanın sayısız insan kütlelerine yeni bir yol çizmekte ve yeni bir yön vermektedir..." Bu görüşlerin ırkçı, şovenist ve milliyetçi bir yaklaşıma sahip olması bir yana esas olarak Kemalizmi, 'insanlık tarihin gelişmelerine müdahale eden' bir siyasal hareket olarak göstererek, onun burjuva ideolojisinin bir başka varyantı olduğunu gizlemeye çalışmaktadır.

Prof Dr. Bedia Akarsu'nun söyledikleri de Kemalist/burjuva ideolojik gerçeğinin tamamen gizlenmesi ve ters yüz edilmesidir; "çoğunlukla sanıldığı gibi tersine Ortaçağda büyük bir kültür yaşamı var. Ama bu kültür kendi içine kapalı, araştırmaya açık olmayan bir felsefeye dayalı. Bu felsefe her şeyden önce öğreticidir, araştırmacı değil. Bu felsefe doğruları aramaz, çünkü ona zaten sahip olduğuna inanır. Bu da kutsal kitaplarda ve bu kitapların yanında Yunan filozoflarının, özellikle Platon ve Aristoteles'in yapıtlarında vardır.." "insanın her türlü inançtan sıyrılarak kendine, usuna güvenip kendi usuna dayanarak yaşamayı kavramaya düzeltmeye çalışması Aydınlanma çağında daha gelişmiş, günümüzde doruğuna erişmiştir. Ama bu batıda kolay olmamıştır. Bilimsel düşünüşün her türlü inanç ve geleneklerden bağımsız olan özgür düşüncenin egemen olması için insanlık yüzyıllar boyu savaşmış, pek çok da kurban vermiştir. Ama sonunda uygar ülkelerde bu savaş kazanılmış, eğitim-öğretim laik bir temele oturtulmuş araştırma ve düşünme özgürlüğü sağlanmıştır..."

Bilimsel gelişmelerle aydınlanma süreci arasında doğal bir bağ kuran Prof. Dr. Bedia Akarsu, bu gelişmede üniversitelerin önemli bir etkisinin olduğunu belirtiyor; " Bilimsel düşünceye dayalı çağdaş üniversite idesi.. ancak 19. yy'da gerçekleşti. Araştırma çağdaş üniversitenin temelidir. Araştırmacılık idesi de çağdaş üniversitenin temel idesi olmuştur. Bilimin durmadan gelişmesi, ilerlemesi, boyuna yenilenmesi, araştırmacıların varlığını gerektiriyor, üniversite öğretim üyelerinin de birer araştırmacı olmasını zorunlu kılıyordu..." karşıt sınıflar mücadelesinin varlığından beri, bütün sosyal bilimler, ideolojik bir temele dayanmıştır. Doğal olarak, 'bilimsel' çalışmaların yapıldığı kurumlar olarak üniversiteler de, egemen sınıfların ekonomik, felsefi ve ideolo-

jik çıkarlarını koruyan kurumlar haline getirilmiştir. Bu bayan Prof. aynı zamanda Türkiye'de bilimsel inceleme ve araştırmaların gelişmesinin Kemalist dönemin önemli özelliklerinden biri olarak gösteriyor; "Ama (bizde) üniversite idesinin içeriğinin değişmesi çağdaş üniversite idesine dayalı bir üniversitenin kurulması, Avrupa'dakinden ancak 150 yıl sonra, Atatürk'ün 1933'teki üniversite reformu ile gerçekleşebilmiştir... üniversitelerimizde bilimsel düşünüş bu yıllardan sonra egemen olmuştur..." Kemalizmin Anadolu'da 'aydınlanma sürecinin' merkezinde görülmesi ve 'çağdaş' üniversitelerin kurucu akımı olarak gösterilmesi çok açık bir çarpıtmadır. M.Kemal'in üniversitelerinde 'çağdaş bilim' yerine özellikle, 'Dil ve Tarih' gibi alanlarda Türk şovenizminin ideolojik temelleri geliştirildi. üniversitelerde görev yapan bir çok kişinin, araştırmacının konusu, Türk milliyetçiliği ve ırkçılığı ile M. Kemal'in 'ulu önder, ebedi şef' görülmesi üzerine yapılmıştır.

Türkiye'de aydınlanma sürecini Kemalist hareket ile başladığını söyleyen anlayış, kendisini 'ilerici' ve hatta 'devrimci' gören 'bilim' adamlarında egemen olan bir görüştür. Bu insanlar, Türkiye toplumunun ideolojik ve politik olarak yönlendirilmesi ve burjuva ideolojinin denetimi altına alınması için önemli roller üstlendikleri bir gerçek.

Kemalizm'in ve onun siyasal iktidarının ırçı, milliyetçi, inkarcı, baskıcı ve katliamcı olduğu özellikle gizlenerek gerçekler ters yüz edilip topluma aktarıldı ve bu süreç kesintisizce devam etmektedir. Bu yazarların tamamı, ırkçı, şovenist ve milliyetçi tezlerin geliştirilmesinin ideolojik ve politik gıdası olmuşlardır. Prof. Dr. Tank Zafer Tunaya, Prof. Dr. Maci Gökberk, Prof. Dr. Muammer Aksoy, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Doğan Avcıoğlu, Prof. Dr. Toktamış Ateş, Prof. Dr. Ahmet Taner Kışlalı, Mehli Cevdet Anday, Uğur Mumcu, Aziz Nesin, Atilla İlhan, İlhan Selçuk -Doğu Perinçek gibi kaşarlanmışları da dışta tutarak söylüyorum- Türkiye'de ilerici, devrimci ve hatta sosyalist olarak bilinen yazarların, aydınların, bilim adamların, Kemalizmin burjuva ideolojik gerçeğini örtbas ederek, 'devrimci' ve hatta 'emperyalizme karşı, mazlum halkların ilk başkaldınısı olarak göstermelerinin' ideolojik ve politik etkilerini halen yaşamaktayız. Anti-emperyalistliği ve dolayısıyla devrimciliği, Kemalizmle bütünleştiren bir ideolojik hegomanya içerisinde gelişen Türkiye sosyalist

hareketi, 1970'li yılların ilk yarısına kadar, bir aydınlanma bunalımı içerisinde olduğunu söylemek, pek bir haksızlık sayılmaz.

Kemalizmin yeni ideologlarından Prof. Dr. Toktamış Ateş; "Kemalizm, genellikle 20.yüzyılın sömürge yönetiminden yeni kurtulan ya da kurtulma aşamasında olan ülkelerin 'Batıya dönük aydınlarının, asker sivil bürokratlarının' bazen de adını koymadan benimsedikleri bir ideolojidir, ilericidir, devrimcidir.." Uğur Mumcu; ".. Atatürkçülüğün özü budur; Atatürkçülük tam bağımsızlık demektir. Ulusal onur, ulusal kurtuluş, ulusal bilinç demektir...evet Kemalizm, 'anti-emperyalizm' demektir. Atatürkçülüğün ilerci özü bu anti-emperyalizm'den kaynaklanır..."

- Atilla İlhan; "Atatürkçülük 'mazlum milletler'in Hıristiyan, beyaz., Batı emperyalizmlerine ilk başkaldırış hareketidir. Şu halde anti-emperyalisttir..." Bütün Kürt ayaklanmalarını 'ingiliz kıskırtması' olarak gösteren, Kürt sorunu üzerine araştırma yaptığı için yıllarca ceza evlerinde yatan İsmail Beşikçi'yi 'ajan gören' mizah yazarı Aziz Nesin'in 'iyi' bir Kemalist olduğunu bilmeyen yok. İleri sürülen bütün bu safsataların Türkiye sol hareketinde önemli etkiler yaratması bakımından önemsenmelidir. Türkiye devrimci hareketi özellikle 1960'lardan sonra marksist fikirlere karşı ciddi bir duyarlılık ve ilgi göstermesine rağmen, Kemalizmin solun üzerindeki ideolojik etkisi önemli oranda devam etti ve hatta belirleyici bir rol oynadı. Bir yanda, Marksizmin çok yönlü fikirleriyle henüz yeni tanışmış bir gençlik sol hareketinin devrimci aydınlanmanın ilk önemli adımlarının atılması diğer yanda, Kemalizmle ideolojik bütünlüğü devam eden bir sol hareket. Bütün bunlar iç içe geçmişlerdir.

1960'lar ve sonrasında ve hatta bugün Türkiye devrimci hareketinde belirli bir yere sahip M. Belli'nin sol hareketin marksizmle tanıştığı bir dönemde Kemalizm'i devrimci hareketle buluşturma sorumluluğunu taşıyanlardan biridir. "1919-1923 döneminde temel şiar, ancak 'Misak-ı Milli sınırları içinde tam bağımsız bir Türk Devleti' şiarı olabilirdi... Emperyalizm çağında ilk başarılı milli bağımsızlık savaşını yönetmiş olan Kemalistlerin devrimci şiar meselesindeki işte böyle doğru bir tutumdur.." Türkiye devrimci hareketinde belirgin izler bırakan bu düşünceler, devrimci ve sosyalist hareketin aydınlanma sürecini çarpıklaştıran, gelişmesini engelleyen görüşlerden bir kaçıdır. Devrimçilik ve hatta sosyalistlik adına ortaya çıkan bilim

adamlarının, yazarların, araştırmacıların önemli bir kesimi, burjuva kemalist ideolojinin sol içerisinde egemen olmasında çok önemli etkileri olmuştur.

Devrimci hareketin, Kemalizmden kopmadan sosyalistleştirilmesi ve 'bağımsız' bir sosyalizm anlayışının egemen kılınmaması, Türkiye'de marksist-leninist teorinin çarpık bir düzeyde kavranmasına yol açmıştır. 1960 askeri darbesinin dönemin 'sosyalist' aydınları olarak bilinen kişiler tarafından açıkça desteklenmesi, ideolojik ve politik olarak burjuva sistemden kesin bir kopuşun sağlanmadığını göstermektedir. Özellikle 1960'lar sonrasında TİP içerisinde egemen olan Kemalist burjuva ideoloji daha sonraki yıllarda solun ideolojik şekillenmesinde çok belirgin bir etken oldu. M. Ali Aybar, TİP Kongresinde şunları söylüyor; "bugün Türkiye sosyalizminin başka bir ilkesi üzerinde durmak istiyorum. Bağımsızlık. Bağımsızlık Türkiye sosyalizminin vazgeçilmez bir unsurudur. Tüzüğümüzün 3.maddesinde milli bağımsızlığı herşeyin üstünde tuttuğumuz açık, kesin belirtilmiştir. Milli kurtuluş savaşı veren halkları candan destekleriz... Türkiye bugünkünden çok daha kötü koşullarda Milli kurtuluş savaşı kazandı... Mustafa Kemal ya istiklal ya ölüm diye haykırdı.." Türkiye sosyalizmi' gibi ulusal milliyetçilik gibi revizyonist öze sahip olan politik kavramları bir yana bırakırsak, M. Ali Aybar, Kemalizmi, 'Milli Kurtuluş Savaşı' ile aynılaştırarak/bütünleştirerek, devrimci hareket üzerindeki ideolojik etkisini korumaya çalışmıştır.

TİP'i yönlendiren bireylerin Kemalist çizgiyi savunmaları dışında esas olarak TİP tarihi, Kemalizmle devrimci hareketi birleştirme, kemalist ideolojiyi devrimci hareket üzerinde egemen kılma tarihidir.

1960'lardan itibaren marksizmle tanışan Türkiye 'sol'unun önemli bir kesimi; Demokrat Parti kimliğine karşı, 'ilerici Kemalist ordu' tarafından gerçekleştirilen '61 askeri darbesi desteklenmiştir. Öyleki Hikmet Kıvılcım'lı gibi marksizmi en çok okumuş ve bilen, onlarca araştırma yapmış Türkiye'nin en önemli devrimci aydınlarından birinin, 1961 askeri darbesini, 'ilericilik' adına desteklemesi, Kemalizmin ideolojik etkisinin boyutunu ortaya koymaktadır, MDD ve Sosyalist Devrim ekseninde yapılan teorik, ideolojik ve politik tartışmaların ekseninde Kemalizmin savunulması yine önemli köşe taşlarından biridir. Gençlik hareketi içerisinde yapılan tartışmalar ve Türkiye 'sol'unun geleneksel sağ çizgisine karşı geliştirilen 'militan' devrimci

çizginin üzerinde de Kemalizmin etkilerini görmek mümkün.

1970'lerde faşist saldırılara karşı direnen ve mücadele eden devrimci gençler her eylemde, 'Uyan Gazi Mustafa Kemal' türküsünü söylerler. ABD'nin 6.filosuna karşı devrimci gençliğin gösterdiği direniş yine 'Mustafa Kemal ruhu' ile yönlendirilmeye çalışılır. Amaç, sisteme karşı gelişen toplumsal tepkinin, Kemalizm ekseninde yeniden sisteme kanalize edilmesidir.

Gerek THKP-C gerekse THKO gibi devrimci örgütlerin ideolojik politik çizgisinde Kemalizm'in önemli oranda izi var. Ve bu iki devrimci akım Kemalizmle ideolojik bir kopuş sağlamış değildi. TKP/ML Kemalizmden kesin kopuş sürecinin ayırt edici bir özelliğidir.

12 Eylül 1980 Askeri darbesinden sonra 'komünizme karşı pan zehir' olarak görülen Türk -İslam sentezinin devlet politikası haline getirilerek desteklenmesi sonucu, politik islami akımlar, 20 yıllık zaman dilimi içerisinde ekonomik, politik ve ideolojik bakımdan önemli bir siyasal güç haline geldiler. Bugün sistemin belirlediği sınırları zorlayarak aşan ve önemli bir politik ve kitlesel güç olan politik islamın etkisizleştirilmesi için Kemalizm yeniden güncelleştirildi. Aynı şekilde Kürt ulusunun örgütlü ve bilinçli özgürlük talebinin politik bakımdan ulaştığı boyut karşısında sistem, 'vatanın bölünmez bütünlüğünü şovenizmi kışkırtarak savunmak için Kemalizme sarıldı. Özellikle, toplumun ilerici ve demokrat kesimlerini devletle bütünleştirmek için bir çok 'sol' akıma görev verildi. Bugün devrimci ve hatta sosyalist, komünist olarak bilinen bütün reformist çevreler, Kemalizm'in en ileri savunucuları olarak piyasaları işgal etmiş durumdadır. A. Öcalan'ın kaçırılıp Türkiye'ye getirilmesinden sonra, Kemalizm ekseninde devleti savunan, Kürt halkına yönelik tehditler/ saldırılar, Cumhuriyet Gazetesinin -İhlan Selçuk, Toktamış Ateş, Server Tanilli gibi- hemen bütün 'sol' yazarları dahil olmak üzere, bugün piyasada tanınmış bir çok 'ünlü' gazeteciden, yazardan ve şairden geldi. Bunların en tipiklerinden biri dedesinin Osmanlı devlet memuru geleneğinden gelmesiyle sık sık övünen ümer Zülfü Livanelidir. Türkiye devrimci ve komünist hareketi, özellikle sol içerisinde önemli yer edinmiş neokemalistlere ve neokemalizme karşı çok kapsamlı bir ideolojik mücadele yürütmek zorundadır. Sosyalist hareketin, her türden burjuva ideolojiyle, ideolojik ve politik bağlarını kesmesinin öncelikli yolu, Kemalizmle yürüteceği ideolojik mücadele de saflarının çok net ola-

rak belirlendiği bir çizgiye sahip olmasıdır.

Özellikle toplumun ilerici, demokrat ve hatta devrimci kesimleri üzerinde etkisi olan neokemalist akıma karşı ideolojik mücadelenin yürütülmesi öncelikli görevlerden biri olduğu asla unutulmamalıdır. Bugün, toplumsal ilişkilerde ön plana çıkan bu insanların görüşlerine karşı yürütülecek ideolojik-politik mücadelenin, sosyalist hareketi bir politik baskılanmayla karşı karşıya bıraktığı açık.

Türkiye devrimci ve komünist hareketinde Kemalizmle her türlü ideolojik ve politik bağıni kesmiş bir çok siyasal akımın olduğu bir gerçek. Ancak sorunun esası, Türkiye devrimci hareketinin, sosyalist aydınlanma sürecinin toplumsal bir dönüşüm sağlayabilmesi ve genel sol içerisindeki ideolojik-politik etkisinin kınlanması için neokemalizme karşı ideolojik ve politik mücadele güncelleştirilmelidir. Türkiye'de Sosyalist aydınlanma sürecinin en önemli halkalarından biri budur..

SOSYALİST AYDINLANMA

VE

KENDİ SİYASAL TARİHİNİ ÖĞRENME

Türkiye devrimci hareketinin sorunlarından biri, kendi geçmiş tarihini yeterince öğrenememesidir. Markist-Leninist teorinin kavranması ve ülkenin toplumsal gerçeğiyle bütünleştirilmesi önemsenmesi gereken bir sorun.

Marksizm bir dogmalar teorisi değildir, değişim ve dönüşümü esas alır. Keza Marksizm soyut teoriler üretmez, somut koşulların somut tahliline dayanır. Üzerinde yaşadığımız toprakların iktisadi-siyasal ve toplumsal tarihini yazmak ve geleceğe ilişkin politik sonuçları çıkartma işi öncelikle devrimci ve komünist harekete aittir.

Hiç şüphesiz ki, geçmişten günümüze değin, Anadolu tarihi üzerinde çok kapsamlı incelemeler yapan; ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ, Doğan Avcıoğlu, Server Tanilli gibi bir çok önemli araştırmacının olduğunu biliyoruz. Ayrıca felsefe alanında Orhan Hançerlioğlu, İslam dininin eleştirisinde Turan Dursun gibi toplumun bilgilendirme sürecinde çok önemli işlevlere sahip araştırmacıların olduğunu belirtmek gerekir.

Ancak sorunun esası, kendisine marksist-leninist diyen siyasal

parti ve grupların, Anadolu tarihinin dününü ve bugününü diyalektik ve tarihsel materyalist inceleme ve araştırma yöntemini esas alarak tahlil etmesi ve devrimci kamu oyununun hizmetine sunmasıdır.

Kendi toplumsal tarihini yeterince bilmeyen, sınıflar mücadelesinin geçirdiği evreleri yeterince araştırıp gerekli politik sonuçları çıkartamayan, ülkenin iktisadi-siyasal yapısını analiz etmeyen, ülkenin toplumsal gerçeğine uygun stratejiler ve taktikler üretmeyen bir devrimci çalışmanın başarılı olacağı beklenemez. Türkiye'de genel bir Marksizm bilgisi edinimi esastır. Siyasal tarihi öğrenme, daha çok Avrupa ağırlıklı olmuştur. Doğal olarak Marks ve Engels, hem yaşadıkları topraklar hem de kapitalizmin ortaya çıkarttığı ekonomik ve siyasal gelişmeler bakımından, işçi sınıfının tarihsel gelişimini, bilimsel sosyalizmi ve sınıflar mücadelesi tarihini araştırıp gerekli teorik ve politik sonuçları çıkartırlarken daha çok Avrupa'yı temel almışlardır. Marks ve Engels sadece Avrupa ile sınırlı kalmamışlar, Amerika'dan Hindistan'a, Afirka'dan Asya'nın değişik alanlarına kadar, bir çok alanda geniş araştırmalara yol açacak ve siyasal analizler yapabilecek bilgilere sahip olmuşlardır. Ama, teorik analizlerinin merkezinde Avrupa olmuştur.

Türkiye devrimci hareketi ise, ekonomik siyasal gelişmeleri ve sınıf mücadeleleri tarihini incelerken, Anadolu'nun siyasal gerçeğini yakın zamana kadar pek bilince çıkartmış değildi. Bu handikap halen devam ediyor. Anadolu onbinlerce yıllık siyasal mücadelelere tanıklık etmiş bir alan.

En büyük köleci imparatorlukların yaşadığı bölge, Asyatik feodal üretim tarzının egemen olduğu ve dünyanın üç kıtasındaki siyasal dengeleri etkilemiş 600 yıllık feodal Osmanlı İmparatorluğu var. Engels'in, Avrupa'da feodalizme karşı savaşıyan köylü ayaklanmalarını anlatan 'Almanya'da Köylüler Savaşmaları' adlı eserini hemen hemen bütün devrimciler okumuştur. Avrupadaki köylü savaşları hakkında çok geniş bilgilere sahip olan Türkiye'li devrimciler, devrimi gerçekleştirmek istediğimiz topraklarda yaşananları pek önemsemeyiz ve bu nedenle Selçuklulardan Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine kadar gerçekleşmiş 432 devrimci köylü ayaklanmasından haberdar olmazlar. Anadolu'da merkezi feodaliteye karşı başlatılan köylü devrimci ayaklanmalardan önemli bir kısmı halen unutulmuş değil ve hatta güncelliğini koruduklarını söylemek yanlış olmaz, Örneğin, feo-

dal Selçuklu devletine karşı gelişen Baba İhsak ve Baba İlyas ayaklanması halen konuşulur. Osmanlı İmparatorluğuna karşı gelişen Şah kulu, Şeyh Bedrettin, Pır sultan ayaklanmaları gibi tarihte derin izler bırakmış bu devrimci köylü ayaklanmaları pek öğrenebilmiş değiliz.

Sömürgeciliğin doğuşu ve gelişim tarihi yine Avrupa merkezli öğrenilmiştir. Ama üzerinde yaşadığımız 600 yıllık ilhakçı, yayılmacı ve sömürgeci bir imparatorlukta bu sömürgeci politikalar nasıl gelişmiş çok az ilgi duyulan bir konu. Ya da kapitalizm süreciyle başlayan uluslaşmalar, feodal Osmanlı İmparatorluğunda ya da Andokuda onlarca ulus ve ulusal azınlık nasıl oluştu, gelişti ve yok oldu.

Toplumlar tarihide söz konusu olunca da daha çok Avrupa'daki toplumların tarihi öğrenilmiştir. Ancak gerek köleci toplumlar gerekse feodal toplumlar tarihi bakımından Anadolu çok geniş bir siyasi tarihsel mirasa sahiptir. Avrupa eksenli gelişen kapitalizm, Anadolu'nun ekonomik, politik ve toplumsal/sosyal yapısında nasıl bir etki yarattı. Kapitalizmin gelişimi nasıl bir tarihsel süreç ve rota izledi. İbrahim Okçuoğlu'nun "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi" adlı 4 ciltlik kitabı, Osmanlılardan günümüze kapitalizmin gelişmesine ilişkin önemli bir araştırma yaptığını belirtmekte yarar var.

Anadolu toprakları dinsel etkilerin en çok hissedildiği, mezhepsel çatışmaların sıkça yaşandığı, dinsel azınlıklar üzerinde yoğun baskıların katliamlara dönüştüğü bir toplumlar tarihidir. Avrupa tarihinde feodal toplumlarda ve kapitalizmin belli bir evresinde, devletle kilise arasındaki ilişki hakkında geniş bilgilere sahip olan Türkiye devrimci hareketi, Anadolu'da din-devlet, din-toplum, devlet-toplum ilişkilerini yeterince incelemiş değil, Anadolu toprakları felsefe, sanat ve kültür bakımından çok geniş tarihi bir mirasa sahiptir. Mısır, Mezopotamya-Sümer, Akad, Babil, Asur, Hitit, Fenike, Yahudi, Yunan, Pers, Roma, Kartaca, daha sonraları, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi tarihi uygarlıkların kültürel merkezleridir. Yunan Felsefesi olarak bildiğimiz ilk 'antik çağ felsefesi'nin merkezi Anadolu/Ege bölgesidir. Örneğin, 'antik çağ'ın önemli felsefecilerinden Thales; tarihte Miletos/Milet olarak bilinen ve bugünkü Söke-Milas yolu üzerindeki Balat köyü'nde, Herakleitos; Efes/Selçuk'ta, Xenophanes; İzmir ile Efes arasında bulunan bugünkü Değirmendere köyünde, Anaxgoras ise İzmir-Urla yakınındaki Göladası köyünde yaşamışlardır.

Hallacı Mansur'un savunduğu ve idam gerekçesi olan 'Enel-Hak'

'tanrı benim' felsefesi egemendir. Soyut bir tanrı kavramına karşı çıktığı gibi, tanrıyı 'insanlaştırma' ilkesinin temelinde dinle materyalizmi birleştirme anlayışı vardır. İslam dininin toplumun bütün kesimlerinde egemen olduğu bir dönemde klasik tanrı anlayışını reddeden ilkel materyalist öğeler taşıması önemlidir. Kaygusuz Abdal ve Yunus Emre'nin deyişlerinde bu 'eleştirel' gerçeği görmek pek âlâ mümkündür.

'Er atasıyla anılır
Falanoğlu filan deyü
Anan yoktur baban yoktur
Benzersin bir pice tanrı' (Kaygusuz Abdal- 1441)

'Öbür dünya' ve 'cehennem ve cennet' eleştirisini Yunus şu dörtlükte yapıyor;

'Sırat kıldan incedir
Kılıçtan keskincedir
Vanp onun üstüne
Evler yapasım gelir' (Yunus Emre)

Klasik din anlayışı eleştirisini şu dizelerde görmek mümkün;
' Hararet nardadır, sacda değildir
Akıl baştadır, tacda değildir
Her ne ararsan kendinde ara
Mekke'de, Kudüs'te, Hac'ta değildir' (H. Bektaş Veli)

Yaklaşık olarak 720 yıl önce söylenen bu dizeler esas olarak klasik Hıristiyan ve İslam din anlayışına ilkel materyalizmin bir eleştirisi olarak yorumlanabilir. Ve aynı zamanda, tanrı ilkesi yerine insan ve aklın sentezini temel alan bir görüş açısına sahiptir.

'Ellerin Kabesi var
Benim Kabem insandır
Kuran da, kurtaran da
'İnsan oğlu insandır'

Emeğe ve çalışmaya değer verir, yoksulluğa ve zulme, ırksal ve dinsel faktörlere dayanarak insanlar arasındaki ayrımlara karşı çıkan ve 700 yıl önceki 'feodalite' döneminin 'devrimciliği' olarak algılayabileceğimiz düşünce biçimi; bugün 'sömürüye, şovenizme ve ırk ayrımcılığına' karşı verilen bilimsel mücadelenin temellerini oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

'Utançtır yoksulu ezmek ve ona zulüm etmek
Utançtır iyiyi kötüye değiştirmek'
'Dil, din, ırk, ayrımları yoktur
72 millete bir nazarla bakılması'

İlkel Komünizm olarak ifade edeceğimiz 'ortak mülkiyetçi' anlayışın temsilcisi Şeyh Bedrettin, politik olarak sömürüye ve haksızlığa karşı çıkan, felsefi olarak dinle materyalizmi birleştiren 'ilkel materyalist' biridir. Şeyh Bedrettin, tarihsel görüşlerini 'Varidat' adlı kitabında şöyle formüle ediyor;

'Her ne ki ararsan mutlaka insanda vardır', 'Erzak, giyim, kuşam, sürüler, arazi ve bütün toprak ürünleriyle insanların ortak malıdır. İnsanlar yaratılış ve yaşayışta eşitler. Birinin servet toplayıp biriktirmesiyle ötekilerinin ekmeğe muhtaç kalması ilahi amaca aykındır', 'Toprağın tek sahibi tanrıdır. Öyle ise tanrının yarattığı en yüce varlık, toprağı kullanma hakkına sahiptir. Rumelide bol bol görülen 'malikane' sahipleri aracılığıyla insanı bu nimmetten yoksun bırakmak kimin haddinedir. Mülkiyet hakkı, insanlar ve toplumlar arasındaki düzenin devamını sağladığı sürece saygı değer bir haktır', 'Yârdan gayrı her şey ortaktır'

'Biz sınırların ortadan kalktığı, devletin olmadığı, tüm insanların bir bayrak altında birleştiği bir dünya istiyoruz' diyor.

Tarihte yaşamış ve bugünkü siyasal ve toplumsal gelişmeleri pek fazla etkilemeyen bilgilere ne gerek var diyebiliriz. Bunları özet halinde ifade etmemdeki amaç, üzerinde yaşadığımız toprakların çok önemli iktisadi, siyasal ve toplumsal gelişmelere sahne olduğunun bilince çıkartılması ve kendi tarihimizden öğrenilmesidir.

Sorun bununla da bitmiyor. Çünkü yaklaşık olarak 100 yıllık bir 'modern' siyasal tarihe sahip olan Türkiye devrimci ve komünist hareketi, edebiyat, sanat ve kültür alanında halen kendi tarihsel mirası-

na sahip çıkmış değil. Türkiye'li devrimcilerin, dünya devrimci hareketi tarihinden mutlaka öğrenecekleri çok şey var. Ama bir o kadar kendi tarihimizden de öğrenmeliyiz. Bir Türkiyeli devrimci, Vietnamın Saygun zindanlarında yapılan işkenceleri okur, Bulgaristan'da komünist partinin mücadelesini 'Seni Halk Adına Ölüme Mahkum Ediyorum' romanında, Arnavutlukta devrimci yaşantıyı 'Komiser Memo' romanında, Rusya'yi Gorki'de öğrenir. Bütün bunların okunması, uluslararası devrimci hareketin tarihinin bilinmesi bakımından önemlidir. Ama, Türkiye devrimci hareketi, çok önemli tarihsel miraslara sahip olmasına rağmen, bunların sanat, kültür ve edebiyat alanında değerlendirip, yeni yetişen devrimci kuşağa yeterince aktarabilmiş değil. Türkiye'de halen güncel bir sorun olan işkencelerde çok büyük devrimci direnişler yaşanmasına rağmen, bu deneyleri yeni kuşağın hizmetine sunmada zayıf kalınıyor. Devrimci ve komünist partilerin siyasal tarihleri ile devrimci kadroların siyasal yaşamları bakımından muazzam bir birikime sahip olunmasına rağmen halen kendi gerçeğimizden uzak, 100 yıl önceki komünist partilerin yaşamlarını öğrenmeye çalışıyoruz.

Artık, Türkiye'de devrimcilik yapan ve mücadele eden bir işçinin yaşamını öğrenmeliyiz, illegal mücadele yürüten bir devrimci kadronun siyasal yaşamından dersler çıkartmalıyız. Özgünlüğümüzü ancak böyle yakalayabiliriz.

Türkiye'de sosyalist aydınlanmanın en önemli görevlerinden biri de, edebiyat, sanat ve kültür alanında 'yeni bir sosyalist rönesans'ın başlatılmasıdır. Türkiye'de Aziz Nesin'lerin, Orhan Kemal'lerin, Orhan Pamuk'lann, Zülfı Livaneli'lerin ve hatta Yaşar Kemal'lerin devrimci edebiyat anlayışının aşılması gerekiyor.

Bazı yayınevlerinin sanat ve edebiyat alanında 'yeni' devrimci yazarlara yönelmeleri önemlidir ve desteklenmelidir. Çünkü, devrimci hareket, yeni devrimci edebiyatçılar, şairler, ozanlar, sanatçılar, eleştirmenler yetiştirmediği ve yeni Nazım'lar, Can Yücel'ler yaratmadığı sürece, sosyalist aydınlanmanın kendi rolünü oynaması beklenemez. Sanat, edebiyat ve kültür alanında önemli çalışmaların olduğu, içerik bakımından nitelikli dergilerin yayınlandığını biliyoruz. Bu sürecin çok daha yoğun ve ciddi bir tarzda örgütlendirilmesi önemlidir. 21.yüzyılda, burjuvazinin kültürel hegemonyasına son vermek için feselefede ve bilimde olduğu gibi sanat-edebiyat ve

kültür alanında da çok kapsamlı ve çok yönlü sosyalist bir aydınlanma hareketinin örgütlendirilmesi gerekiyor.

TÜRKİYE DEVRİMCİ HAREKETİ VE AYDINLAR SORUNU

Daha önceki sayfalarda aydınların üzerine söylenenler, Türkiye'deki aydınlar ve devrimci hareketler için de geçerlidir. Birkaç noktanın altını çizerek yazıyı noktalayalım; Aydınlar ile Türkiye devrimci hareketi arasındaki ilişki sorunu; belki de devrimci hareketin önemli handikaplarından biridir. Türkiye'de sistemle bağlarını koparmış ve devrim cephesinde bulunan çok az sayıda aydının bulunduğu bir gerçek. Yukarıdaki bölümde belirttiğimiz gibi, Türkiye'de özellikle Türk aydını, Kemalizm eksenli bir sistem aydını olmuştur. Kendisini ilerici, devrimci ve hatta sosyalist gören 'ünlü' aydınların, sistemin bir parçası olmaları, Türkiye devrimci hareketinin yaşadığı en önemli sorunlardan biridir.

Ancak üzülererek belirtmeliyiz ki, sayıları az da olsa, mevcut siyasal sistemle bağlarını koparmış Haluk Gerger, Fikret Başkaya, İsmail Beşikçi gibi bir çok 'devrimci' aydınlarımız var. Bunlar da, mevcut devrimci ve komünist siyasal partilerin ve örgütlerin dışında kalarak kendi rollerini oynamaya çalışmaktadırlar.

Devrimci hareket cephesinde yaşanan bir kısım sorunları alt başlıklar altında belirtsek;

-Toplumun en bilici ve en bilgili kesimlerini bünyesinde toplaması gereken Türkiye devrimci ve komünist hareketi, bilim, felsefe, edebiyat, sanat vb. alanlarda henüz kendi iç bünyesinde yetiştirdiği aydınlara sahip değil. Tek tek istisnaları dışta tutarsak, genelde önemli bir zayıflık olduğu bilinen bir gerçek.

-Türkiye devrimci ve komünist hareketi içerisinde yetişerek aydınlanma sürecine giren ya da aydın özelliği taşıyanlar bir noktadan sonra örgütsel kopuş sürecini yaşamaktadırlar. Tam da bu noktada hem devrimci ve komünist hareket hem de örgütlü yapıdan kopan 'aydın'lar kendilerini sorgulamalıdır. Siyasal örgütlülükler, aydınların kendi örgütsel bünyesinde neden bardıramadıklarına yanıt aramalı, aydınlarda mevcut örgütlülüklerin dışına düşerek 'örgütsüzlüğü' ne-

den tercih ettiklerine yanıt bulmalıdırlar. Genellikle ya toptan bir savunma, ya da toptan bir redle karşı karşıyayız. Bunun aşılması, devrimci hareketin kendi örgütsel mekanizmasını sorgulaması, aydının da değiştirmeyi ve dönüştürmeyi devrimci iradeyle, kararlılıkla ve 'hukuk' içerisinde kalarak hedefine ulaşmalıdır.

-İdeolojik-politik ve örgütsel olarak dünyayı yorumlama ve değiştirme iddasında olan Türkiye devrimci ve komünist hareketi, bu iddiasında başarılı olabilmesi için, hem kendisini ideolojik ve politik olarak daha üst düzeyde üreterek teorik-ideolojik ve politik fakirlikten kurtulmalı hem de bünyesinde yetiştirdiği aydınların çok daha kapsamlı teorik ve ideolojik üretimi gerçekleştirebilmeleri için gerekli 'ayrıcalığı' göstermelidir. Bu ayrıcalık hiç şüphesiz ki, kişinin kişisel yaşantısına ilişkin değil, esas olarak üretimine ilişkin bir ayrıcalık olmalıdır.

-Türkiye devrimcilerinde genel olarak aydınlara karşı bir tepki var. Bu tepki esas olarak, kamu oyunca tanınmış 'ünlü' aydınların örgütsüz olmaları, politik mücadelede kararsız kalmaları, bir ayağını sürekli sistemin içinde tutmaları gibi bir çok haklı nedene dayanıyor. Ama bu yaklaşım aynı zamanda genel olarak aydınların küçümsenmesine, teoriye karşı ilginin zayıflamasına yol açmaktadır. Yanlış anlaşılabilir bir nokta da, aydın kişi; somut pratik mücadeleden kopuk, salt teoriyle uğraşan ve hatta fiziki yapısı, giyim-kuşamı ve bireysel yaşantısı sıradışı olan kişiler olarak düşünölmektedir. Bu görüşün çok yanlış olduğu üzerine çok fazla konuşmaya ve yazmaya gerek yok. Çünkü, devrimci aydın, teoriyle pratiği bütünleştiren, güncel politik mücadele içerisinde yer alan eylemci insandır.

- Devrimci hareket, genel olarak örgütlü yaşamın dışında kalmış ama fikrinsel düzeyde devrimci olan, politik yaşamda devrimci tutum alan aydınlarla da pek barışık değil. Onlarla kendi arasında sürekliliği sağlayan bir köprü bir türlü kuramıyor. Örgütlü yaşamın dışındaki aydınlar, devrimci hareketle ilişkilerine bir mesafe koymaya çalışsa da, devrimci hareket, onları siyasal mücadeleye daha aktif bir şekilde katmak için gerekli duyarlılığı göstermeli ve yeni kanallar açmalıdır.

- Gerek devrimci hareketle doğrudan organik ilişkisi olan aydınlar, gerekse devrimci hareketin dışında olan devrimci aydınların, toplumsal mücadelede önemli roller oynayabileceklerini ve örgütlü hareket ettiklerinde sistem karşısında ciddi görevler üsteleneceklerini

son bir kaç ayın pratiğinde görüyoruz.

- Devrimci hareket, devrimci aydınları, politik mücadelenin içerisine çekmek için gerekli siyasal duyarlılığı göstermelidir. Özellikle kendisine 'komünistim' diyen siyasal partiler; hem kendi komünist aydınlarını yetiştirmeli, hem de örgütlü yaşamın dışında olan aydınları örgütlü mücadelenin içerisine çekmeye çalışmalıdır. Aksi takdirde, işçi sınıfına siyasal bilinç 'komünist aydın'larca taşınır politik anlayışı pek ciddi bir anlam ifade etmez.

Kısacası, Türkiye devrimci ve komünist hareketi, 21. yüzyıla da, bilimde, felsefede, sanatta, kültür ve edebiyatta, örgütlü mücadelede ve örgütlenme mekânlaşmasında çok kapsamlı bir üretim ve yenilenme sürecine girmesi gerekiyor. Bu değişim/dönüşüm süreci, toplumsal yaşamda ve güncel politik mücadeleden kopuk soyut çalışma olarak algılanmadan yürütülmelidir.

Sistemin bütün ideolojik aygıtlarına karşı sınıf mücadelesinin daha üst düzeyde geliştirilmesi için 'devrimci aydınlanma' süreci zorunlu ve kaçınılmaz bir görevdir.

Server TANILLI

AYDINLANMANIN NERESİNDEYİZ?

Aydınlanma, Türkiye'nin -son yıllarda daha da fazla- fikrî gündemindedir. Bunun da nedeni şudur: 1950'lerle, Demokrat Parti iktidarıyla başlayan Aydınlanma karşıtlığı, 1980'lerle tam bir Aydınlanma düşmanlığına dönüşünce, akıldan, bilimden, laiklik ve demokrasiden yana güçler savunmaya çekilmiş; bunu yaparken de dayandıkları dünya görüşünü, bütün bir çağdaş tarihimizi kapsayacak biçimde yeniden değerlendirmişlerdir. Bugün Aydınlanma, onun ilerici ve devrimci niteliği, eskisinden çok daha fazla ortadadır; daha çok açıklayıcı ve toparlayıcıdır; "karanlıkçılık"ı bütün çıplaklığıyla sergilerken, ona daha da sert vurmaktadır.

Konuyla ilgili epey yaygın da oldu. Onlardan biri, Adam Yayınları'nın 1997'de çıkardığı *Türkiye'de Aydınlanma Hareketi* adlı bir eserdir. Orada, başkalarının yanı sıra, bizim de dile getirdiğimiz düşüncelere bu yazıda katacağımız fazla bir şey olmayacak; olsa olsa,

yeni bir sunuşta bulunacağız. Konuya önce kavramdan başlamak ve Türkiye ile ilişkisini kurmak en doğrusu olacağından, başta onu yapacağız.

AYDINLANMA ve TÜRKİYE

Kavramı dilimizde en güzel açıklayanlardan biri olan Murat Sarıca'ya dayanarak (Bk. *Fransız İhtilali*, İstanbul 1970, s.30-33) söyleyecek olursak, Aydınlanma, Avrupa'da 18.yy'da yükselişinin doruğundaki burjuva sınıfının felsefesinin adıdır. "Aydınlanma felsefesi", birbirinden farklı renklere bürünse de, başta İngiltere'yi, Almanya'yı, Fransa'yı etkilemiş bir felsefe. Özellikle Fransa'da "akılcı" bir çehre taşıyor.

Aydınlanma felsefesinin dayandığı ve tüm insanlığa seslenen ilkeler şunlar: "Özgürlük", "ilerleme", "insanın özü gereği bir değer taşıdığı".

Bir amacı da var bu felsefenin: Peşin yargıları yıkmak! Akla, doğaya, insanın mutluluğuna aykırı tüm peşin yargılara, boş inançlara karşı söz konusu felsefe. Özellikle, Katolik mezhebinin dayattığı önyargıların karşısında. Stratejinin böyle saptanmış olmasının nedeni de şu: Dinin dayandığı önyargıları yıkmak, bir yerde siyasal önyargıları da yıkmak demektir; çünkü Kilise'nin yanı başında onun bağlaştığı mutlak monarşi hüküm sürüyordu, "taht"la "mihrap" eleledi.

Kökü ta Rönesans ve Reform hareketlerine uzanan Aydınlanma felsefesi, o yüzyılın sonlarında patlak veren Fransız Devrimi'ne de damgasını vurmuştur: Devrimin "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" sloganı Aydınlanmacılığın renklerini taşıyordu.

Ancak, Aydınlanma felsefesini ve onun "militan" niteliğini belki en güzel anlatan, Alman filozofu Friedrich Engels (1820-1895) olmuştur. Filozof, 18.yy'da Fransa'nın Aydınlanmacı filozoflarının etkinliğini belirlerken şöyle der: "Din, doğa anlayışı, toplum, devlet örgütü, her şey, en amansız bir eleştirinin hedefi oldu; her şey aklın mahkemesi önünde aklanmak zorunda kaldı, ya da mahkûm oldu".

Sonraki yüzyılda bütün dünyayı etkilerken -gecikerek de olsa-, bizi de etkiler bu felsefe. Tanzimat Fermanı'nda (1839), Meşrutiyet hareketlerinde Aydınlanmacı felsefenin etkileri açık. Ama asıl etkileyiş, 1923 Cumhuriyet Devrimi'yledir.

Emperyalizme karşı verilmiş, -Profesör Bülent Tanör'ün güzel söyleyişyle- "haklı" ve "halklı" bir savaşın arkasından kurulan Cumhuriyet, bağımsız bir ülkede bir dizi reformla, "1923 Devrimi"ni inşaaya başlar.

Nedir yaptığı?

Attila İlhan'ın deyimiyle (Bk. *Hangi Laiklik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1995, s.109-111), Mustafa Kemal'in "üç büyük eylemi" var: Emperyalizme karşı kurtuluş savaşı; padişaha karşı demokratik devrim; ve toplumun ümmet aşamasından millet aşamasına dönüşümü. Bir yüzyıllık Aydınlanma ve modernleşme çabası, onunla yeni bir ivme kazanarak topluma bir "uygarlık tasarısı" sunar; "akla" ve "bilim"e öncelik tanıyan ve "laik" temellere dayanan bir tasarı. Bu nitelikleriyle, 1923 Devrimi, tipik bir Aydınlanma devrimidir.

Bu doğrultudaki siyasal, sosyal ve kültürel bir dizi reformu hatırlatmanın anlamı yok. Medenî Yasa'dan eğitime varıncaya kadar uzanan, en başta da kadın haklarını hedef tutan bir dizi reform. Hepsi de "otoriter" yollarla olur. Başka bir yol da yoktur. Ama hepsi de özünde "demokratik" kazanımlardır ve o günlerin koşullarında önemli ölçüt de budur. Yalnız Türkiye için değil, bütün Müslüman dünya için örneklik eder bu reformlar.

Ne var ki, bir "karşı devrim" de çıkıp gelmekte gecikmez.

Demokrat Parti iktidarıyla 1950'de başlayan budur: Devrimin neredeyse bütün kurumları, en başta da eğitim saldırıya uğrar. Türkiye'de eğitime laik ilkeyi getirip sokan "tek başlılık" ilkesi, İmam-Hatip okullarıyla bozulur ve dinci güçlere ilerde devletin bütün kurumlarını açacak bir çığır açılır.

1960'ların başlarında 27 Mayıs Hareketi bir "özgürlük parantezi" açarsa da sonu gelmez: Tutucu güçlerin iktidarı yeni baştan işe koyulur. Adalet Partisi iktidarı, 12 Mart, faşist hareketin yükselişi, sonra da 12 Eylül, karşı-devrimin birer halkalarıdır.

Biz, bugün işte bu karşı-devrimin sonuçlarını yaşıyoruz: Tutucu bir parlamento çoğunluğu; toplumda saygınlığını yitirmiş bir partiler sistemi; içine politikacıların da karıştığı bir yağma-soygun düzeni; ve sorunlar içinde çırpınan bir ülke.

Ancak, her şeye karşın kendini dayatan da şu iki kurum oluyor. Biri, din-devlet ayrılığı diyebileceğimiz "laiklik"; öteki de, özgürlük reji-

mi diye tanımlayabileceğimiz "demokrasi". Her ikisi de, Türkiye'de aydınlanmanın temel dayanaklarıdır. Ne var ki her ikisi de sorunlar içindedir.

Üzerlerinde ayrıca durmak gerekiyor.

LAİKLİK ve DEMOKRASİ

Batı'da laiklik, Profesör Aydın Aybay'ın pek güzel açıkladığı gibi (Bk. "Şeriatı Hukuka Sokma Çabaları", *Cumhuriyet*, 13 Kasım 1999), "politikanın alanını genişletmek, din kurumunun etki alanını daraltmak" yoluyla gerçekleşmiştir ve "sosyal bir onay"a dayanır; ayrıca, uzun bir süreç içinde oluşmuştur. Cumhuriyet'i kuranların ise bekleyecek zamanları yoktu; böylece laikliğin gelişi -bir bakıma- "tepeden inme" olmuştur bizde. Bu davranışın yadırganacak bir yönü de yoktur: Kendi temelini "akla", "bilim"e ve "özgürlük"e dayandırmak iddiasıyla siyaset sahnesine çıkanlar, -ister istemez- dinin dünyasal ilişkilere uzanan alanını daraltmak zorundaydılar; politik eylemin alanını genişletmek için bu şarttı. Yapılanlar da işte bu gereğin sonucudurlar.

Ama eklemeliyiz de: Bunu yaparken, din kurumunu büsbütün ortadan kaldırmak ya da özünü değiştirmek kimsenin aklından geçmemiştir. O kadar ki din, inanç olarak bireylerin vicdanına emanet edilirken, din hizmetleri, bir kamu hizmetleri niteliğinde görülür ve Diyanet İşleri Başkanlığı kurulur. Laiklik, sıradan bir tercih değil yaşamın dayattığı bir tavidir.

Günümüzde karşı-devrimcilerin Cumhuriyet'e karşı çıkarken, en başta laiklik ilkesine saldırmaları boşuna değildir; istenen de, dinin sosyal ilişkiler ve kurumlar üzerindeki egemenliğini tekrar kurmak ve bunu yaparken de, politikanın alanını daraltmaktır. Söz konusu girişimin bir yüzü Cumhuriyet'in temellerine su üşürmek ise, öteki yüzü, laiklik ilkesi çevresinde oluşmaya başlamış sosyal onayı engellemektir. "İrtica" dediğimiz budur ve tehlikelidir.

İrtica, bütün bunları, "din özgürlüğü" maskesi altında sürdürmekte ve hemen hemen bütün partilerden destek görmektedir. Kaldı ki akımın bizzat kendi partisi vardır. Ne var ki Türkiye'de din özgürlüğü diye bir mücadelenin hiçbir dayanağı yoktur; çünkü, böyle bir özgürlük zaten vardır ve anayasanın güvencesi altındadır. Ama amaç, bu tür bir özgürlüğü elde etmek değil, onu kullanarak "siyaset alanını

işgal etmek"tir. Böyle bir ortamda, politik kadrolara düşen kendi alanlarına uzanan bu saldırının önünü keserek, Cumhuriyet'in laiklik ilkesini "ödün vermeden" savunmak; bu arada tarikatlarla oynaşmaya ya da onlara göz kırpmaya son vermektir.

Bir şeyi daha yapmalı: Cumhuriyet'in laiklik ilkesinin en önemli uygulama alanlarından biri, eğitim oldu. Cumhuriyet'i kuranların büyük bir titizlikle uyguladıkları "Öğrenim Birliği" ilkesi bunu sağlıyordu; ne var ki bu ilke çiğnenmiş, laik okulların yanı sıra onların karşısına İmam-Hatip okulları adıyla dinci eğitim kurumları çıkarılmıştır; İslam'da kadından imam olmaz ama kızlar için de bu tür okullar açılmıştır. Buna kesinlikle son vermeli; ne yapıp ettikleri belli olmayan İslam Enstitüleri en aza indirilmeli; sayısı otuza yaklaşmış İlahiyat Fakülteleri salgınına da nokta koymalıdır. Bu arada Anayasaya sokulmuş "din dersleri" metinden çıkarılmalıdır. Laik bir devletin bir din ya da mezhebin hizmetilerini yetiştirme görevi olmadığı gibi; okullarında "din öğretmek" gibi bir görevi de olmamak gerekir.

Laiklikle cumhuriyet, iç içedir; onlara demokrasiyi de eklemeli.

Üçü, bir bütündür.

Demokrasiye gelince...

Cumhuriyet'in bir temeli olan laiklik daha ilk günden yaşama geçirildi; demokrasi içinse, önce bir demokratikleşme aşamasından geçildi, bir dizi reformla ortam hazırlandı, neyin ne kadar hazır olduğunu anlamak için bir iki deneme de yapıldı. İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde demokrasiye kesin geçiş ise bir zorunluluktandı. 1950 iktidar değişikliğinin ve sonraki gelişmelerin, sonunda bir karşıdevrime dönüşüp soysuzlaşması, Türkiye'nin gerçek demokratlarını demokrasi davasından hiçbir zaman vazgeçirmedi, geçirmezdi de. Nitekim, 27 Mayıs parantezi buna bir örnektir.

Nedir demokrasinin gerekleri?

Önce demokrasi, "laik bir zeminde" oynanan bir oyunun adı. Müslüman dünyada, demokrasi -olabildiği kadar- sadece Türkiye'de varlığını sürdürebiliyorsa, 70 yılı aşkın bir laik Cumhuriyet deneyiminin büyük payı vardır bunda. Ne var ki demokrasinin olmadığı bir ülkede laiklik de Cumhuriyet de çağdaş işlevlerini yitirirler; üçü bir bütündür diyorsak bundandır.

İkinci olarak, demokrasi kaynağını halktan alan bir yönetim biçimi olduğu kadar bir "özgürlükler düzeni"de. 27 Mayıs ve onun Anayasası, bu bakımdan Türkiye'nin bir şansı oldu; çağdaş bir özgürlükler anlayışını ülkemize getirdi. Ama arkasından, 12 Eylül ve anayasası, bütün Cumhuriyet ilke ve kurumlarını çiğnerken, özgürlükler düzenini de allak bullak etti. Bu anayasaya yakıştıracak tek bir isim vardır: Bir "kışla talimnamesi", bir "polis tüzüğü"! İlerici, demokrat ve aydınlık güçlerin sorumlulukları arasında, çağımıza ve insanlarımıza yakışır bir Anayasa yapmak da var.

Üçüncü olarak, demokrasi, seçim sandıkları başında eşitliği sağlayan sıradan ya da biçimsel bir rejimin adı değildir. O, aynı zamanda ulusal gelirden, herkesin emeği ve alın teri oranında hakkını alabilmesini de örgütlemesi gereken bir rejim olmalı. Demokrasi, yeryüzünde onca yıkılışın arkasından kitlelerin gözünde bugünkü rağbeti kazanmışsa, en başta bu konuda uyandırdığı umutlar yüzündendir de.

Bu bakımdan, şimdi şu soruyu sorabiliriz: Kimin demokrasisidir demokrasimiz?

Gerçekten, Türkiye'de siyasal gücü ellerinde tutanlar, daha doğrusu karar verenler ve verdirenler, ülkedeki sosyal ağırlıkları yansıtmıyorlar. İşçi, çiftçi, memur, esnaf, küçük işletmeler, toplam nüfusun % 90'ını oluşturuyorlar. Diyebiliriz ki 75 milyon nüfusun 70 milyonunu işte bu sosyal katmanlar meydana getiriyor. Hükümetlerin aldıkları kararlar, parlamentodaki partilerin tutumları, aslında bu 70 milyona değil 5 milyona yarar sağlıyor.

Bir terslik var burada denecektir.

Bu terslik, Profesör Erol Manisalı'nın pek güzel açıkladığı gibi (Bk. "Kimin Demokrasisi", *Cumhuriyet*, 5 Temmuz 2000), ülkemizde "sosyal demokrasi"nin sağlanamamasından kaynaklanıyor; ve bunun sonucu olarak, geniş gruplar ya da kesimler, siyasal sistem içinde ağırlıkları oranında yer alamıyor, karar mekanizmalarında etkili olmuyorlar. Bu kısır döngüyü kırmak, "sosyal demokrasi"yi kurmak zorundayız.

Türkiye'de demokrasi, kitlelerin kendisine bağladığı umudu boşa çıkardığı gün asıl bu yüzden yıkılır; ya da bir bezirgân saltanatının oyuncağı haline gelir, özünü yitirip soysuzlaşır. Liberal şarlatanlığın umurunda değildir bu, ama demokrasinin gerçek dostları bu konuda

dikkatli olmalıdırlar.

Ne var ki, sorunlar yalnız bu değil; aydınlara kadar uzanan bir dizi sorunu var Aydınlanmanın.

SORUNLAR ve AYDINLAR

Eğitimin laikleşmesi, demokrasinin çağdaşlaşmasının yanı sıra, özellikle şu iki sorun önemlidir: Onlar da "sosyal adalet sorunu" ile "Kürt sorunu"dur.

Gerçekten, Türkiye'de sınıflar arası uçurumlar açılmıştır. Emek-sermaye dengesinin emek aleyhine bozularak alın terinin hak ettiğini alamaması, toplumun dibini oyuyor. Adaletsizlik, yalnız sınıflar arasında değil bölgeler arasındadır da. Özellikle "Doğu'nun", "Güneydoğu'nun payına düşenin, hemen her konuda en az olu-nuşunun saklanacak bir yanı yoktur. Cumhuriyet Aydınlanması, aynı zamanda bir "mazlum millet" ideolojisi olarak doğmuştu; bunun bir yüzü antiemperyalist bir anlam taşıırken, öteki yüzü sosyal adaletçi bir tavır içeriyordu. Türkiye'deki bugünkü düzen, bu tarihsel anlama da sahip çıkarak, "insanların insanca yaşayacakları" bir düzene dönüş-melidir. Sosyal adaletin bulunmadığı bir ülkede, kazanacak olan, Aydınlanma değil "karanlıkçılık"ın egemenliğidir.

Kürt sorununun da iktisadî, sosyal ve kültürel yanları vardır ve çözüm beklemektedir. Ülkenin o bölgelerinin ekonomik geri kal-mışlığı açıktır ve köklü bir kalkınma atılımı beklemektedir; bu ise, lib-eral yöntemlerle üstesinden gelinecek bir konu değil, düpedüz dev-letin eseri olmak gerekir. Sonra Kürt sorunu, aynı zamanda bir "kim-lik" sorunu da: Kürtler tarih, dil ve kültürlerine saygı gösterilmesini bekliyorlar; bunu, kuru bir laftan ibaret bırakmayıp bizzat yaşanı-r hale getirmeli.

Ne var ki, hangi soruna el atarsak atalım, konu bir yerde içinde yaşadığımız "küreselleşme"ye, onun temel niteliklerine ve yürüyüş-üne gelip takılmaktadır. Doğrudur, "küreselleşme" çağını yaşıyoruz; en başta teknolojik bir gelişmenin ifadesi olduğu için, ona karşı çık-mak elbette çağdışı bir tavır demek olur. Ancak, şu da bir gerçek: Küreselleşme, kapitalizmin ve onun "yeni liberal" yorumunun arkası-na takılmıştır. Liberalizm, "piyasa" ve "rekabet"ten başka bir şey tanı-mıyor; hemen her şey yaygın bir "metalaşma" ve "pazarlanma" için-dedir. Böyle bir felsefenin "daha insanca" bir geleceğe götürmesi bek-

lenebilir mi?

Götürmeyeceği, daha şimdiden açıktır: Akıl horlanırken, bizzat liberalizm özgürlüklere karşı bir tavrın içine girer ve dünya çapında bir "amerikanlaşma" çığır açılırken; geçmiş yüzyılın kimi önemli kazanımları, en başta da "sosyal devlet" tasfiye edilmektedir. "Ulus-devlet öldü" çığı, liberalizm ilahiyatçıların korosunun -neredeyse- baş ilahisidir. Aslında ölen şu: Devlet, daha önce, her sorunu çözmeye kendisini yetkili gören bir "pilot devlet" durumundaydı; bugün ise, yerini "stratej devlet" e bırakmıştır.

Konu Türkiye için özellikle önemlidir.

Buradan kalkarak diyeceğiz ki, küreselleşmeye karşı tek mücadele biçimi, insanlığın kazanımlarını feda etmeden "daha insanca bir dünya" kurma idealini gerçekleştirme yolunda yeni bir küreselleşmeyi hayata geçirmektir. Sorunu böyle koyduğumuzda, bunun anlamı, bugünkü yağmacı küreselleşmeye karşı "yeni bir enternasyonalizm" demektir.

Özellikle 80'li yıllarla, birinci türden bir küreselleşmenin akıntısı içine sokulmuş ve gitgide eritilip tüketilmek istenen Türkiye'de, siyasal düzenin yeni çehresinin nasıl olması gerektiği pek önemlidir. Ülkeyi, yeni dünya düzeninin sömürgesi haline getirme girişimine karşı çıkmak; sosyal demokrasi anlayışını da aşacak "radikal, yenileştirici ve devrimci" bir çözüm arayıp bulmak gerekiyor. Yeni bir toplum tasarısı böyle hayata geçirilebilir; çağdaşlaşmanın, Aydınlanmanın tıkanmış yolları ancak böyle açılabilir. Ülkenin bugünkü çakmazdan sıyrılmasında elbette ekonomik önlemlerin büyük rolü olacak; ama sorun, bir yanıyla politiktir ve öyle kalacaktır.

Sözü bizzat aydınlara da getirmeli...

İtiraf edelim: Eskisinden çok daha geniş ve renkli bir "fikri coğrafya"mız olduğu bir gerçek. Ona bağlı olarak aydınlarımız da çeşit çeşit: Dincisi, liberali, İkinci Cumhuriyetçisi, sosyalisti, sosyal demokrati, kemalisti var; Türkçüsü, Kürtçüsü, bu arada maskeli faşisti var. Bunlar, büyük çoğunluğuyla partiler arasında bölüşülmüş halde-ler.

Yeni bir yüzyılın eşliğinde, onca kavganın sonunda kalburun üstünde kalabilmiş doğrular arasında göze en çok çarpanı, "laik ve demokratik Cumhuriyet" gerçeğidir. Bağımsız Cumhuriyet, demok-

rasi ve laiklik: Aslında etle tırnak gibi ayrılmaz bir bütün haline gelmiş olan bu ilkelere dayanarak yürüyeceğiz yeni yüzyılda ve sorunlarımızı da onların aydınlığında çözmeye çalışacağız.

Aydınlarımız arasında bu bütünlüğü fark edenler çoğunluktadır diyebilir miyiz?

Bitirirken

İçinde yaşadığımız dönemin bir gerçeği de şu: Dünya çapında bir "yurttaş uyanışı"nın tanığıyız ve buna ülkemiz de katılıyor. "Açık rejim, açık toplum", giderek demokrasi adına sevindiricidir bu; engellenecek yerde desteklenmelidir. Bir başka küreselleşme ete-kemiğe bürünüyor yarımlar için, sessiz kalmayalım!

Öte yandan Türkiye'nin geleceği için hazırlanan bir gençlik var. Nüfusun en genç, dinamik ve çoğunlukta olan bu kesiminin karşısına, özellikle 80'lerle beraber, eğitimi çökertilmiş ve değerleriyle oynanmış bir düzen çıkartıldı; gözlerinin önüne bir "duman perdesi" çekilip, her şeyi metalaştıran bir piyasa ideolojisi ve onun "tek düşünce"si ile beyinleri uyuşturulmak istendi; liberalizm adına bir "uzlaşma"ya çağrıldılar.

Bu, bugün de sürüyor.

Ne var ki gençler, bu oyuna gelmeyecekler; Cumhuriyetçi değerlerin ışığında yanlılara yürüyecek, aklın ve bilimin meşalesini elden bırakmayacak; yurtseverliği ve idealist olmayı sürdürecekleler. Hepsi de 200 yıllık bir aydınlanma hareketinin ürünüdür bu değerler, onlara sahip çıkacaklar.

Yeni bir yüzyılda, Türkiye'yi mutlu insanların ülkesi yapmak elimizde; insanların insanca yaşayacakları barış içinde bir toplum kurmak da düş değil. Bunun olanakları var ülkede. Aklın, bilimin, özgürlüğün, demokrasinin nimetleriyle sdonatılıp yolu açılacak bir Türkiye, dünya ulusları arasında kendine özgü kimliği ve bağımsızlığı ile vaktiyle tuttuğu yeri yeniden elde edebilir. Bu yolu ona açacak olanlar da, gerçekten ilerici, demokrat ve aydınlık güçlerdir. O güçlerin de hiçbir zaman soyu tükenmemiştir yurdumuzda ve tükenmeyecektir.

Gençlik de onlar arasındadır...

Berrin TAŞ

ERKEK FİLOZOFLARIN KADINA BAKIŞINDAN AYDINLANMAYA

insanlığın tarihi boyunca kadın, yüceltilmeyle aşağılanma arasında kendine yaşam alanı oluşturmaya çalışmış.

Cenin oluşumunda erkek gövdesinin rolünün bilinmediği çağlarda kadın, doğada sere serpe dolaşıyordu. Doğadaki üretici güç oydu. Hem bitkileri hem de insanı var ediyordu. Gövdesinden çocuklar çıkaran ana, bereket kavramıyla özdeşleşti. Paleolitik ve neolitik çağlarda kadın gövdesine hayranlık duyuyor ve bu hayranlık inançla, gizemli tapımlarla yüceltilerek besleniyordu. Ana kimliğine saygı duyuluyor, büyüsel güçleri korku uyandırıyor. Bu da kadının incitilmeyeceğine güvenerek abartılmış cinselliğini sergilemesine neden olmuş.

Tarımcı kadınlar üretmenin coşkusuyla dünyaya sevinci, bereketi kattılar. Bu da onların önünü açtı, yaratıcılıklarını geliştirdi, zihinsel olarak özgürleşmesini sağladı. Dünya, işlemleri ve yorumlamaları için onlara bırakılmıştı. Sorumluluk, yetki ve etkileme gücü onlardaydı. Yaratıcı dışı güç, evreni yöneten, kılık değiştirir, ağaçta bedenleşir,

inekte, dağda, yaşam iksiriyle dolu kapta bedenleşir, asla yok olmazdı. Yine kadın bedenine dönerdi.

Tarımla birlikte dili, dini, kültürü, insanları eğittikleri tapım merkezleri kurdular. Tarımcı kadın o çağın bilgisiyle benzer şeyleri yanyana getirerek gerçekliği açıklamaya girişti. Benzer şeyleri yanyana koyarken, her coğrafyada üretimle, tapımla ilişkilendirilen nesnelere ve kavramları gösteren simgeleri buldu.

Yaşamını ilgilendiren, toplumsal yaşantısını kolaylaştıran nesnelere işlevlerine uygun adları vardı. Sözelimi söğüt ağacı, söğüt dalından sepet ağ ören kadınlardan ve ay tanrıçası ile söğüt tanrıçasının özdeşleşmesinden dolayı kutsal simgelere katılmış.

Bu simgeler tapıma bağlıydılar ve aynı nedenle daima biçim değiştirebilirlerdi.

Evreni yöneten kadının keyfi, erkeklerin kendi düzenlerini kurmalarına dek sürdü. Erkeklerin kendi düzenlerini kurmaları için kadınların statü kaybına uğraması gerekiyordu. Statü kaybı erkeklerin avcılıkta uzmanlaşmalarıyla başladı. Beslenmeye katkıyı, avladığı hayvanın etiyle sağlayan erkek, milyonlarca yıllık süre içinde birincil konuma yükseldi.

Kadının, erkeğin avcılıkta uzmanlaşmasıyla statü kaybetmesi toplum içindeki rolünü belirleyen temel etken olmuş. Anlaşılan o ki kadın, bugün kendisine biçilen rollerden memnun değil.

Ne istiyor günümüz kadını? Kadının derdi ne? 8 Martlarda yürüyüş yapıyorlar. Bağırıyorlar, çağırıyorlar, çığlık atıyorlar. Bu dünyada neyi elde edemediler de acısını duyuruyorlar. Ellerinden alınan ne? Hangi bedellere karşılık eşitlik, özgürlük diyorlar. Öyle ya ... istedikleri haklar neyle değiştirilecek?

Kadınlık, felsefi düşüncenin doğuşundan beriye tanrıçaların karanlık güçleriyle ya da esrarlı kadınların görünmez güçlerinin etkisinde kalmayla eş tutulmuştur. Sözelimi Evripides'in İphigenia Tavisinde değişim, yeryüzünün eski, esrarengiz güçlerinin saçtığı karanlığa karşı akıl güçlerinin kazandığı bir zafer olarak betimlenir. Apollon, çocukken yaşlı yeryüzü kâhinini koruyan Python'u öldürür. Böylece yer tanrıçasının gücünü kırmış olur. Bunun üzerine tanrıça erkeklerin zihnini "karanlık hayali gerçek" bulutuyla örtecek rüya yorumcularını göndererek öç alır. Fakat Zeus araya girer, Delphi'ye akıl güçlerini yerleştirir. Böylece bu karanlık sesler boğulur. Akıl, kadının gücüyle

birarada anılan kuvvetlere üstün gelmiştir. Bu simgesel çağrışımlar akıl ideası üzerine yapılan daha sonraki düzenlemeler sırasında da olduğu gibi korunmuş. Erkeklik, düşüncenin açık ve kesin, kadınlık ise muğlak ve belirsiz biçimleriyle ilişkilendirilmiştir.

Batı felsefe tarihine baktığımızda da aynı sorunla karşılaşırız. Antikçağ'dan rönesansa dek bütün tasvirlerde felsefeyi bir kadın simgeler. Bilgelik tanrıçası çok sayıda rahibenin, çoğu kez de bereket tanrıçalarının bulunduğu eski kültürlerin bir işaretidir. İnsandaki dinseliliğin en eski işaretlerinin hemen hemen hepsi dişi cinsindedir. Fakat, Evripides'in İphigenia'sında görüldüğü gibi kadın ve erkeğin iktidar savaşına girişmesi kadının konumunu değiştirmiştir.

İlk kez tek tanrılı dinler, Yahudilik ve Hıristiyanlık, ortaya koyduğu yeni simgeler sisteminde, kadınları dışarıda bıraktı. Yahudilerin tanrısı yalnızca erkeklerle anlaşır. Yalnızca erkekler tanrı ile insan arasında aracı olabilir. Bu durumun simgesel anlatımı rahiplerin erkeklerden olmasıdır.

Aynı durum Batı felsefesinin simgeler sisteminin kurulmasında da geçerlidir. Burada kadınlar nerdeyse hiç söz konusu olmazlar.

Örneğin 1989'da Metzler'de 300 biyografik eser yayınlanmış. Yalnız altı filozof kadın yer almış bu kitaplarda. 1991'de Kröner'de yayınlanan "Adorno'dan Wright'e Kadar Son Çağ Felsefesi'nde" de 127 filozof arasından yalnızca altısı kadın. Bu durum kadınların felsefeyle ilgilenmedikleri anlamına gelmiyor. Cinsellikleriyle ilgili dedikodular, başarılarından daha çok ilgi çekmiştir. Başarıları küçümsenmiştir. Kadınlar değişik biçimlerde adlandırıldılar. Erkek kadınlar, zeki fakat kısır kadınlar, hetereler yani fahişeler olarak. Bu suçlamaların aksine kadınlar çoğu kez bilinçli bir namus düşkünlüğünü, erkeksiz bir hayatı seçtiler. Onurunu korumanın yollarından biri de cinsel sakınlık olsa gerek.

Antikçağ'ın filozof kadınlarından felsefe tarihi açısından yapılan alıntılar yeterliyken daha sonraki çağlarda giderek azalmıştır. Kadın ve kadın düşüncesi Antikçağ'dan uzaklaştıkça daha az değerli görülüyor. Kimse kadının yazdıklarını alıntılanmıyor, hiçbir felsefe ya da bilim tarihi ondan söz etmiyor.

"En iyi kadın, kendisinden söz edilmeyendir." Tarihçi Thukidides, Atinalı kadından ne beklendiğini bu sözlerle dile getirmiş. Kadın, kendisini arka planda tutmalı, kendinden sözettirmemeli, kendini ne iyi

ne de kötü anlamda öne çıkarmamalıdır. Erkeklerin kadınlar hakkında söyledikleri, kadının tarih içindeki konumunu belirleyen bir öge olmuştur.

Pythagoras'ın karşıtlar tablosunda kadınlık açık bir biçimde sınırlanmışın karşıtı olarak alınan sınırlanmamışla ilişkilendirilmiştir. Pythagorasçılara göre dünya, iyi oldukları düşünülen belirlenmiş formlarla ilişkilendirilen ilkeler ile formdan yoksunlukla ilişkilendirilen ve kötü, değersiz olduğu düşünülen öteki ülkelerin bir karışımıdır. Tabloda bu türden on karşıtlık sıralanır. Kadın bu karşıtlıklar tablosunda kötü olanlar tarafındadır.

Sınırlı/sınırsız

Bir/çok

Eril/dişil

Düz/eğri

İyi/kötü

Tek/çift

Sağ/sol

Durağan/hareketli

Aydınlık/karanlık

Kare/dikdörtgen

Burada eril, tablonun öteki tarafında yer alan karşıtıdan daha üstünmüş gibi yorumlanır. Bu üstünlüğün temeli de onun form ile formdan yoksunluk arasında kurulan Pythagorasçı karşıtlıkla ilişkili olmasıdır.

Erkeklik ile açık belirlenim arasında kurulan bu çağrışım, Yunan felsefi düşüncesinin daha sonraki dönemlerinde ortaya çıkan form-madde ayrımının gelişim sürecinde de sürer. Erkeklik etkin, belirlenmiş formula, kadınlık da edilgen belirlenmemiş maddeyle aynı safta yer alır. Yunanlıların insanın üremesine ilişkin geleneksel anlayışına göre baba biçimlendirici ilkeyi sağlayandır, üremenin nedensel gücüdür. Buna karşın anne bu formu veya belirlenmiş kabul eden, maddeyi sağlayan ve babanın ürününü besleyendir. Aiskhylos'un Eumenides'inde Orestes, babası Agamemnon'un öldürülmesinin intikamını almak için annesini öldürür. Bu olayın ahlaki açıdan değerlendirilmesi sırasında Apollon, ana-hakkına karşı, baba-hakkını onaylarken bu karşıtlığı kullanır.

Çocuğu doğuran anne
 Der erkekler,
 Gerçek hayat verici değil
 Yalnızca canlı tohumu besleyendir
 Oysa hayat boyudur
 Tohumu ekenin sorumluluğu
 Kadın bir yabancıdır
 İhtiyaç duyulduğunda gelen
 Geçici olarak seven ve koruyan
 Hayat arkadaşını
 Ölmesini istediğinde

Bu durum Platon'da da değişmez. Platon Timaevs'ta "erkeklerin üreme organı egemen olmayı sever. Etkindir. Buna karşın kadının rahmi edilgindir. Çocuk yapmak ister rahim. Erkek, kadının rahmine küçüklüklerinden ötürü gözle görülmeyen canlılar serper. Kadın bu canlıları besler" der.

Timaevs'ta evreni yaratan babadır. İnsanın yaratılışında üstün cins erkektir Platon'a göre.

Zaten felsefe tarihi boyunca düşünsellik erkekçe, erkeğe özgü bir durum olarak nitelendirilmiştir. Kadın, duygusallığı temsil eder. Kadının duygusallığı konusundaki görüş günümüzde de varlığını koruyor.

Platon'un Timaevs'ta aktardığı mitolojide yüce kozmik akıl kavramıyla ilişkilendirilen bir cinsiyet ayrımı imasına rastlanır. Evrendeki akıl ve düzenin yansımasının kadın ruhunda, erkek ruhundaki kadar net olmadığı varsayılır. Kadınların ruhları, akıldan yoksun erkeklerin günahkar ruhlarından doğar. Bu nedenle de kadınlarda ruha rasyonel olmayan öğelerin karışmasına daha çok rastlanır. Karşımıza çıkan durum erkeğin kadınla ilişkisinden çok efendinin köleyle ilişkisidir.

Philo, Platon'u taklit eder. Duyu algısını aklın egemenliğini tehdit eden bir tutkular gelgitine yol açmasından dolayı, ruhtaki karışalığın kaynağı olarak betimler. Buna göre akıl bölünmüş ruhta ikincil konumdaki duyu algılarına, ruhun duygusal nesnelere için duyduğu arzu ve tutkulara hükmeder. Philo "Erdemlere Dair" adlı çalışmasında bu doğru ilişkinin tersine dönmesi durumunda doğacak korkunç sonuçları anlatır. Bunun açık anlamı erkeğin kadına hük-

metmesidir. İslam dininde de böyledir bu. Tanrı'yla kadın arasındaki ilişkiyi sağlayan erkektir. Kadın erkeği dinlediği pardon erkeğe itaat ettiği oranda tanrıyla ilişkiye geçebilir. Philo, bu durumu şöyle açıklar. Der ki;

"En yararsız, duyu algılarının zihni değil, zihnin duyu algılarını dinlemesidir. Zira üstün olanın yönetmesi, aşağı olanın yönetilmesi gerektiği görüşü her zaman doğrudur. Zihin, duyu algısından üstündür. Eğer sürücü atlara emreder ve dizginlerle yönlendirirse araba onun istediği yöne gidecektir ama atlar söz dinlemez hale gelip baskın çıkarsa, genellikle olduğu gibi sürücü yere düşecek veya arabayla birlikte sürüklenmeye başlayacak ve aşırı hız yüzünden atlar hendeğe yuvarlanıp genel bir felakete yol açacaklardır... ruhun sürücüsü veya dümcüsü olan zihnin canlı varlığın bütünü, bir valinin bir şehri yönetmesi gibi yönettiğinde yaşam doğru bir yön kazanır, fakat baş mevki irrasyonel duyunun eline geçtiğinde aynen kölelerin efendilerine başkaldırması durumunda olduğu gibi bunun yerini korkunç bir kargaşa alır."

Philo, Tekvin'deki hepinizin bildiği öyküyü yeniden yorumlar. Duyu algısını simgeleyen kadın, zihni simgeleyen erkeğin düşüşünün yani cennetten kovulmasının kaynağıdır. Duyu algısı aynı kadın gibi zihnin tanışı ve yardımcısı olarak yaratılmıştır. Tekvin'deki Tanrı'nın yaratış sıralaması insani yetiler arasındaki öncelik sıralamasını yansıtır. O, önce zihni erkeği yarattı, zira bir beşeri varlıktaki en ilahi yön zihindir, daha sonra bedensel duyuyu, kadını ve bütün bunlardan sonra da üçüncü olarak hazı yarattı. Sağlam bir temelden ve duraganlıktan yoksun bir zihnin kıskırttığı kadın tıpkı duyu algısı gibi, hazı simgeleyen yılanın hilelerine kurban düşer. Philo, hazın erkeği kadın aracılığıyla baştan çıkarması "anlamlı ve iyi bir vurgudur" der. Zihin erkeğe, duyular kadına karşılık geldiği için haz önce duyulara uğrar. Duyularla bir anlaşma yapar. Daha sonra onlar aracılığıyla ve onların şarlatanlıkları sayesinde egemen konumdaki zihnin kendisini aldatır. Philo, zihnin köle haline gelmesi durumunda Tanrı'dan yüz çevirip, duyu algısıyla bir olacağını vurgular. Philo'ya göre aşağı duyu, üstün zihni izlediğinde bedenden kurtulur ve ikisi birden zihin olur.

Buna göre kadın erkeğin istemlerini yerine getirdiğinde kargaşa olmayacak. Dünya daha güzel bir yer olacaktır. Yani kadının ve erkeğin bir arada yaşayabilmesinin koşulu kadının kendini geriye

çekmesidir. Kadın, kendini geride tuttuğunda, aynı toplumda yaşayan insanlar arasında kurulmuş eşit ilişkilerden söz edemeyiz. Bir cinsin ötekini baskı altında tuttuğu, kadının kendini özgürce geliştiremediği ortamlarda mutsuzluk egemenlik sürer.

Tarihçilerin anlaşılamadığı bir konu ilk kadın düşmanının Evripides mi yoksa şair Menander mi olduğudur. Aristoteles'e göre yalnız erkek tohumu bir ruh meydana getirebilir. Kadın, şekli bozulmuş erkektir. Platon zamanında kadınlar ancak, erkek elbiseleri giyerek felsefe derslerine katılabiliyorlardı. Aristoteles zamanındaysa kadınlar, felsefeyle hiç ilgilenememişlerdir. Aristoteles'in felsefe dünyasını iki bin yıl boyunca etkisi altına alması, kadınlar hakkındaki görüşlerinin yerleşmesine neden olmuştur. Kadınların felsefeye girmelerinin yolu tıkanmıştır. Kant, kadında akıl yeteneği eksik demiştir. Filozofların kadına böylesine aşağılayıcı yaklaşımları kadının toplum içindeki konumunu etkilemiştir. Kadınlar ne eğitim, ne de insan haklarından eşit bir biçimde yararlanamamışlardır. Bugün için de değişen pek bir şey yok gibidir. Görece kimi değişimler olsa da bunlar yeterli değildir.

Binlerce yıldır kadına düşen ikincil rol, erkeğin bilincinde kanıksanmış bir alışkılar, görenekler silsilesi oluşturmuştur. Erkek bu rolü bilerek ya da bilmeyerek benimsemiş, kendi egemenliğini geçerli kılmak için sonuna dek kullanmıştır. Ülkemizde de bu alışkanlık geçerlidir. Her gün günlük gazeteleri açtığımda tacize uğramış, tecavüzü yaşamış onlarca genç kızın yaşamının parçalandığını okuyorum. Üstelik bu tecavüzü yaşayanlar ne ailelerinin yanında ne de toplum vicdanında anlayışla karşılanmıyorlar. Toplum tecavüz edeni değil, tecavüze uğrayanı kirlenmiş kabul ediyor. Oysa bir kirlenme varsa bu öteki cinsin bedenini aşağılayarak kendini üstün kılmaya çalışan erkeğin eyleminin sonucudur. Gerçekte bu durum erkeğin kendini küçük düşürmesidir. Kadınlarla arkadaşlık ilişkileri kuramayan, annesiyle, kız kardeşiyle, sevdiğiyle, karısıyla, kızıyla dostluk çerçevesinde bu dünyayı omuzlayamayan erkeğin kadını aşağılaması kendini de aşağılaması anlamına gelmektedir.

Bugün yaşadığımız dünyadan memnun olmayışımızın kökeninde ben kadın ve erkeğin ilişkilerindeki insani yanın kurulamayışını görüyorum. Ortaçağ'dan aydınlanmaya dek "kadınlar insan mıydılar, yoksa değil miydiler" tartışıldı. Bu düşüncenin temelinde tanrının erkek olarak tasarlanması yatıyordu.

1789'daki burjuva devrimi de kadınlar için başarısızlık içeriyordu. Devrim sürecinde insan hakları tüm insanlar için istendiği halde sonuçta görüldü ki ilan edilen haklar yalnızca erkeklerin haklarıdır. Kadınlar bu haksızlığa isyan ettiler. Devrimin yıl dönümünde "Filozof Kadınlar Uluslararası Birliği" bir sempozyum düzenledi. Bu dönemde kadınlar eskiden olduğu gibi mal edinme, özgürlük, düşüncesini serbestçe söylemek hakkından yoksundu. Olympe de Gouges arkadaşı Rose Lacombe'yle birlikte "Kadın ve Yurttaş Hakları" bildirisini hazırladı. Madem ki insan hakları kapsamına girmiyorlardı o halde kadın hakları ilan edilmeliydi. "Kadının idam sehpasına çıkma hakkı var, aynı şekilde bir konuşma kürsüsüne çıkma hakkı da verilmeli ona" diyordu. Eşitlik ve özgürlüğün kız kardeşler için de istemek ölçüsüzlüğünden dolayı 4 Kasım 1793'te başı kesilerek idam edildi.

Kadınlar mücadele süreçlerinde sayısal eksiği tamamlamak için her zaman desteklendiler ama iktidara yaklaşıp ve sonrasında hep geriye çekildiler. Sovyetler Birliği'nin deneyinde de böyle oldu bu. Alexandra Kollanteri "Bir Büyük Aşk" adlı kitabındaki erkek kahraman Lenin'i çağırıştırdığı için sürgüne gönderildi. Kitap, Stalin'in ölümüne dek bir daha yayınlanamadı. Oysa, kadınlar devrimin değişimlerine su taşırken desteklenmişlerdi.

Günümüzde de benzer bir senaryo İslamcı kadınlar üzerinde oynanıyor. Onlar türban aracılığıyla yaşamlarında ilk kez mücadeleyle, evin dışındaki yaşamla, sokakla tanışıyorlar. Eminim, kendilerini eve kapalı kaldıkları günlerden daha iyi hissediyorlar. Ama bu geçici bir durum. Hiç kuşkuları olmasın. Kazara İslamcılar Türkiye'yi İslam devleti haline getirebilecekleri yolunda ilerlediklerini görseler o sokağa çıkarttıkları kadınların başlarına neler geleceğini hep birlikte görebiliriz. Kaldı ki geçtiğimiz yıl Hizbullah örneğindeki gibi kadın-erkek ayırmadan işlenen vahşeti şaşkınlıkla izledik.

O halde biz bugünün Türkiye'sinde yaşayanlar aydınlanmaya nereden başlayacağız? Bugüne dek yaşananlar gösterdi ki insanın öteki insanı dışladığı hiçbir hareket başarılı olamıyor. Hem burjuva devrimi, hem sosyalist devrim insanın esenliğini sağlamakta başarılı olamadı. İnsan unsurunu ihmal etti.

Peki ben, aydınlanmaya nereden bakıyorum? Ben aydınlanmadan insanlığın temel birikimlerinin kazanıma dönüştürülmesini anlıyorum. Özellikle yaşadığımız ülke kültürünü iyi tanıyacağız. Son-

ra dünya kültürüyle ufkumuzu genişleteceğiz. Geçmişten günümüze ve günümüzden yarına giden yolda, bilincin ışması yönünde çaba harcamak bir başlangıcın temellerini atmak açısından önemlidir.

Günümüzün kadını ışığı gereksinmektedir. Bunu belki bilmemektedir. Sorun, kadının tarihin içindeki konumunun yaşamının neresinde konuşlandığını bilmiyor olmasıdır.

Kadında öğrenme merakı uyandırabilmek için -bunu erkekler için de söylüyorum- şiirle başlamanın yararlı olabileceğini düşünüyorum. Bilimle, sanatla, felsefeyle, çağımızın birikimleriyle donanabilmek için şiirin itici bir güç olacağını düşünüyorum. Mahalle aralarında kurulmuş, birlikte okuma odalarıyla bir başlangıç yapılabilir. Geleceğin kurulmasına bugünden küçük adımlarla başlanabilir. Böylece öğrenmeye odaklanmış bir yaşam yaratıcı insanın yolunu açacaktır. Yaratıcı insan neler başaramaz ki. Bunu hepimiz biliyoruz.

Kaynakça

- Erkek Akıl: Genevieve Lloyd-Ayrıntı Yayınları. 1. Basım Ağustos 1996, Çev: Muttalip Özcan
 Harf Simgesiliği ve Sözcük Bağlantıları: Yıldız Cıbroğlu, Bilim ve Ütopya
 Kadın Filozoflar I- Marit Rullman vd. Kabalıcı Yayınevi 1996, Çev: Tomris Mengüşoğlu
 Kadın Filozoflar II- Marit Rullman vd. Kabalıcı Yayınevi. Çev: Tomris Mengüşoğlu
 Timaios-Platon- Cumhuriyet Yayınları. Çevirenler: Erol Güney, Lütfi Ay

Doğan T. KAYA&B. ULUDAĞ

AYDINLANMA

FELSEFE-ENTELLEKTÜEL-KADIN

FELSEFE

"Büyük bir kültür yaratmak sadece bireysel olarak özgün keşiflerde bulunmak anlamına gelmez; bu daha öncede keşfedilmiş olan hakikatleri, eleştiriden geçirerek yaymak, bunları topluma mal etmek yani yaşam için gerekli eylemlerin temeli, fikir ve ahlak düzeninin unsurları haline getirmek demektir."

Gramsci

Felsefe en genel anlamıyla: yaşamı, ilişkileri ve son tahlilde düzeni sorgulama çabası diye kısaca tanımlanabilir. Evrenin, yaşamın mantıklı ve düzeyli sorgulanımı, ilk defa antik çağda ki felsefik sistemlerin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. İnsanın ilk çağlarından itibaren yaşam sürekli bir mücadele çizgisinin üzerinde devam ede gelmiştir. İnsanlık ilk zorlu savaşımını tabiatla başlatmış, vahşi hayvanlardan ve zorlu tabiat koşullarından korunmaya çalışırken ilk dayanışma duygusunu tanımaya başlamıştır. İnsandaki korkular zamanla bir arada yaşama duygusunu geliştirmiş ve zamanla topluluk halinde gezinmekten vazgeçip toprağa yerleşmeye başlamıştır. İşte insanların ilk yaşamı ve evreni sorgu-

lama uğraşısı da yerleşik yaşama geçişiyle birlikte başlamıştır.

Yerleşik yaşam insanlığın ilişkilerinde korkuların bir anlamını bulma uğraşısını da getirmiştir. İşte insanlığın ilk çağlardan bugüne kadar korkularıyla yaşama, korkularının ardındaki gerçekleri ve nedenleri bulma uğraşısı, ilkel dinlerden günümüze kadar her türlü düşünsel uğraşılardan temelini oluşturmuştur.

İlkel insandaki birçok korku binlerce yıldır insanlığın efsanelerini, ideolojilerini, dinlerini ve yaşama farklı bakış açılarını da doğurmuştur. Bu anlamda, antik çağda ilk sistemli kopuşun Thales isimli filozofun ilk neden (arkhe) sorusuna cevap aramasıyla başlayan tartışmalarla, başlanan ve hâlâ günümüzde de devam eden soruların devamlılığı felsefeyi oluşturmuştur. Günümüzde insanlığın korkularının büyük çoğunluğu, ilkel çağlardaki korkuların modernize olmuş halidir. Thales ilk efsanelerden kopmaya çalışan ve Güneş Tutulmasını önceden gözlemleriyle tahmin eden ilk astronom olarak ta bilinmektedir.

Antik çağdaki Yunan felsefesinin özünde doğayı ilk defa sistemli yorumlama ve efsanelerden kısmen kopuşla açıklamaya çalışma çabasını görüyoruz. Zamanla bu uğraşı insanı, yaşamı ve toplumu sorgulama esasında Sokrates'le belirginleşmiştir. Yaşadığı dönemde Atina'da fikirleriyle büyük sempati toplayan Sokrates her şeyi eleştiren yaşamsal bir felsefe geliştirmeye çalışmıştır. Şu ünlü sözleri Atina üzerindeki düşüncelerini ve günümüz aydınlarına özellikle uyanıcı olması bakımından önemlidir:

"Atinalılar, gülünç bir benzetmeyle, müsaade edin beni öldürürseniz hem büyük hem cins ama büyüklüğünden dolayı ağır ve dürtülmek isteyen bir ata benzeyen devleti yerinden oynatmak için, tanrının musallat ettiği benim gibi bir at sineğine kolay kolay bir halef bulamazsınız. Ben, tanrının devletin başına musallat ettiği bir at sineğiyim. Her gün her yerde sizi dürtüyor, sıkıştırıyor, azarlıyorum, peşinizi bırakmıyorum" Bu değerlendirme açısıyla bakılırsa günümüzde; gerek dünya da gerek ülkemizde ne kadar çok at sineğine ihtiyaç duyduğumuz gayet açıklıkla görülmektedir. Sokrates'in suçu, göklerde olup bitenlerle uğraşma, yerin altını araştırma, yanlış doğru gösterme, tanrı tanımazlık, para ile ders vermek, gençleri doğru (!) yoldan çıkarmak, tanrılara inanmamak ve kendisini bütün insanların en bilgini ilan ettiği yönündedir. Bu suçlardan ölüme mahkum edil-

miştir. Yargılandığı sırada düşüncelerini reddettiği takdirde affedileceği halde o sonuna kadar düşüncelerini savunmuş bu düşünceleri uğruna ölümü seçerek tarihte ki onurlu yerini almıştır.

Düşünce tarihi boyunca, mevcut iktidarlar hep özgür ve eleştirel düşünceyi boğmaya çalışmışlardır. Çünkü, iktidarın eleştirilmesi zamanla yönetilenlerin varolan düzeni sorgulamaları demektir. Bu düşünce tarzı ise iktidarın sonunu getirecektir. Sınıflı toplumlarla birlikte felsefeye ve düşünen insanlara karşı saldırı, iktidarların genel anlamda politikalarını oluşturmuştur. Bu politika orta çağda daha bir katmerli hale bürünmüş, insanlığın yüzlerce yıl düşünsel karanlığın içinde kalmasına sebep olmuştur. Ortaçağdaki Engizisyon Mahkemeleri: Özgür düşünceyi engellemekle kalmayıp, vahşice birtakım cezalandırmalarla, dinsel düşüncenin eleştirilmesi de yasaklanmıştır. Varolan statükoyu koruma çabası; insanlığın ne derece acımasız yöntemlere sahip olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Örneğin Bruno'nun doğada varolduğunu söylemekle kalmayıp evrenin sonsuz olduğunu söylediği için 1600 yılında Roma'da ki Çiçek Meydanı'nda yakılarak öldürülmüştür. Bruno'nun düşüncesi varolan dinsel öğretiyi sorguladığı için kilise tarafından cezalandırılarak özgür düşünmenin, düşünürlerin başına neler getirilebileceği hatırlatıldı. Tarihteki karanlık sayfalarının devamı gereği dinlerin yapısı, statüko açısından korunmaya çalışıldı. Benzer yaklaşımları İslam dünyasında da görebiliriz:

"Bağdat'ın despotları Hallac-ı Mansur'un yoksullardan yana olduğu, karaborsacılığa karşı olduğu ve o günkü talepler doğrultusunda haklı bir mücadele veren Hambeli mezhebinin ayaklanmasını hem de hapishaneden desteklediği gerekçesiyle kadıların verdiği şu hükmle cezalandırılmasına karar verdiler. *Önce kamçılanmasına, sonra bedeninin dilim dilim edilmesine, daha sonra bir darağacına asılarak teşhir edilmesine ve en sonra da kellesinin bedeninden ayrılarak yakılmasına karar verildi.* (Hallac-ı Mansur-Derleyen:Niyazi Ökten s:6 Ant yayınları 1994)

Buna benzer cezalandırmaları Nesimi Şeyh Bedrettin ve Pir Sul Abdâl'da da görmekteyiz. Dinsel açıdan farklarda olsa yaklaşımlar genel anlamda ortaktır. Bunlara göre farklı düşünceler olamaz, herkes aynı ve iktidar gibi düşünmek zorundadır. İnsanlık tarihinde mevcut statükoya aykırı düşünmenin bertaraf edilmesinin ve cezalandırıl-

malarn özellikle halkın önünde yapılmasının temelinde: Halkın üzerinde sürekli bir iktidar korkusu yaratmak ve alternatif düşünce üreten düşünörlere tarih boyunca gözdağı vermek amaçlanmıştır. Düşünce tarihi boyunca özgür düşünceye yapılan bu baskılar, katli- amlar yine de akan sular tersine döndürememiş ve tarih ufkunu hep ileriye dönük tutmuştur. Aydınlanma dediğimiz dönem geçmişin bu mirası üzerine kurulmuş, günümüz felsefe düşüncesinin temellerini de atmıştır.

Felsefe çoğu dönemlerde egemen düşüncenin ve iktidarların baskısı altına alınmaya veya bilinçli şekilde reddedilmeye çalışılmıştır. Fakat iktidarların felsefeye baskısı ne kadar artarsa artsın felsefik düşüncenin ilerleyişi de geleceğe dönük olmuştur. İktidarlar sürekli felsefeyi kendi ideolojik yapılarının bir tamamlayıcısı olarak şekillendirmeye çalışmışlardır. "Demek ki yönetimi elinde tutan burjuvazi için, bir doktrin değeri filozofik muhakemesine göre değil, devlet çıkarma göre belli olmaktadır. Devlet çıkarmayla yapılan oldu bittinin gerekçesi olacak filozofik muhakeme, daha sonra aranacaktır." Felsefe ve siyaset- Lucien SEVE -T.D.yay. s.23). Bu anlamda felsefenin içeriği yukarıdaki örnekte de anlatıldığı gibi aydınlanma sonrası da Fransa'da iktidara göre şekillenme esasına dayandırılmaya çalışılmaktadır.

Hiçbir rejim (bu aydınlanma sonrası da dahil) felsefenin iktidara karşı bağımsızlığını istememektedir. Çünkü bağımsız bir felsefe özgür bireylerin ve düşüncenin toplumda yaygınlaşmasını, iktidarı sorgulanmasını beraberinde getirecektir. Doğal olarak da bütün rejimlerde ilk çağlardan beri felsefeye karşı açık yada gizli saldırı anlayışı vardır. Aydınlanma sonrası Fransa'daki senatoda yapılan şu konuşma iktidarın ne kadar özgür düşünceye açık olduğunu da açıklamaktadır.

"Biz din karşısında tarafsız olmak için söz verdik; politik tarafsızlık söz vermediğimiz gibi felsefe tarafsızlığı içinde söz vermedik." (age. S.35)

Bu anlamda İhtilalin Fransa'sında da felsefenin iktidar karşısındaki bağımsızlığı engellenmektedir. Dönem aydınlanma dönemi de olsa zihniyet çok fazla değişmemiştir. Bu zihniyeti değiştirmenin ve önlemenin yolu da özgür düşünceyi korkusuzca yaymaktan geçmektedir. Her ne kadar bunun bedeli tarihte ağır şekilde ödense de yinede toplumun iktidarları sorgulamasının tek yolu olarak şimdilik bu anlayış gözükmektedir.

Ülkemizdeki üniversitelerde üretilen felsefeye bakılırsa, çokta resmi ideolojiden farklı ve aykırı bilginin üretilmediğini görmekteyiz. Ya çok kuramsal bilgiler verilerek zihinler bulanıklaştırılıyor, ya da halktan kopuk soyutlamalarla adeta toplumu felsefeden uzaklaştırma uğraşısına gidilmektedir. Bu bakımdan, toplum olarak felsefeye karşı anlaşılmaz bir tutum içerisinde felsefenin anlaşılmazlığı ve karmaşıklığı tavn yaygınlaştırılmaktadır.

"Üniversite felsefesi, burjuva toplumuna ve onun devletine tutucu bir spiritualizmle yardımcı olması için her zaman zorlanmış, hatta baskı altında tutulmuştur. (age. s-43)

Bu anlayışı aşmanın yolu da halka kendi öz değerlerini yansıtacak olan ve emeğin en yüce değer sayıldığı sosyalist felsefeyi anlatmak olacaktır. İdealizmin, yaşamın her alanında egemen olduğu bir ideolojiler dünyasında (yani günümüz kapitalist toplumlarında) Marksizm'in insan yaşamına, doğasına dönük belirlemeleri ve yaşamın her alanını sürekli sorgulamaya dayanan diyalektik anlayışını, eğitimde ve yaşamın her alanında dayatmak günümüzde felsefik düşüncenin gelişimi ve yaygınlaşması açısından hayati derecede önemlidir. İktidar ile kendi gerçekliğinden uzak aydınlanmanın merkezlerinden sayılan Fransa'daki iktidarın yaklaşımı, genelin felsefeye karşı olan yaklaşımlarının özünü de açıklamaktadır.

"Rönesans'tan bu yana bütün laik hümanizm geleneğine sırt çeviren ve sosyalist hareketi sindirmeye kalkarak, evrensel kurtuluş idealini, kendi devrimini yaptığı aynı bayrağın gölgesinde ayaklar altına alan şu yönetici burjuvadan, filozofik doğrulama aracı olarak ne beklenebilir? Kelimenin alışılmış anlamı ile bir sınıfın, bir toplumun kendini doğrulaması demek, tutum ve davranışlarının somut olarak evrensel bir değeri olan ilkelere uygun olması demek ise; yönetici burjuva, bütün davranışlarını damgalayan sömürücü, sömürgeci, gerici nitelikleri ve halkı bilgisizlik karanlığında bırakması nedenleri ile savunduğu toplumu ve izlediği politikayı haklı çıkarma olanağını önceden yitirmiş sayılır. (age. S-68)

Aydınlanma dönemi felsefesi, sosyalist düşünceleri belli bir sistematikte toplayıp bilimsel sosyalizmin temellerini atarken, iktidarlar açısından ise bu felsefeyi çürütmeye dayanan idealist düşünürleri desteklemiştir. Günümüzde de iktidarlar felsefenin özgür düşünceye dönük eleştirel yönünü eğitim sistemlerinde kısıtlamaya çalışarak

daha idealist ve kavram karmaşasına dayalı, gerçek özünden uzak anlaşılabilirliği dayatan ve korkulan bir felsefeyi dayatmaktadır. Oysa felsefenin toplumsal anlamda, insanlığın gelişimindeki önemi onun etkinliğini her gün daha fazla arttırmaktadır. Bu anlamda Gramsci'nin felsefeye verdiği tarihsel değer günümüzde felsefeyle uğraşmayı ya da felsefe yapmayı daha anlamlı kılmaktadır.

"Bir felsefenin tarihsel değeri, elde ettiği pratik etkinliğe (burada pratik geniş anlamıyla ele alınmalı) göre hesap edilebilir. Eğer, her felsefenin bir toplumun ifadesi olduğu doğru ise toplumun üzerine tepki yapmalı, olumlu ya da olumsuz bazı sonuçlar meydana getirmelidir. Hangi ölçüde tepki yapıyorsa bu, onun tarihsel öneminin de ölçüsü ve bir kişinin kafasını patlatarak ortaya çıkardığı cevherler değil, tarihsel bir olgu olduğunun kanıtıdır." (Hapishane Defterleri-A.GRAMSCI-Belge yayınları-s.46)

ENTELEKTÜEL

"Resmi ideoloji üretmenin yerini resmi ideolojinin eleştirisi almadıkça, gerçek anlamda aydınlanma mümkün olamayacaktır."

Fikret BAŞKAYA

Sınıflı toplumların ilk ortaya çıkışından günümüze kadar bütün iktidarların var olduğu toplumlarda iki farklı aydın düşüncesi hep olagelmıştır. İktidarı destekleyenler ve var olan statükoyu -her kim olursa olsun, isterse aynı düşünceyi paylaşsın- acımasızca eleştirenler, yani tarihin her döneminde ve bugün muhalif olanlar. Bu iki farklı bakış açısı bir tarafta onurlu fakat olumsuz yaşam koşulları (hapishane, sürgün, ölüm, yoksulluk vs.) gibi bir çok olumsuzluğu yaşatırken mevcut statükoyu savunanlar açısından ise rahat bir yaşam ve çoğu zaman yüksek bir mevki sağlamıştır.

"Gramsci toplumda entelektüel işlevi görenleri ikiye ayrılabilirliğini göstermeye çalışır: Bunlardan birincisi nesilden nesile aynı şeyi yapmayı sürdüren öğretmenler, papazlar ve idareciler gibi geleneksel entelektüeller; ikincisi ise entelektüeller çıkarlarını örgütlemek daha fazla iktidar, daha fazla denetim gücü elde etmek için kullanan sınıflarla yada kuruluşlarla doğrudan bağlantılı olduklarını düşündüğü organik entelektüellerdir." Nitekim Gramsci organik entellek-

tüele ilişkin olarak şöyle der:

"Kapitalist girişimci kendisi ile birlikte sanayi teknisyenini, ekonomi politik uzmanını, yeni bir kültürün, yeni bir hukuk sisteminin oluşturucularını vb. yaratır." (Aktaran: Edward Said / Entellektüel / Ayrıntı Yayınları / sf:22)

Yukarıdaki anlatımda organik entellektüel denilen kesimin; mevcut rejimin veya pazanın bir tür savunucusu, koruyucusu olarak ortaya çıkmıştır, diğer entellektüel kesim ise toplumdaki durağanlığı temsil eden anlayış olarak koymaktadır. Yani organik entellektüel dinamikliği; diğer öğretmen, papaz ve idareci kesimi ise durağanlığı temsil etmektedir. Yalnız burada toplumsal rolünü yerine getiren, bulunduğu her rejimde mevcut statükoya muhalif olan entellektüeli nereye koyacağımız sorunu ortaya çıkmaktadır. Kendisinde yaşamı ile bir muhalif eylem ve düşün adamı olan Gramsci kendisini nereye koymuştur. Bu entellektüel tavrı biraz daha netleştiren Fikret Başkaya aydın ve entellektüel kavramlarını netleştirerek ayrıntı biraz daha net ortaya koyar.

"Her tarihsel dönemde ve her toplumsal formasyonda belirli bilgilere sahip olanlar 'ayrıcıklı' bir konumda bulunurlar. Toplumsal işlevleri karşılığında maddi, siyasal, ideolojik olarak ödüllendirilirler. İkel kabileden büyücü, Firavun'un rüya yorumcusu, günümüzün diplomacıları vb. ait oldukları toplumsal formasyonları sosyolojik anlamda aydınlandırmak. Bu anlamda (sosyolojik) aydın olmayan toplum yoktur... Bir de bunlardan ayrı olarak ve ekseri marjinal bir öneme sahip olan, çoğu zaman, küçük bir grup bile oluşturamayan entellektüeller bulunur. Entellektüellerin ayırt edici niteliği, diploma sahibi olmaları veya belirli bilgilere sahip olmaları değildir. Aynı şekilde belirli meslek gruplarına dahil olmaları da değildir. Şüphesiz bunlar da en az diğerleri (sosyolojik aydın tanımına girenler) kadar belki de, onlardan daha çok bilimsel bilgiye sahiptirler. Entellektüelin ayırt edici niteliği onun siyasal iktidardan ve siyasal iktidarın gerisindeki egemen sınıflardan bağımsızlığı, siyasal iktidar karşısında eleştirel bir tavır içinde olmasıdır. Bu niteliklerinden ötürü entellektüel, siyasal iktidarla da iyi geçinemeyen birisidir. Burada önemli olan zihinsel ve moral (ahlaki) bir eğilimdir. Ve bu eğilime uygun davranabilme, tavır alabilme yeteneğidir. (Fikret Başkaya/Paradigmanın İflası/Doz Yayınları/Eylül 1997,6. baskı, sf:13-15).

Her toplumun yaşamsal süreci içerisinde kendisine ait olan birtakım çelişkileri hep vardır. Entelektüel, bu yaşamsal çelişkileri sergileyen bunların gerisindeki gerçekleri açıklamaya çalışan ve mevcut iktidarın alternatifini koyandır. Toplumlarda iktidarın sürekli beslediği maddi ve unvan anlamında sürekli desteklediği organik aydınlar o toplumun 'tek tipleştirilmesine' önyak olanlardır. Mevcut iktidarlar varolan yapılanmalarını koruyabilmek için birtakım akademik bilgilere ihtiyaç duyarlar. Mevcut olumsuzlukları örtbas etmek için sipariş! bilimsel açıklamalarla bireylerin zihinlerini dumura uğratarak kendi iktidarlarının devam olanaklarını sağlarlar. Bu genel bir yalan politikasının akademik bir dille ifadesi şeklinde ortaya çıkar. Mevcut diplomahılar kariyer, ödül, onurize edilme gibi yollarla sisteme bağlanarak sistemin devamlılığının sigortasını teşkil ederler. Ülkemizde her gün medyada; birçok akademik aydın açıklamalar yaparak mevcut durum hakkında beyanatlar verirler. Halkı adeta bir yalan bombardımanına tutarak gerçekleri gizleme yolunu seçerler. Oysa çoğu mevcut durumun gerisindeki gerçekler hakkında bilgi sahibidirler. Fakat çıkarları uğruna sistemi yüceltmeyi seçerler. Güncel olması bakımından son ekonomik krizi ve sonuçlarını konumuz açısından değerlendirirsek: Krizin sebebi çok açıktır, mevcut ekonomik değerlerin yabancı sermayeye ucuz maliyetle pazarlamak için yaratılan yapay bir krizle ekonomi felç ediliyor. Ücretler alabildiğine eritiliyor, çalışanlar açısından yaşam çekilmez bir hale büründürülüyor. Uluslararası sermaye sırf kendi çıkarları uğruna uydu iktidar aracılığıyla kendi ekonomisini şekillendirip, sömürsünü katmerlendirerek devam ettirmeye çalışıyor. IMF ve Dünya Bankasının özelleştirme talepleri ne kadar ekonomik dünyamıza hitap ediyor. Hele TELEKOM gibi dünyanın sayılı dev şirketlerinden sayılan ve sürekli kar marjını yükselten bir kurum niye böyle hızlı bir şekilde özelleştirilip satılmaya çalışılıyor.

Bu durumu organik aydınlarımız ekonominin selahiyeti açısından bir sürü kavram safsatasıyla halkı yanıltarak aldatmaya çalışıyorlar. Oysa çoğu bunun sebebini bildiği halde doğruları anlatmaya yanaşmaz. Bu sistemle organik bütünleşmenin bir sonucudur. Ya her hangi bir siyasetçinin ya da bir şirketin danışmanlığıyla yüksek bir maaş alacaktır, veya akademik kariyerini yükseltip daha iyi bir yerleri hedefliyordur vs.

" Toplumda hem bilgili hem iktidar sahibi olan kimselerin çok az olduğu görölmektedir. İktidar sahibi kimseler bilgili kimseleri yanlarında çalıştırmakta; ya da hiç olmazsa 'ağız laf yapan' kimselerden yararlanmaktadır... Normal bir yazarın, bir bilim adamının iktidar sahibi kimselerle yakınlık kurabilmesi güçtür. Üniversite çevreleriyle devlet arasındaki ilişkilerde de aynı durum görölmekte; bilginlerden genellikle 'ücretle çalıştırılan kimseler olarak yararlanılmaktadır.' Toplumdaki pek çok insan gibi bilim adamları da geçimlerini sağlamak için bir iş gücü tutmak zorundadır. Bu ise düşünce denetimi için en etkin araç yerine geçmektedir. Kişinin ilerleyip yükselmesi için kendisinden üst durumdaki kimselerin gözüne girmek, kendini onlara beğendirmek zorunda olduğu bir toplumsal düzende kişi her şeyden çok kendisinin üstü durumundaki kimselerin hakkında varacakları yargılara önem vermek zorundadır. Bu koşullar altında aydınlara iş hiyerarşisi içinde iktidar sahiplerine hizmet için iş verildiğinde özgürce çalışma olanaklarından yoksun kalmaktadır" (İktidar seçkinleri-Wright Mills-s.496)

Amerikan toplumunu ve iktidarını katıksız bir eleştiriden geçiren Mills aydın kavramının aslında kapitalist toplumlarda içinin nasıl boşaltıldığını da açıklamaktadır. İktidara yakın olan birisi için hiçbir sorun yoktur. Tepkinizi iktidara yöneltirseniz, her türlü haksızlığa sefalete ve karalamaya mahkumsunuz demektir. Yaklaşık 40-50 yıl önceki Amerikan toplumu iktidarı ve sözde üniversite aydınları için yapılan açıklamalar günümüzde ülkemize uyarlandığında sözde aydın kavramını yerli yerine oturttuğunu görmekteyiz. Aydın çağcıl sorunlara sınırsız bir şekilde iktidardan korkmadan eleştirel yaklaşan ve sahip çıkandır. Yani entelektüel olandır. Bu anlamda aydına tarihsel bir sorumluluk düşmektedir. Halkını bilgisizlikten kurtarmayı, iktidarın yolsuzluklarını, halkı kandırmasını teşhir edendir. Fakat günümüz bilgi toplumunda ne yazık ki bu anlamda entelektüel bilgi aktarımının sorumluluğunu hisseden aydınlanmacı entellektüellerimiz; ülkemiz koşullarında hala sınırlı sayıda ve varolanlar da her türlü baskı ve uygulamaların bombardımanı altındadır. Fakat bu uygulamaların ve yapılanmanın ülkemize has bir özellik olduğunu söylemek yanlıcıdır. Günümüz çağdaş ve özgürlükçü dediğimiz batı toplumlarında da buna benzer yaklaşımları ve uygulamaları görmekteyiz.

"Günümüzde amerikan toplumundaki üst çevreler, genellikle

entelektüel bir aldatmaca içindedirler. Bu bazılarında kötü niyetin değil de bir çaresizliğin sonucu olsa bile gene de bir aldatmaca niteliğindedir. Bu durumdaki aydınlar zaman zaman, karşı karşıya kaldıkları sorunların kendi güçlerini aştıklarını; gerçekte bu sorunlarla ilgili kararları alabilecek durumda olmadıklarını görmekte; fakat bu duygularını dışa vurmayıp, etrafa karşı güçlü, yetenekli, güler yüzlü, duygulu ve inisiyatif sahibi kimseler olarak görünmektedirler." (age. s.497)

Aydın kavramı bu anlamda sistemin dışına çıkmayan, çaresizliğini çeşitli sahtekarlıklarla kapatmaya çalışan, yeri geldiğinde iktidara dayanmayı alışkanlık haline getirmiş ve toplumun gerçekliğini tamamen tersyüz eden bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Demokrasiye temel olması gereken 'aydın, ussal bilgili' bireyler ise zaman zaman; resmi yalanlar söyleyen devlet adamlarından tutunda televizyonlarda kitleleri oyalayan televizyon soytarılarına kadar çeşitli kimselerce koşullandırılmış, güdümlenmiş birer kitle insanı durumuna indirgenmişlerdir."(age. s.516)

Burada aydın kavramını sisteme koşullandırılmış her gün televizyonlar veya gazetelerle bizi yalan bombardımanına tutan ve demokrasiyle alakası olmayan resmi yalancı tiplemesinde görmekteyiz. Her gün televizyonlarda ne kadar televizyon soytarisinin etkin olduğunu günlük yaşamımızı biraz sorgularsak karşımızda göreceğizdir.

Hep karşılaştığımız bir kavram vardır. Günlük yaşamımızda aydın sorumluluğu denilen bu kavramla çok sık karşılaşırız. Aydın sorumluluğunun ne olduğu üzerine çokça açıklama yapılmaz ya da bu kavram üstünkörü geçilir. Oysa bu kavramın özü hakkında çok da yorumlara gidilmez.

"Yazarmın ya da herhangi bir içten aydının sorumluluğu hakikati anlatmaktır... Önem taşıyan konulara ilişkin olarak yapabileceğinin en iyisiyle hakikati aramak ve doğruyu hedef kitleye anlatmak bir ahlâki zorunluluktur." (Yalanlar ve gerçekler-Noam CHOMSKY-Mavi ada yayınları-s.98)

Hakikati aramak ve halkı aydınlatma çabası birçok sorun ve sorumluluğu da beraberinde taşımaktadır. Öncelikle yalnız kalmayı, kendi çevrenizden uzaklaştırılmayı, iktidarı sorgulamayı sistemli bir şekilde acımasızca eleştirmeye başlamak demektir. Bu anlamda

aydın kavramı toplumun gerçekliğinden bağımsız olmayan taraf olan (ezilenlerden yana) ve gerçekleri dosdoğru halka ileten bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aydın sorumluluğu "İnsani önem taşıyan meselelere ilişkin hakikati, bunlar hakkında bir şeyler yapabilecek bir hedef kitleye taşımaya çalışmaktır". (age.-s.99)

Aydının öncelikli sorunun kendi halkının sorunlarına sahip çıkıp bunların çözüm yollarını halkına anlatmak olduğunu belirtmiştik. Bizde şu anlayış çok yaygındır; kendi yakınımızdaki bir halkın katledilmesini, soykırımını görmezden geliriz ama Bosna da, Filistin de ve ya dünyanın başka bir yerindeki insan hakları ihlallerini yüksek sesle haykırırız sanki aydın olmanın başta gelen sorumluluğu kendi halkını, değerlerini görmezden gelip dünya halklarının sorunlarına sahip çıkmakmış gibi enternasyonal bir tavır gösterilmeye çalışılır. Burada bir yanlış anlaşılma ile karşı karşıya gelebiliriz. Tabi ki dünyanın her yerinde ezilen halkların sesi olmak gayet entellektüel bir tavidir. Fakat yanibaşımızda varolan bir gerçekliği görmezden gelip kendi iktidarınıza karşı tavır göstermeyi göze alamayıp bir başka coğrafyanın halkı için cesurca davranmak tamamen ikiyüzlüce bir tavidir. Bu tavrın esas sebeplerini de önceki açıklamalarımızda kişinin bireysel çelişkilerine dayalı olduğunu belirtmiştik.

Aydın olmanın bir başka sorumluluğu ise hedef kitlenizi doğru belirlemektir. Aydın açıklamalarını veya çalışmalarını yaparken hakikatleri ulaştıracağı kitle, direk aldatılan ve ezilenler olmalıdır. Aksi durumda istediğiniz kadar iktidarlara gerçekleri anlatmaya çalışın bu çok fazla bir anlam ifade etmez. Zaten iktidarların asıl görevi: gerçekleri ters yüz ederek halkı daha rahat aldatmaktır. Böylece sömürüye dayalı olan iktidarlarını daha rahat devam ettireceklerdir.

"Hakikati bilmesi gereken hedef kitleyi ve niçin hakikati bilmesi gerektiğini doğru saptaması gerekir. Elbette aydınlanmak için; ama ilk önce, insani açıdan önem taşıyan, sıkıntı ve acıyı azaltmaya yarayacak eyleme geçmek için"(age S-105)

Sıradan bir kişi gerçekleri görmezden gelirse o biraz da daha dar bir çevreyi ve bireyi ilgilendirir. Oysa topluma gerçekleri anlatmakla sorumlu bir aydın gerçekleri ifade etmekten kaçınırsa bunun etkileri daha geniş kitleleri daha olumsuz bir tarzda etkiler. Bir halkın geleceğini ve yaşamını altüst edecek önemde gerçekler saklanılırsa etkisi daha büyük olacaktır.

"Ahlaki ölçütlere göre önemli olan suçları görmezden gelenlerin ahlaki kabahati, toplumun açıklığı ve özgürlüğüyle orantılı olarak büyümektedir. Çünkü bunların daha özgürce konuşabilme ve bu zulümleri sona erdirmek için daha etkili bir şekilde harekete geçme olanakları bulunur" (age S-112)

Günümüz toplumlarında artık her şeyin metalaştırıldığı ve değersizleştirildiği kapitalizm koşullarında Aydınlar da değersizleştirmeye karşı tavrı almak zorundadırlar. Medya her türlü alanda dünyamıza girmekte ve insanlığı istediği gibi yönlendirebilmektedir. Bu anlamda gereken tavrı gösterebilmek gerçek entellektüel tavrında gereğidir.

"Egemen görüşlere kafa tutan herhangi biri, kendini şaşkıncı bir başarıyla susturulmuş buluverir. Emir altına girmenin ve yerleşmiş değerlerin içselleştirilmesi, ve basının -belli önemli konularda şerefsiz olmanın her tür güdüsüne sahip zengin adamlar- tarafından yönetilmesi sağ olsun" (age S-119)

Oysa entellektüel her ne kadar sesini tam anlamıyla duyuramasa da doğruları halka açıklamının bilincine varandır, halka açıklamaya çalışandır. Yeri geldiğinde yaşamını feda etmeyi göze alandır. Bu anlamda marjinal kalmak sürgün olmayı göze almak, işini kaybetmek gibi bir çok sorun doğruları ifade etmenin bedelidir. Entellektüel tavrı yeri geldiğinde doğruları her şekilde ifade etmektir. Sistemin her türlü, halkı yanıltma politikalarına karşı halkı bilinçlendirmenin onurlu ve ahlâki bir tavrı olduğuna inanmaktadır.

AYDINLANMA VE KADIN

"Hiç kimse kadını köle gibi kullanmak yüzünden erkek kadar alçalmamıştır."

Engels

Yüzyıllar boyunca toplumsal sistemler değişmiş, ancak kadının toplumdaki yeri değişmemiştir. (İlkel komünal dönemin dışında) Özel mülkiyetin doğuşu ile anaerkil düzen ve kadın yenik düşmüş, kadın ezilen cins olmuştur. Ataerkil aile düzeni ve geleneksel değerler nedeniyle kadın dışlanmakta, metalaştırılmakta, kadının sosyalleşmesi siyasal ve düşünsel girişimleri olanaksızlaştırılmaktadır. Hatta "kadın düşünemez, ancak duygulanır" anlayışı egemen olmuştur.

Böylece kadın hep aşağılanmış, düşüncelerini ifade etmekten çek-

inmiş; ifade edenler olduysa da en feci şekilde cezalandırılmışlardır.

Felsefe tarihini araştıran birisi için çoğu zaman kadın filozofların yokluğu pek dikkati çekmez. Bu anlayış genellikle kadınlarda da esas bir problem alanı teşkil etmez. Oysa bilim tarihine ve felsefe tarihine baktığımızda kadınların felsefeyle uğraştıkları hatta Antik Yunan filozoflarına hocalık ettikleri bilinmektedir.

Kadınlar tarih öncesi dönemlerde bitkilerden ilaç yapıyorlardı. Sonra ortaçağda tıpla uğraşıyorlar diye yakıldılar. Bilim erkeğin teke-line alınmıştı. 19.yy'ın başında kadınların kütüphanelere girmeleri bile yasaktı. Buna rağmen bir çok kadın bütün engelleri aşarak buluşlarıyla bilimin çeşitli alanlarına önemli katkılarda bulundular.

Antik çağda kadınların felsefe okulları açtığı ve zamanın ünlü filozoflarına ders verdiklerini görüyoruz. Sokrates, Platon'un diyaloglarında Diotima'dan başka bir kadının (Milet'li Aspasia)da kendisinin hocası olduğunu söyler. Aspasia (İÖ 460-401) Atina'da ilk defa zamanın etki sahibi erkeklerinin, sonrada bunların eşlerinin devam ettiği ve kendi adını taşıyan bir salon açmıştı. Sanatçılar, devlet adamları ve başkaları yanında Anaxagoras, Archimendes, Sophokles, Sokrates gibi bir çok filozofta buranın süreli konuklarıydı. Aspasia'nın etkisi bütün aydınlanma felsefesine yeni bir hayat getirdi. (Kadın filozoflar Marit Rullman vd. Kabalıcı Yayınları s.45)

Antik çağda, kızların eğitim görecekteki eğitim merkezleri fahişelerin okullarıydı. O halde çok sayıda filozof kadının bu meslekten çıkması rastlantı değildir. O dönemde erkeklerle birlikte olan kadınlar fahişe idiler. Onlar yüksek düşünce düzeyleri eğitim ve çekicilikleri ile çoğu kez yüksek bir saygınlığa sahiptiler. (age. s-24)

Buna benzer, antik çağda Hipporchia (İÖ 360-280) Arete, Lais, Themista, Leontion, İskenderiyeli Hypatia gibi bir çok kadın felsefiye ilk çağ döneminde de rastlayabiliriz. Kadınlar bu dönemde sırf kadın kimliklerinden dolayı toplumsal baskıları yaşamışlardır.

"Filozof kadınların hayatları ve yapıtları üzerindeki tartışmalar, onların çok kez cinsellikle ilgili dedikodulara karşı korunmasız olmaları yüzünden daha da güçleşmektedir. İkinci elden literatür, onları aşağılamalarla doludur. Aspasia'ya karşı antik komedi yazarlarının iftiraları ile (Tanrı tanımazlık, aracılık) başlayarak İsotta Nogorolaya'ya yapılan ensest karalamasından bilimsel leydiler mizahına kadar. Onlar değişik şekillerde "mavi çoraplılar, erkek kadınlar" ola-

rak adlandırıldılar, acayip olarak görüldüler. Zeki fakat kısır soğuk fahişe, felaket kadınları olarak orta çağ boyunca da aşağılandılar.

Onlara atfedilen bu son iki özelliğin aksine, filozof kadınlar sadece mistik olanları değil çok kez bilinçli bir namus düşkünlüğünü ve geniş ölçüde erkeksiz hayatı seçtiler. (Hypatia-Anna Von Schurmann Sotanogarola-Mary Astell) Onlar en azından kadının eğitim görmesine ancak evlenmeden önce izin veren toplum görüşüne uydular. Bundan başka yeni çağın başlangıçlarına kadar evli ve çocuklu yani anne olan bir kadının bilimsel çalışma yapması hemen hemen düşünülemez bir şeydi. (age s-17)

Platon, kadınların da erkekler gibi yönetici olabileceklerini söylüyordu. Bunun da nedeni, yöneticilerin siteyi yönetmesinin akılla mümkün olmasıydı. Kadınlar da erkekler gibi aynı mantığa sahipti. Yeter ki onlar da aynı eğitimi alsınlar ve ev işleriyle fazla uğraşmasınlar. (Sofinin dünyası s-107)

Aristoteles'e göre "kadın eksik bir erkektir". Üreme olayında erkek etkin ve verici iken kadın edilgen ve alıcıdır. Çünkü çocuk erkeğin özelliklerini alır diyordu. (age s-133)

Orta çağda kadınlar evliliklerinde, aile içinde, kocaları karşısında şimdikinden daha kötü bir durumda değillerdi. Kadın evlenince doğduğu soydan otomatik olarak ayrılmıyordu. Ailesi kadını korumaya devam ediyordu yani kadın zorunlu olarak kocasının eline düşmüyordu. Fakat kilisenin yasa yapma hakkı artarak kadınlar hakkındaki olumsuz düşünceler ağırlık kazandı.

Orta çağda felsefenin amacı; Hıristiyan inancının hakikatlerinin etki ve inandırma gücünün akla uygun temellendirmelerle kilise dogmalarını sağlamlaştırmaktı. Oysa Alman Mistisizminin kurucusu olan Hildegard Von Bingen felsefe, bilim ve müzikte önemli başarıları olan bir baş rahibe idi ve Alman felsefe tarihi onunla başlar. Ancak okul kitapları ve ansiklopediler bu olgudan hiç söz etmezler. (Kadın filozoflar s-79)

"Aptallık kendi halinden memnundur;
Bilgelik soruları sormakla bitiremez."

Offenbarungen

Mechthild von Magdeburg (1210-1294); kilisenin o zamanki kötü durumunu ağır şekilde eleştiriyor. Şatolardaki soylu kadınları ağır

sözlerle eleştiriyor. Onları süs düşkünlüğü, kendini beğenmişlik ve günah dolu bir hayat sürmekle suçluyordu. Ancak bu eleştiriler karşısında bir çok düşman kazandı. Kendisini daima bilgisiz olarak niteliyor. Kendisinden ders almak isteyen rahibelere "benim sizi bilgilendirmemi istiyorsunuz, halbuki ben kendim bilgisizim benden öğrenmek istediklerinizin binlerce katını kitabınızda bulacaksınız" derdi. (Sokratik yöntem uyguluyordu)

Katharina Von Siena (1347-1380) bütün kilise tarihi boyunca, taç sahibi erkekler bile konuşmaya cesaret edemezlerken, K. V. Siena radikal ve açık konuşma cesaretini göstermiştir. İnsan kaderinin önceden belirlenmiş olmasına inanmıyordu. İnsanların iradelerinin özgür olduğunu, iyi ya da kötüyü, tanrıya inanma ya da tanrıya karşı çıkma hakkımız vardır diyordu.

Chirtine de Pizan'ın (1365-1430) çalışma alanı çok yönlüydü. Lirik aşk şiirleri, düşünsel yazılar, dinsel şiirler, siyaset, felsefe ve tarihle ilgili yazılar yazıyordu. Ancak kendini çok beğenmiş, bütün bilgisiz insanları ve özellikle kadınları aşağı görüyordu. Kadınların, erkeklerin içgüdülerinin doyurulmasından başka bir işe yaramadıklarını söylüyordu.

Rönesans'la başlayan aydınlanma hareketleri kadınlar için tam bir kıyımaya dönüştü. Kadınlar için kültür edinme evleninceye kadar yada dul kalmakla olanaklıydı. Cassandra Fedele ve Lucretia Marinella ancak 35 ve 50 yaşlarında evlenmişlerdi.

"Rönesans'ta kadınlar toplumda etkin bir rol oynamak amacıyla kendilerini bilgi ile donatmıyorlardı. Erkek öğrencilere eğitimde ayrıcalık tanınıyordu. Bilimsel çalışmaların önemli bir temeli kadınların elinden alınıyordu. Ve onlar asıl ödevleri olan ev kadınlığı ve anne olmaktan alıkonulmuyorlardı". (age s-130)

Kilisenin egemenlik hakkı gittikçe zayıflıyordu. Bunun üzerine kilise, düşüncedeki her sapmayı ödün vermeden engizisyon yoluyla izleyerek kendisini savunmaya girişti. Ve bu çizgi üzerinde cadı takipleri başladı.

Cadı korkusu denen şey papa VIII. İnnonezn'in çıkardığı cadı yasasına ve Alman engizisyonunun cadı balyozu Jakop Sprenger ile cadılık hakkında ayrıntılı betimlemeler yapıp tüzük hazırlayan Heinrich Institoris'e dayanıyordu. Bunun sonucunda bir milyondan fazla kadın işkenceye uğradı ve yakıldı (age s-133)

Cadı takipleri modern doğa bilimlerinin ortaya çıktığı dönemde başladı. Yani Katolik kilisesini doğa bilimleri ile çatışkı içinde olduğu bir dönemde cadıları izlemeyi kullandılar.

Antik çağın ve Yahudiliğin kadın düşmanlığı tutumlarına geri dönerek kadınları aşağılayan bir tez ortaya atılıp yayıldı. Bu teze göre kadınlarda genellikle onları cins olarak şeytanla birleştiren doğal bir eğilim vardı. Bunun sonucunda onlarda bir sihir gücü ortaya çıkıyordu. O, fırtınalar koparıyordu, hastalıklara neden oluyordu, ürünleri mahvediyordu, doğumları engelliyordu., bebekleri öldürüyordu. Yasasız kadın kaotik doğa gibi kontrol altına alınmalıydı.

Rönesans kadınların düşünce yaşamını katılım açısından oldukça geri olan ortaçağın değerlerini de kısmen korudu. Cadı takibati korkusundan kadınlar tamamen toplumsal yaşam ve felsefik düşüncenin gerisinde kaldılar. Bu dönem kadın düşmanı düşüncelerinin de Rönesans'ı olmuştur.

Aydınlanma filozoflarına göre ise artık geniş halk tabakaları aydınlatılmalıydı. Daha iyi bir toplumun önkoşulu buydu. Zorluk ve baskıların nedeni bilgisizliktir. Çocukların ve halkın eğitimine büyük önem verilmeliydi. Bu yüzden aydınlanma çağında eğitim bir bilim olarak gelişmeye başlamıştır.

18.yy'da Avrupa'daki aydınlanmayı başlatan düşünür olarak kabul edilen İngiliz filozof John Locke "bireyin özgürlüğünü aklın yaşamının kılavuzu yapılmasını; bilimde, dinde, devlet ve eğitimde, gelenek ve otoritenin her türünden kurtulunmasını savunan ve siyasi liberalizmi hazırlayan bir düşünürdür. J.Locke'a göre "Kadınlar erkeklerden daha zayıftır. Bu zayıflık kadının doğurganlığının doğrudan sonucudur. Kadınlar, tanrının lanetine uğramış oldukları için doğadan dezavantajlı olmuşlardır. Bu doğal eşitsizlik yüzünden kadınlar erkeklere bağımlıdır" (Kadınlar Dünyası sayı 4, s-34)

Aydınlanmanın Diyalektiği adlı yazılarında Horkheimer ve Adorno bu konuda şunları söylüyorlar:

"Kadın özne değildir... Erkek tarafından zorlandığı iş bölümü ona pek uygun değildi. O, biyolojik işlevin bedenselleşmesi olarak görüldü ve baskı altına alınması bu uygarlığın ününün başlığı olan doğanın imgesi yapıldı. Sınır tanımadan doğaya egemen olma, kozmosu bir avlanma alanına çevirme, bin yılların hayaliydi... Cadı davalarının terörü... aynı zamanda erkek egemenliğinin ilk çağlardaki ana-

erkil ve taklitçi gelişme basamağına karşı kazandığı zaferin tescil edilmesi, kutlanmasıdır."

Fransız aydınlanma filozofları yurttaşların doğal hakları için de mücadele ettiler. Basın özgürlüğü, din, ahlak, politika konusunda birey düşüncesini özgür olarak ifade etmek için mücadele ettiler. 1789 Fransız Millet Meclisi tarafından kabul edilen insan hakları evrensel bildirgesinde tüm insanların sırf insan oldukları için sahip oldukları doğal haklar yer alıyordu. Ancak yurttaşla kastedilen daha çok erkeklerdi.

Aydınlanma filozofu Condorcet 1787'de kadın hakları ile ilgili bir yazı yayınlamış. Bu yazıda kadınlarında erkeklerle aynı doğal haklara sahip olduğunu belirtiyordu. 1789'da devrim sırasında kadınlar eski feodal düzene karşı savaşta oldukça aktif rol aldılar. Erkeklerin sahip olduğu hakların aynısına kadınlarında sahip olmasının yanı sıra evlilik yasaları ve kadınların toplumsal konumlarında da değişiklikler istiyorlardı. Ancak kadın hakları konusu devrimin sıcaklığı içerisinde gündeme gelip devrimden sonra gündemden silindi.

Aydınlanmanın kadınlara eşitlik ve ilerleme getirmesi iddiasına rağmen baskıları kaldırmaya gücü yetmiyordu. Kadın yine yaşamın ikincil konumunu yani toplumsal yaşamdan uzaklaştırılmaya, evine mahkum edilmeye hazırlanıyordu.

"Kadının idam sehпасına çıkma hakkı var; aynı şekilde bir konuşma kürsüsüne çıkma hakkı da verilmeli ona..." diyordu. Olympe de Gauges'in Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisinin X. Maddesinde "eşitlik ve özgürlüğü 'kız kardeşler' içinde istemek ölçsüzlüğünden dolayı 4 Kasım 1793'te başı kesilerek idam edildi." (Kadın Filozoflar-Marit Rullman s-199)

Aydınlanma, ilk dönemler kadın haklarının savunusu anlamında bir çok düşüncüyü doğurmuştu. Ama zamanla dönemsel koşulların etkisiyle kadın hakları yine durağanlaşmaya dönecekti.

" Buna göre bu yüzyılın (19.yy) ilk otuz yıllarında -Flora Triston-Harriet Taylor-Mill gibi kendini kadının eşitliği sorununa vermiş birkaç bilgin kadın, kadının aile içinde ve toplumdaki yerinin eşitliği için kamu önüne çıktığı halde 1840 ile 1890 yılları arasında ne eşitlik isteyen ne de bilim alanında çalışan kadın vardı." (age s-211)

Miranda Stuart, 1812'de 15 yaşında başladığı Edinburg tıp fakültesini parlak bir dereceyle bitirir. Ama o "İnce yapılı bir adam" dır

artık; "Dr. James Barry" Kimliğine bürünmek zorunda kalır. Bir kadın olarak ne tıp eğitimi ne de doktorluk yapması mümkündür. Miranda, Güney Afrika'da çalıştığı yıllarda, frengi hastalığını iyileştiren bir bitki bulur ve ünlenir. Bütün hayatı boyunca taşımak zorunda kaldığı sahte erkek kimliği otopsi sırasında düşüp de ünlü doktor James Barry'nin bir kadın olduğu anlaşılınca bütün hazırlıkları tamamlanmış olan o görkemli askeri cenaze töreni iptal edilir. (Kadınlar dünyası sayı:4 s-10)

Kadının toplumsal alandaki yetersizliği binlerce yıldan beri gelen ataerkil toplumun bir yansımasıdır. Kadınlar düşünce yaşamında adeta körelmiş, bu alanda sınırlı anlamda üretimde bulunanlar da kendisini ifade etme olanağından yoksun bırakılmıştır. Kadının toplumsal yaşama katılımı bilinçli bir şekilde engellenmiş. Erkeğin güçlü olduğu ve düşünsel yaşama katkısının gücünden dolayı etkili olabileceği var sayılmıştır. Kadınlar yaşamın her alanında bunun mücadelesini vermek zorundadırlar. Bunun en uygun zeminlerinden birisi özgür düşüncenin öncelikle özüksendiği felsefe alanıdır. Felsefe alanında eleştirel düşünceyi yaşamın her alanına yansıtmak kadının zamanla özgürleşmesinin de anahtarıdır. Kadın bu anlamda sorumluluklarını omuzlamak zorundadır. Toplumda cins ayrımcılığına karşı her alanda kendisini ifade etmeli, özellikle Demokratik Kitle Örgütleri onun için yaşamsal bir alan özelliği taşımalıdır. Bulduğu her kurumda yönetim kademelerinin zorlanması ve yönetimin her alanında kendisini ifade edebilecek zeminleri yaratması kendini özgürleştirmesinin temel adımlarındandır.

Kaynakça

- "Hallac-ı Mansur"-Derleyen: Niyazi Ökten/Ant yayımları 1994
- "Entelektüel" Edward Said/Ayrıntı Yayınları
- "Paradigmanın İfası" Fikret Başkaya/Doz Yayınları, Eylül 1997, 6. baskı
- "Kadın filozoflar"-Marit Rullman vd./Kabalıcı Yayınları
- "Felsefe Tarihi" -Max Weber/Sosyal Yayınları
- "Sofinin Dünyası" -Jostein Gaarder/Pan yayıncılık-1994
- "Kadınlar Dünyası" Dergisi, sayı-4
- "Hapishane Defterleri" -A. Gramsci/Belge Yayınları-1997
- "Felsefe ve Siyaset" -Lucien Séve/Toplumsal Dönüşüm Yayınları-1998
- "İktidar Seçkinleri" -Wright Mills/Bilgi Yayınevi-1974
- "Y.D.Düzeninde Yalanlar ve Gerçekler" -Noam Chomsky/Mavi Ada Yayıncılık-2000

Temel DEMİRER&SİBEL Özbudun

AYDINLANMA DÜŞÜNCE Sİ VE FRANSIZ BURJUVA DEVRİMİ DAVRANIŞI

III.1.5-) "DEHŞET DENGES(İZLİĞİ)"

*"Evrenselin açıklanması
istisnalarında yatar."*¹⁵⁸

Avrupa-merkezciliğin bugününe, yani "Kapitalizm tüm zamanı yuttu,"¹⁵⁹ diye betimlenen "dehşet dengesi(izliğı)"nin öne çıkardığı şu noktalara dikkat çekmeden geçmemek gerek...

Anımsanıyor olmalı: "BM'nin iddialı toplantısı Milenyum Zirvesi,"¹⁶⁰ küreselleşmenin etkileri ile yoksulluğu ortadan kaldırma, vb'i konularda tüm dünya liderlerini bir araya getirdi... Getirdi de ne oldu? Ortak kararlar alırdabilen ancak, hukuki yaptırım ve uygulama gücü olmayan BM kararlarına 'büyük devletler', karşı çıktıklarında kararlar hemen işlevsizleşiyor. BM'nin bugünkü görüntüsüyle, gerçek etki gücü arasında büyük bir uçurum var. Hatta, BM'nin evrimini düşünerek bu kurumun artık, küreselleşme karşıtı etkileri yumuşatmayı, küreselleşme propagandası yapmayı amaçlayan bir paravan örgüte dönüştüğünü ileri sürmek bile mümkün.

Toplantıya 188 ülke lideri katıldı. Katkıları ise, konuşma süreleri olan 5 dakikayla sınırlı. 'Devlet büyüklerinin' Kofi Annan tarafından hazırlanmış bir niyet belgesini imzalamakla yetinmiyorlar.¹⁶¹ Niyet belgesinin hangi etkiler altında hazırlanacağı da bir başka sorun. *Çünkü küreselleşmenin hızlandığı 1990'lı yıllarda, BM, giderek artan bir oranda büyük şirketlerin etkisine açıldı. İlk önce, az gelişmiş ülkelere, çokuluslu şirketlerle ilişkilerinde ve denetim süreçlerine yardımcı olmak için kurulmuş Centre on Transnational Corporations, 1992 yılında ABD'nin baskısıyla, Butros Gali tarafından etkisizleştirildi. Yine bu dönemde BM'in etkinliklerini finanse etmek için kurulan Eco-Fund BM'nin logosunu kullanma hakkını büyük şirketlere satmaya başladı. Süreç giderek hızlandı, UNICEF, UNDP, WHO ve UNESCO gibi BM kurumlarının yanı sıra, UNEP (çevre) ve ILO da (sendikalar) dev şirketlerle işbirliklerine girdiler. Nihayet 2000 yılında Kofi Annan, aralarında Nike, Shell, Rio Tinto, Novartis, BP gibi adı insan hakları ihlallerine, çocuk emeği sömürüsüne, çevre kırım skandallarına karışmış bir seri şirket de dahil olmak üzere dünyanın en büyük şirketleriyle BM arasında bir Küresel Akit (Global Compact-GC) imzaladı. GC'ye göre bu şirketler insan haklarına, çevre koruma kurallarına kendiliklerinden uyacaklar. Ancak, GC ne BM'ye ne de üçüncü taraflara bir denetim ve sözleşmeye uymayanları cezalandırma hakkı vermezken, bu şirketlere fiilen BM bayrağı arkasına sığınma olanağı getirdi.*¹⁶²

Küreselleşme sürecine yönelik en önemli eleştirilerden biri, New Economics Foundation'un, Londra'da yayımladığı bir raporda ve de Seattle, New York, Davos, Bangkok protestolarında sık sık vurgulandığı gibi sürecin içindeki giderek büyüyen 'demokrasi açığı'. Diğer bir deyişle, küreselleşme süreci olarak karşımıza çıkan dinamik, bir avuç büyük şirketin ve güçlü devletin çıkarlarına hizmet ediyor. BM İnsan Hakları Alt Komisyonu'nun 15 Haziran 2000'de yayımlanan raporunda tespit edildiği gibi DTÖ tarafından dayatılan küreselleşme süreci insan haklarına karşı işliyor, az gelişmiş ülkeler için adeta bir kâbus!¹⁶³

Bu bağlamda BM, demokratik bir platform oluşturabilir, 'demokrasi açığını' kapatabilir mi? BM üyelerine bakınca, aralarında genel geçer bir demokrasi tarifine uygun az sayıda ülke olduğu görülür. Bunlar da esas olarak gelişmiş/merkez ülkeleri denen, yani,

bugüne kadar ABD liderliğinde, küreselleşme sürecini dünyanın geri kalanına dayatan, bundan esas kazancı elde eden, IMF, Dünya Bankası gibi küreselleşmenin (Washington Consensus'in) temel kurumlarında da söz sahibi olan ülkeler!

Küreselleşmeden faydalanamayan, hatta, siyasi istikrar, ekonomik gelişme, ulusal bağımsızlık, insan hakları alanlarında büyük zarar gören ülkelerin devletlerine gelince, burada da başka bir sorun var. Bu ülkelerin hemen hepsi adeta demokrasi yoksulu. Askeri rejimler, yarı askeri/yarı başkanlık rejimleri, despot liderler, yolsuzluk, mafyalaşma, alabildiğince kısıtlanmış ifade özgürlüğü, kuşa çevrilmiş işçi hakları ve küreselleşme sürecine, mali sermayeye göbekten bağlı bir yönetici kadro... BM üyeleri işte böyle ülkeler. *Bunlar mı 'demokrasi açığını' kapatacak, küreselleşme sürecinin olumsuz etkileriyle mücadele edecek? Balık kavağa çıkar mı?"*¹⁶⁴ *Bu mümkün mü?*

*Elbette değil! Çünkü, "Yoksul ülkelere zengin ülkelere, borç ödeme kapsamında her gün yaklaşık 60 milyon dolar transfer ediliyor. Bu para sağlık, eğitim ve temiz su gibi hizmetlere harcanmadığı için günde 19.000 çocuğun öldüğü hesaplanıyor."*¹⁶⁵ *BM Kalkınma Programı'na göre Afrika ülkelerinin borç ödemelerine ayırdığı para her yıl 7 milyon çocuğun yaşamını kurtarabilir. Ama, gündeminde (yine) bu borçların indirimi, yoksulluğun azaltılması olan 'G-7 + Rusya' grubu liderleri, toplumsal protestolardan kaçmak için seçtikleri Okinava Adası'ndaki zirvede, üç gün için bir milyar dolara yakın bir para harcayabiliyorlar.*¹⁶⁶ *Bu arada uluslararası ticaret ve yatırım ortamını, daha hızlı küresel bütünleşme gereğini vurgulamayı da unutmuyorlar. Jubile 2000'den (borçların silinmesi için uluslararası koalisyon) Anne Petifor'a göre 'Amaç, yoksul ülkeleri bu kölelik biçiminden, yeni sömürgecilikten kurtarmak iken IMF bu fırsatı kullanarak denetimini arttırmaya çalışıyor.'*¹⁶⁷

Küreselleşme ideolojisinin Washington Consensus'ün amiral gemisi Wall Street Journal'ın Okinava zirvesine önerisi ise şöyle: 'Yoksulluğu azaltmak için ekonomiyi büyüt.' Journal, Okinava zirvesi üzerine yayımladığı yorumda zirveye gelen liderlere, 'Bir hükümetin en yaşamsal rolü, özel mülkiyet yasalarının işlenmesini, makro istikrarı, mali disiplini, ticari serbestliği sağlayarak girişime ve verimliliğe uygun bir ortam yaratmaktır. Yoksullara yönelik insani kaygılar... bu gerçeklerin üzerini örtmemelidir'¹⁶⁸ diyor. Ekonomik büyümenin gelir

dağılımıyla doğrudan bir ilişkisi olmamakla birlikte borç ödemeyi kolaylaştırdığını, 'Washington Consensus'ün, gelişme kavramı yerine ikame ettiği temel kavram olduğunu bilmem hatırlatmama gerek var mı? Dünya Bankası 'World Development Report'u hazırlayan Prof. Ravi Kambur, raporda vurguyu büyümeye değil de yoksulluğun azaltılmasına kaydırmaya çalışıyordu, ama, ABD Hazine Sekreteri Lawrence Summers'in rapora yaptığı doğrudan müdahaleden bunalarak istifa etmek zorunda kaldı.¹⁶⁹ Tüm bunlar yoksullaşma ve ekonomik erozyonun küreselleştiğini¹⁷⁰ gözler önüne seriyor.¹⁷¹

Bunlar Avrupa-merkezciliğin için bir yanı... Diğeri ise, ekolojik felaket ile birlikte "teknolojik gelişimin", "dehşet dengesizliği"nin kâbusuna dönüşmesidir... Bu konuda birkaç somut örneği sıralamak, yeter de artar bile...

Birincisi ekolojik felaket ya da "yedinci büyük küresel yok olmanın eşiği" hakkında: "Doğanın kendi içinde bir dengesi var. Bu denge, gezegenimizin yaşam döngüsü içinde zaten doğal olarak bazen altüst oluyor. Örneğin bugüne kadar doğada, göktaş çırpmasından tutun, periyodik buzul dönemleri gibi çeşitli nedenlerle 6 büyük yok oluş yaşadı canlı hayat. Son büyük yok oluş dinozorların 150 milyon yıllık egemenliğini bitirdi. Belki de insanlık ortaya çıkışı, bu yok oluş sonucu başlayan yeni bir memeli evriminin sonucu oldu. Bu defa doğrudan insanın etkinlikleri sonucu yeni bir yok oluş sürecine girdiğimiz belirtiliyor. Canlı türleri yaşam koşulları bozulunca bir bir sahneden çekiliyor. Örneğin 20 yıl içinde aralarında Orta Afrika Dağ Gorili'nin de bulunduğu 20 canlı türü, önümüzdeki 20 yıl içinde bize elveda diyecek! Harvard Üniversitesi'nden biyolog E.O. Wilson'a göre şimdi yedinci büyük küresel yok olmanın eşiğindedir. İnsanın ortaya çıkışı ile canlıların sahneden silinişi 100-100.000 kat daha hızlanmış. Doğada bulunan en az 10 milyon türden 30.000'i her yıl kayboluyor. Discover dergisinde yayımlanan habere göre, bazı senaryolar 50 yıl içinde var olan türlerin yüzde 50'sinin yok olacağını öngörüyor. Dünya çapında var olan kuş türlerinin yüzde 12'si yok olabilir. 'Filsiz, orangutansız, dev pandasız, gergedansız, yunus-suz, kurbaçasız bir dünya' bizi bekliyor. Dergide incelemede şöyle deniyor: 'Kuzenlerimizden Primatların yüzde 20'si önümüzdeki 20 yıl içinde yok olma riski taşıyor. Bizim hayatta kalmamız diğer türlerin hayatta kalmasıyla doğru orantılı. Uzman David Hawksworth örne-

ğın yok olan bir bitki türüyle birlikte en az 15 başka organizmanın da kaybolduğunu söylüyor.¹⁷²

İkincisi, "Teknolojik Devrim Bilgi Çağının Kapısını Araladı," fantezisi hakkında: "XX. yüzyılın, özellikle ikincisi yarısı teknolojinin hızla geliştiği ve bu gelişen teknolojinin, dünyada yaşayan insanların bir bölümü için olağanüstü olanaklar sağladığı bir dönem oldu! (...) Bugün artık teknolojik bir elit var. Dünyamızda teknolojide ileri ülkeler ve firmalar ile yine o dünyanın içindeki 'elit', teknolojiyi 'kendi yararı, kendi refahı için' kullanıyorlar."¹⁷³

Bu elitin "Fantezisi ise şu: Teknolojik devrim bilgi çağının kapısını araladı. Önümüzde, kafa ve kol emeğinin arasındaki farkların kalkacağı, devletlerin sınırları ve vatandaşları üzerindeki denetimlerinin zayıflayacağı bir dönem, daha özgür, demokratik bir yaşam uzanıyor... Kâbus: Bilginin metalaşmasına bağlı olarak, üretimi ve denetimi merkezileşiyor. Yeni teknoloji, devletlere ses, fizyonomi tanıma sistemleri aracılığıyla yalnızca kendi ülkelerinin sınırları içindeki değil, başka ülkelerdeki vatandaşların ve bilginin de izlenmesinin, çalınmasının olanaklarını sağlıyor. Böylece ülkeler, vatandaşlarının özgürlük ve mahremiyet alanlarını hızla işgal ederken bilgi teknolojisinde üstünlük uluslararası rekabet ve hegemonya mücadelesinde belirleyici silahlardan biri haline geliyor (genetik alanındaki gelişmelere bu yazıda değinmiyorum). Bu kâbusun karanlık koridorlarındaysa 'Dev Kulak', 'Etobur' gibi yaratıklar dolaşıyor.

Bu iyimser fantezinin dışarıda bıraktığı kâbusun arkasında şu gerçeklik var: Yeni teknoloji her zaman doğduğu toplumun ekonomik, siyasi iktidar ilişkilerine tabi olarak işler, desteklenir, gelişme olanağı bulur. Teknolojinin var olan toplumsal ilişkiler üzerindeki dönüştürücü etkisi, teknolojiyle toplumsal ilişkiler arasındaki uyumsuzluğun kesinleştiği noktalarda başlar. Ne ki bu değişikliğin, daha özgür bir dünyaya doğru olacağının ise hiçbir garantisi yok. Nitekim yeni teknolojinin kimi özellikleri, var olan demokratik uygulamalarla ve eğilimlerle çelişiyor.

Bilginin para karşılığında el değiştirmesine tarihin her döneminde rastlanır. Kapitalizmin bunu sistemli bir hale getirdiği, bilgi üretimiyle ticaretinde de uzmanlaşma eğilimini giderek güçlendirdiğini biliyoruz. Ancak bilginin dijital olarak ifade edilmesi, saklanması, işlenmeye ve taşınmaya başlanmasıyla birlikte, metalaşması sürecinde de niteliksel

bir değişiklik yaşandı. Bilginin üretiminin yanı sıra toplanması, depolanması, işlenmesi, paketlenmesi ve ticareti hem başlı başına bağımsız bir sektör oluşturdu hem de bu sektörün üretim araçlarını (bilgisayar, aksamları ve yazılımları, telekomünikasyon gereçleri), altyapısını (internet, fiber optik kablo, uydu vb.) üreten sanayiler hızla büyümeye başladı.

Bu gelişmenin coğrafyası internet, başlangıçta anarşik-özgür bir ortam sağladığı için geleceğe dönük büyük bir umut kaynağı oldu. Ne ki kısa zamanda bu coğrafya, adeta 'Vahşi Batı'nın, Afrika'nın, Avustralya'nın sömürgeci yerleşimcilere açılması gibi, hızla devlet tarafından desteklenen ticari girişimciler tarafından sömürgeleştirilmeye, (denetimli kullanım alanlarına) çevrilmeye başlandı. Com adresli ticari noktaların tüm internet içindeki payı 1993'te yalnızca yüzde 3'ten 1996'da yüzde 50'ye yükselmiş. ABD gazetelerinde, 1995 yılında, internetin bilgi dolaşımında kullanımına ilişkin (bilgi otoyolu) 4562, internetin ticari kullanım olanaklarına ilişkin ise 842 yorum ve haber yayımlanmış. 1999 yılına geldiğimizde bu rakamlar sırasıyla 950 ve 20.641. Görüldüğü gibi internet hızla ticarileşirken ilgi de ticari kullanım üzerinde yoğunlaşmış.

Diğer taraftan, bilgi teknolojisinin bir meta olarak -bilginin üretimindeki gelişmelere bakınca-, hegemonik devlet olarak ABD'nin bu alanda da egemenliğini koruduğunu ve bu durumu pekiştirmeye çalıştığını görüyorsunuz. ABD tüm uluslararası ekonomik siyasi kurumları (DTÖ; IMF vb.), az gelişmiş ülkelerin pazarlarını bu sanayinin mallanna açmak (bilginin mülkiyetini merkez ülkelerde saklamaya devam etmek koşuluyla) için kullanıyor. Yeni teknolojinin gelmesiyle birlikte, otomatik olarak çağ atlayacağına inananların durumuysa, yağmur ormanının ortasından geçen otoyol, köylerine ulaşınca, çağ atladığını sananlarınkinden farklı değil: Otoyol (fiber yol) köydekilere hizmet vermek için değil, ellerindeki (ormanı, ürünlerini ve emeklerini) talan etmeye, onları pazar haline getirmeye geliyor... Bundan sonrası köydekilerin siyasi gücüne kalmış bir şey...

Yeni teknolojinin var olan egemenlik-bağımlılık ilişkilerinin tutsağı olduğuna ilişkin en iyi örnekleri, bu ilişkilerin kristalleştiği kurumlar olan devletlerin, özellikle de hegemonik devletin gizli, bazen de yasadışı uygulamaları arasında bulmak mümkün. Bundan 250 yıl önce yeni ulaşım yolları, kıtalar ve alanlar ticarete açılırken kapitalist dev-

letler arasındaki rekabetin en önemli araçlarından biri korsanlıktı. Hegemonya için mücadele eden Fransa, İngiltere, İspanya gibi devletler korsanlığı mali ve askeri olarak destekler, ama bunu asla kabul etmek istemezlerdi. Dev Kulak, Etobur ve diğer canavarlar Bugün de yeni ulaşım haberleşme yolları (internet), yeni ticari alanlar (bilgi ticareti), e-ticaret vb. açılırken en azından bir devletin, ABD'nin (halen rakipsiz hegemonik güç olduğundan olsa gerek) bilgi dolaşımı ve ticareti alanında korsanlık faaliyetlerini desteklediği, diğer bir deyişle bilgiyi yasadışı yollardan elde ettiği, çaldığı görülüyor. NATO'da üst düzey bilgisayar uzmanlığı yapmış, Dr. Brian Gladwell'e göre, 'ABD gibi ülkeler, ticari bilgi alanında hükümet destekli hırsızlığı desteklemekten vazgeçemedikleri takdirde e-ticaretin küreselleşmesi gerçekleşemeyecek.'¹⁷⁴

Gladwell'in görmediği gerçek şu; bu küresel e-ticarette serbest rekabetin egemen olması gerekmiyor ki... ABD egemenliği altında da gerçekleşmesi pekâlâ mümkün. Halen olan da bu. NBC televizyon kanalı, biri 14 Nisan, diğeri de 7 Mayıs' ta olmak üzere iki araştırma/haber yayımladı. Araştırma, CIA'nın 'Dev Kulak' (Echalon) kod adlı küresel uydu casusluk ağını kullanarak başka ülkelerdeki, özellikle de ABD ve Japonya'daki şirketlerin haberleşmelerini izlediğini (dolayısıyla ticari bilgi çaldığı), bu bilgileri ABD şirketlerine verdiğini belgeliyor, bu yolla elde edilen milyarlarca dolarlık kontratlardan örnekler veriyordu. CIA bu tür etkinlikleri daha önce de yapıyormuş, ama bu alanda yoğunlaşmaya Bush döneminde (küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte) başlamış; Clinton yönetiminin, ABD şirketlerine 'aktif destek' karar almasından sonra da etkinliğini yoğunlaştırmış. Martta Avrupa Parlamentosu, Duncan Campbell'a hazırlanan bir rapor bağlamında konuyu görüştü, hazıranda da Echalon'un soruşturulmasına karar verdi.

2000 Temmuz'unda, ilk anda, yalnızca ABD vatandaşlarını ilgilendiriyormuş gibi görünen bir seri başka haber okuduk.¹⁷⁵ FBI bir süredir Etobur (Carnivore) adını verdiği bir bilgisayar programıyla internet üzerinden yapılan haberleşmeleri izliyormuş. Çok gelişkin bir bilgisayar programı olan Etobur, bir internet hizmet sunucusunun sitesine bağlanınca, saniyede milyonlarca elektronik postayı, önceden saptanan parametrelere göre tarayabiliyor. Mesajların en 'etli' yerlerini hemen bularak çekmesinden dolayı Etobur kod adı verilen

sistem, birçok sivil toplum örgütünün şiddetle vurguladığı gibi, istismara çok açık ve e-mail alanında hemen hiçbir gizlilik, mahremiyet bırakmayacak.¹⁷⁶ Bu sistemin kolaylıkla başka ülkelerdeki internet hizmet sunucularına gizlice ya da işbirliği yoluyla bağlanabileceğini de ayrıca vurgulamaya gerek var mı?"¹⁷⁷

Üçüncüsü, "elitin" fantezisine ilişkin "iddiaları" hakkında: "Egemen söylem şöyle: Teknolojik bir devrim yaşıyoruz. Bu küreselleşmeye yol açıyor. Çağı yakalamak için, küreselleşme sürecine/gelişmeye karşı çıkmamak gerekir.' Bugün küreselleşmeden kuşku duyanlarla dün gazeteye faks makinesi alınmasına direnenler arasında bir fark yoktur! (...) Bilgisayar ve İnternette teknolojik devrim kadar büyük bir anlam yüklenmesinin arkasında küreselleşmeyi 'doğallaştırma', kendiliğinden gelişen doğal ve nötr bir süreç olarak sunma eğiliminin gizleniyor. Bunun arkasında da 'Washington Consensus'e biat yatıyor! (...)

Nortwestern University'den Profesör Robert J. Gordon,¹⁷⁸ Journal of Economic Perspectives için yazdığı¹⁷⁹ 'Does the 'New Economy' measure up to the Great Inventions of the Past' başlıklı makalede, - İnternet ve bilgisayar alanındaki gelişmelerin, ABD'de yaşam üzerindeki etkisini değerlendirmek için- 1995-1999 yıllarında ekonomide üretkenliği arttırmak anlamında yaptıkları katkıyı ölçüyor. Sonra da bunu 1860-1900 tarihlerinde yaşanan ikinci sanayi devriminin 1970'lere kadar yayılan etkileriyle ampirik düzeyde ve beş alanda karşılaştırıyor: 1) Elektrik ışığı, motoru, elektrifikasyon; 2) Hava, kara ulaşım; 3) Telefon, radyo, TV; 4) Modern kimya sanayii; 5) Ev içi tuvalet ve su tesisatı. Yeni teknolojinin, üretkenlik arttırıcı etkilerini, emek üretkenliği ve birleşik faktör üretkenliği üzerinden ölçen Gordon, bilgisayar ve dayanıklı tüketim malları sektörleri dışından, üretkenlikte bir hızlanma bulmuyor. Aksine, ekonominin bilgisayar dışında kalan, ama yoğun bilgisayar yatırımı yaşanan yüzde 96'lık kesiminde, yeni yatırımların belirgin bir üretkenlik arttırıcı etkisinin olmadığını, bilgisayar kullanımında azalan verim yasaının, çok kısa bir zamanda ve hızla etkisini göstermeye başladığını saptıyor. Bilgisayarın ekonomideki yayılma etkisinin, diğer bir deyişle kendi dışındaki sektörlerde yapısal bir üretkenlik patlaması yaratma etkisinin çok sınırlı olduğu sonucuna ulaşan makale, 1860-1900 arası dönemde ABD'de beş alanda yaşam tarzında yaşanan gelişmeleri

irdeliyor ve İnternet'in etkisinin de bu gelişmelerin etkilerine kıyasla çok sınırlı kaldığını tespit ediyor.

Prof. Gordon'a göre İnternet, yukarıda değindiğimiz beş temel alanda, büyük icat kategorisine girmesi için gerekli ölçütleri yakalamıyor. Bulgular özetle şöyle: 1) İnternet'in icadı ve yayılması, bilgisayarlaraya yönelik talepte bir patlama yaratmadı. Yaşanan talep artışı, 1995 öncesinde olduğu gibi yine birim maliyetteki düşüşle açıklanabiliyor. 2) İnternet, önceki döneme göre, bilgi ve eğlenceye daha ucuz, kolay ulaşmayı sağlıyor ama, bu radikal bir yenilik değil bir ikame etkisidir. Zaten var olan bir etkinliğin kullanımı bir araçtan öbürüne geçiyor. 3) İnternet'te yapılan yatırımların çoğu, piyasa payını korumaya yönelik, savunma nitelikli yatırımlardır. Bu yatırımların toplumsal getirileri, özel kişilere sağladıkları getirilerinden düşüktür. 4) İnternet'teki etkinliklerin büyük çoğunluğu, var olan etkinlikleri tekrarlar (örneğin postayla satış yapmak gibi); tekrarlanan etkinlik ise ortadan kalkmaz, varlığını sürdürmeye devam eder. Kâğıt tüketimi de azalmamış, artmıştır. 5) Nihayet İnternet etkinliğinin büyük çoğunluğu, örneğin gündüz e-ticaret, işte tüketilen zamanın oransal olarak artırılması anlamına gelir.

Gördüğümüz gibi, tüm yaygaraya rağmen, karşımızda, ekonomiyeye ve günlük yaşama, radikal bir şekilde yenilik getiren bir gelişme yok. Diğer taraftan, hatırlatmak isterim ki, bilgisayar kullanımındaki patlamayı ve İnternet'in etkilerini, Kapital Cilt III'te kâr oranlarının eğilimsel düşme yasası ve karşıt eğilimleri bölümünde değinilen, sermayenin dolaşımındaki atıl zamanların azaltılması yoluyla üretkenliği/kârlılığı artırma bağlamında, hiç zorlanmadan yorumlamak ve anlamlandırmak da mümkündür.

Öyleyse, bilgisayar ve İnternet üzerine üretilen fantezilerin işlevi ne? Bence bu fanteziler, insanın gereksinimlerini devreden çıkararak toplumsal gelişmeyi, sermayenin birikim hızını arttıran teknik uygulamalara indirgeyen bir yaklaşımı gizliyor; küreselleşme sürecinin gerçek dinamiklerini görünmez kılmayı amaçlıyor. Böylece topluma dayatılan değişikliklerin, toplumun ortak çıkarlarından değil, sermayenin, özellikle de bir yapısal kriz yaşayan sermayenin, özgün taleplerinden kaynaklandığı gizlenebiliyor. Kabul etmek gerekir ki bu yalnızca etik olarak değil, maddi sonuçları açısından da sık sık felaketlere yol açan, çok dar, insani olmayan bir durumdur."¹⁸⁰

Dördüncüsü, "küreselleşmenin teknolojik-gelişim" yaygaraları ile birlikte yaşanan gerçek karşısında "Ekmek, Su, İlaç Yok! İnternet Verelim!" diye haykıran küresel saçmalığın derinleştirdiği uçurum hakkında: "BM'nin Okinawa Zirvesi, Charles Dickens'in İki Kentin Hikâyesi romanını hatırlattı. Dickens romanı şu unutulmaz satırla açar: 'Zamanlardan en iyisiydi! Zamanlardan en kötüsü...' Fransız Devrimi'nin az öncesine, Paris'e götürür bizi, yoksulluk, açlık içinde kıvranan büyük çoğunlukla, onların sorunlarına yabancı, aldırmaz, alabildiğine aptal bir aristokrasinin patlamak üzere olan dünyasına... Kraliçe Marie Antoinette'in 'Ekmek bulamıyorlarsa pasta yesinler' dediği o garip dünyaya.

Okinawa'da ağırlandıktan için yarım milyar dolardan fazla para harcanan, G-8 liderleri, en yoksul ülkelerin eğitim, sağlık, İnternet gereksinimlerini nasıl karşılayacaklarına ilişkin bol ayrıntılı (Fred Bergsten'in deyişiyle neredeyse bakkal defteri gibi) bir liste üzerinde anlaşıldıktan sonra kapanış yemeğine çekildiler. Yemeğe istakoz, ördek, yengeç ve havyar tabağıyla başladılar. Bunu pirinç içinde kavrulmuş kurumuş deniz hiyan izledi. Arkasından yayın balığı ve kırmızı patates ile doldurulmuş tempura (yağda hafifçe kızartılan pirinç kâğıdından küçük mantılar) geldi. Gece kavunla kapandı. Yemekte Grand Cru Chablis şarabıyla (1995 Vaudesir) 1996 Opus One şampanyası içildi. Birçok gözlemci, 1998'de yalnızca 7 milyon dolara patlayan Birmingham zirvesinden bugüne ne oldu da zirvenin değeri yarım milyarı aştı diye kendi kendine sormadan edemedi. Devlet büyüklerinin önemini kavramaktan aciz kimi kötü niyetliler, bu paranın herhangi bir Afrika ülkesinin tüm mali sorunlarını çözebileceğini (bu para, sel felaketine rağmen hâlâ yılda borç servisine 45 milyon dolar ödemek zorunda kalan Mozambik'i kurtarabilir, Gambiya'nın tüm dış borçlarını iki kez ödeyebilir, ABD'nin tüm Afrika'ya vaat ettiği AIDS yardımının neredeyse yüzde 75'ini karşılayabilir) hatırlatarak, harcamayı müstehcen bulduklarını ifade ettiler. Bunlara, bu adada otel odalarının gecelik fiyatınının 400 dolar civarında olduğu, zirveye renk katması için uzak diyarlardan uçakla getirilmesi gereken nadide bitkiler hatırlatıldı ve de güvenliği sağlamak için alarma geçirilen 22.000 polisle sekiz savaş gemisi...

Neyse, küreselleşme dünyasında yaşamıyor muyuz? Önce zenginler daha zenginleşecek (maşallah G-7 ülkelerinin durumu son

yıllarda hiç fena değil) sonra bu, yukarıdan aşağıya doğru damla damla yoksullara akacak. Biraz bekleyebiliriz. Ne var ki geçen yıl 100 milyar vaat ettiler borç indirimi için, çıka çıka 15 milyar çıktı. Bu arada, beklerken, her hafta 130.000 çocuk, ilaçsızlıktan, açlıktan ve sağlıklı içme suyu yokluğundan ölmeye devam etti. Bu tür müstecenliklere ek bir de utanmazca bir gururla zirvenin başarısı olarak ileri sürülen gariplikler var. Örneğin G-7, yoksullarla zenginler arasındaki 'dijital uçurumu' kapatacak önlemlere önem verecekmiş. Şimdi, 'Dünyanın yoksul ülkelerinde doğru dürüst telefon, elektrik, içme ve temizlik suyu sistemleri yok, ama bunlara İnternet getirecekler, bu ne biçim gariplik, insanlar İnternet ve bilgisayar mı yiyecekler?' demeyin, 'Ah! Ekonominin yasaları kardeşim, sen de hiçbir şey bilmiyorsun' derler, mahcup olursunuz. Telefon, elektrik ve su için kablo, boru döşemek gerekir. Halbuki teknoloji hızla kablosuz, uydu yoluyla iletişime doğru gidiyor. İnternet getirmenin maliyeti bir şey değil. Bilgisayar hızla ucuzluyor, hele bir yıl eskidi mi hurda fiyatına... Nasıl çalışacaklar, demeyin. Daha şimdiden, çok ucuza, kurma (zembereklı) sistemlerle çalışan radyolar var. Çok yakında bu sistemlerin gücü bilgisayarları besleyecek düzeye ulaşır.

'Sen de hiçbir şey beğenmiyorsun kardeşim. Bak, ABD, Afrika ülkelerine AIDS'le mücadele etmeleri için 1 milyar dolar vaat etmiş.' Öyle ama, bu paranın hepsi ABD'den ilaç almak için kullanılmak zorunda. 'Olsun. İlaç şirketleri bu anlaşma bağlamında fiyatları yüzde 75 indirmeye, örneğin AZT'yi iki dolara satmaya söz vermediler mi?' Ama bu da bir başka ikiyüzlülüğün göstergesi. Bu ilaçları zaten bu düşük fiyatlara Arjantin ve Brezilya'dan ithal etmek mümkündü. Önce, DTÖ telif hakları yasaları yoluyla bu yolu kapadı, sonra da aynı fiyata kendileri satıyorlar. 'Ne yani, bu kadar yatırım yaptılar bu şirketler, patent haklarını korumasınlar mı?' Korusunlar ama, bu şirketler, örneğin AZT'yi üreten Glaxo-Well bu ilacı kendi bulup geliştirmede ki. İlaç ilk kez 1964'te ABD Sağlık Bakanlığı'nca geliştirildi. Glaxo bunu kedilerde kullanmak için satın aldı. İlacın AIDS'e karşı faydalı olduğu tesadüfen ortaya çıktı. Bunun deneylerini bile Glaxo yapmadı, hatta yapmayı reddetti. Ama Glaxo gitti, İngiltere'den, ilacın ABD Sağlık Bakanlığı bağlantısına hiç değinmeden, bir icat patenti aldı... İşte size, hem bir serbest ticaret dersi, hem de DTÖ'nün patent ve telif hakları imtiyazlarının nasıl kullanıldığına ilişkin bir

örnek.¹⁸¹ Ha, az daha unutuluyordum. Afrika ülkeleri ABD'den her yıl alacakları bir milyar dolarlık krediyi ticari faiziyle birlikte geri ödeyecekler...¹⁸² Ha, az daha unutuluyordum: Kablosuz iletişim piyasasının yüzde 72'sinde 5 Batılı şirket egemen!¹⁸³ Tarihin Antoinette'ye verdiği keskin cevabı hatırlıyor musunuz? Ayrıntıları için bakınız: İki Kentin Hikâyesi...¹⁸⁴

Beşincisi, "İki Kentin Aynı Hikâyesi"nin yaşandığı dünya egemenlerinin "Timsahların Gözyaşları" hakkında: "Uluslararası mali sermayenin 'Kâbe'si Dünya Bankası'nın raporuna göre 'gelir dağılımı sıralaması'nda Türkiye, 104 ülke içinde 70. sıradaydı. Toplam gelirimizin yüzde 2.3'ü nüfusumuzun 'en düşük gelirli' yüzde 10'una, toplam gelirimizin yüzde 32.3'ü ise nüfusumuzun 'en yüksek gelirli' yüzde 10'una gidiyordu. Bu, kişi başına düşen yıllık gelirin ortalama 3.250 Amerikan Doları olduğu 65 milyonluk Türkiye'de, en üstteki 6.5 milyon refah içinde yüzerken en alttaki 6.5 milyon yoksullukla iç içe yaşıyor. Küreselleşmeci dünya kapitalizminin yol göstericiliğinde, nüfusumuzun yüzde 10'luk kaymak tabakasında yat, yalı, lüks araba sayısı artarken 'en altta' kalan yüzde 10'luk bölümü 'beygir bokunda buğday tanesi' arayacak duruma geliyor. (...) IMF programlarını başarıyla uygulayıp 'düz'e çıktıkları söylenen Orta ve Güney Amerika ülkelerinde 'en alttakiler'in durumu bizden de vahim! 'En alttaki' yüzde 10, toplam gelirin Meksika ve Şili'de yüzde 1.4'ünü, Brezilya'da ise ancak 0.9'unu alabiliyordu. Bu üç ülkede en üsttekilerin yüzde 10'unun toplam gelirden aldığı paylar ise Meksika'da yüzde 42.8, Şili'de yüzde 46.1, Brezilya'da yüzde 47.6. IMF'nin Türkiye için önerdiği 'ekonomik program'ı eğer biz de onlar kadar başarılı uygulayabilirsek gelir dağılımımız da, hayatımız da en fazla bir iki yıl içinde onlarınkine benzeyecek. İnsanlarımız aynen Mexico City'nin varoşlarındaki gibi lağım sularında banyo yapacak, dağ köylerimiz aynen Şili'deki gibi açlıktan kınılacak, kızlarımızın orospuluk yaşı aynen Brezilya'daki gibi 12'ye düşecek. Ama aynı zamanda da dünyanın en büyük 500 şirketi arasına en az 10 şirketimizi, en zengin 1000 adamı arasına da en az 16 zenginimizi soktuğumuz için gurur duyacak!"¹⁸⁵

"Türkiye'de milli gelirin yüzde 54.8'i toplumun en zengin yüzde 20'sinin eline geçiyormuş. En yoksul yüzde 20'nin payına milli gelirin yüzde 4.8'i düşüyormuş. (En zengin yüzde 5'in payına acaba ne dü-

şüyor?) Renkli gazetelerin sayfalarında kimi köşe yazarlarında şaşkınlık var. Dünyanın gelir dağılımı en bozuk 25 ülkesinden birinde yaşadıklarının, aniden ayırtına vardılar: 'Ah! Vah! Bu halka yazıktır' falan filan... Halbuki şaşılacak bir durum yok. Her şey olması gerektiği gibi oluyor. Daha da kötüsü olacak. Yapısal uyum politikalarını uygulayıp başka bir ekonomik sonuç alan kimse var mı? IMF politikalarının gelir dağılımını bozucu, ekonomiyi daraltıcı etkilerini, son 6 yıldır, yılda en az üç-dört kere, kanıtlarıyla ve kaynaklarıyla aktardığımız gibi, dünyanın en saygın akademik çevrelerinin araştırmalarından, ABD Kongre raporlarından, hatta ve hatta, bizzat IMF raporlarından okumak mümkün değil mi? Artık hemen her dürüst ekonomist kabul ediyor. IMF'nin esas misyonu, ABD Kongre raporunda, Dünya Bankası eski baş ekonomistinın demeçlerinde de saptandığı gibi, programını dayattığı ülkelerin ekonomik sorunlarını çözmek değil, bunları uluslararası sermayenin kullanımına açmak, kriz başlayınca da önce bankaları ve Batılı yatırımcıları kurtarmak. Ama tüm bu bilgilere rağmen, bugünkü hükümetin, bütçe tartışmaları sırasında sık sık dile getirildiği gibi, gelir dağılımını daha da bozacağı açıkça ortada olan IMF programını uygulamaya devam edeceği de belli değil mi? Bu toplumsal gidiş bu haliyle size, belli aralıklarla toplanıp topluca uçurumdan atlayarak intihar eden leming farelerini hatırlatmıyor mu? Bu milli gelir verilerini hazmetmeye çalışırken gözlerinden yaş gelen köşe yazarlarına bakıp da avını yerken çene kemikleri zorlanınca gözlerinden yaş gelen timsahları anımsamamak mümkün mü? Ama şaşılacak bir durum yok. Her şey olması gerektiği gibi oluyor. Çünkü bu topluma 1980'lerden bu yana şirket kültürü egemen olmuştur. İşverenin refahı, hatta mutluluğu toplumun refahının ve mutluluğunun önüne geçmiştir. Ülke ekonomisi bir şirket gibi yönetilmeye çalışılmaktadır. Egemen anlayış, toplumun tüm varlık nedeninin şirketlere hizmet olduğu doğrultusundadır. Bunların uluslararası piyasada rekabet edebilmesi için toplumun fedakârlık etmesi gerekir. Bunların kâr edebilmesi için, işçilerin, memurların, emekçilerin, hatta esnafların lokmalarından, çocuklarının eğitim, sağlık harcamalarından fedakârlık yapmaları gerekir. (...) Şimdi, halkın yoksullaşmasına üzölmüş görünüyorlar. Nihayet kafalarına dank etti mi? Bu timsahların gözyaşlarına kim inanır!¹⁸⁶

Altıncısı, "Bu Timsah Gözyaşlarına Kimsenin İnanmaması" gerek-

tiği ya da serbest piyasa talanı için kârdan daha fazla hiçbir şeyin önemli olmadığı, olamayacağı hakkında: "Serbest piyasa ilişkilerinin, büyük şirketlerin, bunların etkisindeki devletlerin egemenliği altında, demokratik denetimden uzak bir teknolojik gelişmenin insanlık açısından nasıl bir tehlike oluşturduğunu, oluşturmaya da devam ettiğini sosyalistler, yeşiller, ahlâki kaygıların sesini dinleyen çeşitli bilim insanları da yıllardır anlatırlar. Ancak, dünyaya askeri stratejistlerin çokuluslu şirketlerce parlatılan gözlüklerinden bakanlar hemen her zaman bu itirazlara, ilerleme, verimlilik, ulusal savunma bağlamında çeşitli bahanelerle karşı çıkarlar! (...) 'Bilgi çağının', teknolo-ütopyanın en hevesli savunucularından Wired dergisinin Nisan 2000 sayısındaki kapsamlı bir yazı bu tartışmalara yeni katkı oldu. Hiçbir biçimde teknoloji düşmanlığıyla, büyük şirketlerin tavrı olmakla suçlanamayacak bir bilim adamının, dünyanın önde gelen yazılım yaratıcılarından, günümüzdeki teknolojik altyapının mimarlarından birinin, 'Geleceğin neden bize gereksinimi yok?' başlıklı makalesi ABD'de, ilgili çevrelerde şok yarattı.¹⁶⁷

Bill Joy, kendisinin de geliştirilmesine büyük katkı yaptığı dijital teknoloji, genetik biyoloji ve moleküler fizik dallarında, robot teknolojisi alanlarında giderek hızlanan gelişmelerin, en az nükleer-biyolojik silahlar kadar tehlikeli olabileceğine dikkati çekti. Joy bunlara ek olarak, bu yeni teknolojinin, özellikle genetik mühendislik ürünleri ve nano-teknoloji (molekül düzeyinde atomlarla inşa edilen mikro gereçler) alanlarında kolaylıkla denetimden çıkabilme, insan yardımı olmaksızın, kendi kendini yeniden üretme/kopyalama özelliklerine dikkat çekiyor. Bu yüzden bu tür teknolojilerin, insan türünün, hatta biyosferin yok edilmesiyle sonuçlanabilecek 'kazalara' yol açma tehlikesi var. Joy, gelişmelerin siyasi boyutunu da vurguladı: Eğer genetik mühendisliğinin, kopyalamanın getirdiği olanakları kullanıp kendimizi, biyolojik özellikleri açısından, farklı ve eşitsiz organizmalar olarak yeniden inşa edersek, demokrasinin temel taşlarını yerinden oynatmış oluruz! Joy, gen teknolojisi, nano-makineler, giderek insanların çeşitli etkinliklerini daha fazla devralan bilgisayar yazılımları, robotların gelişme ve kendini kopyalama özelliği, bilgisayarların 30 sene içinde bugünkünün 1000 katını aşabilecek kapasiteleriyle ilgili çeşitli somut örnekler veriyor; diğer bilim dallarından birçok saygın çalışmaya, felsefecilerin, hatta kurgu bilim yazarlarının eserlerine

dayanarak son derecede güçlü, aynı ölçüde de korkutucu bir tablo çiziyor.

Joy'un sunduğu bu tablo, bugünkü teknolojik ve sosyo-ekonomik eğilimler değişmediği takdirde birkaç kuşak içinde insanlığın kolaylıkla yok olabileceğini ya da makinelere bağımlı hale gelerek varlık nedenini yitirmiş bir türe dönüşebileceğini gösteriyor. İşaret edilen bir başka olasılık da şu: İnsanlığın büyük çoğunluğu, makinelerle simbiyotik ilişki içinde gelişen bir elitin yönetimini kabul etmek zorunda kalır. Bu, makinelerle kaynaşmış elitin yönetimi belki insanların en temel gereksinimlerini karşılar, ama bu koşullarda, verimli çayırarda otlayan bir koyun sürüsüne dönüşen insanlar özgürlüklerini tümüyle yitirirler. Joy, yazısında, insan türünün bildiğimiz anlamda biyolojik-entelektüel, kültürel zenginliğiyle birlikte bir yok olma noktasına doğru gitmekte olduğunu çok inandırıcı bir biçimde savunuyor.

Joy, yazısında, bu yeni teknolojinin özel sektörce geliştirilmekte olduğunu altını birçok kez çiziyor. Piyasa ekonomisi koşullarında, kâr peşinde koşan şirketlerin rekabet telaşı ise süreci iki açıdan çok tehlikeli bir biçimde hızlandırıyor: Hem gelişmenin hızı, insanlığın uyum sağlamasına izin vermeyen bir ivmeyle artıyor; hem de bu teknolojilerin ürünlerinin üretimi, yan etkileri yeterince göz önüne alınmasına olanak vermeyen bir serbestlik (denetimsizlik) içinde hızlanıyor.

Joy 'Bu yeni yüzyıla, plansız, denetimsiz ve frenlerden yoksun bir biçimde fırlatıldık. Acaba artık yolumuzu değiştiremeyecek kadar mı ileri gittik? Sanmıyorum. Ancak hâlâ denemiyoruz ve süreci denetim altına almanın son şansını da kaçırma noktasına doğru hızla gidiyoruz' diyor; kimi teknolojileri bilinçli olarak reddedebileceğimizi, süreci planlayabileceğimizi hatırlatıyor. Joy'un uyarılarına kulak vermek gerekir. Ekonomik ve askeri rekabetten gözü dönmüş bir şekilde, en yeni teknolojiyi, çağdaşlığın, en fazla insanı öldüren, dünyayı yaşanmaz hale getiren silahlara sahip olmayı ulusal çıkarımızın gereği sanan ahlâken açıklanamaz tutumlardan, insanlığın gelişme çizgisi ve umudu açısından türüne ihanet anlamına gelen şuursuzluklardan, siyasi olarak 'her aracı kullanmak mübahdır' prensipsizliğinden, tek bir nükleer kaza bile insani ve çevresel maliyeti açısından kabul edilemezken, '40 yılda üç beş kaza, ne olmuş yani' vurdumduymazlığından, kendi ulusunun (ya da ırkının) çıkarını tüm insanlığın çıkarıyla

*karşı karşıya getirmeye kalkmak saçmalığından bir an evvel vazgeçmek gerekir."*¹⁸⁸ Ama "serbest piyasa" bu haklı uyanlara aldırır mı?

Aldırır elbette! Çünkü, "Deli danaları kâr için insanlar yediren neo-liberaller çılgınlık" için hiçbir şey sömürüden, daha fazla sömürüden önemli değildir ve olamaz da! Örneğin İngiltere'de yayımlanan bir rapor, denetimsiz kâr dürtüsünün, nasıl ve ne düzeyde ölümlere yol açtığını bir kez daha gösterdi. (...) Deli dana (BSE) hastalığını taşıyan sığır etini tüketen insanlarda ortaya çıkan CJD'den ölenlerin sayısı İngiltere'de 80'i buldu. Ancak CJD'nin kuluçka dönemi 25 yıla kadar uzayabiliyor. Bu salgının daha kaç kişinin ölümüne yol açacağı belli değil. CJD hastalarına ve kurbanların ailelerine mali yardıma hazırlanan hükümet, gelecek yıllarda ölü sayısının 130.000'i bulabileceğini hesaplıyor.

Kimi öngörülere göre bu sayı 500.000'e kadar yükselebilir. BSE ve CJD krizine baktığımızda, geçen hafta yayımlanan raporun da gösterdiği gibi, bu felaketin de arkasında tren yolu sistemindeki krize yol açan nedenleri, sermayenin doğayı ve insan yaşamını hiçe sayan dinamiğini, buna bağnazca hizmet eden neo-liberal mantığı görüyoruz. Önce BSE krizi, ardından da CJD salgını üç aşamadan geçerek ortaya çıktı. Birinci aşamada, verimliliği arttırmak için sığırlara, koyun ve sığır etinin yedirilmesi var. Böylece doğası otobur olan bir hayvan yalnızca etoburluğa zorlanmış olmadı, aynı zamanda sermaye birikiminin gereği yamyamlaştırıldı. 1950'lerden bu yana gelen bu süreç, o zamanlar yakından denetleniyor, ineklere verilen yem özel bir işlemden geçiriliyordu. İkinci aşamada bu denetimlerin kaldırılması var. Thatcher hükümeti, serbest piyasa koşullarını uygulamaya sokarken, diğer endüstriler gibi tarımın denetimi de bizzat tarım işverenlerinin temsilcisi kurumlara bıraktı. Böylece, önce yemlerin hazırlanmasında güvenlik kurallarının hiçe sayılmasının ve 1970'lerin sonunda bir ara ortaya çıkan BSE'nin sığır nüfusu içinde hızla yayılmasının önü açıldı. Kriz patlak verdikten sonra da tedbir alınırken, örneğin mezbahâların denetiminde yeterince etkin olunamayacak, hastalıklı etlerin besin zincirinden çıkartılması süreci gecikecek, hatta hiç bir zaman tam kesinlik kazanamayacaktı. Bu arada hastalıklı etlerin III. Dünya ülkelerine ve Avrupa'ya ihracatı da uzun süre engellenmedi. Avrupa ülkeleri, İngiltere'den sığır ithalatını yasaklayınca, buna karşı

milliyetçi bir histeriyle cevap verildi. Üçüncü aşamada, sığır nüfusu içinde BSE salgını ve bu hastalığın insana geçme olasılığı hakkında ilk teoriler oluşmaya başladığında hükümetin et endüstrisini korumak için sorunu uzun süre halktan saklamış olması var.

İlk BSE olayı 1985'te ortaya çıktı. 1986'da BSE salgını saptandı. Ancak rapora göre hükümet, araştırmayı sürdürürken, altı ay bu salgını halktan sakladı. 1988'de salgına karşı ilk tedbirler alındı, ama bu tedbirler denetim sisteminin yetersizliğinden, hükümetin mali yükü üstelenmek istememesinden dolayı aksadı, çiftçiler hasta sürüleri gizlediler, piyasaya sürmeye devam ettiler. 1989'da bir hükümet raporu, sakatı bebek mamasından çıkarılmasını önerdi, yetişkinlere ilişkin ise, bir risk olduğuna ilişkin kanıt olmadığını söyledi. Rapor 'eğer yanılıyorsak bu bir felaket olacaktır' diyordu. Ama bu uyarı halktan gizlendi.

Hükümet, sağcı basın da desteğiyle sığır etinin güvenli olduğunu ilişkin bir kampanya yürüttü. Tarım bakanı, BSE'nin genetik sınımları atlayarak başka türlere geçebileceğine ilişkin ilk kesin kanıt ortaya çıkmadan bir ay önce, 6 yaşındaki kızına TV kameraları önünde hamburger yedirdi. BSE verilen bir kedi BSE'den önce insanların da risk altında olduğu ortaya çıktı, ama hükümetin sağlık müsteşarı 'risk yok' demeye devam etti. 1993'te BSE'li sığır sayısı 100.000'i geçerken Muhafazakâr hükümetin bakanı hâlâ 'risk yok' diyordu. 1995'te, CJD'nin ilk kurbanı, 17 yaşındaki bir genç öldü. Hükümetin ilgili bakanlarının, müsteşarların, tarım işverenlerini temsil eden kurumların yöneticilerinin halkı yanılttığını, gerekli aciliyet içinde davranmadıklarını, gerçekleri gizlediklerini saptadı, ama bilerek yapmadılar demeye getirdi. Bu açıdan büyük tepki çekti, yetersiz bulundu. Raporda adı geçen sorumlular yine TV ve radyolardan kaçıyorlar. İşçi Partisi hükümeti ise krizden siyasi bir kazanç elde etmemeye, sorumluların üzerine gitmemeye özel dikkat gösteriyor. İnsanlık, deli dana, dioksinli tavuk, hormonlu sığır eti, genleriyle oynanmış soya fasulyesi, hayvan leşinin suyuyla doyurulmuş unla beslenen çiftlik hayvanları, çiftlik balıkları, kirlenmiş maden suyu, Coca Cola, vb. arasında denetimsiz sermayenin elinde her gün biraz daha ölmeye devam ediyor... *İnsanlık, deli dana, dioksinli tavuk, hormonlu sığır eti, genleriyle oynanmış soya fasulyesi, hayvan leşinin suyuyla doyurulmuş unla beslenen çiftlik hayvanları, çiftlik balıkları,*

kirlenmiş maden suyu, Coca Cola, vb. arasında denetimsiz sermayenin elinde her gün biraz daha ölmeye devam ediyor." 189) Bu böyle sürecek de! Ve bu böyleyken, "serbest piyasa" bir de genlere, insanların genetik şifresine el atıyor!

İşte bir örnek daha: "Bilimciler, insanın genetik haritasının kaba bir taslağını tamamlamayı başardıklarını açıkladılar. Bilimcilere göre bu haritanın yapılması, ilk tekerleğin yapılmasından bile daha büyük bir öneme sahip. Çünkü zaman içinde tekerlek aşıldı. Ama insanın biyolojik varlığının şifresine ilişkin bu bilgisinin aşılması söz konusu değil. Bu yüzden olacak, genetik biliminin her yeni adımı karşımıza çok önemli etik sorunlar koyuyor ve tartışmalar da gittikçe kızışıyor." 190

İlk aşama, genlerin sırasını ve yerini saptamaktı. Yapılan açıklama bu aşamanın büyük ölçüde tamamlandığını gösteriyor. Şimdi elimizde, adeta içindeki sözcüklerin yüzde 95'ini bildiğimiz bir kitap var. İkinci aşama, bu sözcüklerin her birinin anlamını ortaya çıkartmak. Her bir genin ne işe yaradığını, ne yaptığı anlamak. Üçüncü aşama ise bu sözcükleri belli bir gramer altında birleştirip kullanmak, bu dili konuşmaya başlamak. Diğer bir deyişle her bir geni etkileyerek onun belli bir şekilde davranmasını sağlamak ya da davranmasını önlemek.

Artık bu sürecin tamamlanması bilimsel açıdan teknik bir sorun. Ancak kapitalist bir toplumda yaşıyoruz. Toplumun hücrelerini özel mülkiyete konu olan metalar oluşturuyor. Bu metalar emek-sermaye ilişkisi içinde, ancak belli bir kârlılığı sağlayabildikleri ölçüde üretiliyor, fiyatlanıyor ve satılıyor; diğer bir deyişle başkalarının kullanımına açılıyor. İşte bu toplumsal ve ekonomik koşullar bilimsel süreci alabileceğine karmaşık, hatta tehlikeli bir süreç haline getiriyor. Hele söz konusu olan, insanın biyolojik yapısının şifresiyse. Örneğin bu harita üzerinde çalışan Insight, Celera gibi şirketler, bu alana büyük sermaye yatırdıkları için, haritanın mülkiyetine sahip olmak, patentini almak istiyorlar. Bu harita patent altına alınırsa, bir tek genin bile, ne işe yaradığını bulmak isteyen herhangi bir bilim insanı, araştırma yapabilmek için, bu söz konusu olan şirketlere bir lisans ödemek zorunda kalacak. Bu haritanın özel mülkiyet konusu olması ancak kâr getirme temelinde kullanıma açılması devasa etik sorunları gündeme getiriyor. Birincisi, ancak belli sayıda gen var. Bunlara sahip olan, kuramsal olarak tüm şifrenin kullanımını elinde tutmuş oluyor.

Bu genlerin her biri, bugün henüz bilinmese bile, yarın mutlaka çok büyük öneme sahip olacaklar. Burada yalnızca toplumsal anlamda bir etik sorun yok. Dini inançlar açısından da devasa bir sorun var. Tann'ya inananlar açısından gen haritasının patentini çıkartmak, adeta bir kutsal kitabın patentini almaya benziyor. Bu, Kitabı okumak ve yorumlamak isteyen herkesten, bölüm, satır, hatta sözcük başına bir ücret almak gibi bir şey.

Diğer taraftan genler biyolojik özellikleri belirlemekle ve kalıtsal olarak bir kuşaktan diğerine taşınmasını sağlamakla kalmıyor, belli hastalıkların ya da hastalıklara karşı eğilimli olma özelliklerinin de kalıtsal olarak geçmesine neden oluyor. İnsanların hâlâ ataerkil ve kapitalist bir toplumda yaşadığını göz önüne alırsak karşımızda ne gibi etik sorunlar olduğunu kolayca görebiliriz. Örneğin hastalıkların genetik temellerini öğrenmeye başladıkça bunları doğumdan önce saptamak ve tedavi etmek mümkün olacak. Ama tedavisi olmayan bir hastalık saptadığımızda ne olacak? Annenin gelir düzeyi engelli bir çocuğa bakmaya yeterli değilse sorun daha da karmaşıklaşmayacak mı? Bu koşullarda kim hangi temelde karar verecek? Genetik olarak belli bir hastalığı geliştirmeye eğilimli insanların yaşamı nasıl devam edecek? Bunların sigorta primleri daha yüksek mi olacak? Ya işverenler bunları işe almak istemezse? Ya gelecekte her işveren, her sigorta şirketi bir genetik testten geçmenizi isterse? Teorik olarak genleri etkileyerek insanların biyolojik özelliklerini değiştirmek mümkün. Bunu hastalıkları ortadan kaldırmak için yapmak bir şey, performans arttırmak için yapmak başka bir şey. Buradan hareketle mali olanaklara sahip ailelerin, şirketlerin ya da devletlerin daha güçlü, daha hızlı, hatta daha akıllı üstün insan yaratmasını kim engelleyecek? Engellemek gerekir mi? Gerekirse neden?

İnsanların davranışlarını etkileyen genler olduğu ortaya çıktığında bunlara müdahale ederek insanların 'suç, şiddet, hatta hiper aktivite eğilimlerini' ortadan kaldırmak isteyenler olursa ne olacak? İnsanların hangi davranış tarzlarının ortadan kaldırılacağına, burada sınırın ne olduğuna kim karar verecek? Bu alan bir karar alanı olabilir mi? Yine buradan hareketle, gen farklılıkları ileri sürülerek kimi insanlara karşı ırk, cinsel tercih temelinde ayrımcılık uygulanması, bunlar hatalı genlere sahiptir diyerek haklı çıkarılmak istenmesi, nasıl, hangi etik temellere dayanarak engellenecek?

En önemli sorun da, bu toplumsal koşullarda, genetik endüstrisinde hemen tüm bilim adamları bir şirkete bağlı olarak çalışırken bu etik sorunlar nasıl sağlıklı olarak tartışılabilir. Gen haritasının nihayet çıkarılması insanın kendi kaderini eline alması açısından ileriye doğru atılmış bir adım, buna sevinmemek elde değil. İnsanın kaderini kimin denetleyeceği ise, bir başka ve son derecede endişe verici bir sorundur.¹⁹¹

İş bu kadarla bitmiyor, bitmez de... Avrupa-merkezci "serbest piyasa özgürlüğü" bu... Aldırmaz elbette!.. Çünkü, neo-liberaller çılgınlık için hiçbir şey sömürüden, daha fazla sömürüden önemli değildir ve olamaz da!.. dedik ya, alın size bir örnek daha: "Nükleer Silahların Yayılmasını Engelleme Anlaşması beş yıllık konferansı nihai belgesinde, nükleer silahları sahip beş temel ülkenin nükleer silahları ortadan kaldırmaya söz verdiğinden söz ediyor! Ancak ABD, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin'in ilk kez böyle bir kararın altına imza atmasından sonra, şimdi dünyanın daha güvenli bir yer olduğunu düşünüyorsanız acele etmeyin. Zira, bu beş ülke, verdikleri bu sözü ne zaman yerine getireceklerine ilişkin bir süre saptamayı reddettiler. Çin hariç geri kalanı, ilk kullanma haklarını engelleyecek maddeleri reddettiler. Soğuk savaşın bitmesinden 10 yıl sonra nükleer silahların hâlâ ortadan kaldırılamamasının arkasında, New York Times'ın yazdığına göre bu beş ülkedeki, nükleer silahlara öncelik veren güçlü savunma lobilerinin etkisi var.

Nükleer silahsızlanmayı sağlayabilecek güçlerin başında gelen ABD'de ise nükleer silahların kullanılmasına dayanan yeni bir savunma stratejisi şekilleniyor bir süredir.¹⁹² ABD'nin bu yönelimine ilişkin ileri sürdüğü en güçlü gerekçe, gelecekte 'haydut devletler'den ABD'ye yönelik bir nükleer/biyolojik ya da kimyasal başlıklı füze saldırısı olasılığı, birçok gözlemciye göre bugün hayatta karşılığı olmayan tehlike korkusu. Carnegie Endowemenet for International Peace'ten Nükleer Silahların Yayılmasını Engelleme projesi direktörü Joseph Cirincione'nin, 'Asya'nın Nükleer Reaksiyon Zinciri' yazısı esas tehlikenin, her an Asya'da başlayabilecek olan yeni bir nükleer silahlanma yarışı olduğunu açık bir şekilde ortaya koyuyordu.¹⁹³

Cirincione yazısına, 1993'ten sonra hızlanan silahsızlanma inisiyatiflerinin durduğunu, hatta Washington'da aksi yönde gelişmelerin şekillenmeye başladığını anlatarak başlıyor. ABD'nin 1999 yılında

Test Yasağı Anlaşması'nı reddettiğini şimdi de Balistik Füze Anlaşması'nı değiştirmeye çalışırken anlaşmayı Rusya ve Çin'in itirazlarından dolayı, yıkılma noktasına doğru sürüklediğini hatırlatan Cirincione, ABD'nin uluslararası nükleer silahsızlanma alanındaki konsensusu bozmaya başladığına işaret ediyor; bu alandaki, uluslararası yasaların denetimlerin etkisinin azalmaya başlaması halinde de ilk çatlayacak blokun Asya olduğunu ileri sürüyor. Asya'da halen durum, zaten hiç iç açıcı değil. Kuzey Kore nükleer silah programı hakkında belirgin bir bilgi vermiyor. Güney Kore, Kuzey'e karşı korunmak için füze sahibi olmak istiyor. Ortak sınırları ve Keşmir gibi patlayıcı bir sorunu paylaşan Hindistan ve Pakistan adeta bir yavaşlatılmış nükleer silahlanma yarışı yaşıyorlar. Çin, Tayvan ve ABD ile arasındaki gerginliğin arttığı bir dönemde nükleer silahlarını yenileştiriyor.

Japonya savunma bakanı yardımcısı artık nükleer silahlara gereksinimleri olduğunu yüksek sesle söylediği için istifa etmek zorunda kalıyor. Toprak bütünlüğünü koruma uğraşı veren Rusya'nın Uzakdoğu'daki nükleer silahları, bu ülkeyi bölgenin en büyük nükleer gücü yapıyor. Kısaca Asya'da beş ülkenin nükleer silahları var. Japonya'nın ise Başbakan Hata'nın 1994'te dediği gibi 'Hiç şüphesiz, nükleer silah yapacak teknolojik kapasitesi var.' Japonya'nın özellikle Hindistan-Pakistan nükleer silah denemelerinde hazırlıksız yakalandığı ve daha sonra da bu iki ülkenin ne kadar kolaylıkla silah sahibi olan ülkeler kategorisine alınmış olduğunu görmekten hoşnutsuz olduğu bildiriliyor. Japonya, nükleer silahların yayılmasının engellenmesi anlaşmalarına katılırken anlaşmanın daha etkin olacağını bekliyordu. Şimdi yayılmaya göz yumulmasından hoşnut değil. Eğer şimdi Kuzey Kore de nükleer silah sahibi olduğunu açıklarsa Cirincione'ye göre son yıllarda füze teknolojisini de hızla geliştiren Japonya'nın nükleer silahların yayılmasını engelleme anlaşmasından çekilerek kendi nükleer silah programını başlatması gerçek bir olasılık. Japonya'nın halen de silah yapmaya uygun düzeyde 21 tonluk bir plutonyum stoku var. Bu koşullarda tüm silahsızlanma sistemi çöker. Cirincione'ye göre tüm bölge halen çok hassas bir siyasi denge üzerinde duruyor.

Bu koşullarda ABD'nin bölgedeki etkisini korumaya devam edebilmek için Tayvan ve Japonya'da füze savunma kalkını kurmak için

ortak projeler başlatması bu dengeleri daha da zorluyor. Çin'in bu gelişmelere bakışı 'Önce kalkan, arkasından da kılıç gelecektir' şeklinde. Diğer taraftan, bu kalkanların yapılması için Balistik Füze Anlaşması'nın yeniden düzenlenmesi gerekiyor. Halbuki Çin sözcülerine göre 'Anlaşmayı yeniden düzenlemek ya da ortadan kaldırmak, vahim sonuçlara yol açacaktır.' Bu arada Rusya'da bir pazarlanma halinde, yeni ve istikrarsız nükleer güçlerin oluşması da mümkün. Bu da doğal olarak sorunları daha da karmaşıklaştıracaktır. Cirincione, ABD'nin, salt 'haydut ülkelere' hatta biyolojik silahlara karşı caydırıcı bir faktör olarak nükleer silahlarını korumaya devam etmesinin, ulusal füze savunma kalkanı kurmaya çalışmasını, uluslararası konsensüsü bozduğu gibi, İran gibi daha önce kimyasal silah saldırısını fiilen yaşamış bir ülkenin de nükleer silah sahibi olma talebini meşrulaştırmakta olduğuna dikkat çekiyor. Cirincione'nin yazısını okumayı bitirdiğinizde dünyanın bugün 'soğuk savaş' döneminden çok daha tehlikeli bir süreçte ilerlediğini¹⁹⁴ düşünmeden edemiyorsunuz.¹⁹⁵

"Dehşet Dengesizliği" hakkında bu kadar somut örnek yeter de artar bile değil mi?

III.2-) İKİNCİ SORU(N) "HOMO SAPIENS'DEN 'HOMO CONSUMENS'E" EKOLOJİK FELAKET

"İnsanlar kendileri hakkında hiçbir zaman, yaşadığımız bu 'ruhbilim çağı'ndaki kadar az bilgi sahibi olmamışlar. İnsanlar duramıyorlar. Kendi değişimlerinden kaçıyorlar. Olabileceklerinden başta bir şey olmayı yeğliyorlar."¹⁹⁶

Evet, "Homo Sapiens'den Homo Consumens'e/ Akıllı İnsan'dan Tüketen İnsan'a" yönelen -ve "ileri sanayi toplumu" ambalajıyla sunulan- encamıyla, fenadır sonu bu gidişatın! Bunu görmeyen var mı? Varsa ne yazık...

III.2.1-) "İLERİ SANAYİ TOPLUMU"

*"İnsan yaşamı ölçüt olmaktan çıktıktan bu yana, artık insanlığın elinde hiçbir ölçüt kalmamıştır."*¹⁹⁷

Burjuva ilerlemeci kapitalist modernizasyonun bir yansıması ve "Teknik gelişimin bir belirtisi olarak, ileri endüstriyel toplumda, rahat, akla yakın, pürüzsüz, demokratik bir özgürlük hüküm sürer."¹⁹⁸ Bu bağlamda "ileri sanayi toplumu" Herbert Marcuse için, insanların köleleştirildiği bir özgürlük toplumdur; bu nedenle de yıkılması gerekmektedir. "Teknik gelişimi" görebilmiş ve bu bağlamda da "yeni denetim biçimlerini" ortaya koyabilmiş bir düşünür olarak Marcuse, ilerlemeyi ikiye ayırır: 1966 tarihli 'Politik Önsöz'ünde,¹⁹⁹ üretkenliği yok etmeye, özgürlüğü baskılanmaya (repression) dönüştüren yıkıcı bir ilerlemeden ve kendisinin düşlediği, yaşam içgüdüleri ile uyumlu, banşıl eğilime sahip bir ilerlemeden söz eder. Yıkıcı ilerleme tam da 'ileri sanayi toplumu'na içkindir. "ileri sanayi toplumu"nu, "Demokratik görünümlü totaliter bir toplum" olarak tanımlayan Marcuse'ye²⁰⁰ göre totaliterlik yalnızca faşist devletlere özgü bir kavramsallaştırma değildir. Bu noktada "ileri sanayi toplumu"nun hem neden yıkılmadığı, hem de neden yıkılması gerektiği sorusuna cevap buluruz: Yıkılmıyor, çünkü "demokratik" görünümlü; yıkılması gerek, çünkü "totaliter"!

Yıkıcı ilerlemenin "ileri ülkelerin yurttaşları" tarafından farkedilmediğini, kitle demokrasisinin bunu engellediğini söyleyen Marcuse,²⁰¹ efendileri özgürce seçmenin ne efendileri ne de köleleri ortadan kaldırdığını ortaya koyar. "İleri sanayi toplumu"nun totaliter niteliğini de saklayan aslında budur, çünkü bu tür bir demokrasi anlayışı, Marcuse'ye göre, efendilerin "Denetledikleri üretici ve yokedici aygıtın uygulamabilimsel perdesi arkasında kaybolmalarına,"²⁰² izin verir.

III.2.1.1-) "İLERİ SANAYİ TOPLUMU" NUN ELEŞTİRİSİ

Marcuse'nin "ileri sanayi toplumu" eleştirisi yalnızca insanın insan üzerine uyguladığı tahakküm bağlamında açıklanamaz. Marcuse, Frankfurt Okulu'nun diğer üyeleri gibi, insanın doğa üzerindeki egemen olma hevesinin insan-insan ilişkilerine yansıdığını ve doğa ile insanı nesneleştirdiğini öne sürmektedir. Bu ilişki çarpıcıdır, buna göre; özne olarak insan, nesne olarak doğayı kendi çıkarları doğrul-

tusunda sömürürken, aslında özne olarak insanı da nesneleştirmektedir. Marcuse'ye göre, "Günümüzde toplumun bireye [uyguladığı] tahakküm alanı, önceki dönemlerle karşılaştırılmayacak ölçüde,"²⁰³ geniştir.

İnsan-doğa ve insan-insan ilişkisi, Frankfurt Okulu'nun -dolayısıyla Marcuse'nin- Aydınlanmaya yönelttiği eleştirilerinin en temel çıkış noktasıdır.

III.2.1.2-) İNSAN-DOĞA İLİŞKİSİ

"İnsan türü, bağımsızlaşma süreci içinde, içinde yaşadığı dünyanın yazgısını paylaşır. Doğa üzerindeki egemenlik, insan üzerindeki egemenliği getirir. Her özne sadece dışsal doğanın (gerek insanın fiziksel varlığının, gerekse insanın dışındaki doğanın) köleleştirilmesine katılmakla kalmaz, bunu yapabilmek için kendi içindeki doğayı da boyunduruk altına alır."²⁰⁴

III.2.1.3-) SÖMÜRÜ NESNESİ OLARAK DOĞA

*"Doğa da devrimi görüyor."*²⁰⁵

Doğanın, insan için 'mutlak sömür'ünün nesnesi haline gelmesi, Frankfurt Okulu'nun yaptığı us ayrımı ve eleştirisi bağlamında ortaya konabilir. Frankfurt Okuluna göre us,²⁰⁶ öznel ve nesnel olmak üzere ikiye ayrılır. Öznel us, sadece özneye ait bir niteliktir. Nesne ise düzensiz, karışık bir yığındır. İşte, öznel usun görevi, bu yığıcı ayırtmak, sınıflandırmak ve kullanmaktır. Araç-amaç ilişkisinde, esas olan araçların ussallığıdır, yani amacın bu bağlamda ussal olup olmaması önemli değildir. Amaçların usa uygunluğu ile ilgilenen nesnel ustur. Nesnel us, insan ve onun amaçları da dahil, tüm varlıkları kapsayan bir hiyerarşi, bir sistemdir ve bir insanın hayatının usa uygunluk derecesini belirleyen de bu bütünlükle arasındaki uyumdur.

Anlaşıyor ki, öznel usta bir çeşit Machiavelizm söz konusudur. "Amaca ulaşmak için her yol meşrudur" ile "amaca ulaşmak için, ussal olan her yol meşrudur" önermelerini ele alalım. Her ikisinde de farklı yollardan da olsa, amacın meşru kılındığı görülüyor, ama Machiaveli'nin önermesinde amacı meşru kılan araçlar değil, bizatihi amacın kendisidir; öznel usta ise, amacı meşru kılan tamamıyla aracın ussallığıdır. Aracın meşruluğuna gelince yine farklı yollardan da olsa, araçların meşruluğu da ortaya konuyor: Machiaveli'de araç,

amaç dolayımı ile meşru iken; öznel akılda araç, içerdiği ussalık dolayımı ile meşrudur.

Sonuç olarak, Machiavelli amaca, öznel akıl da araca meşruluk yükleyerek, hem aracı hem de amacı meşrulaştırır. Bu meşrulaştırmanın en temel sonucu, "Doğanın ve insanın, mutlak sömürünün nesnesi konumuna gelmesinin meşrulaştırılmasıdır."

İkinci temel sonuç ise, amaçların araçsallaşması sonucunda ortaya çıkan "amaçsızlık", "şeyleşme"dir. Horkheimer, "hayatın yüksek amaçlarını belirleme yetkisi elinden alınan ve karşısına çıkan her şeyi basit bir araca indirgeyen" bu usun, "doğanın köleleştirilmesinde de herhangi bir anlamlı amacı olmadığı için," doğayı sadece bastırmış olduğunu belirtir.²⁰⁷ Bu da tam olarak doğanın insan için şeyleştirilmesidir. Bunun insana yansması ise, insanın insan için şeyleştirilmesi olacaktır.

III.2.2.1-) BİRAZ DA SOMUT(UMUZ)!

*"Aslında bizler ruhlanmızı Calvin Klein, Microsoft, Toyota, Nike, Guess saatleri ve Coca Cola için satmaktayız."*²²⁸

Sanayi devriminden sonra doğanın fethine girişen burjuva insan(lık)ın tüketimi ile dünyanın tehlike sinyalleri vermeye başladı. Tarla açmak için yakılan ormanlardan, kirli havaya²²⁹ ya da küresel ısınmadan ozon tabakasının delinmesine uzanan gidişatta "Dünya 'bitiyor', 11 bin canlı türü yok olmanın eşiğinde... 'Uluslararası Dünyayı Koruma Örgütü'nün 1999 yılına ilişkin verilerine göre hayvanlar dünyasında tüm sürüngen türlerinin yüzde 25'i, amfibiklerin yüzde 20'si ve balıkların yüzde 30'u yok oluş tehdidiyle karşı karşıya... Bitkiler dünyasında ise toplam 5.611 tür tehdit altında... Toplam 18 bin 276 hayvan ve bitki türü ve alt türünün yer aldığı 'Kırmızı Liste'ye göre tehlike çanları bütün canlılar için çalıyor!"²³⁰

"Asit yağmurlarının temel nedeni olan sülfür emisyonu Asya'da 2010 yılında üç katına çıkacak... Sera gazı emisyonlarının yol açtığı küresel ısınma tehdidi büyüyor: Dünya son yüzyılın en sıcak 6 yılını 10 yılda yaşadı... Sadece 1999 yılındaki ozon kaybı yüzde 55'lere ulaştı... Son 100 yılda yağmur ormanlarının yaklaşık yüzde 50'si yok edildi... Hava kirliliği nedeniyle gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yüzde 50'si kronik öksürük ve astım hastalığına tutulmuş durumda!"²³¹

"Türkiye'de günlük 54 bin ton, yıllık 19 milyon 610 bin ton atık çöp üretilmektedir. Arıtma sistemleri olmaması nedeniyle bir yılda 57.5 trilyon TL ekonomik kayıp meydana gelmektedir... Doğal ormanlarımız son 100-150 yılda artan bir hızla azalıyor. Ağaç tüketimi bu hızla devam ederse 2020 yılında Türkiye'de kesilecek ağaç kalmayacak... Türkiye'de sağlıklı içme suyuna ulaşabilen nüfus oranı kentlerde yüzde 63, kırsal alanda ise yüzde 28'dir. Yani nüfusumuzun yansı sağlıklı su içememektedir... Türkiye'deki 2.878 yerleşim bölgesinin yalnızca yüzde 1.5'undaki (yani 43'ündeki) 14 termik santralden sadece 2'sinde arıtma tesisi bulunmaktadır. Diğer yerleşim alanlarının yüzde 98.5'inde herhangi bir arıtma tesisi ve işlemi yoktur"²³²

"Dünyadaki suların sadece yüzde 2.5'i tuzlu değil. Bu miktarın üçte ikisini de buzullar ve yeraltı suları oluşturuyor. Saf sudan geriye kalanın yüzde 20'si insan elinin henüz değmediği bölgelerde, diğer kısmı ise musonlar ve sellerle heba olup gidiyor. İnsanlar, dünyadaki suların ancak yüzde 0.08'ini kullanabiliyor. Kullanımdaki bu suyun yüzde 70'i de tarıma gidiyor. Bundan 20 yıl sonra insanların suya ihtiyacı yüzde 40 artacak. Çünkü dünya nüfusu 6 milyardan 9 milyara çıkacak. 20 yıl sonra açlık sınırının bugünkü seviyesini koruyabilmesi için suya duyulan ihtiyaç ise yüzde 17 artacak. Dünya nüfusunun dörtte biri, yani 1 milyar 400 milyon kişi temiz içme suyu bulamıyor. 2 milyardan fazla insanın kullandığı su yeterince artılmış değil. Saatte 600 kişi, susuzluk ya da içme suyunun kirliliği yüzünden ölüyor. Yaklaşık 150 ayrı rapor, temiz içme suyu sağlarsa bebek ve çocuk ölümlerinin yüzde 55 azalacağını gösteriyor. Bugün dünyada büyük bir bölümü Ortadoğu ve Afrika'da 31 ülke, su sıkıntısı çekiyor. 2025'te bu rakam 48'e çıkacak. Çin ve Pakistan'ın da bu listeye eklenmesi bekleniyor"²³³

"Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerden yılda yaklaşık 145 milyon metreküp lağım, doğrudan denize boşalıyor... Karadeniz'in kirlilik kaynaklarını başta evsel atıklar, petrol ürünleri, tarım ve böcek ilaçları, sanayi atıkları, radyoaktivite ve kıyılara doğrudan dökülen büyük miktarlarda çöpler oluşturuyor... Azot ve fosfor bileşiklerinin yaklaşık yüzde 60'ı Tuna Nehri'yle geliyor... 1960'lı yıllarda Karadeniz balıkçılığının temellerini oluşturan 23 tür balıktan günümüzde sadece 5 türün balıkçılığı yapılabilir"²³⁴

"Sürdürülemez sanayileşmiş²³⁵ tarımın küreselleşmesi, para birimlerinin değer yitirmesi ve ürün fiyatlarındaki düşmelerle birlikte üçüncü dünyalı üreticilerin kazancını silip süpürüyor. Büyüme yoksulluğu arttırırken,²³⁶ gerçek üretim negatif ekonomiye dönüşüyor!"²³⁷

"Nükleer santralin çalışırken ürettiği Plutonyumun 1 gramı 5 milyon insanı akciğer kanseri yapabilir. Ve Plutonyum doğada tam 240 bin sene yok olmaz!"²³⁸

NÜKLEER ATIKLARIN BAZILARININ YARI ÖMÜRLERİ²³⁹

H-3 (Tritiyum)	12 yıl
Berylyum-10	1 milyon 600 bin yıl
Potasyum-40	1 milyar yıl
Plütonyum-239	24 bin 100 yıl
Toryum-231	1 gün
Uranyum-238	4 milyar yıl
Toryum-232	14 milyar yıl
Renyum-187	50 milyar yıl

Nazım Hikmet'in, "Acayipleşti havalar/ bir güneş, bir yağmur, bir kar/ atom bombası denemelerinden diyorlar./ Stronsium 90 yağıyor-muş/ ota, ete, süte/ umuda, hüriyete/ kapısını çaldığımız her hasrete./ Ve kendimizle yanşmadayız, gülüm./ Ya ölü yıldızlara hayatı götürceğiz/ Ya dünyamıza inecek ölüm,"²⁴⁰ diye betimlediği gidişatta Aydınlanma "yadigarı" "ilerlemeciliğe" sarıldınız mı, size de şunu demek düşer: "Bilimsel-teknik devrime, bu devrimin kazanımlarına karşı olamayız. Ne atom tekniğine, nükleer enerjiye,²⁴¹ ne de XXI. yüzyılın teknolojileri denen gen tekniğine,²⁴² nano ve robot tekniğine karşı olabiliriz. Teknik gelişmeye, dolayısıyla üretici güçlerin gelişmesine karşı olmak, olsa olsa gericilerin işidir!"²⁴³

III.2.3-) "KORKU ÇAĞI" NDA: BİLİM VE ÜTOPYA

"Ateşi düşürmeksizin termometreyi kırmak işe yaramaz."²⁴⁴

Ana omurgası insanı, doğayı, emeği, yaşamı özgürleştirme üzerine kurulmamış bir bilim ve bilimsellik iddiası da; bilimi ve bilimselliği "teknoloji fetişizmine" indirgeyen ya da "serbest piyasa metası" olarak sunar²⁴⁵ tutumlar kadar kabul edilemez özellikler taşır.²⁴⁶ Çünkü Albert Einstein'ın, "Zihinlerimizin ürünlerinin insanlık açısından bir bela değil, bir inayet olabilmesi için... bizzat insanlara ve onun kader-

ine gösterilen ilgi her zaman tüm teknik çabaların başlıca ilgi noktasını oluşturmali. Diyagramlarınız ve denklemlerinizin arasındayken bunu asla unutmayın, ¹²⁴⁷ uyanısına muhatap olan *bilimin, unutulmalıdır ki, bir de karanlık yüzü vardır.* ²⁴⁸

İnsanı, doğayı, emeği, yaşamı özgürleştirme eksenine oturtmayan bir "bilim"; ya da "ilerlemecilik anlayış(sızlığı)" aklın toplumsal ütopyalardan²⁴⁹ arındırılmış "araçsal kullanımı"nın felaketlerine yol açan bir barbarlıktır. Bunun içindir ki, "Ne pahasına olursa olsun ilerleme" mi? "Hayır"! Buna "Evet" demek, "Korku Çağı"nda²⁵⁰ artık mümkün değildir; ve kesinlikle de olmamalıdır!²⁵¹

Horkheimer, "Akıl Tutulması'nda "Bilimin ve onun uygulanışı olan teknolojinin gösterdiği nesnel ilerleme" karşısında duyduğu kuşkuyu dile getirip, "Doğal bilimin her şeyden önce yardımcı bir üretim yöntemi olduğunu, toplumsal süreç içindeki birçok öğeden sadece biri olduğunu" vurgulayarak ekler: "Bilimin bu alandaki etkisi, genel ekonomik süreç içinde olumlu ya da olumsuz olabilir. "Bugün bilimi, öteki zihinsel güçlerden ve faaliyetlerden farklılığını, özgül alanlara bölünüşünü, kural ve işlemlerini, içeriğini ve örgütlenişini ancak hizmet ettiği toplumla ilişkili olarak anlayabiliriz. Bilim denen "aracı", ilerlemenin otomatik başlatıcısı olarak gören pozitivist felsefe, teknolojiyi yücelten öteki görüşler kadar büyük bir yanlılığı içindedir. Ekonomik teknokrazi, bütün geleceğini maddi üretim araçlarının serbestçe gelişmesine bağlamıştır. Platon, filozofları yönetici yapmak istiyordu; teknokratlar da mühendisleri toplumun yönetim kurulu üyesi yapmak istemektedirler."¹²⁵²

Evet, içinde yaşadığımız "Korku Çağı"nın, "Akıldışı Dünya"nın kuruluşunu, işleyişini açığa çıkarmamız gerekiyor. Böyle bir dünyayı çoğunlukla sorgulamadan kabullenişimizin kavrayışımızı ve duyarlılığımızı ne denli bozduğunu görmek gerekiyor. Bugün kendini yok eden akli, yeniden tanımlamak "olmazsa olmaz" özellikler kazanıyor.

Bunun için eşitlikçi-özgürlük ütopyasının sunduğu hayal gücü ve irade, insan(lık)a değerli imkânlar sunuyor. Tabii tehditler de... Toplumsal yaşamın kurgulanmasında ütopyalar sistem karşıtı hareketlerin esin kaynağı olmuştur. Güzel bir dünya vaat eden ütopyaların yanında George Orwell'in "1984"ü, Aldous Huxley'in "Cesur Yeni Dünya"sı gibi (tersten) kara ütopyalar da yazılmıştır. Bunları yalnızca sistemin içinde bulunduğu bunalımın insan bilincindeki yansı-

malan olarak ele almak, algımızı daraltmak olur. Huxley'in "Cesur Yeni Dünyası"nda topluluk, özdeşlik, denge ilkeleriyle örgütlenmiş bir dünya devleti anlatılır. Bu dünyada insanlar "İç Londra Kuluçkalama ve Koşullandırma Merkezi" gibi yerlerde; alfa, beta, gamma, delta ve epsilon türleri olarak belirlendikleri "Bokonovski", "Toplumsal yazgılaşma" süreçlerine tabi tutulur. "Kuluçkalama ve koşullandırma müdürleri" iş başındadır.²⁵³

Huxley'in Cesur Yeni Dünyasına benzer bir ütopya içinde yaşadığımız dünyada sahneye konmuş ve gerçekleşmeye doğru gidiyor. Sanayi devrimiyle belirginleşen süreç, "ilerleme", "doğanın tahakküm altına alınmasının insanı özgürleştireceği" gibi doktrinlerle, hem emek hem de sermaye cephelelerinde kabul gören "bilimsel-teknolojik devrim", "bilgi çağı" kavrayışlarıyla güçlenerek derinleşiyor. Gen mühendisliği, insan mühendisliği gibi mesleklerden söz ediliyor artık. Cesur Yeni Dünyadaki "soma" ya karşılık her türlü sıkıntıya deva "prozac" hapları "uygar insan" için kullanımda. Psikologlar şirketlerde insan kaynakları uzmanlığına soyunuyor. Dünyanın çürütülmesine karşı, kendini yeniden tanımlayacak, boyutlarını yeniden belirleyecek, insan öznelliğinin başat olduğu organik özgür bir toplumu yaratacak bir ütopyaya ihtiyacımız var.²⁵⁴

İnsanlığın eşitlikçi-özgürlük ütopyası ile taçlandırdığı hayal gücünü "İktidara"; ya da yaşamı insanın hayal gücünün ötesine taşımalıyız... Yoksa barbarlık eşikte...

III.2.3.1-) ÇÜNKÜ...

*"Hepimiz, her şeyden, herkese karşı sorumluyuz."*²⁵⁵

"Küresel ısınma ile birlikte deniz yüzeyindeki yükselme, önümüzdeki yüzyılın sonuna değin 65-100 cm'ye ulaşabilecektir."²⁵⁶

"Son yüzyıl boyunca ortalama deniz yüzeyi eskiye oranla 12 cm kadar yükselmiştir. Büyük Sahra çölü, sınır tanımadan on üç Afrika ülkesinde birden güneye doğru ilerlemektedir."²⁵⁷

"Son yüz elli yılda dünyanın atmosferinde CO2 oranı yüzde 25 arttı. En sıcak 8 yıl, son on yılda gerçekleşti... Dünyanın enerji tüketimi her on yılda bir kat artmaktadır... Dünyanın ısınmasına neden olan CO2'nin beşte biri arabalarda tüketilen petrolden oluşuyor."²⁵⁸

'Antarktik buz tabakasından 147 km. uzunluğunda, 48 km. geniş-

liğinde dev bir parçanın koparak yeni bir buzdağı oluşturduğu bildirildi.¹²⁵⁹ 1987'de kopan bir parçanın uzunluğu ise 200 km'den fazlaydı.

İngiliz ve İskoç bilim insanları, dünyanın akciğerleri diye bilinen Amazon ormanlarının küresel ısınma yüzünden 50 yıl içinde yok olacağını tahmin ediyor.¹²⁶⁰

'Dünyadaki tüm tropik ormanların yarısı, son iki yüz yılda yok olmuş... ABD'de çiftçiler şimdi, 1950'de kullandıkları böcek ilacının 10 kat fazlasını kullandıkları halde, tarım zararlılarına kaptırılan ürün 1945'de toplam ürünün yüzde 7'sinden, 1985'de yüzde 13'e çıkmış.¹²⁶¹

Milyonlarca yıldır üstünde yaşadığımız dünya hızla yok oluşa doğru gidiyor. Görülmedik boyutlarda kasırgalar, hortumlar, yağmur ve sel felaketleri, korkunç depremler dünyamızı sarsıyor. Buna karşın insan, bildiğini okumayı sürdürüyor. Tüm canlılar ve insan için yaşamsal önemdeki kaynaklar bir yandan savurganca tüketilirken, bir yandan da kirletilip kullanılmaz duruma getirilmekte. Sudan havaya, petrolden demire, kömüre birçok temel gereksinim maddesine yüz yıl, elli yıl, otuz yıl gibi ömür biçilmekte. (...)

Dünya, dünyadan yana, insandan yana olanların elinde değil; kötülerin elinde. (...) İnsan, günümüz egemen güçleri ya da 'tanrılarınca', Olympos'da oturan tanrıların tanrısı Zeus'un Sisyphos'a²⁶² yaptığı gibi, amansız bir kısır döngü içine sokulmuştur. Sisyphos'un, kayayı tepeye çıkaramayacağı ve bunu bildiği söylenir. Bu nedenle ondaki uğraşın anlamsızlığından söz edilir. Oysa ondaki bitip tükenmez direnç, kayanın hiçbir zaman tepeye çıkmayacağı sanısıyla bağdaşmaz. Bu direncin kaynağında anlamsızlık değil, umut vardır.

III.2.3.1.1-) "BİLGİ ÇAĞI" NDA BİLGİSİZ İNSAN!

Egemen güçler, egemenliklerini sarsacak her türlü bilgiyi insandan gizlemekte ve çarpıtarak vermektedirler. İnsan yalanlar okyanusunun ortasına doğru kulaç atarken karaya yaklaştığını sanmaktadır. XVII. yüzyıl İngiltere'sinin filozoflarından Thomas Hobbes (1588-1679); 'Bir üçgenin açılarının toplamı iki dik açıya eşittir tümcesi, ticaret erbabının çıkarlarına ters düşseydi tüm geometri kitaplarını o anda yaktınrlardı,²⁶³ demektedir. Sözde 'bilgi çağı'nda insan, kendisi üstüne, dünya üstüne en temel bilgilerden yoksun bırakılmakta, kafasının içine durmaksızın doldurulan önyargılarla da,

düşünme yeteneği ortadan kaldırılmaktadır. ABD'de Federal Yüksek Mahkeme yargıçlarından William O. Douglas, 'Bireye karşı birleşmiş bulunan güçler şimdiye kadar hiç böylesine kudretli olmamıştı,'²⁶⁴ demektedir.

Batı dünyasının bir parçası olarak bizim de içinde bulunduğumuz ekonomik, toplumsal ve siyasi sistemin tanımlaması sözlüklerimizde kısaca şöyle yapılıyor: 'Kapitalizm/anamalcılık-bireylerin elindeki büyük anamalin serbestçe iş görmesine veya siyasi rol oynamasına yol açan tutum.'²⁶⁵ Meydan Larousse'un tanımlaması ise kısaca şöyle: 'Üretim araçlarının büyük ölçüde gelişmesiyle ve onlara sahip olmayan emekçiler tarafından kullanılmasıyla belirgin bir insan toplumunun hukuki yapısı.'

Bu kuru tanımlamalar, içinde yaşadığımız dünya hakkında ne anlatır bize? Hiçbir şey. Bu kavram, kısaca 'üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı ekonomik, toplumsal ve siyasi düzen' diye de tanımlanabilir. Ama 'bilgi çağı'nda bilgisiz bırakılan insana bu tanımlama da bir şey vermez. Oysa İngiliz kaynaklı şu madenci fıkrası kapitalizmi tüm çıplaklığıyla gözler önüne serer: 'Anne üşüyorum. Sobayı yakamaz mısın? -Kömürümüz yok! -Neden? -Çünkü paramız yok. -Neden? -Çünkü baban işini yitirdi. -Neden? -Çünkü fazla kömür var!'²⁶⁶

Fazla kömür üretimi, yani fazla 'çalışma'(!) nedeniyle piyasa 'doymuş', maden sahibi de üretimi durdurup işçileri işten çıkarmıştır. Piyasadaki kömür tüketilene değin madencimiz -milyonlarcası gibi- işsizdir artık. Kapitalizmi bundan daha iyi ne anlatabilir?

Ama bunlar okullarda okutulmaz, TV'lerde, gazetelerde sözü edilmez, bu nedenle de kimse bilmez. Bilenlerse olağan karşılayacak denli 'eğitilmişlerdir'. Oysa dünyayı sarsan ekonomik bunalımların temel nedeni işte bu 'üretim fazlalığı'dır. Bunu halktan kimler bilir? İnsanın her şeyi üretip ambarları doldurduktan sonra aç kaldığını kimler bilir? Düzenin yeniden işler duruma gelebilmesi için besin maddelerinin yakıldığını, imha edildiğini kimler bilir? Yeryüzünde bu korkunç gelişkinin, tüm canlılar içinde yalnızca insana özgü olduğunu kimler bilir? Hepsinden kötüsü, insanın, tüm bu gerçekleri duysa da önemsemeyecek denli duyarsızlaşır labildiğini kimler bilir?

Amerikalı ünlü romancı Upton Sinclair, Şikago Mezbahaları adlı yapıtında XX. yüzyılın başlarında dev adımlarla büyüyen Amerikan

kapitalizmini ve onun toplumunu anlatır. Roman kahramanı, Jurgis işsiz ve aç gezerken küçük bir çiftliğe uğrar ve orada parasıyla kamını doyurur. Çiftçi, sağlıklı Jurgis'e iş teklif eder: 'İyi para veririm... Yemek içmek benden, günde bir dolar'. Jurgis'in 'kışın da yaz gibi mi?' sorusuna Çiftçi 'hayır' der, 'kasımdan sonra tutamam'. Buna Jurgis'in verdiği karşılık insanın kanını dondurur: 'Beygirini bütün yaz çalıştırdıktan sonra, kışın, karın ortasına mı salarsın?'²⁶⁷

İnsanla birlikte yaz boyunca çalıştırılan atlar ve eşekler kış gelince karın ortasına açlığa terkedilmez; yalnızca 'insan' terkedilir. Çünkü insanın değeri ahırdaki attan sonra gelmektedir. Karıncaların kurduğu düzen, insanın kurduğu ekonomik ve toplumsal düzenden daha insancadır.

III.2.3.1.3-) AKILLI İNSAN'DAN TÜKETEN İNSAN'A

En az üç milyon yıllık bir evrim sürecinden yetkinleşerek gelen insan; Homo Habilis (Yetenekli insan), Homo Erectus (Dik yürüyen insan), Homo Faber (Alet kullanan, yapan insan), Homo Neanderthalensis (Neandertal insan) adı verilen aşamalardan geçerek Homo Sapiens (Akıllı insan) aşamasına ulaşmıştır. Ancak kapitalizm koşullarında tüketim aracına dönüştürülen insana en uygun sıfat ise Homo Consumens (Tüketen insan) olmaktadır.

Harvard Üniversitesi beslenme uzmanları 1980 yılında '210 milyon Amerikalıyı besleyen aynı miktardaki besin maddesi, ortalama Çin diyetinde 1.5 milyar Çinliyi besler' demektedirler. (Bu ülkelerin 1998 nüfusları; ABD 273 milyon ve Çin 1 milyar 255 milyondur). Bu demektir ki, bir Amerikalı bir Çinliden yedi kat fazla besin tüketmektedir. Batı insanı açısından hiç de övünülecek bir durum değildir bu.

İşlerin köleler tarafından yapıldığı eski Roma'da ziyafetten ziyafette koşup oburca tıkanan köle sahibi yöneticilerin, bir sonraki ziyafette yine tıkinabilmek için boğazlarından horoz tüyü sokup kustukları söylenir. Eski devirlerde bu oburluk yalnızca varsıllar için geçerliymiş, günümüz Batı dünyasında ise bir işi ve geliri olan herkesi kapsamaktadır. Birleşmiş Milletlerce yayımlanan bir raporda, ABD, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde doğan bir çocuğun, yaşamı boyunca, geri bırakılmış ülkelerde doğan 50 çocuk kadar tüketimde bulunacağı ve çevreyi kirleteceği belirtilmektedir.

Etten balığa, tahıldan süte peynire değin yeryüzünde üretilen besin maddeleri tüm insanlığa bol bol yetecek miktardadır. Örneğin 1991 yılında dünya tahıl üretimi 1 milyar 865 milyon tondur. Emperyalist zincirin önemli halkalarından biri olan Dünya Bankası bile bir raporunda şu gerçeği vurgulamaktadır: 'Dünya tahıl üretimi tek başına, her erkek, kadın, ve çocuğa günde 3000 kalori ve 65 gram proteinlik bir gıda sağlamaya yetebilir, ki bu da gereksinilenden oldukça fazladır.²⁷³ Oysa dünya nüfusunun, dörtte birinden daha azını oluşturan varsıl ülkeler, dünya tahıl üretiminin yansını tüketmektedirler. İnsanların hemen hiç ekmek yemediği Batılı ülkelerde 'tüketilen tahılın yansı hayvanlar tarafından tüketilmektedir. Zengin ülkelerin hayvanları, dünya tahıl üretiminin üçte birini, yani iki milyar Üçüncü Dünya insanının tüketeyeceği miktar²⁷⁴ tüketmektedir.

Milliyet, din, vatan, dındaş, soydaş vb gibi kavramları okşamaktan hoşlananlar, aynı zamanda bu 'değerleri' en çok çığneyenler olmaktadırlar. 20.yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan insanlar açlık ve kıtlık çekerken, ülkede üretilen buğday gemilerle kapitalist Avrupa'ya taşınyordu. 1911'de Çarlık Rusya'sında nüfusun 1/5'i olan 30 milyon insan açlıkla boğuşurken Rusya Batı'ya 13.5 milyon ton buğday satıyordu. '1896'dan 1900'e değin Hint İmparatorluğu'nda kıtlık vardı, yüz milyonlarca insan açtı ve İngiliz gemileri Karaçi'den, öbür Hind limanlarından has buğday yükleyip İngiltere'ye taşıyorlardı. Biz de 1930-1939 arası Çin Hind'i'nden pirinç yükleyip Fransa'ya getiriyor yem olarak hayvanlara yediriyorduk.²⁷⁵

Rene Dumont, 1971 yılında tüm dünyada 69 milyon ton balık tutulduğunu, bunun o zamanki 3.6 milyar insana bölüştürüldüğünde kişi başına 19 kg balık düşmesi gerektiğini belirtmektedir. Balık tüketimindeki bu rakama, üç yanı denizlerle çevrili ülkemizin sahil kentlerinde bile ulaşılamamaktadır. Tahıldan sonra balık, süt ve süt ürünleri de aynı yolun yolcusu olmuştur. Sanayileşmiş ülkeler kendi ürettikleri et, süt, süttozu, tereyağ vb. gibi temel besin maddelerini tüketmeyip hayvanlara vermektedirler. Batı'da balık da hayvanların yiyecekleri arasına girmiştir. Fabrikalarda toz haline getirilip çeşitli tahıl unlarıyla karıştırılarak oluşturulan 'balık unununun hemen hemen tümü... süt ineklerine, domuzlara, kasaplık sığırlara²⁷⁶ yedirilmektedir.

Kapitalizm koşullarında önce insan sonra da hayvan doğadan

kopanmış, doğal yaşam ait üst edilmiştir. Besi hayvanları, güneşi, toprağı, otu tanımamakta, hatta yürümeyi bilmemektedirler. Tahılın, bakliyatın, balık ununun en kısa yoldan ete dönüştürüldüğü besicilikte 'hayvanlar ayaklarını asla toprağı basmazlar, gün ışığı görmeyenler, klima aygıtının verdiği havayla nefes alırlar ve yerleştirildikleri mekanın darlığı içinde eksiksiz bir hareketsizliğe mahkûmdurlar. İçgüdüleri içinde rahatsız, yağlı ve kansız bu hayvanları hayatta tutmak için sakinleştirici ve uyuşturucu müdahalesi zorunlu hale gelir.¹²⁷⁷

Çayırılar terkedilmiştir. 'Büyükbaş hayvanlar ve kümes hayvanları, otu, toprağı, güneşi bilmemekte, tahıl, kemik unu, balık unu ve süttozu ile beslenmektedirler. Toprağı kimyasal gübre verilirken', binlerce çiftlikte biriken tonlarca sidik ve gübre, pislik dağları oluşturmakta, akarsulara atılıp kirliliğı hızlandırmakta, doğadaki dönüşüm yok olmaktadır. Genel olarak hepçil olan insanın emperyalist ülkelerde yaşayanları etçile, yoksul ülkelerdekileriye otçula yönelirken, emperyalist ülkelerdeki otçul hayvanlar ise etçil olmaya yönlendirilmişlerdir.

Andre Gorz'a göre Normandiya'daki bir domuz veya bir inek, Parisli bir kedi veya köpek, Üçüncü Dünya'nın topraksız köylülerinden daha yüksek bir alım gücüne sahiptir. Bizim ineklerimiz için soya yetiştirmek, örneğin, Brezilyalı büyük toprak sahiplerine, ülkesindeki fakir kitleler için kara fasulye yetiştirmekten çok daha fazla kazanç getirmektedir.¹²⁷⁸

Antony Smith, her gün yeterli besin alan bir insanın sabah kahvaltısında fazladan bir muz, öğle yemeğinde fazladan bir dilim ekmek ve bir şişe bira, akşam üstü yemekten önce bir limonata ile 60 gramlık bir kek, üstüne de biraz çikolata yemesi durumunda, fazladan aldığı bu besinlerin, vücuda günde fazladan 600 kalori katacağını, bir haftada vücudunda yarım kilo yağ birikeceğini, yarım kilo yağı eritmek için de 60 km. yol yürümesi gerektiğini yazar.¹²⁷⁹ Oysa Batı'da, özellikle kentlerde insan, yürümeyi neredeyse unutmıştır.

Tüketimi en üst düzeylere çıktığı Batı ülkelerinde şişmanlık sorunu toplumun çok büyük bir bölümünün temel sorunudur. Özellikle ABD'de aşırı şişmanlıktan ötürü yerinden güçlükle kımıldayan insanların sayısı hızla artmaktadır. Amerikan sanayii, şişmanlatmayan, vücuda 'hiçbir' yararı olmayan düşük kalorili ve pahalı besinler, ilaç şirketleri de sözde şişmanlığı önleyen ilaçlar üretmektedir. TV, radyo,

gazete ve dergiler de, yer ve zamanlarının önemli bölümünü beslenme ve daha çok da 'fazla kilolan atma'ya ayırmaktadırlar.

1998 Eylül'ü başında Paris'te toplanan Uluslararası Şişmanlık Kongresi'nin bildirdiğine göre Amerika, Avrupa ve Avustralya'da şişmanların oranı, geçen on yıl içinde yüzde 10 ile 40 arasında arttı. Son yirmi yılda şişmanların sayısının ikiye katlandığı İngiltere'de ise erkeklerin yüzde 15'i, kadınların yüzde 16'sı şişman. Dünya Sağlık Örgütü ise, 2005 yılında ABD'de 26 milyon yetişkinin şişman olacağı, var olan eğilim devam ederse 35 yıl sonra Amerikalıların tümünün şişmanlar kategorisine gireceğini bildirdi.²⁸⁰

Reklamlarla özendirilerek şekerleme, çikolata, gofret, dondurma gibi şekerli besinlerden sürekli tüketmesi sağlanan Batılı ülkelerin çocuklarının dişlerindeki çürük oranı, bu tür besinleri bulamayan geri bıraktılmış ülkelerin yoksul çocuklarının dişlerindeki çürüklerden fazladır. Temel besin maddelerinin karneyle verildiği ve şekerli besin maddelerinin üretilmediği II. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere'de çocukların çürük diş oranlarında büyük azalma olduğu gözlenmiştir.

1.5-2 milyon yıl önceki Paleolitik Devir insanına ait taşların ağızlarında yüzde 1 oranında çürük diş görülmüştür. Çürüme oranı 'uygarlık' ile birlikte günümüze yaklaştıkça artmaktadır. Fransa ve Belçika'da incelenen Taş ve Demir Devri'ne ait 12.000 dişin yüzde 8'inin çürük olduğu görülmüştür. Ortaçağ da, ölümden önce dişleri dörtte birinin döküldüğü, geri kalanların yüzde 18'inin de çürük olduğu açıklanmıştır.²⁸¹ Günümüz İngiltere'sinde ise 'beş yaşındaki çocukların yüzde 84'ünün en az bir çürük dişi vardır. On üç yaş ele alındığında, dişlerin üçte birinin bozuk olduğu görülür. İngiltere'de yılda 5.000'e yakın yirmi yaşından küçük genç takma diş kullanmaya başlanmakta... Her yıl sadece beş ile on yedi yaşları arasındaki okul çocuklarının 9.500.000 dişi doldurulmakta ve 1.500.000 kalıcı dişi çekilmektedir... Amerika Sağlık Bakanlığı'na göre Amerikalı çocukların yüzde 97'sinin dişlerinde çürükler vardır. Liseye geldiklerinde 11 tane dişleri ya çürüktür, ya da çekilmiştir.²⁸²

Toprağın altında milyonlarca yıl kalabilen dişlerin, insanın ağızda ve o sağken çürüyüp dökülmesi, kapitalizmin insana armağanı 'tüketim uygarlığı'nın sonucudur.

III.2.3.1.4-) "OTOMOBİL UYGARLIĞI"

Kapitalizmin insan ve doğayı en fazla sömürdüğü alanlardan biri de özel araba savurganlığıdır. Otomobilin icadı kapitalist sömürüyü doruğa çıkarmıştır. 1990 yılında yüzde 80'i Amerika, Avrupa ve Japonya'da olmak üzere dünyada yaklaşık 450 milyon taşıt bulunmaktadır. ABD ve Kanada'da 1,5 kişiye 1 (1970'de bu oran 2 kişiye 1 idi), Fransa ve Almanya'da 2 kişiye 1 ve Japonya'da 2.2 kişiye 1 araba düşmektedir. 1999 verilerine göre Avrupa'da nüfusun yüzde 73'ünün ise en az 1 arabası vardır.

Emperyalizmin bir numaralı devi (kuruluşu 1908) General Motors, ABD'de üretilen tüm motorlu taşıtların yansını üretmektedir. Yıllık satış kazancı 133 milyar dolar, Tanzanya, Etiyopya, Nepal, Bangladeş, Zaire, Uganda, Nijerya, Kenya ve Pakistan'ın toplam GSMH'sinden fazladır. Yani General Motors tek başına, söz konusu ülkelerde yaşayan 500 milyon insanda çok daha fazla para kazanmaktadır. En büyük 10 şirket, 100 küçük ülkeden daha çok ciro yapıyor. Shell ve Exxon petrol şirketlerinin dünya cirosunu geçebilen ülke sayısı 27'dir.¹²⁸³ 1903'te kurulan Ford ise daha 1919'da yılda bir milyon otomobil üretiyordu.

Özel otomobil sayısının çokluğuyla övünen Batılı ülkelerde yoğun kent içi trafiğinin akış hızı, trafik ışıklarındaki bekleme süreleri de hesaplandığında oldukça düşüktür. 19. yüzyılın başında kent merkezlerinde iki atlı arabayla saatte yirmi kilometre hız yapabiliyorduk. Bugün de altımızdaki yüzlerce beygirlik otomobillerle yoğun kent trafiğinde saatte ancak yirmi kilometre hız yapabiliyoruz.¹²⁸⁴ Claude Julien'in verilerine göre Paris'te otobüsler 1952'de saatte ortalama 14 km hızla yol alıyordu. 1970'te ise yalnızca 8 km. ... işe gidiş dönüş saatlerinde Marsilya'da ortalama hız saatte 5 km., Lyon ve Strasbourg da ise bundan da düşüktür.¹²⁸⁵ 1980'li yılların NewYork'-unun Manhattan bölgesinde trafiğin akış hızı, yaya yürüyen ortalama bir insanın yürüyüş hızına eşittir. Çünkü bu dev kentte trafiğe kayıtlı bir milyondan fazla araç vardır. Bu sayının bugün ikiye katlandığı söylenebilir. Trafik kazalarında ise ABD'de yılda ortalama 50.000, İngiltere'de 7.000, ülkemizde 6.000-7.000 (100.000'de yaralı) arasında insan yaşamını yitirmektedir.

Tüm petrolün yüzde 56'sının otomobillerde tüketildiği, hava kirliliğinin yüzde 60'ının, kent gürültüsünün yüzde 85'inin yine otomobillerden geldiği ABD'de, ülke topraklarının yüzde 1'ini kapladığı bil-

dirilen geniş otoyolları, yalnızca otomobil kullanmak için yola çıkmış hız tutkunları, ya da bulunduğu yerden yüzlerce kilometre uzağa amaçsız gidip gelen milyonlarca Amerikalı doldurmaktadır. 1970'li yıllarda Avrupa'da kişi başına yılda 500 kg petrol tüketilirken, ABD'de bu miktar 2500 kilogramı bulmaktaydı. Amerikalılar gidecekleri her yere kamyon gibi güçlü ve büyük arabalarıyla tek başlarına gitmektedirler.²⁸⁶

Bu 'zevk', insanlığa oldukça pahalıya mal olurken doğanın sınırlı kaynaklarını da tüketmekte, dünyamızı ise yaşanmaz ölçüde kirletmektedir. Otomobil öncesi tüm dünyada 1870'de 500 bin ton çelik dökülürken, 1900'de 28 milyon ton çelik dökülüyordu, yani 56 kat fazla. 1946'da 112 mt'ye (milyon ton) çıkmış olan çelik üretimi 1959'da 300 mt, 1968'de 500 mt, 1970'de 600 mt, 1980'de ise 770 mt olmuştur. Demir üretimi ise 1937'de 98 mt, 1946'da 76 mt, 1950'de 93 mt, 1980'de 477 mt ve 1990'da 1 milyar tondur.²⁸⁷ Petrol üretimi 1870'de 800 bin ton iken 1900'de 25 kat artarak 20 milyon tona çıkmış, 1929'da 205 mt, 1938'de 282 mt,²⁸⁸ 1978'de 3.094 milyar ton ve 1991'de 3.151 milyar ton olmuştur. 1992'deki hesaplamalara göre tüm dünyadaki petrol rezervleri ise yalnızca 135 milyar tondur.²⁸⁹ Çok yakın bir gelecekte insan aydınlanma ya da ısınma için bile enerji kaynağı bulamayacaktır.

Dünyadaki tüm varlıklar (zenginlikler) belli ellerde toplanırken, 'büyük insanlık' günden gün yoksullaşmaktadır. Yapılan araştırmalar 'dünyayı en zengin 358 kişinin sahip olduğu servetin, dünya nüfusunun yüzde 45'ini oluşturan 2.5 milyar yoksun un servetine eşit hale geldiğini ortaya koydu. Dünyanın en yoksul kesimini oluşturan yüzde 20'lik dilimin toplam gelir içindeki payının, 30 yıllık süre içinde yüzde 2.3'den yüzde 1.4'e gerilediğini ve en zengin yüzde 20'nin payının yine aynı dönemde yüzde 70'den yüzde 85'e yükseldiğini²⁹⁰ göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNİCEF) Direktörü James Grant'a göre 'Her gün 35 bin çocuk malnütrisyon (kötü beslenme) ve hastalıklar yüzünden²⁹¹ ölmektedir. UNICEF'in Dünya Çocuklarının Durumu 1993 raporuna göre dünyada her yıl 13 milyon çocuk ölümünün yüzde 60'ına zatürree, ishal ve kızamık gibi sağaltılabilir hastalıklar neden olmaktadır. Yine aynı raporda '1 milyon çocuğu körlük ve ölümle tehdit eden A vitamini eksikliğinin,

çocuk başına yılda 10 sentlik bir maliyet karşılığında giderilebileceği... Zihinsel geriliğin tek başına en önemli nedeni durumundaki bu yetersizliğin de 100 milyon dolarlık harcama ile yok edilebileceği... 100 milyon doların iki adet savaş uçağının maliyetinden daha az olduğu,²⁹² belirtilmektedir. (...)

Aslan Başer Kafaoğlu, 'Kapitalizm bitmiştir,'²⁹³ demektedir. İnsanların çalışarak ambarları, vitrinleri her türlü malla en çok doldurdıkları anda aç ve açıkta kaldıkları kapitalizm gerçekten bitmiştir. Yalnızca bu korkunç çelişki bile tek başına kapitalizmi insanlık önünde mahkûm etmeye yeter. Ülkenin bir bölümü yandığında, yıkıldığında, toplumu bir salgın hastalık sardığında bir bölümü insan ellerini ovuşturuyorsa ve bu felaketler onlara çıkar sağlıyorsa kapitalizm bitmiş demektir. Bilimsel, teknik, tıbbi tüm gelişmelere karşın Batı ülkelerinde '1900 yılında kanser, bütün ölüm nedenlerinin yüzde 4'ünü, 65 yıl sonra ise yüzde 19.6'sini meydana getirmiş, kalp hastalıkları yüzde 12.8'den yüzde 20.7'ye çıkmış, ve merkez sinir sistemini etkileyen damar sakatlıklarının yol açtığı inme de yüzde 7'den yüzde 14.2'ye²⁹⁴ yükselmişse, kapitalizm bitmiş demektir."²⁹⁵

Tükenen kapitalizmin soykütüğünde Aydınlanma düşüncesi (ve Fransız Burjuva Devrimi davranışı) ile tarihin sahnesine çıkan burjuva ilerlemeciliğinin kapitalist modernizasyonunun kayıtlı olduğu bir an dahi unutulmamalıdır.

Pekiyi; ya bunların yol açtığı sonuçlar mı?

III.2.3.2-) BURJUVA "İLERLEMECİLİĞİ" NİN SONUÇLARI

*"Bana doğru gelen hiçbir şey yoktur ki yanlış gibi de gelmesin."*²⁹⁶

Lao Tse'yi dinleyelim: "İzi sürülebilir yol, yol değildir; telaffuz edilebilir isim, isim değildir..."

Guenon'u dinleyelim: "Modern dünyanın en büyük ideali, kas gücünü olağanüstü geliştirmiş bir hayvan-insan'dır..." "Homo homini lupus/İnsan insanın kurdudur" artık!

B. Shaw'ı dinleyelim: "Yabani, çamurdan, taştan ve tahtadan putlara tapıyordu, modern insan etten, kandan, kağıttan putlara..."

L. Tolstoy'u dinleyelim: "Mahkûmlara gardiyanlarını seçme hakkını vermek, onları özgürlüğe kavuşturmak mıdır?" "Felix Culpa/Mutlu

Suç" denilen durum bu olsa gerek...

A. Schweitzer'i dinleyelim: "Dünyayı olduğu gibi ele alacak olursak, onu insanlığın amaç ve çabalarını anlamlı olarak gösteren bir yorumla açıklamamız mümkün değildir..."

J. Tardieu'yi dinleyelim: "İnsan, öteki insanlar ve eşyanın saldırısı ile -karşı karşıyadır. Çevresindeki karanlık gecede ki sını çözememenin endişesine, korkusuna düşmüştür. Kaderi ne razı olmuş beklemektedir..."

Bacon'ı dinleyelim: "Bugün doğaya sırf düşüncemizde egemen oluyor ve bu düşüncenin baskısına boyun eğiyoruz; üstelik bu düşünce tarafından kendimizde, doğaya pratikte egemen oluyormuş sanısının uyandırılmasına da göz yumuyoruz..."²⁹⁷

Umberto Eco'yu dinleyelim: "Önümüzde hiç birimizin düzenlemeye gücünün yetmeyeceği son derece güçlü bir araç durmaktadır... Güçlü, karmaşık yapılan ve işleyiş mekanizmaları bulunan enformasyon araçlarıyla karşı karşıyayız bugün. Bu araçlarla karşılaşma noktasında, CBS televizyonunun başındaki adamdan ABD başkanına, Felsefeci Heidegger'den Nil deltasında yaşayan fakir köylüye kadar hepimiz proletaryayı oynuyoruz..."

Garaudy'i dinleyelim: "Çıkmazda olan bir uygarlık. Makinelere geçilmeyen bir dünya. Şimdiye dek eş benzeri görülmemiş başarılar; atomun derinliklerine inme, aya ayak basma, bilgisayar ve genlerle dilediği gibi oynayabilme başarıları... Nasıl öleceğimizi gözünüzde canlandırmak için geniş bir hayal gücüne gerek yok. Çağımızdaki rotadan sapmaları noktalı çizgiler halinde uzatırmak yeterli..."

M. Horkheimer'ı dinleyelim: "Göge baktıktan sonra, babasına 'Baba, ay neyin reklamı acaba?' diye soran çocuk, biçimsel akıl çağında insanla doğa ilişkisinin düştüğü durumun tipik bir göstergesidir. Bir yanda, doğa her türlü içsel değer ya da anlamdan arındırılmış, öte yanda insanın da varlığının sürdürmekten başka amacı kalmamıştır. Elinin değdiği her şeyi bu amaca hizmet eden bir araca dönüştürmeye çalışmaktadır. Pragmatik ilişkilere sığındığı sezilen her şeye kuşkuyla bakılmaktadır..."

R. Bahro'yu dinleyelim: "Dev sanayi aygıtının yalnızca Pentagon'da değil, beton peteklerinde, laboratuvarlarında, işletmelerinde, bürokrasilerinde ve bankalarında, bir İspanyol sömürgeci fatihin kararmış yüreğine sahip yeterince çok insanı var. Dev sanayi

aygıtının mürettebatının üçte biri hile, işlerini rahatsız edilmeksizin şimdiye kadar sürdürdükleri gibi sürdürmeye devam edecek olurlarsa, diğer insanlar ne yaparsa yapsın, çöküş kesindir..."

T. Carlyle'yi dinleyelim: "Bir zamanlar uyum içerisinde işbirliği eden kurumlar, toplumsal düzenler, bireysel kafalar, şimdi şaşkın bir çatışma içinde yuvarlanıyor, eziliyor. Kaçınılmaz olarak böyle oluyor. Çünkü bu, en sonunda kendini göstermiş olan bir 'dünya yanışı'nın çöküşüdür..."

A. Tarkovski'yi dinleyelim: "Çağımızın en üzücü özelliği, sıradan insanın bugün, güzeli ve geçici olmayanı yansıtmakla ilgili olan her şeyden koparılmış olmasıdır. Tüketicilere göre biçilmiş günümüz kitle kültürü ruhları sakatlıyor; insanın kendi varlığıyla ilgili en temel soruların sormasını, bir ruhsal varlık olarak kendisinin bilincine varmasını giderek artan bir şekilde engelliyor..."

E. Fromm'u dinleyelim: "İlginç olan, bunca büyük bir tehlikenin çanlarının çalmasına rağmen bugüne dek, gelmekte olan sevimsiz kadere karşı hiçbir ciddi önlemin alınmamış olmasıdır. Varlığı tehlikeye düşmüş bir bireyin, buna karşı hiçbir tepki göstermemesi deliliğin işareti sayılır..."

"Akıl Tutulması"ndaki Horkheimer'i dinleyelim: "Bunu kendisi bilinçsizce yaşamaktadır zaten..."

III.2.3.3-) GÖRMEK GEREK...

*"Hayat bir tercih değildir. Bir şey olur ya da olmaz. Birçok tercih sizi seçer."*²⁹⁹

Aydınlanma düşüncesi (ve Fransız Burjuva Devrimi davranışı) ile tarihin sahnesine çıkan "Kapitalizm kendine özgü bir dünya görüşü geliştirmeye başlaması ile birlikte, doğa ve insan ilişkisi, bir çatışma olarak tanımlandı. İnsanlığın en yüksek hedefinin doğaya egemen olmak olduğu söylendi. Bu egemenlik 'doğadan yararlanmak' olarak büyütüldü. İnsan, yalnızca doğaya değil, kendi toplumsal süreçlerine de egemen olabileceğini düşünmeye başladı. Doğaya egemen olmak için, teknolojik gelişmenin, sanayileşmenin, kentleşmenin, dağları yatarak makineler yapmanın, selleri engelleyecek yapılar geliştirilmesinin yeterli olacağına inanıldı. Bu faaliyetlerin nereye kadar egemenlik için yeterli olacağı ise, sürekli yanıtız bırakıldı.

'Dünya güneşin yardımıyla yaratıldı; olduğu gibi kalmalı... Toprak

yaratıldığında sınır çizgileri yoktu, onu bölmek ve yaralamak insanlara düşmez,' diyen Kızılderili Reisi Oturan Boğa'nın gözünde, 'Avrupalılar doğadaki her şeyden, ormanlardan, ormanlardaki kuşlardan, hayvanlardan, sudan, topraktan, havadan nefret ediyordu, işlerine gelmedi mi ırmakları ve dağları bile değiştirmeye hazırdılar.'

Amerika kıtasında C. Colomb'un 1492 macerasından sonra altın arayıcılarının, kürk tacirlerinin serüveni başladı. Bir halkın, Kızılderililerin yaşam hakkı ellerinden alındı. Toprakları işgal edildi, ormanlar yok edildi. Kendi topraklarında yaşayan bir halk katledildi. Bir halkın düşü öldü, güzel bir düşü. Sonra bir ulusun umudu kırılıp paramparça oldu.

Dünyadaki imparatorlukların tümü egemenliklerini askeri üstünlüklerle sağladı. Askeri üstünlükler de bilim ve teknolojik gelişmeleri gerekli kıldı. Maddi altyapısı ve olanakları gelişmiş ülkelerin dünyanın belirli bölgelerinde ya da tümünde egemenlik kurma eğilimleri bir yandan bilimsel teknik gelişmenin motor gücünü oluşturdu, bir yandan da savaşların, yıkımların, acıların nedeni oldu.

Motorun, elektriğin, telefonun insan yaşamını kolaylaştırması, öldürücü salgın hastalıkların yok edilmesi vb. olumlu gelişmeler yaşanırken, insanları tek tek öldürmeyi hedefleyen geleneksel silahlar, kitlesel imhayı amaçlayan kimyasal, biyolojik, nükleer silahlar insanlığa ve doğaya büyük kayıplar verdi.

Nükleerin, uzay teknolojisinin ve sanayinin, uçakların, füzelerin, uzay gemilerinin vb. gelişmesi de aynı şekilde dünyayı paylaşma, sömürme, askeri gücü artırma, egemenlik sağlama programının bir parçası oldu. Hiroşima, Nagazaki, Çernobil³⁰⁰ felaketleri bunun en çarpıcı örnekleridir. Atomu parçalarken insanlık, şimdiye kadar görüp geçirdiklerinin hepsinden daha güçlü yeni bir enerji elde etmede bilimsel devrim yaparken insanlığı ve doğayı yıkımın da silahını, atom bombasını yaratıyordu.

Antropologların keşiflerine göre, insanlık dünya üzerinde iki milyon yıldır yaşıyormuş. Acılarla, bitmek tükenmek bilmeyen savaşlar, ölümler ve bantla dolu iki milyon yıl. Doğa ile uyumlu bir hayat, insan soyunun ilk atalarına özgü bir düşünceydi. İnsan kendine henüz yabancılaşmamıştı.

İnsanın yarattığı dünya, hem kendisini, hem de üzerinde yaşadığı gezegeni değiştirdi. Kendi varlığını korumak ve geliştirmek için attığı

her adımda, dünyayı da değiştirdi. İnsan bununla kalmadı, kurduğu ilişkiler onun dūřüncesini de etkiledi. İnsan doğadan yerine yenisini koyamayacağı kaynakları almakla kalmadı, doğaya yok edemeyeceği zehirli maddeler de taşıdı. İnsan, kendisine, kendi emeğine yabancılaşıyordu.

İnsan, yer altında, kömür, akaryakıt ve doğal gaz halinde milyonlarca yılda depolanmış gün işiğini bulduğu her yeri köstebek yuvasına dönüştürdü. Sanayi atıkları, denizleri, gölleri, akarsuları, toprağı, yer altı sularını, havayı kirletti, ozon tabakası delindi, asit yağmurları ve ticari nedenlerle ormanlar hızla yok oldu, ekosistem bozuldu.

İnsan, kendisinin, doğanın bir parçası olduğunu unutmaya başlamıştı. Dünyayı yeniden paylaşmak için sınır tanımadı. Zaman ve mekan anlayışı temelinden değişiyordu. Dünyanın her yerinde milyonlarca insan, ata topraklarından sökülüp alındılar ve kültürel yaşam ortamlarından koparıldılar. Her yerde beton temeller uzanıyor, beton kuleler dikiliyor ve demir, çelik, alüminyum ve camdan yapıldı. Bu bir fizik ve kimya çağıydı.

Doęa hakkında uzun süredir sahip olduğumuz kanılar, kendi insan doğamız da için de, herhalde yeniden dūřünülecek. Çünkü, insanlık bugün, tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar riskler, endişeler ve korkularla karşı karşıya.

İnsanlığın yaşama ve çalışma biçimini, türdeşlerine ve dünyalarına bakış açılarını temelinden değiştiren, beş yüzyıla ve beş kıtaya yayılmış sanayi çağının sonuna yaklaşıyoruz. Bu, küçük bir azınlığı oluşturan bazıları için büyük bir bolluk, büyük bir çoğunluk içinse büyüyen yoksulluk çağıydı.

Dinozorlar çağı sırasında türlerin yaklaşık bin yılda bir oranında azalmaya başladığı tahmin edilmiştir. Sanayi çağının ilk aşamalarındaysa, türler ortalama on yılda bir oranında yok oluyorlardı. Bugün her saat üç türü yitirmekteyiz.

Dünyayı yeniden paylaşmak için sınır tanımayan, türdeşlerini kitlesel kıyım ve doğayı yıkıma uğratan insan, kendi serüveninin de sonuna yaklaşıyor. İnsanlığın bu yolculuğunda, sosyalist hareket, dūřünsel derinliklerine, farklılıklarına rağmen benzer yaklaşımlardan kendini kurtaramadı.

Toplumsal ve siyasal değişimlere yön vermiş, insanlığı tüke-

tim alışkanlıklarıyla buluşturan sanayi çağı bir gecede çökecek ya da bir insan ömrü süresinde ortadan kalkacak değildir, ama artık onun geleceği kalmamıştır.

Globalleşme, bu sona yaklaşım serüveninde, gezegenin geniş biyolojik kaynakları üzerinde eşi görülmemiş bir egemenlik kurmanın yolculuğu olarak, yerel zenginlik kaynaklarına ulaşmaya çabalyor.

Çokuluslu şirketler ve yeni dünya düzeninin yönetimleri, gezegenin kalan kaynakları üzerindeki egemenliklerini, soygun ve sömürünün sınır tanımazlığını ilan ve kabul ettirmeye ve bunu bitmiş bir süreç gibi algılanmasını sağlamaya çabalyorlar. İnsanlık serüveninin bu süreci yeni başlıyor. Belki iki milyon yıl daha sürecek bu serüvenin sonunda insanlık kendi yok oluşuna veya kurtuluşuna karar verecek.

'İnsan, biyolojik anayasası gereği, birbirini yok etmeye ya da kendi yarattığı insafsız bir yazgının kurbanı olmaya mahkûm edilmiş değildir. Bireylerde toplumsal bilinç tahribine neden olan sınırsız rekabeti, kapitalizmin en korkunç kötülüğü olarak görüyorum,' diyen Albert Einstein, bu kötülükleri saf dışı edecek yolu, üretimi toplumun ihtiyaçlarına göre düzenleyen planlı bir ekonominin, yapılacak işin ve bunu yapabilecek herkesin arasında eşit olarak dağıtacak ve her erkek, kadın ve çocuğun geçinmesini garanti edecek demokratik bir dengeyi kurmasında görmektedir.

İnsan, önce kendi toplumsal doğasını değiştirmeli... Doğanın, insanlar yararlı olsun diye yaratılmış olduğunu düşünmekten vazgeçmek gerekiyor... Bu duruma, Marx'ın 'Toplumun daha yüksek bir iktisadi biçimi açısından, tek tek bireylerce, yeryüzünün özel sahipliği, bir insanın ötekine özel sahipliği kadar saçma görünecektir. Bütün bir toplum, bir ulus bile, ya da hepsi bir arada var olan toplumların tümü birden bile yeryüzünün sahibi değildir. Bunlar onun yalnızca zilyetleri, yararlanma hakkı sahipleridir ve onu gelecek kuşaklara ilerlemiş bir durumda devretmeleri gerekir,' sözü denk düşüyor.³⁰¹

IV. KISIM: VE "POSTMODERN ZIRVA"...

"Kafalardaki kör karanlığı parçalamak,

atomu parçalamaktan daha da zordur."³⁰⁵

Madalyonun bir yüzü Avrupa-merkezcilik ise, diğer yüzü de ondan bağımsız olmayan oryantalist kurgulu (yer yer Karl R. Popper'e³⁰⁶ bile müracaat eden) idealist özellikleriyle postmodern³⁰⁷ zirvadır... Ve nihayetinde "Postmodernizm, gerçek/hayal; doğru/yanlış; bilgi/ideoloji; edebiyat/felsefe gibi ikilemleri aştığını vaaz ederek bir yanılısma ürettiyor."³⁰⁸

Avrupa-merkezli ve pozitivist abartılara karşı çıkarak, tıpkı Gilles Lipotevsky gibi, "Biz, şu anda 'postdeontik' bir dönemde yaşıyoruz; 'postdeontik' dönemde artık görevlerimiz yoktur."³⁰⁹ En yüksek emirler ve salt yükümler etik'te kaybolmuştur ve bu arayışın sonunda bireysel özgürlükler gerçekleşebilir,³¹⁰ diye haykıran postmodern zirva için artık bilimden iktisat, vd'lerine değin her şey "alt üst" olmuştur...

KLASİK BİLİM (NEWTONCU BİLİM) İLE YENİ BİLİMİN ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI³¹¹

NEWTONCU BİLİM

Düzen....
Kestirilebilir sonuçlar.
Bilimsel yasalar geçerli...
Mekanik bir evren...
Gelecek, kesinlikle geçmiş tarafından belirlenebilir...
Basit, doğrusal sistemler. Hesaplaması çok basit...
Düzenli hareket...
İndirgemeci yaklaşım...

YENİ BİLİM

Düzensizlik...
Bu yüzden deterministik...Kestirilemez sonuçlar. Bu yüzden olasılıksal...
Olasılıklar ve basit kurallar geçerli...
Düzensizliğin düzeni hakim...
Gelecek, geçmiş tarafından belirlenemez...
Karmaşık, doğrusal olmayan sistemler...
Düzensiz hareket...
Bütünsel, küresel yaklaşım...

ESKİ VE YENİ İKTİSAT ARASINDAKİ FARKLAR

ESKİ İKTİSAT

Azalan getiriler.
XIX. yüzyıl fiziğine dayalı (denge, istikrar, determinist dinamikler.)
İnsanlar özdeştir.
Her şey istikrar içinde olduğundan gerçek anlamda bir dinamik yok.
Ekonomi hep zamanın eşliğindedir.
Konuyu yapısal bakımdan basit görür.
İktisat fiziğe benzer.

YENİ İKTİSAT³¹²

Artan getiriler.

Biyolojiye dayalı (yapı, kalıp, kendi kendini örgütlenme, yaşam çevrimi.)

Bireysel yaşam üzerinde odaklanır; insanlar ayrı ve farklıdır.

İleriye atılır, yapılan sürekli oluşur, çöker ve değişir.

Konuyu karmaşık görür.

İktisat yüksek bir karmaşıklığın bilimidir.

"Amaçsızlık", "belirsizlik" söylemi ile bezenmiş ve "küçük güzeldir," diyen postmodern zirvanın "iddiaları" çok büyüktür... Ancak, boyunu ve çapını aşan "iddiaları"yla "Postmodernite, ne tarihsel bir dönem, ne de iyi tanımlanmış karakteristik özellikleri olan politik ya da kültürel bir eğilimdir. Tersine postmodernite; dış çizgilerini, moderniteyle ve moderniteye havale edilmiş sorunlarla problemi olanların, moderniteyi suçlamak isteyenlerin ve gerek modernitenin başarılarının ve gerekse çözümsüz açmazlarının bir dökümünü çıkaranların çizdiği, modernitenin daha geniş kapsamlı zaman ve mekânı içerisindeki bir özel zaman ve mekân olarak anlaşılabilir. (...) Temel politik ve kültürel açmazının göstergesi, kendini postmodern olarak adlandırdığı sürece, 'post' terimi ile adlandıran belirsizliktir."³¹³ Yani modernitenin "özeleştirisi" bile değildir... *Olsa olsa, başına topladığı cinleri dağıtamayan XX. yüzyıl sonu entelektüelinin "hüsran duygusu", "teslimiyeti"dir!*

Ardına sığındığı belirsizliklerle "akla", "bilime",³¹⁴ "ütopyalara", "modernizme" saldırı özelliği taşıyan postmodern zirva ile, "Modern projenin tamamlandığı veya skandalla sonuçlanarak yerini postmodern duruma bıraktığı iddiaları, Batılı entelektüel gündemi tika basa doldurmuş; insanlığın geleceği açısından verimsiz bir tartışma giderek hevesleri kıran ve tarafları yorgun düşüren bir hal almıştır."³¹⁵

Yol açtığı olumlu ve olumsuz yanlarıyla aklın egemenliğini devreye sokan Aydınlanma karşısında, "Aklın ortadan kaldırılması gereken düşman olduğunu söylemek muazzam ölçüde tehlikeliyse eğer, akla yönelik herhangi bir eleştirel sorgulamanın bizi irrasyonelliğe fırsatıp atacağını söylemek de en az öbürü kadar tehlikelidir,"³¹⁶ diyen Michel Foucault, Aydınlanmanın amacının sorgulama, akılı doğru olarak kullanma ve ilerleme, modernliğin amacının ise bilinçli ve estetik bir yaşamı gerçekleştirme olduğunu söyler. Michel Foucault'ya

göre modernlik amacı doğrultusunda yaşama biçimine dönüşen bir düşünce ve duygu tarzıdır. Aydınlanmada ise amaç modernlikte olduğu gibi varolana farklı bir şekil vermek veya olmayanı yaratmak değil, varolanı keşfetmek ve onu akıllıca eleştirerek³¹⁷ onun daha iyi ve akıllı biçimde kullanımını sağlamaktır.³¹⁸

XXI. yüzyıl açısından özel bir önemi olan postmodern zirva³¹⁹ Avrupa (Kuzey) eksenli yeni bir müdahalenin "YDD" patentli boyunduruğudur. Bu bağlamda, "YDD" saldırganlığının düşünce dünyasını biçimlendiren postmodern müdahale;³²⁰ bilim ve ütopya,³²¹ akıl ve tahayyül gücü, ilerleme ve kıyamet gibi kavramlar eksenindeki Aydınlanma³²² ve Marksizm karşıtı sözde tartışmalarıyla gündem maddemiz oldu (kılındı). "Marksizm'in artık bir imkân sunmadığını ileri süren postmodernist teori" hakkında Gülnur Savran şunları diyor: "Bütüncül teoriler karşısında perspektif çokluğunu, evrensellik karşısında yerellik ve tikelliği, hakikat karşısında yorumu ve görelliği, politika ve etik karşısında estetiği, ideoloji eleştirisi karşısında yapı-bozumunu, gerçeklik karşısında imgeleri, temsil karşısında benzetimi (simülasyon), zaman karşısında mekânı, çelişki karşısında farklılıkları, sınıf karşısında kimlikleri, gereklilik karşısında olumsuzluğu ve kaosu öne çıkararak, bilgiye, akılcılığa, kurtuluş söylemlerine kuşkuyla bakanların paylaştığı, estetize edilmiş bir ruh halidir"³²³; ya da üretim ve ekonominin sanallaştığı kapitalist çürüme ve yabancılaşma³²⁴ kesitinin doğrudan ürünüdür postmodernizm...

"Aydınlanma ve Marksizm'in öldüğü"; üretkenlerin üretim sürecinin efendisi olduğu; en geniş ekonomik, toplumsal ve siyasal demokrasiyi temel alan sosyalizmin; cinsiyetçi, etnik, siyasal sömürü ve baskılardan kurtulmuş bir eşitlik-özgürlük ütopyasının imkânsız olduğunu vaaz eden postmodern söylenceye göre, nihayetinde kapitalizmden başka alternatif kalmamıştır. İnsan(lık)a düşen "boş hayaller" in peşinden koşmak değil; "Bilimsel Teknolojik Devrim" in ya da "Bilgi Toplumu" nun³²⁵ sunduğu imkânlara yaslanarak "kapitalizmi ıslah" etmektir!

Çünkü Zbigniew Brzezinski'nin, "Deney-üstü hayaller, megamit'lerin (Marksizm gibi) çöküp, "Küçük inançların zaferi" ne³²⁶ yol açtığından söz ettiği XX. yüzyılın sonlarında "Siyasal haklar isteyen 'insan hakları', eşitlik isteyen 'yurttaşlık', kardeşlik isteyen 'kültürel haklar', demokrasi isteyen 'sivil toplum', devrim isteyen 'toplumsal

uzlaşma!"³²⁷ sunarak insan(lık)ı sürüleştiren "Cinnet" in ortasında-
dık... "YDD" mahreçli bu müdahalenin devreye soktuğu küresel
çürümeye de "postmodern durum" diyorlardı...

"Postmodernizm çağa ilişkin bir duyarlılık veya çağın değişen
koşullarının farkında, devingenliğe farklılığa açık bir bakış açıdır,"³²⁸
diyen söyleneceyi, Antik dönem felsefesinde; "Bizi ilgilendirmeyen"
şeylere karşı, "Kayıtsız" kalmak "Anın sunduğu fırsatları" görmekten
yana olan Stoacılar'ın,³²⁹ "Yaşamın güçlüklerini tutkularından arınarak,
kayıtsızlıkla aşma," önerilerinin güncelleştirilmesi; veya yaşamın (ne-
gatifinden) Hoca Nasreddin'leştirilmesi kapsamında irdeleyebiliriz...

Postmodemlerin atası sayılabilecek Nasreddin Hoca'nın gelinini
döven eşine de, dayak yiyen gelinine de, "Sen haklısın!" demesi üzeri-
ne; yanındaki arkadaşının, "Sen ne diyorsun yahu?!" tepkisine "Sen
de haklısın" deyişi misali, herkese "haklılık" dağıtan bir haksızlık kar-
maşasının egemen olduğu bu kesiti; altı üstü belli olmayan mer-
cimeğe benzetebiliriz...

İnsanlık(ın) mercimekleştirilerek, herşeyin belirsizleştirilip, eskinin
kutsandığı bu karmaşanın anlamını; Süleyman Demirel'in, "Ne yok?
Ne zamandan beri yok? Yok olan maddeyi bildirin, istediğiniz kadar
hemen göndereyim (1 Eylül 1977)." "Benzin var da biz mi içtik? (1
Şubat 1980)." "Dün dündü, bugün başka bir gün (15 Mart 1973)."
"Memleketin önü açıktır. Binaenaleyh önü açık değilse neyi açıktır
(1995)"³³⁰ türünden "seçme incileri"ndeki mantık(sızlık)la malüldür...

Ekonominin; "Türkiye'yi çok seviyor. En çok hamsi buğulama ve
kebab seviyor. Enflasyonu düşürmeye kararlı. 'Ben bu yola baş koy-
dum' diyor,"³³¹ diye sunulan IMF Türkiye Masası Şefi Carlo
Cottarelli'lere; "The Road to Serfdom/ Köleliğe Giden Yol"un yazarı,
"Planlı ekonomi ve sosyalizm düşmanı ve piyasa ekonomisinin ödün
vermez savunucusu" Friedrich August von Hayek ile "Piyasanın
kendi kendini tedavi edebileceğine inanan" Şikago Oğlanı Milton
Friedman'ın³³² düşünce(sizlik)lerine emanet edilerek, "son"un anlam-
sızlığına sarılmış "sonsuz anlamsızlığı"yla grotesk postmodemler için
sanattan, romana değin her şeyin bittiği, yalana³³³ ve korkunun ege-
menliğine yaslanmış³³⁴ bir gölge oyunu oynanmaktadır!³³⁵ Malum ya
artık "Tarihin Sonu" gelmiştir...

Postmodemler için artık bilim, insan, devrim ve özgürleşme yok-
tur... Malum ya artık "Tarihin Sonu"na, bir de "Aydınlanmanın Sonu"

eklenmiştir... "Aydınlanmanın Sonu"nu ilan eden postmodern zirva için bilimin, evrenselliğin, ilerlemenin, nedenselliğin, özgürlüğün; eşitlikçi-özgürlük ütopyasının, dünyayı değiştirme iradesinin de nihayetidir...

"Diğer postmodern filozoflar gibi dünyanın algılanmasına yönelik bir yöntem ve tarz öneren tüm ideolojik ve felsefi sistemlerin artık yeni gelişmeyi kavrayamayacağını söyleyen Baudrillard, 'büyük anlatılar' olarak tanımlanan kuramın da sonuna gelindiğini, ilerleme diye bir şeyin olmadığını, eskiden bu ilerlemenin öznesi olan sınıf mücadelesinin ortadan kalktığını öne sürüyor. İnsan artık sanal bir alemde; kendisine sunulan görüntülerin gerçekliği temsil etme yeteneğini yitirdiği bir ortamda yaşamaktadır. Yeni anlam, Marksizmin ileri sürdüğü gibi, görünenin ardındaki gerçeklikte değil, doğrudan doğruya bu görüntülerin açık olarak sunduğu kodlar düzenindedir. Tüketim kültürünün, modayla önemli hale getirdiği, medyayla güçlendirdiği kullanım değerine ilişkin ölçütler ve medyanın sanal dünyasıyla kurulan simülasyon, bu hiper gerçeklik durumunun ancak tekrarlayan içe patlamalarına neden olabilir. Bu, moderniteye içkin ilerleme ve devrim fikrinin bittiğini gösterir," diyerek postmodern "tezleri"ni başlıcalarını aktaran Nuray Sancar'ın ifadesiyle, "Marksizm, kendisine açılmış yeni bir düşünsel savaşla karşı karşıya"dır.³³⁶

"Çağı Aşma", "Çağın Ötesine Geçme" yaygalarıyla ve "Yeni Milenyum" ambalajıyla sunulan neoliberal "demokrasi" tezleriyle kutlanan müdahalenin ardında, koskocaman "İdeolojilerin Sonu" masalı yatmaktadır... Postmodernler için "Son" anahtar sözcüktür. Sosyalizmin Birinci Büyük Dalgası'nın geri çekilmesiyle tezgâhlanan bu söylenceler, "Sosyalizmin Öldüğü", "Marksizmin Tükendiği" yalanına yaslanırken Marx sıradanlaştırılarak tozlu raflara emanet edilmektedir...

İş böyle olunca "Eşitlik, Özgürlük, Adalet" in Aydınlanması ya da bunun "YDD" koşullarındaki yansıması olan sosyalist Aydınlanmanın hiçbir gerekliliği yoktur... Yani hem evrenin ve hem de kendisinin eleştirisini gerçekleştiren aklın egemenliğinden akıldışına, "YDD" egemenliğine ulaşılmalıdır.

Özellikle bilimsel bilginin bir metaya, bilimin doğrudan bir üretici güç ve egemenlerin kontrol-yaptırım aracına indirildiği günümüzde; burjuvazinin tarihsel sözü biterken, çürüyen burjuvazi,

"Aydınlanma'ya karşı postmodern cihadını açmıştır. Çürüyen ve çürüdükçe de "meşruiyet" krizi içinde debelenerek, "Uygurlık Krizi"ni büyüten kapitalizmin inkâr ettiği Aydınlanma'ya karşı "Cihat" ilan etmesinde şaşırtıcı bir şey yoktur... Çünkü kapitalizmin; "Bilimin amacı anlamak, teknolojinin amacı yapmak ve sanayinin amacı üretmektir,"³³⁷ tanım aralığında; "İnsanlığın en önemli kazanımlarından biri olan bilim, bugün ideolojik yaşamın kıyasına itilerek ütopyasılaştırılmış, teknolojiye tabi artçı bir konuma sıkıştırılmıştır."³³⁸

"Varolan durumun ebedi olduğu"nu vaaz eden sınıflı sömürücü illüzyonlarla, ürettiği gerçeklik tarih boyunca hep çarpıştı, çarpışıyor, XXI. yüzyılda da çarpışacak... Bu engellemez... Ancak illüzyonist David Copperfield, teknoloji tanrısı Bill Gates imgeleriyle giderek sanallaşan kapitalizm, "teknoloji illüzyonisti"dir. Bu bağlamda da illüzyon (göz bağıcılık) nihayetinde sadece illüzyondur, gerçek değildir. Ve bu noktada Albert Einstein'ın deyişiyile, "Uzun yaşamımda öğrendiğim tek bir şey var: Gerçeklikle ölçüştürüldüğünde tüm bilimimiz ilkel ve çocukca kalmaktadır, ama gene de sahip olduğumuz en değerli şeydir, bilim!"

Siz bakmayın Hadi Uluengin'in, "XX. yüzyıl 'makineleşmek isteyen' şairin de talebine uydu. Bizzat insanın insanın kendisini makineleştirdi. Bilimselciliği putlaştırdı",³³⁹ Taha Akyol'un, "XX. yüzyıl, korkunç deneylerle göstermiştir ki, 'bilim' alanı sınırlıdır, bilim 'her şey'i kapsamaz."³⁴⁰ Üstelik artık anlaşılmaktadır ki, bilimin temelinde 'doğrulanma' değil, 'yanılsanma' vardır,³⁴¹ dediğine! Bilimin gücü sürekliliğinde, yenilikçiliğinde ve ayıklanma dinamizminde dir.³⁴²

Doğal ve sosyal bilimselliğe, materyalist ve eleştirel akla karşı, dünyanın bilinemeyeceği, "nesnel gerçeklikten söz etmenin artık imkânsız olduğu", "herkesin farklı algıladığı gerçeğin bir tanımının olmayacağı," neo-agnostisizmine³⁴³ sarılan (ve Ortaçağ'a özgü dayatmalar içeren) bir yanılsamanın gerçekle ne ilintisi olabilir? 1789'un "Eşitlik, Özgürlük, Adalet" sancağı altında dövüşen baldıncıplakların; ya da "Minerva'nın Baykuşu" öterken Hegel'in "biten çağın ağırtıcısı" ve Marx'ın da "başlayan çağın müjdecisi" olduğu nasıl unutulabilir?

İşçi sınıfı ideolojine, eşitlik-özgürlük ütopyasına, başkaldıran insana; "yoklar, yanılsamalar, gibiler" dünyasına sığınmışlığıyla ve bilgisayar-internet söylenceleriyle eklenerek insanlığın 300 yıllık

kazanımlarını yadsıyan postmodernizm özünde, felsefi olarak agnos-tisizmin (bilinmezcilik) "YDD"ye uyarlanmış bir versiyonudur. "YDD"-nin yeniden yapılandırma projelerinin koçbaşı işlevini üstlenen post-modernizm, sözde "sürekli değişim" ile değişende değişmeyi göz ardı ederek, kapitalist egemenliğin değirmenine su taşıyan düşünsel bir tuzaktır. Örneğin "sınıf mücadelesi"nin de değişen dünyada deği-şerek, geçersizleştigi gibi bir kurmaca üzerine; "Son" ve "Elveda" sözcükleriyle eklenilen vazgeçiş ve kaçış "teorisi(zliği)" sanal bir dünya varsayımının yanılmasıdır; ancak, kaçış psikolojisiyle yaşıyanlar için yağmurdan sonra doluya tutulmak kaçınılmazdır..

Özünde tükenen bir kültür(süzlüğ)ün yani çürüyen kapitalizmin kuşatıp teslim aldığı "Batı Münevveri"nin alçalış (kitch) ruh halinin bire bir dışı vurumu olan postmodernizm için aslanan evrensellikten, büyük ve iddialı olmaktan uzak durmak; özne olmaktan, dünyayı değiştirmekten kaçış; ya da sıradanlığı, bireyselliği, marjinaliği yüceltme; bütünselliğin, tutarlılığın ve anlamlılığın yerine rastgeleliği, eklektisizmi ikame etme; parçalanmış, idealsiz, tutkunsuz kişi(likersizliği) yü-celtme... Veya anlık yaşam, günübirlik ve hızlı tüketim... Dünyü unut-ma, yarını düşünmeme, bireyleri sürüleştiren, kullaştıran popüler kül-türü göklere çıkartmadır...

"Postmodern söylemin tutanağında, şizofrenleşmeye ve simülasy-onlaşmaya dönüşen yeni hayat tarzı (...) sanayi kapitalizminin mali oligarşiye ve sermaye yoğunlaşmasına dönüşmesi yok. (...) Bugün tüm yaşamın egemenliği bir avuç dev şirketin kontrolündedir. Post-modern söylemin tutanağında bu canalcı gerçeği de göremez- siziz," diyen İsmail Mert Başat ekliyor: "Bugünün hem başat, hem de ege-men kültürü, tüketim kültürüdür ve yeni bir yaşam tarzı oluşturmuş-tur. (...) Prodüktif açıdan çeşitli 'istatiksiksel küme'lere bölüştürülen insanlar, marjinal hale gelmiştir. 'Kul' kimliğinden 'birey' kimliğine geçiş macerası paradoksal biçimde 'kimliksizleşme' ile, 'yitikleşme' ile, bireyin kumlaşması ile sonuçlanmıştır. (...) Dünya, bir 'bonmarşe'ye dönüşmüştür. (...) 'Tüm seçeneklerin öne çıkartılması', aynı zamanda 'tüm seçeneklerin belirsizleşmesi'ne dönüşmüştür. (...) Genel 'değer yargıları' yerini, 'farklılaşan değer yargıları'na bırakmıştır. (...) Bu de-ęer alanları da geçici ve uçucudur; her an, başkalaşabilir. (...) Gerçeklik, nesneden kopmuştur; duygusal planda görünüp-kaybo-larak ve 'gibileşerek' gezinir. Gerçek, o ana özgüdür ve içinde yer alı-

nan değer alanının, ya da kültürel kabilenin kendine özgü güzel ve doğrusunun teyidinde dönüşür. (...) Gerçekliklerin hem an'a göre değişmesi, hem de belirip-kaybolması, eşzamanlı red ve kabullenişlerin paradoksunu da getirir. Postmodernitede parçalanmışlığın sınırı yoktur. Varlıkların beynimizde varlık parçalarına, varlık kalıntularına dönüşmesi; yaşamın yaşantı parçalarına, kronolojik zamanın koparak an'lara dönüşmesi bilinci, belleği ve zamanı da parçalamıştır. (...) Toplumsal yaşam omurgasızlaşmıştır. (...) Korkular her şeye sızarak, onlarda içkinleşmiştir. Her şey kaygı ve korku üretmektedir. Bu sonuç nevrozu beslerken, cemaatleşme olgusu ile 'o korkulan, düşman 3. kişi' anlamındaki öteki kavramı da öne çıkarılmıştır.¹³⁴⁴

"YDD" akıldışının irrasyonel egemenliği ya da "Cinnet Kesiti"dir... "Tüketim için 'Bilgi Toplumu' (Diktatörlüğü) Ceberutluğu + Çeşitlilik Yalanı"¹³⁴⁵ formülünde özetlenmesi mümkün olan postmodern tasarım, özünde, "Şu anı yaşamamanın" sahteliğine teslim olmuş cehaletin yüceltilerek, ücretli kölelik sistemini mutlaklaştırmanın asalaklığından başka bir şey değildir. Çünkü Ortaçağ insanı, yeryüzünün hakimlerinin keyfi kural ve yaptırımlarına nasıl sualsiz itaatle "yaşamak" zorunda bırakılmışsa, "YDD'nin ABD mamulati"¹³⁴⁶ postmodern müdahalesi de yaratıcı-başkaldıran insanı, yani tarihin öznesi insanın önünü keserek, onu sessizliğin gölgesindeki sürülere dönüştürme kastıdır...

Karl Marx'ın, "Ruhun asıl biçimi neşe ve ışıktır," sözleriyle yabancılaşmamış insanı tanımlarken; Hegel'in, "Alçalma" dediği yabancılaşmanın katmerlendiği¹³⁴⁷; Babür Pınar'ın ise, "Avantacılık ruhları kemiriyor. Hüzün; o yıkıcı güç, kemikleri sızlattıyor. Korkak bir insanın sığıntı duygularıyla ve iç çekişleriyle süsleniyor yazılar, şiirler, öyküler, resimler,"¹³⁴⁸ diye betimlediği postmodern kesitte, "aşk'da"¹³⁴⁹ atık bir Big Mac'tır... Mc Donald's'ın Rio de Janerio şubesinde çalışanlar için yayımlanan Nisan 1983 tarihli 'Quartero' dergisinde şunlar denilmektedir: "Aşkı, Big Mac'in oluşumuna benzetebiliriz. Her iki tarafta etten yapılmışlar ve birbirleriyle uyum içinde hareket etmekte. Nefis sandviç ekmeği bu vücudu büyük bir sevgiyle sarıp sarılamış. Tatar sosu, sanki o nemli öpücüklerin ta kendisi. Kızarmış soğanlar birbirine tutkun kalpler gibi fıkır fıkır. O henüz yeşeren umutlar, Big Mac'taki salata yaprağı örneği taptaze. Peynir ve bir

parça hıyar turşusu, insan isteğini biraz daha arttırıyor.³⁵⁰

Ancak her şeyi bu kadar çabuk sonlayan postmoderlerin "Sonu"nun ne olduğu, olacağı da bir "sır" olmasa gerek... Çünkü Reuter's'in yaptığı ankete göre John Maynard Keynes³⁵¹ modern çağın düşünürü seçilirken; serbest ticaretin en büyük savunucusu Adam Smith'in ankette ikinci ve Karl Marx'ın da üçüncülüğe yerleşip beklenmedik bir sonuç aldı³⁵² "ği bir kesitte; 'Time' Dergisi Albert Einstein'ı, "Yüzyıla damgasını vuran kişiler"ın başına oturttu.³⁵³

Yani yoğunlaştırılmış postmodern müdahale ne Marx'ı, ne de sosyalist Einstein'ı³⁵⁴ insan(lık)a unutturamadı. Bu bağlamda, XXI. yüzyılda Aydınlanma ve 1789'u artık, Sosyalist Rönesans ve yaratıcılık ile tanımlayacak olan Eşitlikçi-Özgürlükçü küresel bir Aydınlanma ile "sürdürmek" ve aşmak mümkündür, vurgusuyla; XXI. yüzyıl için de "Umut İnsanda" diyebiliriz.³⁵⁵

V. KISIM: "SONUÇ"

*"Marx'sız olmaz, Marx'sız bir gelecek olmaz,
Marx'ın hatırası ve mirası olmadan hiç olmaz.
Her koşulda bir Marx gerekir. Dehası ya da
en azından hayaletlerinden birisi gereklidir."³⁵⁶*

O halde Aydınlanma düşüncesi (ile Fransız Burjuva Devrimini davranışını) "ya savun-sahiplen ya da reddet-yok et" sahte "ikilemi"nin ötesinde ve sermayenin küreselleşmesinin yol açtığı talandan, devreye soktuğu ekolojik felaket tehdidine uzanan "ilerlemeci" negatifleri dışında; emeğin, aşkın ve hayatın başkaldırısı için ne sunuyorsa, tam da o kadarıyla (ne eksik ne de fazla!), bizimdir...

Spartaküs'ten beri "Bizim" olanın, sentezi bugünde de hâlâ, inşa halindeki Marksizm'dir... İnşa halindeki Marksist Aydınlanma'nın XXI. yüzyıldaki yeni atılımının cephaneliği de, laboratuvarı da, geleneği de, artık -onca birikim ve yaşananın ardından!- püskürtülmüş olsa da, Sosyalizmin Birinci Büyük Dalgası'dır...

Sosyalizmin Birinci Büyük Dalgası; bir nedamet kaynağı (ya da objesi) değildir; böyle de sunulmamalıdır! Ancak bu konuda: "Ben cezaevinde 'Leninizm aşıldı, emperyalizm çağı aşıldı' sözünü söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi diye dört döndüm," diyen Yaşar Nabi Yağcı ekliyor: "Antiemperyalizm adına söylenen pek çok şey aslında 'milliyetçilik' demektir. Artık Leninizm bitti. Yani Lenin'in tariflediği emperyalizm çağı bitti. Yeni bir çağa girildi. Kapitalizm, Lenin'in

'emperyalizm' diye tarif ettiği aşamadan bugün 'globalizm' denilen farklı bir aşamaya geçti. Yani kapitalist dünya değiştirdi. (...)

Mesela bağımsızlık sloganı, dün bir anlam ifade ediyordu. Ama bugün ekonomik bağımsızlığın artık bir anlamı yok. (...) Bağımsızlık tezi artık müthiş gerici bir şey. Bunun üstelik Marksizm adına savunulması beni dehşete düşürüyor. Çünkü Marksizm kapitalizmi eleştiriyordu ama onu 'devrimci' de buluyordu. Nedeni de onun milliyet sınırlarını ortadan kaldıran müthiş yayılımcı özelliğiydi. (...)

Globalizmi iyi ya da kötü diye nitelemek çok saçma. Çünkü bu nesnel bir süreç. Globalizm, kapitalizmin bir gelişme süreci, yeni bir evresi. İyi ve kötü sonuçları var. Oturup buna kafa yormak yerine, siyah-beyaz bakıp 'Tamam globalizm kötüdür' demek çok rahat bir şey ama bugün dünyadaki yeni sol haldir haldir yeni tezler geliştiriyor. Bizim solda ise bunun esamesi yok. Bizimki ne değiştirdi diyor?

Saymakla bitmeyecek kadar çok şey değiştirdi. Dünya eski dünya değil artık. Sol için mesele nedir? Toplumu değiştirmektir. Bu değişen dünyada bir defa toplum kavramının içi değiştirdi. Bir tarafta burjuvazisi, diğer tarafta işçi ve köylüsüyle, sanayi toplumunun çünkü 'homojen toplumu' yok artık. Heterojen bir toplum var bugünkü dünyada. Bu yüzden de bu tür bir homojen bakış bugünkü toplumu anlamaya, değiştirici güçleri görmeye imkân vermez. Çünkü değişimin veya 'devrimin öznesi' değiştirdi. Emekçi ya da işçi sınıfı demek mümkün değil artık. Ekonomik süreçler değiştirdi. Sermaye gayrişahsi hale geldi. Nerede olduğunu takip edemiyorsunuz. Ulusal niteliğini yitirdi, uluslarüstü oldu. Globalizm bu demek zaten. Marx da böyle olacak diyordu.

Üretici güçler en fazla şimdi, tam da Marx'ın dediği gibi inanılmaz bir şekilde sosyalleştirdi. Zenginlikler o kadar arttı ki, bunun adil paylaşımı bir proletarya devrimini gerektirmeyen, her adaletili insanın savunacağı bir gündelik mesele haline geldi. Bizimkiler 'eşit, adil, sömürsüz' dünya istemini, maddesel temellerinden kopararak ileri sürüyorlar. Böyle bir dünyayı, teknolojik gelişmelere ve globalizme sınırlarını dönerek gerçekleştirebileceklerini düşünüyorlar. Bu Marksist bir yaklaşım değil. Tersine Marx, 'Kapitalizm geliştikçe sosyalizme yaklaşırsınız' diyor.³⁵⁷

Yeri gelmişken Yaşar Nabi Yağcı'gillere anımsatmadan geçmeye- lim: Adına "globalizm" denilen emperyalist-kapitalist patentli "yalan"

ile, "400 insanın servetinin 1.5 milyarınkine eşit olduğunu, 180 canlı türünün soyunun tükendiğini, müreffeh ABD'de 3 milyon evsizin sokakta yattığını unutturacaklardı bize; isyan rüzgânı Seattle'dan Prag'a uzanmasaydı..."¹³⁵⁸ Küreselleşmenin güçlüyü güçlendiren temel karakteri makyajlanacaktı... Küreselleşme karşıtlarını harekete geçiren dünya ölçeğindeki toplumsal birikimin ne olduğundan; küreselleşmenin ezdiği emek ağırlıklı kitlelerin bütün dünyada düzene karşı tepki içinde olduklarında söz edilmeyecekti... Sermayenin, yani küreselleşme olarak ifade edilen emperyalizmin ebedi imparatorluğunu korumaya çalıştığını, ama bütün imparatorlukların kaderini paylaşmak durumunda olduğuna ilişkin gerçek ört bas edilecekti... Tekel sermayesinin yoksul ülkelere ucuz emek için gitmesi ile, en yoksulların açlık ve işsizlik nedenleriyle zengin ülkelerin kapısına dayanmasının her iki tarafta yaşanmakta olunan çelişkileri büyüt-tüğüne "es" geçilecekti...

Küreselleşmenin bir cinnet ve cinayet olduğu atlanacaktır; Ergin Yıldızoğlu'nun ifade ettiği üzere: "Sakin kimi akıllıların, küreselleşmenin motoru teknolojik gelişmedir dediklerine kanıp da, hangi "teknolojik eşik" aşıldı diye sormayın. Bu, sahte bir varsayımdan kaynaklanan yanlış bir soru olur. Bu kez de küreselleşmeyi, ABD'nin planlı programlı bir siyasi müdahalesi ilerletiyor. (...) Gariplik olan; emperyalist/hegemonyacı bir sürecin bize doğal, kendiliğinden, adeta nötr bir teknolojik gelişmenin ürünüymüş gibi sunulması... Peki bunun cinayetle ilgisi ne? Derseniz... Foreign Policy dergisinin Nisan 2000 sayısında yayımlanan bir araştırmaya göre, dünya 1980'lere kadar düşme eğilimi gösteren cinayet oranlarında bu tarihlerden itibaren bir artış başlamış. Bu eğilim 1990'larda belirgin bir şekilde hızlanmış. Bu tarihler bize bir şeyler söylüyor.

Inter American Development Bank, Sosyal Gelişmeler bölümünden Mayra Duvinic (direktör) ve Andrew R. Morrison'un (uzman), çeşitli bölgelerden 34 ülkenin kayıtlarına bakarak hazırladıkları tablo, her 100.000 kişi başına cinayet oranının, 1970-1974 döneminde, 5.93'ten 1975-1979 döneminde 5.47'ye düştüğünü, ama 1980-84 döneminde 5.82'ye yükseldiğini gösteriyor. Sonra bu oran, 1985-89 döneminde 6.35'e, küreselleşme kavramının söylemimize bando mızıkayla sokulduğu 1990-94 döneminde 8.86'ya fırlamış. Veriler bu dönemde bitiyor. Ama bundan sonra dünyanın birçok bölgesinin

yangın yerine döndüğünü, Asya krizinin yaşandığını; Endonezya, Kosova, Türkiye dahil birçok bölgede etnik çatışmaların birdenbire hızlandığını, bu dönemde Ruanda'dan başlamak üzere Afrika'nın adeta toplu mezarlar alanına dönüşmeye başladığını, mafyalaşmanın salgın hastalık haline geldiğini de biliyoruz.

İstatistikte en yanıltıcı yöntemlerden biri, kabaca ortaya konulan ilişkilere. Bu yüzden araştırmacılar, insanların cinayet işlemesinin genel nedenlerini sırayla inceliyorlar, oranların yükselme döneminde devreye yalnızca tek bir yeni değişken girdiğini saptıyorlar: Küreselleşme. Küreselleşmenin yoksullaşma, artan işsizlik gibi etkilerini, iletişim/medya alanında yaşanan hızlı gelişmenin yaydığı, Hollywood kaynaklı şiddet kültürünü, silah ve uyuşturucu ticaretindeki artışı göz önüne alan yazarlar şu sonuca varıyorlar: Küreselleşme şiddeti besliyor. BM'nin 1999 tarihli Suç ve Adalet Üzerine Global Rapor'u da benzer bir sonuca ulaşıyor: Bir ülkede, gelir dağılımı bozukluğunu ölçen gini oranında 1 puan artış, cinayet oranlarında, neredeyse 1 puan artışa yol açıyor. Çalışma, çok ilginç bir başka ilişkiyi de gözler önüne seriyor. Küreselleşme sırasında refah düzeyi artan ülkelerde refah artışına paralel intihar oranları da artıyor...³⁵⁹

*Yaşar Nabi Yağcı*giller adına "globalizm" denilen emperyalist-kapitalist patentli "yalan"a sarılarak yine ölümü mü savunuyorlar? O halde safları ne biçimde telaffuz edelim: Bir yanda, "XX. yüzyılın birinci raundu emekçilerin ve sosyalizmindir; ikinci raund sermaye cephesinin oldu. Bu raundun en büyük siyasal örgütü ABD, dünyanın dizginlerini elinde bulunduruyor. Noam Chomsky'nin dediği gibi de 'Dünyayı kendinden ibaret sanıyor.' Bu iki bakımdan tehlikeli: Bir, dünyanın öteki devletlerini ve halklarını yok saydığı için; iki, ABD (...) insana da doğaya da kâr mantığıyla yaklaşan, işgalci, asimilasyonist, emperyalist kültürüdür,"³⁶⁰ gerçeğini "görmezden gelen" Yaşar Nabi Yağcı; diğer yanda hâlâ sosyalizmin³⁶¹ Che Guevara'sı³⁶² var. İlki, Aydınlanmacı pozitivist bir ilerlemeciliğin vardığı "sonu"; ikincisi ise XXI. yüzyıldaki sosyalist Aydınlanma imkânını simgeliyor... Bu iki ucun arasında sıkışan "bi-namazlar"a gelince,³⁶³ onlardan söz etmek, boşuna zaman harcamaktan başka bir işe yaramaz...

14 KASIM 2000 14:38:19

Kaynakça

158 Kirkegaard.

159 Cem Ulutaş, Cumhuriyet, 8 Kasım 2000, s.19.

- 160 Bak İhan Karakurt, Evrensel, "BM: Sakat Doğan Çocuk", 20 Eylül 2000, s.11; Cumhuriyet, "BM'nin 3. Binyıldta İş Zor", 1 Eylül 2000, s.10; Deniz Zeyrek, Radikal, "Birleşmiş Hayaller Diyan", 4 Eylül 2000, s.10; Mensur Akgün, Yeni Binyıl, "Yeni Binyıl'da BM", 5 Eylül 2000, s.17; Radikal, "Alem Buysa Kral BM", 6 Eylül 2000, s.11; Emin Gürses, Cumhuriyet, "Birleşmiş Milletler", 9 Eylül 2000, s.7; Turgut Tarhanlı, Radikal, "BM Nasıl Çalışır?", 5 Eylül 2000, s.11; Erol Manisalı, Cumhuriyet, "BM Doruğu: Bir Vicdan Rahatlatma Gösterisi", 13 Eylül 2000, s.10.
- 161 Los Angeles Times, 4 Eylül 2000.
- 162 Bak: Transnational Resource Centre raporu: www.corpwatch.org
- 163 The Realization of Economic, Social and Cultural Rights: Globalisation and Its Impact on the full Enjoyment of Human Rights başlıklı rapor BM sitesinden elde edilebilir.
- 164 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "BM Milenyum Zirvesi: Balık Kavağa Çıkar mı?", 6 Eylül 2000, s.4.
- 165 The Guardian, 22 Temmuz 2000.
- 166 Financial Times, 22 Temmuz 2000.
- 167 Anne Petifor, WSWS, 22 Temmuz 2000.
- 168 Wall Street Journal, 19 Temmuz 2000.
- 169 Lawrence Summers, Financial Times, 16 Haziran 2000.
- 170 "Bir süredir Türkiye'de, artık gizlenmesi olanaksızlaştığı için büyük sermayenin medya organlarında da tartışılmaya başlanan konularla, G-8'in gündemindeki 'Yoksulluk ve ekonomik büyüme' konusu arasında önemli paralellikler var. Ancak hem G-8 grubunun, çok belirgin siyasi ve ekonomik çıkarlarıyla geçerli hegemonik ilişkileri izin vermediğinden hem de Türkiye'de sorunun temelini inmek kimi yüksek ideolojik, hatta belki de mesleki riskler getirebileceğinden gündemdeki sorunların değil çözümlerinin, nedenlerinin dahi tespiti edilmesi neredeyse olanaksız. Bu çıkmazı aşabilmek için yalnızca gözüğü değiştirmek yeterli değil, olgular anlamlandırılan teorik-etik sistemi de sorgulamak gerekli. Türkiye'de, kimi çevrelerde, çok geç de olsa başlayan yakınımlar şu gerçekleri dile getirdi: 1) Türkiye'de yaklaşık 58 milyon insan geçim sıkıntısı çekerek, büyük bir kısmı yoksulluk sınırında yaşayarak varlığını sürdürüyor, toplumu ayakta tutuyor. Öyleyse diyebiliriz ki, bu 58 milyon aslında geri kalan 6 milyon için çalışıyor. 2) Ülke ekonomisinin üretici temelli olan hayvancılık, tarım, sanayi sektörleri kredi, talep vb. sıkıntısı içinde giderek daralıyor. 3) Kentler hızla gettolaşıyor, işsizlik artıyor, kölelik koşullarında çalışmaya zorlanan, yasadışı, giderek de önemli bir kısmı yabancıardan oluşan bir işçi tabakası oluşuyor. Toplum adeta yavaşlatılmış ama korkutucu bir gerçekliği olan bir süreç içinde çözülürken kimi otoriter siyasi güçler istikrarlı bir şekilde yükselmeye devam ediyorlar. Milyarder yatırımcı Soros'un birkaç yıl önce uyardığı gibi, serbest piyasa yalnızca kapitalist ekonomiyi değil, toplumun demokratik reflekslerini de tahrip ediyor. Bu yüzden çok az sayıda, aklı başında, kalbi doğru yerde yazar bu 'kamikaze' uçuşa dikkat çekmeye çalışıyor." (Ergin Yıldızoğlu.)
- 171 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "G-8, Yoksulluk ve Büyüme", 24 Temmuz 2000, s.11.
- 172 Orhan Bursalı, Cumhuriyet, "7. Yok Oluşun Başlangıcı mı?", 22 Ekim 2000, s.7.
- 173 Erol Manisalı, Cumhuriyet, "İnsan Ötesi Çağın Tutsakları", 25 Ekim 2000, s.8.
- 174 The Independent, 2 Temmuz 2000.
- 175 Washington Post, Wall Street Journal, International Herald Tribune.
- 176 Electronic Privacy Information Centre (EPIC), 13 Temmuz 2000.
- 177 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Teknolojik Devrim, Fantezi ve Kâbus", 28 Ağustos 2000, s.13.
- 178 aynı zamanda National Bureau of Economic Research üyesi.
- 179 <http://faculty-web.at.northwestern.edu/economics/gordon/351.txt>
- 180 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Teknolojik Devrim mi Dediniz?", 21 Haziran

- 2000, s.4.
 181 The Observer, 23 Temmuz 2000.
 182 The Observer, 23 Temmuz 2000.
 183 Wall Street Journal, 24 Temmuz 2000.
 184 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Ekmek, Su, İlaç Yok! İnternet Verelim mi?", 26 Temmuz 2000, s.4.
 185 Deniz Kavukcuoğlu, Cumhuriyet, "Küreselleşme, En Alttakiler ve Siyasal Bir Muamma", 27 Eylül 2000, s.17.
 186 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Timsahların Gözyaşları", 5 Nisan 2000, s.4.
 187 Bill Joy: 'Why the Future doesn't meet us'. <http://www.wired.com> Bir özeti için: <http://www.newsunlimited.co.uk/observer/focus/story/0.3879.148431.00.html>
 188 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Teknoloji Fetişistlerine Bir Uyan", 22 Mart 2000, s.4.
 189 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Deli Danalar, Neo-Liberaler ve İnsanlar", 30 Ekim 2000, s.13.
 190 "Tarih, burjuvazinin elinde teknolojinin ve kazanımlarının, öncelikle silah üretimi alanında kullanıldığını gösteriyor. Önce silah üretiminde kullanılmamış hiçbir önemli teknoloji yoktur. Atomun parçalanması, nükleer enerji, öncelikle silah yapımında kullanıldı. Atom bombası, yeni teknolojiler bazında üretilecek silahların yanında çocuk oyuncuğı gibi kalıyor. Ne türden silahlar üretilir, bu, bugün bütün yönleriyle bilinmiyor. Olası üretilmiş olanlar da, bir sır. Gen teknolojiyle burjuvazi, seçerek ödürme, yok etme olanağına sahip oluyor." (Politikada Ahım Gazetesi, "Gen Teknolojisi İnsanlığa Hizmet Etmelidir", Yıl:2, No:2000-27 (75), 8 Temmuz 2000, s.9.)
 191 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Tekerlekten Bile Önemli Bir Buluş, Ama...", 28 Haziran 2000, s.4.
 192 The Bulletin of the Atomic Scientists Nisan-2000.
 193 Foreign Policy.
 194 Foreign Policy, Bahar 2000.
 195 Ergin Yıldızoğlu, Cumhuriyet, "Nükleer Kâbusun Eşğinde Beklerken", 27 Mayıs 2000, s.3.
 196 Elias Canetti, Cogito Dergisi, "Notlar'dan", No:2, Güz 1994, s.140.
 197 Elias Canetti, Cogito Dergisi, "Notlar'dan", No:2, Güz 1994, s.140.
 198 Herbert Marcuse, Tek Boyutlu İnsan, çev. Seçkin Çağan, May Yay., 1968, s.27.
 199 Herbert Marcuse, Eros ve Uygartık, çev. Aziz Yardımlı, 2. Baskı, İdea Yay., İstanbul, 1995.
 200 Herbert Marcuse, Tek Boyutlu İnsan, çev. Seçkin Çağan, May Yay., 1968, s.29.
 201 Herbert Marcuse, Tek Boyutlu İnsan, çev. Seçkin Çağan, May Yay., 1968, s.35.
 202 Herbert Marcuse, Eros ve Uygartık, çev. Aziz Yardımlı, 2. Baskı, İdea Yay., İstanbul, 1995, s.xii.
 203 Herbert Marcuse, Tek Boyutlu İnsan, çev. Seçkin Çağan, May Yay., 1968, s.14.
 204 Horkheimer ve Frankfurt Okulu, 1994, s.120.
 205 Herbert Marcuse, Karşıdevrim ve Başkaldın, çev. Gural Koca-Volkan Ersoy, Ara Yay., 1991, s.69.
 206 Bak Horkheimer ve Frankfurt Okulu, 1994; Besim F. Dellaloğlu, Frankfurt Okulunda Sanat ve Toplum, Bağlam Yay., 1995.
 207 Horkheimer ve Frankfurt Okulu, 1994, s.120.
 228 Garza, 1997.
 229 "Günümüzde Çin'in enerjisinin yüzde 73'ü kömürden sağlanmaktadır ve yer altında buğünkü tüketim düzeyine daha 300 yıl yetecek kadar kömür madeni bulunmaktadır. Kömür sayesinde Çinliler tarihte ilk kez sıcak bir kış yaşama olanağına kavuşmuşlardır. Dünyadaki en kirli 10 kentten 9'una sahip olan Çin'deki her 3 ölümden bir tanesinin hava ve suyu deşet verici durumuyla durumu ile ilintili olduğu

- unutulmamalıdır... Çin'de yakılan kömürün gezegenimize verdiği zararlar da aynı ölçüde kaygı vericidir. Bugün Çin küresel ısınmaya yol açan sera gazları üretimi açısından dünyanın ikinci ülkesi durumundadır. Bu böyle giderse 2020 yılında birinci sıraya yerleşecektir." (Mark Hertsgaard, Cumhuriyet Bilim Teknik, "Benzinimiz Tükenecek mi?", No:647, 19 Şubat 2000, s.5.)
- 230 Yeni Binyıl, "Çanlar Bütün Canlar İçin Çalıyor", 4 Ekim 2000, s.28.
- 231 Cumhuriyet Bilim Teknik, "Çevre Bireysel Değil, Kitlese Eylemlerle Korunacak", No:684, 29 Nisan 2000, s.18-19.
- 232 Yahya Düzenli, Türkiye Nereye Götürülüyor? -Sanaldan Gerçeğe-, Öz İplik-İş Sendikası Eğitim Yayınları, 1998, s.66-67.
- 233 Ebru Kılıç, Radikal, "Su: Bir Damlasını Bile Zor Bulacağız", 20 Mart 2000, s.10.
- 234 Yeni Dünya İçin Çağın Gazetesi, "Kirlenmiş Sulardan Örnekler...", No:35, Haziran 2000, s.16.
- 235 Dilkat: "Kapitalizmde doğa hammaddenin kaynağıdır. Bu nedenle kapitalizmde 'doğal varlıklar' değil, 'çevre malları' deyimini yeğlemektedir. (...) Çevre mallarının kapitalist sistemin doğal akışını tehdit eder hale gelmesiyle kapitalizm 'devletlerarası' bir uzlaşma ile sürdürülebilir kalkınma teorisini kabul etti." (İ. Melih Baş, İktisat Dergisi, "Devlet ve Çevre", No:403, Temmuz 2000, s.72.) Ama unutulmamalıdır ki, kapitalizm sürdürülemez (ve sürdürülmesi mümkün olmayan) bir talan-yağma-sömürü ekonomisidir!
- 236 Balç Devrimci Demokrasi Gazetesi, "Açlık İçindeki Bolluk Aldatmacası: Tüketim Kültürü", Yıl:1, No:9, 1-16 Haziran 2000, s.12.
- 237 Vandana Şiba, BBC Daily Telegraph, "Küreselleşmenin Üçüncü Dünya'da Tarım ve Yoksulluk Üzerine Etkileri", 11 Mayıs 2000.
- 238 Taylan Özcan, Özgür Yaprak Dergisi, "Çemobil 1986: Akkuyu?", No:7, Şubat-Mart 2000, s.18.
- 239 Gerçek Gazetesi, "Nükleer Enerji ve Geleceği", No:15, Temmuz 2000, s.27.
- 240 Nazım Hikmet.
- 241 Nükleer enerji ve nükleer santraller için bak: Arif Künar, Birikim Dergisi, "Akkuyu Santrali: Nükleer Enerji Sorunu", No:133, Mayıs 2000, s.10-17; Devrimci Demokrasi Gazetesi, "Nükleer Silahlanma ve Bölgesel Güç Türkiye", No:2, 16-28 Şubat 2000, s.8; Deniz Ümit, Kızıl Bayrak Gazetesi, "Nükleer Enerji ne Temizdir, ne de 'Ucuz'! Kapitalist Kâr Hırsı Uğruna İnsanlığın ve Doğanın Geleceği Tehdit Altında", No:2000/18, 20 Mayıs 2000, s.19; Devrimci Demokrasi Gazetesi, "Akkuyu'yu, Karakuyu Yapacak Nükleer Santrale İzin Verme", No:4, 16-31 Mart 2000, s.16; Kamer Gülbeyaz, Politikada Atılım Eki Yaşam ve Politika, "Nükleer Karşılığı Büyüyor", No:13, Mayıs 2000, s.13; Aleksandr Nikitin, Birikim Dergisi, "Rusya Nükleer Çöplüğü", No:133, Mayıs 2000, s.85-87; Devrimci Demokrasi Gazetesi, "Emperyalizmin Türkiye'yi Nükleer Çöplük Yapmasına İzin Verme", No:3, 1-16 Mart 2000, s.16; Üniversiteli Gazetesi, "Nükleer Santral mi? İstemem Kalsın...", No:1, Mayıs 2000, s.8; Melda Keskin, Devrimci Genç Dergisi, "Alem Gider Tersine, Biz Gideriz Mersin'e", Yıl:1, No:2, Şubat 2000, s.14-15; V-Özgürlük, "Nükleer Enerjide Tehlikeli alanlar", No:70, 5 Şubat 2000, s.1; Fırat'ta Yaşam Gazetesi, "Nükleer Santral: Artılar, Eksiler...", Yıl:2, No:58, 24 Nisan-1 Mayıs 2000, s.12; Atak Dergisi, "Türkiye Nükleer Çöplük Değildir, Olmamalıdır", Yıl:2, No:2, Şubat 2000, s.6-7; Yeni Dünya İçin Çağın Gazetesi, "Akkuyu'yu Ölüm Kuyusu Yapacaklar!", No:33, Nisan 2000, s.16-17; Savaş Karayel, Sınıf Tavrı Dergisi, "Nükleer Santraller İhtiyaç Değil Dayatmadır", No:12, Şubat 2000, s.52; Yaşam ve Politika, "Nükleer Tehdit Karşılığı Büyüyor", No:13, Mayıs 2000, s.13; V-Özgürlük, "Akkuyu Santraline Hayır", No:69, 29 Ocak 2000, s.2; Savaş Karayel, Sol Dergisi, "Nükleer Kavga Kızışıyor", No:77, 10 Mart 2000, s.52-53; Doğan Varol, Fabrika Dergisi, "Nükleer Santraller ve Nükleer Silahçılık Hevesi", No:47, Nisan 2000, s.22-27; Ender Eren, Kızıl Dergisi, "Nükleer Santrallere Hayımmı", No:1, Ocak 2000, s.24-25; Ağaçekan, Cilt:5,

- No:36; Arif Künar, "Dünya'da ve Türkiye'de Nükleer Santral Tartışmaları", Özel Ek; Tolga Yarman, "Nükleer Tezgâhın Perde Arkası", s.11-15; Mahmut Üstün, Mülkiye Dergisi, "Enerji Politikaları ve Özelleştirme", Cilt:23, No:215, Mart-Nisan 1999, s.182-216; Melda Keskin, Iskenderiye Yazları Dergisi, "Kafanızağaki Nükleer Başlığları Çıkartın!", No:24, Ocak-Şubat 2000, s.4-7; Sınıf Tavn Dergisi, "Enerji ve Özelleştirme", No:12, Şubat 2000, s.50-51; İlker Maga, Sol Dergisi, "Enerji ve Politika", No:81, 14 Nisan 2000, s.44; Ayten Dönmöz, Yürüyüş Dergisi, "Nükleer Enerji ve Türkiye", No:11, Şubat 2000, s.5; Sol Dergisi, "Nükleer Güç", No:72, 4 Şubat 2000, s.30-31; Üniversiteli Dergisi, "Nükleer Santral: Bu İşte Bir Terslik Var", Deneme Sayısı, Nisan 2000, s.12; Kızıl Bayrak, "Yatağan'da Çevre ve İnsan Katliamı", No:2000/23, 24 Haziran 2000, s.27; Atak, "Türkiye Nükleer Çöplük Değildir, Olmamalıdır", Yıl:2, No:2, Şubat 2000, s.6-7; Birol Uyanık, Devrimci Gençlik Dergisi, "Emperyalistler Ölümlü Sağan Zehirlerini Satıyorlar: Nükleer Çöplük Olmayacağız!", No:3, Mayıs 2000, s.16-17; Gerçek Dergisi, "Bir Oyun Oynanıyor: Enerji Darboğazı Kime Yanyor?", No:13, Şubat 2000, s.22; Yavuz Önen, Gündem ve Gelecek, "Nükleer Maceraya Son", No:1, Mart 1999, s.1-4; Atak, Nükleer Enerji ve Türkiye", Yıl:2, No:2, Şubat 2000, s.18; Deniz Yeşil-Hatice Ansal, Günışığı Dergisi, "Sonun Başlangıcı: Nükleer Santraller", No:6, Mart-Nisan 2000, 23-36; Devrim Dergisi, "Nükleer Ölümdür", No:22, Mayıs-Haziran 2000, s.12; Tolga Yarman, Sınıf Hareketinde Yön Dergisi, "Nükleer Enerji Politikası: Misafir Odasına Lazımlık Koymak", No:10, Ocak-Şubat 2000, s.16-17; Gerçek Gazetesi, "Nükleer Enerji ve Geleceği", No:15, Temmuz 2000, s.27; Lezz Onaran, İnsan Hakları Bülteni, "Nükleer Santraller, İnsan ve Çevre", No:17, Ocak-Şubat 2000, s.22-23; Berna Çaku, Demokrasi Kuşadığı İçin Girişim Dergisi, "Nükleer: Tehlikeli İlişkiler", Cilt:1, No:3-4, Haziran 2000, s.153-164; Arif Künar, Birlik Dergisi, "Nükleerci Bilimadamlarının Halet-i Ruhiyesi", No:138, Ekim 2000, s.67-78; Jean-Marie Chevalier, İDEA-Politika Dergisi, "XXI. Yüzyılda Hangi Enerji Kullanılmalı?", No:2000/07, Yaz 2000, s.96-99; Özgür Gelecek Dergisi, "Ülkemiz Nükleer Lobilerin Çiftliği Olmayacağız", Yıl:1, No:21, 18-31 Ağustos 2000, s.34; Çağın Dergisi, "Aldıyuru İçin Dalak Sürüyor", No:36, Temmuz 2000, s.20; Düşeyle, "Nükleer Kargaşa", No:4, Mayıs 2000, s.23-24; Savaş Karayel, Sınıf Tavn, "Nükleer Santraller İhtiyaç Değil Dayatmadır", No:12, Şubat 2000, s.52.
- 242 Bak: Özgür Gelecek Dergisi, "Emperyalist Haydutlar İnsan Genlerinin Patentini Aldı", Yıl:1, 1-14 Eylül 2000, s.36-37; Alınterimiz, "Genetik Kodlar, Yüksek Tekel Kârları-I", No:44, 25 Temmuz 2000, s.11; Alınterimiz, "Genetik Kodlar, Yüksek Tekel Kârları-II", No:45, 9 Ağustos 2000, s.11; Köz Gazetesi, "Dünya Haritasındaki Sınırları Cetvelle Çizenler İnsan Haritasıyla Uğraşıyorlar", No:3, Temmuz 2000, s.9; Ersin Göker, Sol Dergisi, "Genlerle İlgili Tartışmanın Neresindeyiz?", No:81, 14 Nisan 2000, s.54-55; Teoride Doğrultu Dergisi, "Gen Tekniği ve Felsefe", No:1, Eylül Ekim 2000, s.47-61; Özgür Gelecek Dergisi, "Biyoteknoloji ve Tarım", Yıl:1, No:23, 15-28 Eylül 2000, s.35; Politikada Atılım, "Gen Bedava Etik Parayla", Yıl:2, No:2000-26 (74), 1 Temmuz 2000, s.11; Engin Erkiner, Roja Teze, "Gen Haritası", Yıl:1, No:51, 30 Haziran 2000, s.10; Mehmet Delişmen, Sol Dergisi, "ABD'li Biyotek Cephesinde Yeni Bir Şey Yok", No:93, 7 Temmuz 2000, s.51-53; Sungur Savran, Söz ve Eylem Gazetesi, "Genetik: Kapitalizmin Elindeki Tehlikeli Silah", No:1, Kasım 2000, s.20-21.
- 243 Politikada Atılım Gazetesi, "Gen Teknolojisi İnsanlığa Hizmet Etmelidir", Yıl:2, No:2000-27 (75), 8 Temmuz 2000, s.9.
- 244 Pierre Espugas, Revue Française de Droit Constitutionnel.
- 245 "Bilginin metalaşması, diğer bir deyişle özel mülkiyet haline gelerek üzerine bir ekonomi kurulmasıyla birlikte, metalaşmış bilgi, mülkiyet konusu olduğuıyla, ötekileri bilginin kullanımından mahrum bırakıyor. Bu da bilginin homojen bir biçimde dağılmasını engelliyor. (...) O halde: Ya bilginin metalaşmasını engelleyecek, herkese açık bir biçimde kamu mülkiyetinde kalmasını sağlayacaksınız ya da her meta gibi

onun da egemenlik tarafından denetlenmesinden şikâyet etmeyeceksiniz." (Ergin Yıldızoğu, Cumhuriyet, "Bir Virtüsün Düşündürdüğü", 12 Temmuz 2000, s.4.)

246 "Doğa bilimleri, (...) doğanın gelişimini öngörmemiz yetisini bize kazandırıyor 'göründüğünden', tarihsel metodoloji de ancak birinin 'soyut olarak toplumun geleceğini öngörmesinde izin verdiği ölçüde 'bilimsel' olarak algılanır. Bu sebeple araştırılan özel sebepler, ilk neden, ya da sebeplerin sebebidir. (...) Gerçekte birinin bilimsel olarak öngörebileceği tek şey, süreldi hareket halinde olan karşı güçlerin sonuçlarından başka bir şey olmayan, taşıdıkları niceliğin sürekli niteliğe dönüşüyor olması nedeniyle hiçbir zaman sabit niceliklere indirgenemeyecek mücadelenin somut anları bile değil, sadece mücadeledir. Gerçekte biri sadece eylediği, gönüllü olarak güç harcadığı ve bu nedenle öngörülme istenen somut sonuçların üretimine katkıda bulunduğu ölçüde öngörülebilir. Öngörü kendisini, bilginin bilimsel eylemi [scientific act of knowledge] biçiminde değil, sarf edilen çabanın soyut karşılığı olarak, kolektif bir iradenin yaratılmasının pratik bir yolu olarak kendini gösterir." (A. Gramsci, Selections from Prison Notebooks, Lawrence and Wishart: London, 1971, s.437-438.)

247 Albert Einstein.

248 Bak: Carl Sagan, Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı, çev: Miyase Göktepeli, TÜBİTAK Yay., 7'inci baskı, 2000; Federico Mayor-Augusto Forti, Bilim ve İhtidar, çev: Mehmet Küçük, TÜBİTAK Yay., 5'inci baskı, 1999 ("İktidardan Hizmetindeki Bilim: Bilim Adamlarının Sorumluluğu", s.153-192.)

249 Serdar Kızıkın, "Ütopyalardan ne haber? Hari yıllar öncesinden saklayıp getirdiğiniz ve sizi düşsel yolculuklara çıkaran ya da henüz filizlenen ütopyalardan ne haber?" (Cumhuriyet, 20 Mayıs 2000, s.20.) diye sorduğu "ütopya", Yunanca'da, "değil" anlamına gelen "ou" ile, "yer" anlamına gelen "topos" sözcüklerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş sözcüktür. "Varolmayan yer", "düşsel ülke"; daha yaygın olarak da düpedüz, "düş", "hayal", "istenen" anlamına gelir. Kısaca "Yoldistan" da denilebilir. Bu konuda bak: Kağan Güner, Ağaçkakan, "Sosyalist Yaşam Merkezi Bir Yaşam Kültürü İçin Tartışma Notları", Cilt:5, No:36, s.54-55; Afşar Timuçin, Agora Dergisi, "İnsan ve Boş Vakitler", No:5, Mayıs 2000, s.5-8.

250 "1960'larda solda olmak, umuda inanmak demekti. Çünkü dünyayı değiştirebileceğimizi inanıyordunuz ve gözlerinizin önünde bazı değişimler gerçekleşiyordu. Bu radikalizm 1965'ten 1975'e kadar sürdü. Vietnamlıların gücü direnişi, Fransa'daki büyük genel grev, İtalya'daki radikalleşme, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki savaş karşıtı hareket, Çekoslovakya'daki bahar ve son olarak 1975'te Portekiz'deki devrim. Ardından 1980'ler ve 1990'lar geldi. Ronald Reagan, Margaret Thatcher ve diğer batılı politikacıların sakınsıyla her şey geriye gitti. Amerika'nın müttefik silahlanması Sovyetler üzerinde de büyük bir baskı yarattı, aynı oranda parayı silahlanmaya ayırmak zorunda kaldılar. Silahlanmaya bu kadar para harcamanın Sovyet ekonomisini çökerteceğini herkes biliyordu. Rusya'yı yöneten aptal bürokratlar oyunu sürdürdüler ve çöktüler. Gorbaçov, Batıyla pazarlık ederek Sovyetler'deki sistemi kapitalist değil ama daha sosyal demokrat bir biçimde ayakta tutabileceğini düşündü. Batıyla istediği her şeyi verdi. Hiçbir koşul öne sürmediler, sadece önüne yatıp ABD'nin üstlerinden geçmesine izin verdiler. 1990'lar kapitalizme tüm zamanların en büyük fırsatını sundu. Ne isterlerse yapabileceklerini fark ettiler. Dünya artık tek kutupluydü ve onu ABD yönetiyordu. Küreselleşme dediğimiz şey de zaten Amerikan kapitalizminin büyük yürüyüşünden başka bir şey değildir. (...) Solun bugünkü durumuna objektif olarak bakarsanız, komünizmin çökmesi Batı'daki sosyal demokrasinin de çöküşünü getirdi. Bu partilerin reform arayışlarının sebebi Sovyetler'in varlığıydı. Kapitalizm reformlara ihtiyaç duyuyordu, artık böyle bir şeye ihtiyacı yok. Bu nedenle sosyal demokratlarla tutucu partiler arasında pek fark kalmadı. Yani tüm dünyada politika Amerikanlaştı. Bu 1960'lardaki umudun yok olduğu yer mi? 1960'lar ve 1970'ler nasıl umudun dönemiye, 1980'ler ve 1990'lar korkunun dönemidir. İnsanlar korku-

İtildi, gençleri üniversiteyi bitirdiğimizde ne iş yapabiliriz korkusu sarıldı. Onları kınamıyorum. 90'larda, yani dünyanın bambaşka olduğu bir dönemde büyüdüler. Tek düşünce nasıl para kazanırım düşüncesi. X para kazanıyor, Y para kazanıyor ve ben de para kazanmalıyım. Küreselleşmeyle ortaya çıkan sistem budur ve hâlâ çok güçlü durumda." (Tank Ali, Radikal, "Korku Çağını Yaşıyoruz", 6 Kasım 2000, s.23.)

251 Çünkü yıllar öncesinde Ernest Mandel'in dediği gibi, "Bir kere nükleer bir dünya savaşı, sınıfsız toplum projesi için biriken koşulları yok edecektir. Sınıfsız bir toplum kurmak için önemli ölçüde insan ve teknik kaynağa ihtiyaç vardır ve nükleer küllerin içinden sosyalizm değil, böceklerden ve otlardan oluşan çarpık bir doğa, ya da en iyi durum senaryosuna göre barbar bir insan toplumu çıkacaktır ki, kıyametten kurtulabilenler ancak çetin, yüzyıllar sürececek bir süreç sonucu ilerleyebileceklerdir. Bu katkı gerçekten zorunlu olarak çıkan sonuç, işçilerin ve devrimcilerin stratejik hedefinin dünya nükleer savaşını engellemek olduğudur -her ne anlama geleceksene kazanmak değil!" (Nükleer Savaş ve Sosyalizm-Prag Çağın Üzerine Tartışmalar, Yazın Yay.)

252 Max Horkheimer, Akıl Tutulması, Metis Yay., s.94-95.

253 Aldous Huxley, Cesur Yeni Dünya, Güneş Yay.

254 Aygün Özer, İskenderiye Yazları, "Teknoloji ve Toplum ilişkisi Üzerine Notlar", No:25, Yaz 2000, s.74-78.

255 Dostoyevski.

256 Mikdat Kadoğlu, Bilim ve Ütopya, "Ozon ve İklim Değişikliğinin Türkiye'ye Olası Etkileri", No: 42 Aralık 1985.

257 Mine Kışlalıoğlu-Fikret Berkes, Çevre ve Ekoloji, Remzi Yay., 1990.

258 Ünal Erdoğan, Bilim ve Ütopya, Enerji Politikamızın Temel İlkeleri Ne Olmalıdır?, No:12, Haziran 1995.

259 Cumhuriyet, 17 Ekim 1998.

260 Cumhuriyet, 5 Kasım 1998.

261 Mine Kışlalıoğlu-Fikret Berkes, Çevre ve Ekoloji, Remzi Yay., 1990.

262 Yunan mitolojisindeki güçlü Sisippos. Zeus'u kızdırdığından, Thanatos (ölümünü) gözetiminde Hades'e (ölüler ülkesi) gönderir. Ancak Sisippos yolda Thanatos'u kısıtlamak için. Ölümün başkanıdır. İnsanlar ölmez olur. Bu, tanrıların katında daha büyük bir suçtur. Sonunda Sisippos Hades'te, yaşamı boyunca büyük bir kayayı bir tepeye çıkarmaya hükümlü olur. Kayayı tam tepeye geldiğinde hep aşağıya yuvarlanacaktır. Dirençli Sisippos bunu bilse de her seferinde kayayı yeniden yüklenir, tepeye doğru tüm gücüyle sürmeye başlar. Bu durum, birçoklarının umutsuz bir çaba olarak yorumlanmıştır.

263 Thomas Hobbes, aktaran: Bertolt Brecht, Faşizm Üzerine Yazılar, Çev: Ali Sait, Ortam Yay.

264 William O. Douglas, aktaran: Vance Packard, Zorba Devlet Amerika, Çev: Esat Nermi, Koza Yay., 1977.

265 Türkçe Sözlük-TDK Yay., 5'inci baskı, 1969.

266 Gündüz Vassaf, Cehennem Övgü/ Gündelik Hayatta Totalitarizm, Ayrıntı Yay, 2'inci baskı, 1992.

267 Upton Sinclair, Şikago Mezbahaları, Çev: Belma Özdemir, Yalçın Yay.

273 Andre Gorz, Cennetin Yolları/Yaşanan Ekonomik Buhran Üzerine Tezler, Çev: Turhan İlgaz, Afa Yay, 1985.

274 Andre Gorz, Cennetin Yolları/Yaşanan Ekonomik Buhran Üzerine Tezler, Çev: Turhan İlgaz, Afa Yay, 1985.

275 Rene Dumont. Dünya Nereye Gidiyor?, Çev: Müntekim Ökmen, Varlık Yay, 1974.

276 Rene Dumont. Dünya Nereye Gidiyor?, Çev: Müntekim Ökmen, Varlık Yay, 1974.

277 Andre Gorz, Cennetin Yolları/Yaşanan Ekonomik Buhran Üzerine Tezler, Çev: Turhan İlgaz, Afa Yay, 1985.

- 278 Andre Gorz, Cennetin Yolları/Yaşanan Ekonomik Buhran Üzerine Tezler, Çev: Turhan Ilgaz, Afa Yay, 1985.
- 279 Anthony Smith, İnsan Yapısı ve Yaşamı, Çev: Erzen Onur-Nida Tektaş, Remzi Kitabevi, 1972.
- 280 Cumhuriyet, 8 Eylül 1998.
- 281 Anthony Smith, İnsan Yapısı ve Yaşamı, Çev: Erzen Onur-Nida Tektaş, Remzi Kitabevi, 1972.
- 282 Anthony Smith, İnsan Yapısı ve Yaşamı, Çev: Erzen Onur-Nida Tektaş, Remzi Kitabevi, 1972.
- 283 Şevket Sayılğan, Cumhuriyet, 11 Eylül 1998.
- 284 Sinan Vargı, Bilim ve Ütopya, "Tüketim Toplununun Aynasıdır Otomobiller", No:39, Eylül 1997.
- 285 Claude Julien, Demokrasilerin İntiharı / Eşitlik Kardeşlik Özgürlük, Çev: Mehmet A. Kayabal, Milliyet Yay, 1974.
- 286 "Bir defasında büyük bir gaf yaparak New York'tan arabasıyla California'ya gidecek bir tanıdığa beni de götürmesini rica etmişim. Ocadada bulunan tüm Amerikalıların gözleri faltaşı gibi açılmış... Ocadada bulunanlar yıllarca bana takılıp durdular." (Buket Uzuner, Bir Siyah Sağ Kadının Gezi Notları, Gür Yay, 3'üncü baskı, 1993.)
- 287 Büyük Larousse Ansiklopedisi.
- 288 Meydan Larousse Ansiklopedisi.
- 289 Büyük Larousse Ansiklopedisi.
- 290 Cumhuriyet, 29 Mart 1998.
- 291 Ahmet Oktay, Milliyet, "Çocuklar Ölmesin", 22 Aralık 1992.
- 292 Ahmet Oktay, Milliyet, "Çocuklar Ölmesin", 22 Aralık 1992.
- 293 Aslan Başer Kafaoğlu, V Özgürlük 1 Ekim 1998, No: 12.
- 294 Anthony Smith, İnsan Yapısı ve Yaşamı, Çev: Erzen Onur-Nida Tektaş, Remzi Kitabevi, 1972.
- 295 İhan Yüce, İnsanlık Dergisi, "...Homo Sapiens'den Homo Consumens'e (Akıllı İnsan'dan Tüketen İnsana)", Yıl:10, No:2000/02, Şubat 2000, s.14-21.
- 296 Montaigne.
- 297 F. Bacon, alıntarılar: T. Adorno-M. Horkheimer, Aydınlanmanın Diyalektiği, C: 1, s.20, Kabaıcı Yay.
- 299 Karel Reisz.
- 300 "Çemobil'in kısa bilançosu: Ukrayna'da 125 bin kişi öldü. 400 bin kişi zorunlu olarak göç ettirildi. 160 bin kilometrekareden fazla bir alan radyoaktif kirlenmeye maruz kaldı. Hollanda'nın yüzölçümünü kadar bir alan asla kullanılamayacak durumda. Kazandı 9 milyon kişi doğrudan etkilendi. Kaza sonrasında bölgede 800 bin kişi temizlik işlerinde çalıştırıldı ve 7 bin kişi öldü. Beyaz Rusya'da tiroid kanseri yüzde 100 arttı. Bu kazada ortaya çıkan radyasyon miktarı Hiroşima ve Nagasaki'nin toplamının 200 katıydı." (Serap Pekdemir, Yürüyüş Dergisi, "Nükleer: Zorunlu Tarife(?)", No:12, Nisan-Mayıs 2000, s.7.)
- 301 Celal Beşiktepe, Kızılık Dergisi, "Yolun Sonu", No:No:1, Ocak 2000, s.26-27.
- 305 A. Einstein.
- 306 Bak: Özgür Genç, Sol Dergisi, "Modern Çağda Modern Eleştiriler: Popper Neyi Soruyor?", No:105, 29 Eylül 2000, s:53-55.
- 307 Bak: Ali Akay, Postmodern Görüntü, Bağlam Yay., 1997; Zygmunt Bauman, Postmodern Etik, çeviren: Alev Türker, Ayrıntı Yay., 1998; Steven Best-Douglas Kellner, Postmodern Teori, çeviren: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yay., 1998; Terry Eagleton, Postmodernizmin Yanılsamaları, çeviren: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yay., 1998; Andreas Huyssen, Modernite Versus Postmodernite-Postmodernin Haritasını Yapmak, çeviren: Mehmet Küçük, Vadi Yay., 1994; Fredric Jameson, Postmodernizm -Geç Kapitalizmin Mantığı-, çeviren: Nuri Plüimer, YKY, 1994; Sezgin Kızılçelik, Postmodernizm Dedikleri, Saray Yay., 1995; Mustafa Bayram Mısır-

Ecehan Balta, Modernizm, Post-Modernizm ve Sol, Öteki Yay., 1998; Madan Sarup, Post-Yapısalcılık ve Postmodern, çeviren: A. Baki Güçlü, Ark Yay., 1995; François J. Lyotard, Postmodern Durum, çeviren: Ahmet Çiğdem, Ara Yay., 1990; Angela Mc Robbie, Postmodernizm ve Popüler Kültür, çeviren: Almıla Özdek, Sarmal Yay., 1999; John W. Murphy, Postmodern Toplumsal Analiz ve Postmodern Eleştiri, çeviren: Hüsamettin Arslan, Eti Yay., 1995; Necmi Zeka, Postmodernizm, Kıyı Yay., ikinci basım, 1994; David Harvey, Postmodernliğin Durumu, çeviren: Sungur Savran, Metis Yay., 1997; Perry Anderson-Ellen M. Wood, Modernizm, Post-Modernizm ya da Kapitalizm, çeviren: Ali Türker Erdağı-Çağla Unal, Bilim Yay., tarihsiz; Emperyalizmin Kültürsüzlüğü, Düşünce ve Eylem Broşür Dizisi:4, 1998; Dilek Doltaş, Postmodernizm: Tartışmalar ve Uygulamalar, Telos Yay., 1999; Mike Featherstone, Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, çeviren: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yay., 1996.

308 Ergin Yıldızoğlu, Yaşasın Modernist Refleks, Telos Yay., 1997.

309 İşte bir "görevsizlik" örneği: TB'K'P'nin Genel Sekreteri Yaşar Nabi Yağcı (Haydar Kutlu), "Sosyalist sistem çöktükten sonra şu sonuca varmışım; hayata hem yeniden başlamak lazım hem de farklı bakmak lazım. En önemlisi de lütaplardan hayata bakmamak lazım. Bu nedenle sokak imajı benim için bir filmografik bir şey oldu. (...) Benim kimseye önerim yok, retlerim yok," (Milliyet, 20 Ağustos 2000, s.17.) diyor!

310 Gilles Lipotovsky, "Le Crepuscule du Devoir/ Görevin Alacakaranlığı", aktaran: Anton Stengel, Felsefelogos Dergisi, "Çok-Kültürlü Toplum Demokratik mi?", No:11, 2000/3, s.82.

311 Cohen Bernice, Edge of Chaos, s.80, aktaran: Necmi Gürsakal, Bilgi ve Toplum Dergisi, "Bilgi ve Toplum", No:2, 1999, s.124.

312M. Mitchell Waldrop, Karmaşıklık: Düzen ve Kaosun Eşiğinde Beliren Bilim, Henkel Yay., 1998, s.40.

313 Agnes Heller-Ference Feher, Postmodern Politik Durum, çev: Şükürü Arın-Osman Akınhay, Öteki Yay., 1993, s.7.

314 "Ben, XX. yüzyıla hâkim olan bilimsel metodolojinin ve onun sonucu gelişen bilimsel düşünce sistematığının bilimin ana hedefi olması gereken dünyayı algılama ve ona yön verme konusunda eksik kaldığını düşünüyorum. (...) Bilimsel metodoloji önemle son yüzyılda tekil düşünce sistematığını üretmiştir. Kendini sadece ele aldığı konunun tek-boyutlu ilişkisini çözmekle görevlendirmiştir. (...) Bana göre bilimsel düşüncenin XX. yüzyılda popüler düşünce sistematığında açtığı en büyük yara da insanı bütünsel düşünce sistematığından koparması olmuştur." (Cüneyt Ülsever, Hürriyet, "Bilimsel Düşünceye Bir Eleştiri (I)", 4 Eylül 2000, s.20.)

315 Erdal Göka, Toplumbilim Dergisi, "Güç İlişkileri Açısından Aydınlanma", No:11, Temmuz 2000, s.118.

316 Michel Foucault, aktaran: Steven Best-Douglas Kellner, Postmodern Teori, Ayrıntı Yay., 1998, s.74-74.

317 Bunun için "Modernliğin sıklıkla, bir dönem olarak veya en azından bir dönemin karakteristik özelliklerinin kümesi olarak dile getirildiğini biliyorum," diyen Michel Foucault soruna ilişkin olarak şunun altını -özenle- çizzer: "Modernlik genellikle zamanın devamsızlığı bilinci, gelenekten kopuş, yenilik hissi, zaman akışının getirdiği başdönmesi olarak nitelenir. Ve bu gerçekte Baudelaire'in modernliği 'kısa ömürlü, hızlı, umulmadık' olarak tanımlamasına benzer. Ama, onun için modern olmak, bu sürekli hareketi kabul etmek ve anlamak değil, tersine, bu hareketle ilgili kesin bir tavır almaktır." (Toplumbilim Dergisi, "Aydınlanma Nedir?", No:11, Temmuz 2000, s.72.)

318 Dilek Doltaş, Foucault, Kant, Habermas ve Postmodernizm, Varlık Yay., 1996, s.52.

319 Bak: Temel Demirel, "XXI. Yüzyıl Dönemeci, İnsanlık Dergisi, Yıl:9, No:108, Ekim 1999; ve Adıyaman Katılım Gazetesi, Yıl:3, No:84, 20 Ekim 1999; Temel Demirel, "Modern Zamanlar Uyarlığı(?)", İnsanlık Dergisi, Yıl:10, No:2000/1, Ocak

2000.

320 Postmodernizm konusunda bak: Temel Demirer, Postmodern Müdahale ve Başkaldın İmkânı, Özgür Üniversite Kitaplığı: 24, Öteki Yay., II. Baskı, 1998.

321 Ütopya konusunda bak: Sadık Usta Papirus Dergisi, "Ütopyanın Anlamı", No:35, Ocak 2000, 4-6.

322 Aydınlanma konusunda bak: Eren Ömay, Bilim ve Ütopya Dergisi, "Aydınlanma Devrimi", No:67, Ocak 2000, s.40-47.

323 Gülnur Savran, Defter Dergisi, "Postmodernizm: Yepyeni Bir Evre mi, Bir Eğilimin Mutlaklaştırılması mı?", Yıl:12, No:38, Kış 1999, s.158-159.

324 Bak: Walter A. Weisskopf, Yabancılaşma ve İktisat, çev: Çağatay Koç, vd'leri, Anahtar Yay., 1995, ("Tek Boyutluluk ve Yabancılaşma", s.158-160).

325 "Bilgi Toplumu" söylemleri konusunda bak: Göksel Demirer-Temel Demirer-Metin Duran-Tayfun Görgün-Özgür Orhangazi-Gökçer Özgür-Kahraman Yapıcı, Neo-liberal Saldın, Kriz ve İnsanlık, Ütopya Yay., 1999, "Bölüm IV: Teknolojik Gelişme 'Masalları...' ", s.285-314; Temel Demirer-Özgür Orhangazi, Kurtlar, Koyunlar, Köpekler: YDD, Emperyalizm ve Umut, Anahtar Kitaplar Yay., 1997, "Bölüm IV: 'Bilgi Çağı' mı? Ekolojik Yıkım mı?", s.98-120.

326 Zbigniew Brzezinski, Kontrolden Çıkmuş Dünya, İş Bankası Yay., 1994, s. 21-63.

327 Politika'da Atılım, "Özgürlüğe AB Tuzağı", Yıl:1, No:47, 18 Aralık 1999, s.1.

328 "Postmodern anlatımlarda özne-nesne, iç dünya-dış dünya, imge-gerçek ayrımı yoktur; dahası özne dağılır, yok olur. Özne sanki yokmuş da var oluyormuş, olaylar belli biçimde gerçekleşiyormuş ama belki de öyle olmuyormuş, onları zaman ve mekânla ilişkisi bir türlü kurulamıyormuş gibi okura aktarılır. Orhan Pamuk, Nazi Eray) zaman zaman postmodern anlatılar yayımlayan yazarlarımız arasında sayabiliriz." (Prof. Dilek Doltaş, Gazetepazar, 22 Kasım 1998, s.8.)

329 Stoacılar, Epiktet ile, "Yaşamda bazı şeyleri değiştirmeye gücüne sahip. Örneğin kabul etmeyi, kavramayı, eylemde bulunmayı, istemeyi, arzulamayı ve reddetmeyi... Yaşamda değiştiremeyeceğimiz şeyler ise başımıza gelenlerdir, bizim etkileyemediklerimizdir," diyorlardı.

330 Süleyman Demirel, Cumhuriyet, 31 Aralık 1999, s.13.

331 Okan Müdemişoğlu-Özgür Akbaş, Yeni Binyıl, 9 Ocak 2000, s.9.

332 100 Yılın 100 Ekonomisti ve İşadamı, Yeni BinYıl Yay., Ocak 2000, s.82-64.

333 "2000 sendorumu yaşanan" (Abbas Güçlü, Milliyet, "Hangi Yüzyıl", 29 Aralık 1999, s.21.) gezegenimizin "Yılbaşında 2000 alarmı" (Sertaç Eş, Cumhuriyet, 29 Aralık 1999, s.8.) verilmesine verildi ama, "Dijital kıyamet kopmadı." (Özgür Baluş, 2 Ocak 2000, s.7.) "Kıyamet yaşanmadı. 2000 yılına girerken dünya korkulanı aksine bilgisayarların uyumsuzluğundan kaynaklanan bir felakete karşılaşmadı!" (Radikal, 2 Ocak 2000, s.13.) Oysa dünyanın efendileri, postmodern "Bilgi Çağı" söylemlerinin kehanetleriyle, bir "felakete" nasıl da kodlanmışlardı; Ortaçağ'daki sürüleştirmiş yığınları andıran insanları... "Felaket" gerçekleşmedi; derin bir "Oh!" çekilip, sevinçle girildi yeni milenyumun ilk yüzyılına!

334 "Güvensizlik ve 'korku' toplumun en önemli gerçeği konumuna gelmektedir. (...) Baudrillard, XXI yüzyılın bir korku çağı olacağını söylemişti." (Hasan Bülent Kahraman, Radikal, "Siyaset, Mafyalaşma, Korku", 5 Şubat 1999, s.9.)

335 "Son yıllarda Amerika'da dini yaratılış öyküsü'nün okullarda okutulması kilisenin baskısı ile ön plana çıkarılarak, Darwinci bilimsel açıklamalar, okullarda sınırlı öğretilir oldu. Ama gelin görün ki, İngiltere'de yapılan bir araştırmada, bizzat din adamlarının kendisinin yaratılış öyküsüne inandıktan görüldü. 103 rahipten sadece 13'ü Adem'le Havva'ya ve 3 tanesi de dünyanın 6 günde yaratıldığına inanıyordu." (Türker Alkan, Radikal, "Kendi İmajına Tutsak Olanlar", 2 Ocak 2000, s.5.)

336 Nuray Sancar, Evrensel Kültür Dergisi, "İdealizmin Yeni Biçimi: Postmodernizm, Gerçek ve Anlam", No:97, Ocak 2000, s.8-9.

337 Süleyman Santaş, Orkun Türkçü Dergi, "Bilim ve Teknolojide Hedefler", No:22,

- Aralık 1999, s.22.
- 338 Semih Koray, Bilim ve Ütopya Dergisi, "Yeni Yüzyıla Girerken Bilimin Neresindeyiz?", No:67, Ocak 2000, s.8.
- 339 Hadi Uluengin, Hürriyet, "Makine Yüzyıl", 30 Aralık 1999, s.26.
- 340 Bakın bu konuda Türkler Alkan ne diyor: "Bilimsel çalışma, sonsuz bir lahananın yapraklarını koparmak gibi bir şeydir. Her seferinde önünüzde yeni bir yaprak çıkar, onu da koparsınız, gerçeğe, ilahi gerçeğe yaklaştığınızı sandığınız an, her zamandan daha uzak olduğunuzu sezerek sarsılırsınız. Ulaştığınız her yeni bilgi, daha geniş bir alandaki yeni bilinmezlik düzlemlerinin üzerinde dumaktadır. Her açıklamanız, yeni gizlerin varlığını ortaya çıkarır. Her bilgi, bilgisizliğinizin derinliğini ortaya koyar. Bu sonsuz serüvenin yaratıcı şokun etkisiyle olmak, doğa bilimleriyle uğraşan bilimcilerin çoğu başlangıçta inanmasalar bile, sonunda tannıya inanmaya başlarlar"mış! (Radikal, "Bilimde Çökseslilik", 7 Aralık 1999, s.5.)
- 341 Taha Akyol, Milliyet, "XX. Yüzyıl", 31 Aralık 1999, s.15.
- 342 Okay Gönensin'in, "Bilginin sonsuz bir şekilde herkese açılması yeni bir demokrasi ve eşitlik tarzıdır." (Yeni Binyıl, "Sonsuz Bilgi Dünyası", 9 Ocak 2000, s.3.) derken; unuttuğu ya da atladığı bilimin egemenlerin kontrolünden çıkartılması "olmazsa olmazı"dır!
- 343 "Milliyet" gazetesinin ek olarak verdiği "Herkes İçin Postmodernizm" adlı yapıtta Charles Jencks, "Postmodernizm sözcük ve kavramının büyük gücünün ve bir yüzyıl daha duyulacak olmasının bir nedeni, yetersiz kaldığı açıkça görülen modernist dünya görüşünü geride bıraktığımızı, nereye gittiğimizi ortaya koymadan ortaya koyabilmesidir. Bir çok kişinin bu terimi kendiliğinden, sanki kendi bulmuş gibi kullanmasının da nedeni budur," (aktaran: Richard Appignanesi, Herkes İçin Postmodernizm, Chris Garratt'ın çizgileriyle Ocak 2000, s.1.) derken neo-agnostisizminin de iğinc bir örneğini sergiliyor!
- 344 İsmail Mert Başat, Kendime, Sana, Toprağa ve Gökböşluğa, Zed Yay., Kasım 1999, s.106-107-104-105.
- 345 Postmodernizme ilişkin olarak Prof. Dr. Gürsel Aytaç, "Çoğulculuk, çökseslilik" özelliğinden (Cumhuriyet Kitap, "Modern Sonrası Edebiyat Eleştirisi", No:472, 4 Mart 1999, s.10.) söz etse de, "XXI yüzyılda dünyadaki 6 bin dilin yüzde 90'ı ortadan kalkacak"tır! (Cumhuriyet, 29 Aralık 1999, s.24.)
- 346 "Çok satar ama az okunur olmak, postmodernin bir olgusu, özellikle de Türkiye'de. Modern sonrası demek olan postmodernizm, bir sanat akımıdır, edebiyat bilimi, sanat sosyolojisi, hatta sanat psikolojisi için araştırılacak çok şey vardır," diyen Prof. Dr. Gürsel Aytaç ekliyor: "Bugün postmodernizmi Amerikan ekolü olarak görmek eğilimi yaygınlaşmıştır." (Cumhuriyet Kitap, "Modern Sonrası Edebiyat Eleştirisi", No:472, 4 Mart 1999, s.10.) Bu durumda Claudio Magris'in deyişiyle, "Postmodern edebiyatta birey, tarihin sujesi olmaktan çıkıyor. (...) Edebiyat da tarihten gerçek dışı bir hayalet gibi karşımıza dikiliyor." (Milliyet, 9 Ocak 2000, s.18.)
- 347 "Yeniden üretim sürecinin kendisi üretici olmayan işlevleri de üretir." (Karl Marx, Kapital, Cilt:2, Sol Yay., s.134) Örneğin yabancılaşma gibi..
- 348 Babür Pınar, Yaba Edebiyat Dergisi, "Murmlar Sönüyor, İşkandan Yakın", No:1, Kasım-Aralık 1999, s.9.
- 349 Aşk konusunda bak: Cogito Dergisi, "Aşk", No:4, Bahar 1995; Felsefelogos Dergisi, "Sevginin ve Aşkın Felsefesi", No:7.
- 350 aktaran: Şener Bağ, Edebiyat ve Eleştiri Dergisi, No:41-42, Mart-Nisan 1999, s.66.
- 351 "The General Theory of Employment, Interest and Money/ İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi"nin yazarı John Maynard Keynes, "Kapitalist konjontür programının savunucusu"ydü. (100 Yılın 100 Ekonomisti ve İşadamları, Yeni Binyıl Yay., Ocak 2000, s.118.)
- 352 Yeni Binyıl, 27 Aralık 1999, s.9.

353 Bak: Aydın Ergin, Cumhuriyet, "Komşum Einstein", 30 Aralık 1999, s.5; Yakup Kepenek, Cumhuriyet, "Yüzyılın İnsanı Einstein", 10 Ocak 2000, s.13; Cumhuriyet Bilim-Teknik, Özel Sayı: "Yüzyılın Bilim Adamı Einstein", No:669, 15 Ocak 2000.

354 Bu konuda bak: Albert Einstein, Evrensel Kültür Dergisi, "Niçin Sosyalizm?", No:96, Aralık 1999, s.4-6.

355 Temel Demirel, "XXI. Yüzyıl Eşiğinde "Postmodernizm" mi?", Evrensel Kültür Dergisi, No: 98, Şubat 2000.

356 J. Demida.

357 Yaşar Nabi Yağcı, Radikal, "Karl Marx Bugün Haklı Çıktı", 6 Kasım 2000, s.6.

358 Murat Uyraklı, Radikal, "Prag, Baharın Yeniden Kavuşurken", 25 Eylül 2000, s.10.

359 Ergin Yıldızoğlu Cumhuriyet, "Biraz Daha Küreselleşme... Biraz Daha Fazla Cinayet...", 31 Mayıs 2000, s.4.

360 Hayri K. Yetik, Agora Dergisi, "İnsan Kültürü ve İkinci İhanet", Eylül 2000, No:9, s.5-6.

361 Bak: Kadir Cangızbay, Doğu Batı Dergisi, "Sosyalizm Ölebilir mi?", Yıl:1, No:1, Kasım-Aralık-Ocak 1997, s.53-66.

362 "Guevara yenildi mi: Bir açıdan bakılırsa evet, yenildi. Guevara, sonunda hayatını yitirdi. Devrim kavramı ortada kalmadı. Onun kavgasına katılmış Régis Debray, devrim düşüncesinin bir 'anavatan' olmadığını, enternasyonalizm düşüncesinin yıkıldığını ve milliyetçiliğin ayırma üstüne kurulu anlayışının kazandığını yazdı. Buna mukabil bir efsane Guevara. O zaman yeniden sormak gerekir: yenildi mi Guevara? Eğer meselelerin somutluğunu değil, ardındaki düşüncenin soyutluğunu ülkü edinmişlerseniz yenilmedi. Çünkü, Guevara, daha iyi bir dünya ütopyasının peşindeydi. Tarafsızlığı değil taraf olmayı seçiyordu. Eleştirelliğin değil eylemin yanındaydı. Tarihi izleyen değil yapan olmak istiyordu. İnsanlığın evrensel onur duygusunu vurguluyordu yaptıklarıyla. Guevara bir ideolojinin değil adım atan adam ülküsünün simgesidir. Guevara, bu nitelikleriyle, artık 'çağdaş mitolojilerimizin bir parçası. Ona, ateşi çalıp bize getiren Prometheus'a ilk çağ insanlarının baktığı gibi bakıyoruz. Her efsanede olduğu gibi, gerçeğinden soyutlanmış, simgeleşmiş bir Guevara var karşımızda. İzlediğimiz, gerçek Guevara değil, yeryüzünde 'gerçekten' yaşamış bir mitoloji kahramanıdır." (Hasan Bülent Kahraman, Radikal, "Che Guevara yenildi mi?", 18 Ağustos 2000, s.9.)

363 "Sosyalist bir devrim gündemde değil. XX. Yüzyıl devrimlerin çağıydı. XXI. Yüzyıl, ekonomik, askeri savaşların, kimi direnişlerin çağı. Tekrar devrimci ayaklanmaların olacağını söylemek için çok çok erken. Farklı bir dünyada yaşıyoruz, bunu fark etmek gerek. Kafayı duvara vurmak aptalca ve manasız. Yine de yeni dünya düzeni tarafından zaptedilmemeye de dikkat etmek gerek," (Tarik Ali, Radikal, "Korku Çağını Yaşıyoruz", 6 Kasım 2000, s.23.)

Not:Yazının çok uzun olmasından dolayı, yazıdan bazı bölümler çıkarılmıştır.

Yazarlarımızdan ve okuyucularımızdan özürdileriz.

GÜN YAYINLARI

Türkiye'de Politik İslamın Gelişimi ve MNP-FP Gerçeği

Mustafa Peköz

Yurtsever Sosyalist İşçiler Deklarasyonu

Newroz Kitap Dizisi-1(2. Basım)

Kürt Solu/Aydınlanma

Newroz Kitap Dizisi-5

Kürt Solu/Avrupa Birliği

Newroz Kitap Dizisi-4

Kürt Solu/İşçi Sınıfı

Newroz Kitap Dizisi-3

Kürt Solu/Kürt Solunun Doğuşu-Gelişimi-Bugünü

Newroz Kitap Dizisi-2

Kürt Solu Tartışıyor/Marksizmin Kurdi Programı..

Newroz Kitap Dizisi

Açık Parti Tartışması

Newroz Kitap Dizisi

Kapitalizmin Tarihsel/Fiziksel Sınırları (Kürdistan İşçi Sınıfı)

S. Çiftyürek

PELÊ SOR YAYINLARI

Kadro ve Gelecek

S. Çiftyürek

Ulusal Soruna Somut ve Tarihsel Yaklaşım

S. Çiftyürek

Savunma

(Kürdistan Komünist Partisi Dosyası)

Marksizm ve Sorunlarımız

Teslim Töre

Kürt Halkına Karşı Nasıl Savaşıldı!(Bir Askerin Anıları)

Yavuz Erkal

Filistin İşçi Hareketi

Esad Sakar

Gotinên Pêşiyarên Kurdi (Kürt Atasözleri)

A. Bali

Antolojia Helbestvenên Kurd

A. Bali

Vakayiname

Musa Anter

Devlet İşkence Buyurdu

Vedat Güzel

Sevgi Emektir

İbrahim Aslan

PERSPEKTİF YAYINLARI

Kapitalizm Sosyalizm Örgüt

Teslim Töre

e

enerji kaynakları üzerinde emperyalist güç odaklarının kavgaları giderek kızışıyor. Dünyadaki fosil enerji kaynaklarını büyük oranda barındıran Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya üzerindeki egemenlik hesapları her gün yeni boyutlar kazanıyor.

Rusya, ABD'nin karşısına AB, Çin ve hatta Türkiye ile geliştirdiği yeni ilişki ve ittifaklarla çıkıyor. Rusya'nın yönelişi başta Almanya ve Fransa olmak üzere AB içindeki bazı etkili güçlerin de en azından bugün hemfikir oldukları bir yöneliş. Söyle de denilebilir: ABD, Avrasya enerji kaynaklarına esas Türkiye üzerinden yönelirken; Almanya/Fransa merkezli AB ise Rusya üzerinden yöneldi. Rusya bununla da yetinmiyor, ABD'nin Orta Asya'daki etkisini daha ciddi boyutlar kazanmadan kırabilmek ve tabii başka hesaplarla da Çin'in de içerisinde yer aldığı Şanghay Beşlisi ittifakını geliştirip güçlendiriyor. ABD'nin tek başına dünyanın hakimi olduğu iddiasıyla geliştirdiği Türkiye-İsrail ittifakı ile Ortadoğu'yu denetleme stratejisi, diğer yandan Türkiye üzerinde Avrasya yönelişi gittikçe asılması zor sorunlarla karşılaşılıyor. ABD bu süreçte bölgedeki en temel müttefiki olan Türkiye ile de Mavi Akım Projesi ve "Kuzey Irak" sorunları başta olmak üzere sorunlar yaşıyor.